

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

2. (112.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2007. december

Dr. Henczi Mária

A szabadalmi osztályozási rendszerek szerepe és fejlődése

Szepesné Sámson Ildikó

**Anyagszerezavarok kezelése – a kutatási eredmények tükröződése
az iparjogvédelemben**

Szilvási Györgyi

Felmérés a szoftverhasználatról Gyöngyösön és környékén

Dr. Markó József

Műhiba az iparjogvédelmi ügyfél-képviselési gyakorlatban

Dr. Petz-Stifter Mária – Farkas Szabolcs

**Össejtekkel kapcsolatos találmányok szabadalmazhatóságának etikai kérdései
Európában: avagy humán embrionális össejtek edinburghi köpenyben?**

Dr. Vida Sándor

Egy jó hírű védjegy: TDK – az EK Törvényszékének ítélete

Bress Gábor – Dr. Zábori Zoltán

A vasút-villamosítás kezdetei Magyarországon – I. rész

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL

TARTALOM

<i>Dr. Henczi Mária</i>	A szabadalmi osztályozási rendszerek szerepe és fejlődése	5
<i>Szepesné Sámson Ildikó</i>	Anyagszerezavarok kezelése – a kutatási eredmények tükröződése az iparjogvédelemben	27
<i>Szilvási Györgyi</i>	Felmérés a szoftverhasználatról Gyöngyösön és környékén	55
<i>Dr. Markó József</i>	Műhiba az iparjogvédelmi ügyfél-képviselési gyakorlatban	68
<i>Dr. Petz-Stifter Mária – Farkas Szabolcs</i>	Össejtekkel kapcsolatos találmányok szabadalmazhatóságának etikai kérdései Európában: avagy humán embrionális össejtek edinburghi köpenyben?	81
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Egy jó hírű védjegy: TDK – az EK Törvényszékének ítélete	96
<i>Bress Gábor – Dr. Zábori Zoltán</i>	A vasút-villamosítás kezdetei Magyarországon – I. rész	108
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	117
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		137
	Hírek, események	
<i>Dr. Tószegi Zsuzsanna</i>	Szabadalmi Információs Konferencia Rigában	152
	Könyv- és folyóiratszemle	161
	Summaries	168

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

A SZABADALMI OSZTÁLYOZÁSI RENDSZEREK SZEREPE ÉS FEJLŐDÉSE*

BEVEZETÉS

A szellemi tulajdon a nemzetek történelmében a kezdetek óta jelen van, jelentősége minden kultúrában kiemelkedő, és hozzájárult a társadalmak fejlődéséhez. Paul Romer neves közgazdász szerint a gazdasági növekedés tényleges hajtóereje a tudás felhalmozása. A XX. században a benyújtott szabadalmak száma folyamatos növekedést mutatott a fejlett országokban. Japánban 95 évet vett igénybe az első egymillió szabadalom megadása, míg ezt követően ugyanennyi bejelentésre már csak 15 évet kellett várni. A szellemi tulajdon formájában megtestesült erő kihasználása gazdagítja az egyes emberek életét anyagi, kulturális és társadalmi értelemben egyaránt, ha ez a tudás bárki számára könnyen hozzáférhető. A találmányokban megtestesülő tudás megkönnyíti a technológiaátadást és a befektetéseket.

Annak megelőzésére, hogy elveszenek a szabadalmi információk érdekében, már több mint 100 évvel ezelőtt elkezdték megalkotni az első szabadalmi osztályozási rendszereket. A bibliográfiai jellemzők adatállományának rohamos növekedése arra készítette a szabadalmi hatóságokat, hogy kifejlesszék saját osztályozási rendszerüket, mivel a szokványos könyvtári osztályozás elégtelennek bizonyult. A manuális kutatás idejében az osztályozás adta az egyetlen lehetőséget arra, hogy régebbi hasonló találmányokba betekintést nyerjenek. Tehát szükség volt egy rendszerre, amely segít a szabadalmak sokaságában eligazodni, akár tájékoztató, akár újdonságkutatási szempontból.

Az osztályozási rendszer elsődleges célja, hogy támogassa a kutatást és a szabadalmi dokumentumok visszakeresését a szabadalmi hivatalok és más felhasználók számára. A szabadalmi osztályozási rendszerek indexelik a szabadalmak műszaki tartalmát, így a segítségükkel a technika egy adott területére eső adott témakörhöz kapcsolódó szabadalmakat könnyen és nagy biztonsággal lehet megtalálni. Egy szabadalomnak több műszaki-technikai szempontja is lehet, így több osztályozási jelzet is kapcsolódhat hozzá. A szabadalmi osztályozás a technikai információ kulcsa, segíti az irányított kutatást, különösen amikor a szavak nem elég kifejezőek az adott területen. A szabadalmi osztályozási rendszerek természetüknél fogva hierarchiára épülnek. A technika adott területét fejezetekre osztják, majd ezen belül vannak alfejezetek, és a hierarchia addig folytatódik, ameddig szükséges. Tehát egyetlen jelzet sok egymásra épülő kulcsszót foglal magába, ami segít kiküszöbölni a szinonimák és az idegen nyelvek által okozott bproblémákat. Ezeket a rendszereket szabadalmi

* A Magyar Szabadalmi Hivatal felsőfokú iparjogvédelmi tanfolyamának keretében készített szakdolgozat szerkesztett változata

szakértők alkotják meg és tartják fenn, mivel elsősorban az ő munkájukat könnyíti meg. Új bejelentés esetében az elbírálónak a szabadalmak egyes csoportjait kell megvizsgálnia, hogy a már meglévő szabadalmak közé hova illeszthető, melyik csoportba sorolható az új bejelentés, hogy megfelelő kóddal vagy kódokkal tudja ellátni. Újdonságkutatók ezek a kódok nyújtanak mankót az adott területen a technika állásának gyors és eredményes feltárásában. De cégek, leendő bejelentők számára is nélkülözhetetlenek ezek a rendszerek, mivel segítik az adott kutatás finomhangolását és a hasznos referenciák felderítését. Más szóval a szabadalmi osztályozási rendszereket három fő területen használják:

- műszaki szintvizsgálatkor, amikor egy cég adott témában tájékozódás szempontjából szeretné látni a technika állását, hogy a legmegfelelőbb döntést tudja hozni licencvásárlás vagy saját kutatás, szabadalmaztatás tekintetében;
- szabadalmi tisztaságvizsgálat esetében, amikor egy vállalat egy adott országban szeretné a termékét ütköztetni és bitorlást kizárva hasznosítani;
- újdonságvizsgálat esetében, amikor a hatóság megvizsgálja az illető szabadalmi bejelentést, hogy a technika állásához képest, vagyis világviszonylatban új-e, és feltalálói tevékenységen alapul-e.

Az alábbiakban a szabadalmi osztályozási rendszerek szerepéről és fejlődéséről kívánunk áttekintést nyújtani.

1. SZABADALMI OSZTÁLYOZÁSI RENDSZEREK

1.1. A MAGYAR OSZTÁLYOZÁSI RENDSZER

Már az 1900-as évek elejétől érkeztek külföldi szabadalmi leírások hazánkba, amelyeket a Szabadalmi Bíróságon helyeztek el a szabadalom megadásának ideje szerint csoportosítva. Így a tárgykör szerinti keresés elég nehézkes és költséges volt a korabeli feltalálók számára.

A helyzetet csak némileg könnyítette az Országos Találmányi Hivatal megalakulása után az Európában leginkább meghonosodott német és cseh szabadalmi osztályozórendszer átvétele, amelyeknél az osztályok minden logikai rendszer nélkül követték egymást. Ezeknek a szabadalmi osztálymutatóknak a kezelését és az egyes osztályok megismerését csak hosszabb gyakorlattal lehetett elsajátítani. Nagy áttörést hozott 1953-ban az Országos Találmányi Hivatal elnöke, Dunai Ernő előszavával megjelent Betűrendes szabadalmi tárgymutató,¹ amelyben a különböző műszaki területeket betűrendben sorolták fel. Így a címszavak kiválasztása után a tárgymutatóban a címszó után található szám- és betűjelzés segítségével az Országos Műszaki Könyvtárban percek alatt hozzá lehetett jutni a megfelelő szabadalmi leíráshoz.

¹ Betűrendes szabadalmi tárgymutató. Tervgazdasági Könyvkiadó, 1953

1.2. A NEMZETKÖZI SZABADALMI OSZTÁLYOZÁS (INTERNATIONAL PATENT CLASSIFICATION, IPC)

Az iparjogvédelmi osztályozási rendszerek fontosságát már a kezdet kezdetén minden szabadalmi hatóság belátta, és meg is alkotta minden hivatal a maga logikus rendszerét. A gazdasági fejlődéssel egyre égetőbb szükség volt egy egységes nemzetközi rendszerre, mely felül-emelkedik az újdonságkutatásra bábeli nyelvzavarként nehezedő problémákon. Ezek a súlyok az újdonságkutatást nehezítették a sokféle nemzeti szabadalmi osztályozás használata során. Már 1954-ben megszületett a Nemzetközi Szabadalmi Osztályozás (NSZO) (International Patent Classification, IPC) első verziója, amelyet 1968. szeptember elsején publikáltak, és az 1971-es Strasbourgi Megállapodásban fogadtak el.² Igaz, hogy a megállapodást csak közel harminc ország írta alá, viszont több mint hetven hatóság használja. Például Magyarország sem tagja a megállapodásnak, de az NSZO-jelzeteket mind a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértékesítőben, mind a lajstromban, mind a szabadalmi leírásokon egyaránt feltünteti. Az NSZO-t a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) tartja fenn. A technika fejlődése miatt az NSZO-t ötvenként átdolgozták, korrigálták. Az utolsó módosítás a 8. verziót eredményezte, amelyet 2005 nyarán publikáltak, és 2006. január 1-jén lépett életbe. Az NSZO8 egy nagy reform eredménye, amely olyan lényegi változásokat eredményezett, mint például az NSZO kétszintűvé tétele (core level – advanced level), amely szintek háromévenként, illetve háromhavonként frissülnek, a korábbi öt éves átdolgozási periódus helyett.

1.2.1. Az NSZO felépítése³

Az NSZO hierarchikus rendszer, amelynek szintjei felülről lefelé haladva: szekciók, osztályok, alosztályok, fő- és alcsoportok. A hierarchiában lejjebb elhelyezkedő szint részhalmaza a felette lévőnek. Az osztályozási rendszer nyolc szekcióból áll, amely magába foglalja a műszaki tudomány minden területét. A szekciókat az ábécé nagybetűivel jelöljük (A–H):

- A Közszükségleti cikkek
- B Ipari műveletek; szállítás
- C Vegyészet és kohászat
- D Textil- és papíripar
- E Helyhez kötött létesítmények
- F Gépészet; világítás; fűtés; fegyverek; robbantás
- G Fizika
- H Elektromosság

² www.wipo.int/treaties/en/classification/strasbourg

³ IPC Eighth edition, vol 5. WIPO, 2006; www.wipo.int/classifications/ipc

A második hierarchikus szinten az osztályok helyezkednek el. Az osztályokat kétjegyű számokkal jelöljük a szekciók betűjele után, például C01 – szervetlen kémia. Az osztályokon belül alosztályok találhatók, amelyek a harmadik hierarchikus szintet képezik az osztályozási rendszerben, és nagybetűvel jelöljük őket az osztályok számjegyei után, például a C01B nemfémek elemek, vegyületeik.

A következő hierarchikus szintet a csoportok képezik, amelyek főcsoportokra és alcsoportokra bonthatók. Az osztályok betűjele után egy szám per kétjegyű szám a jele. A főcsoportokat az osztályok betűjele utáni számmal jelezzük – C01B3/00 hidrogén; hidrogéntartalmú gázelegyek; hidrogén elválasztása hidrogéntartalmú elegyekből – az alcsoportokat pedig a per jel után lévő kétjegyű számmal. Az alcsoport címe előtt álló pontok és azok mennyisége jelzi, hogy az adott alcsoport hol helyezkedik el a hierarchiában (1. táblázat). Az alcsoportokon belüli hierarchiát egyedül a címet megelőző pontok száma határozza meg, és nem az alcsoport számozása. Az NSZO1–7 főbb jellemzői a következők.

Szekció:	C
Osztályok:	C01
Alosztályok:	C01B
Főcsoportok:	C01B3/00 Hidrogén; Hidrogén tartalmú gázelegyek; Hidrogén elválasztása hidrogéntartalmú elegyekből
Alcsoportok:	C01B3/02 .Hidrogén vagy hidrogéntartalmú gázelegyek előállítás;
	C01B3/04 ..szervetlen vegyületek, pl.: ammónia bontásával;
	C01B3/08 ...fémekkel;
	C01B3/10vízgőz és fémek reakciójával.

1. táblázat: Az NSZO felépítése

A szekciók alatt összesen 70 000 szócikk helyezkedik el. Új, módosított verziót ötévente készítettek. Az osztályozás alapelve szerint az igénypontokban megfogalmazott oltalmi kört a tagországoknak kötelező jelzettel ellátni (találmányi információ).

1.2.2. Az NSZO reformja

Éveken keresztül az NSZO-t manuális, azaz papíralapú hordozón történő keresésre használták. A technika robbanásszerű fejlődése eredményeképpen a szabadalmak száma ugrásszerűen megnőtt. Az NSZO1–7 alapjaiban roskadozott az alábbi problémáktól.

- Igaz, hogy a 7. verziónál tartottak, de a régi aktákat nem osztályozták soha újra, ami komoly gondokat okozott a kereséseknél. Az egyes NSZO-generációk váltásánál be-következő módosítások követéséhez segítséget nyújtottak az NSZO-ban megjelenő utalások, illetve a konkordanciátáblák. Néha azonban egy-egy régebbi dokumentum elérése vagy meghatározott témában a régebbi dokumentumok feltárása bonyolult

műveletté vált, mivel a több generáción átívelő konkordanciák nehezítették az osztályozás szerinti keresést.

- A részletek szintje középutas volt, így senkinek sem felelt meg igazából. A kis hivatalok számára feleslegesen sok adatot és munkát jelentett, a nagyoknak pedig nem volt elég részletes, ezért mindegyik kidolgozta az őt magát legjobban kiszolgáló osztályozási rendszert. Így született meg az Európai Szabadalmi Hivatalban (European Patent Office, EPO) az European Patent Organization's Patent Classification (ECLA); az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalában (US Patent and Trademark Office, USPTO) a US Patent Classification (USPC); a Japán Szabadalmi Hivatalban (Japan Patent Office, JPO) a Japanese File Index (FI) és az F-terms.
- Az új verziók öt éves periódusa túl hosszúnak bizonyult. Ma a tudomány és a technika forradalma idején túl sok jelentős változás történik ennyi idő alatt például az informatika, a nanotechnológia, a biotechnológia területén.
- Nem voltak elég átgondoltak és egységesek egyes alkalmazások, nem álltak rendelkezésre lefektetett definíciók adott osztályok, csoportok részére, ezért előfordultak félreosztályozások. A különböző hivatalok más-más osztályozási filozófiája miatt a szabadalomcsaládokban néha egészen eltérő osztályokba lettek besorolva a szabadalmi leírások.

Annak érdekében, hogy az NSZO a felhasználók számára továbbra is kedvelt maradjon, a generációváltásoknál a megszokotthoz képest nagyobb horderejű változásokra volt szükség. 1999-ben indították a reformot, amely a jelenlegi 8. verziót alkotta meg.

A fenti problémák célszerű megoldására a következő legfontosabb módosításokat hozták.

- A különböző kategóriájú felhasználók érdekében az NSZO-alap- (core level) és haladó szintre (advanced level) bontották. Az alapszinten a 70 000 szócikk helyett csak 20 000-ret használnak, míg a haladó szinten az NSZO7 összes szócikke megtalálható. Ezenfelül új alosztályokkal bővítették a rendszert, mint például üzleti módszerek, kombinatorikus kémia és gyógynövények (2. táblázat), és további bővítést terveznek a közeljövőben. A két szint felülvizsgálati módját és periódusát is szétválasztották. A WIPO az új technológiák tekintetében háromévente módosítja az alapszintet. A haladó szint átdolgozása a harmonizációs projektek eredményeiből jön létre háromhavonta, amelyeket a trilaterális hivatalok, az EPO, a JPO és az USPTO által képviselt bizottság koordinál. A haladó szint tartalmaz minden PCT-minimum dokumentumot újraosztályozva az NPL-t (Non-Patent Literature, NPL) kivéve, valamint azoknak az országoknak a dokumentumait, amelyek nem tartoznak ugyan a PCT-minimum körébe, de hatáságaik vállalták az „advanced level” szint szerinti osztályozást (például Magyarország). Ezt a haladó szintet használja minden PCT-hivatal kötelezően, valamint más nagy hivatalok is szabad választásuk szerint. Ezek a hivatalok automatikusan generálják az „advanced level”-ből a megfelelő „core level” szinthez kapcsolódó jelzeteket.

Új technológia	NSZO-osztályok 2005. 12. 31-ig	Új NSZO-osztályok 2006. 01. 01-től
Üzleti módszerek	G06F17/60	G06Q
Kombinatorikus kémia	Sokféle szétszórt	C40B
Hagyományos orvoslás, gyógynövények	A61K35/70; A61K35/72; A61K35/78-től 35/84-ig	A61K36/00

2. táblázat: Új technikai területek az NSZO-ban a 8. verzió bevezetésekor

- A többletinformáció világos szétválogatása érdekében maradék helyeket hoztak létre.
 - o Maradék témakörök: bevezették a „X” jelölést arra az esetre, ha valaminek nem tudták a megfelelő jelzetét megtalálni. Például A01BX, G01N3/00X. Ezt a módot soha nem használják tág körben.
 - o Maradék alosztályok: mind a nyolc szekcióban új alosztályokat hoztak létre. Általánosították a jelzetüket (...Z), és csak egy főcsoportban helyezték el őket. Például az A99Z99/00 jelzet témája másképp nem található meg ebben a szekcióban.
 - o Maradék főcsoportok: új főcsoportokat alkottak, de csak kiválasztott alosztályok számára, és csak abban az esetben, ha a létező főcsoportok nem merítik ki az alosztályok témakörét. Kétfélek lehetnek ezek a főcsoportok: „általános” abban az esetben, ha minden főcsoportra vonatkozik, vagy „korlátozott”, ha csak adott főcsoportokat érint. Például az A01M99/00 jelzet témaköre nem található meg ennek az alosztálynak más csoportjában. Az A01C14/00 jelzetnél a palántázás eljárása, és a hozzá szükséges gép sem található meg ennek az alosztálynak egyik csoportjában sem.
- Definíciókat vezettek be az alosztályok és a főcsoportok számára, hogy minél világosabb legyen a tartalmuk. Az NSZO8 indításakor 50 000 alosztályt láttak el ilyen definícióval, de folyamatosan pótolják a többinél is. Az osztályozási címszavak jellemzésére, érthetőbb magyarázatára osztályozási definíciókat, kémiai szerkezeti formulákat, grafikus ábrázolásokat, információs referenciákat vezettek be, például az A01H; F01M; G01T alosztályoknál.
- Az USPC rendezőelvének hatására újrakonfigurálták a csoportokat. A legbonyolultabb témáját vették legelőre, majd ezt egy kevésbé bonyolult követte, és legvégül a legegyszerűbb zárja a sort.
- Új osztályozási szabályok alakultak ki.
 - o A találmány lényegét (invention information) az egész dokumentum alapján osztályozzák, nemcsak az igénypontokat veszik számításba, mint korábban, hanem egyéb fontos és a találmányi gondolathoz kapcsolódó információkat is, amelyek például a leíró részből, a példákából, az ábrákból derülnek ki.

- o A szabadalomban rejlő további információkat, az úgynevezett járulékos információkat (additional information), amelyek nem relevánsak a találmány szempontjából, de érdekesek lehetnek, és kiegészíthetik a találmányt, önálló jelzettel látják el. Ez nem kötelező jellegű, csak ajánlott.
- o Fontossági sorrend felállítása. Az első helyen a „tárgyasult dolog” áll, majd az alkalmazás és végül az alkalmazás általánosítása, kiterjesztése nagyobb rendszerekre. A funkció előtérbe helyezése az alkalmazás rovására.
- o Berendezés esetében először a berendezést próbálják jelzettel ellátni, ha ez nem sikerül, akkor az eljárás alapján osztályozzák, ha valamilyen oknál fogva ez sem járható út, akkor a berendezéssel előállított terméket látják el jelzettel.
- o Többlépéses eljárásoknál az a legjobb, ha a folyamatra mint egészre a termékkel együtt találnak jelzetet. Majd ezután minden esetben kötelező a részfolyamatokat is beosztályozni.
- o Új kémiai vegyületek esetében egyrészt az új vegyületet a C szekció megfelelő helyén kell jelzettel ellátni, másrészt ha a vegyületnek van alkalmazása, akkor azzal a jelzettel is kötelező ellátni. Ismert vegyület új gyógyászati alkalmazását csak az alkalmazási jelzettel látják el.
- o Új kémiai kompozíció, elegy esetében meg kell kísérelni az egészre mint egységre jelzetet találni. Negatív találat esetén az anyag alkalmazásával kell próbálkozni.
- o Kémiai vegyületek előállítási eljárása, kezelése esetében mind a vegyületet, mind az előállítási eljárást jelzettel kell ellátni, ha már létezik jelzet az előállítási eljárásra.
- Visszamenőleges átosztályozás és folyamatos újraosztályozás teszi kényelmessé a kereséseket az NSZO8-ban. Ez azt jelenti, hogy adott témában könnyebb a teljes adatbázisban visszakeresést végezni, mert nincs szükség arra, hogy a korábbi NSZO-generációk esetleg eltérő osztályjelzeteivel is külön kereséseket végezzünk. A visszamenőleges állomány konverziója során egy egyedülálló, „advanced level” szinten rendszerezett, mintegy 54 000 000 szabadalmi dokumentumot tartalmazó DOCDB-gyűjtemény jött létre. Ezek a dokumentumok azonnali újraosztályozásra kerültek-kerülnek a részleges revíziók alkalmával. A munka koordinálását az EPO, a JPO és az USPTO által képviselt albizottság végzi.
- Bevezették a Master Classification Database-t (MCD), amely meghatározó tényezője az új NSZO8-nak. Ez egy olyan adatbázis, amely rendszeresen összegyűjti a frissített osztályozási információkat legalább az „advanced level”-PCT-minimum dokumentumai számára. Az új szabály, amely vezérli az „advanced level”-átdolgozást, a PCT-minimum dokumentumok kötelező újraosztályozását kívánja meg, ahol a jelzeteket érintette a módosítás. Ezeket az adatokat mind tartalmazza az MCD, és ezek az esp@ceneten keresztül elérhetők. A „back file”-konverzió főleg az ECLA-ból történik. A szükséges konkordanciátblázatok nagyrészt rendelkezésre állnak. A PCT-mi-

nimum dokumentumok 95%-át már konvertálták. A világban lévő dokumentumok 60%-a már elérhető az NSZO8-ban (a hiány a nemzeti hivatalokban jelentkezik; az MCD-ben lévő dokumentumok átosztályozása közül azok tartoznak a nemzeti hivatalok hatáskörébe, amelyeknek elsőbbsége az adott nemzeti hivatalban van, és nincs PCT-minimum országbeli családtagjuk). Az NSZO1–7-ből csak akkor konvertálnak a nyolcba, ha olyan adatokról van szó, amely az ECLA-ból nem érhető el. A WIPO nagy reményeket fűz az MCD-hez.

- A mindenkor aktuális állomány, a „front file” biztosítja, hogy az összes dokumentumot keresni lehet a legfrissebb NSZO-jelzetekkel. Adott osztályozási jelzet frissítését az összes természetes szabadalomcsalád-tagra továbbvizik mind a visszamenőleges konverzióánál, mind pedig az újraosztályozásoknál. A publikált, kinyomtatott dokumentumok őrzik azt az NSZO-osztályt, amelybe a publikáció időpontjában az adott megoldás besorolásra került, azonban az elektronikus rendszerekbe kerülő adatok követik az NSZO változásait. Így előfordulhat, hogy egy adott NSZO-jelzetre keresve, egy-egy régebbi dokumentum megjelenítésekor a leírás címlapján más NSZO-jelzetet fogunk látni, mint az az osztályjelzet, amelyre keresve a dokumentumot megtaláltuk.
- Az MCD fenntartásának különböző részletes aspektusát írja le a „Működés elve” (Concept of Operations, CONOPS) az NSZO8 módosításával összhangban. A reform megköveteli az érintett dokumentumok osztályjelzeteinek frissítését, amelyeket az MCD-ben gyűjtenek össze. A CONOPS leírja az eljárás összes lépését teljes részletességgel.

1.3. EURÓPAI OSZTÁLYOZÁSI RENDSZER (EUROPEAN CLASSIFICATION, ECLA)

Az ECLA az NSZO egy kiterjesztése (3. táblázat),⁴ az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) hozta létre és tartja fenn. Vajon miért hozták létre, és miért tartják fenn ma is, az NSZO reformja után, amikor egy ilyen rendszer fenntartása hatalmas költségeket emészt fel?

C01	Szervetlen kémia
C01B	Nemfémes elemek [C9510]
C01B23/00	Nemesgázok és vegyületeik
C01B23/00D	..[N: Tisztításuk vagy szeparációjuk] [N9511]
C01B23/00D2	..[N: Csak kémiai úton] [N9511]
C01B23/00D2B	...[N: Oxidációval] [N9511]

3. táblázat: Az ECLA felépítése

⁴ R. Iasevoli: ECLA, Classification training, Vienna, 2006

- Az ECLA 140 000 szócikket tartalmaz, mintegy kétszer annyit, mint az NSZO8 „advanced level”, ezért jóval finomabb osztályozást tesz lehetővé.
- Mivel ECLA-jelzeteket kizárólag az ESZH elbírálói és az ECLA-t használó más európai hivatalok szakképzett elbírálói adnak a dokumentumoknak, hogy újdonságkutatásukat segítse, ezért homogénebb, szisztematikusabb és megbízhatóbb a rendszer.
- Az ECLA-ban folyamatosan módosítják és frissítik a módosítás által érintett dokumentumok jelzeteit. Az új dokumentumok osztályozását is viszonylag gyorsan, az elbírálók leterheltségétől függően végzik kis lemaradással, amely azt jelenti, hogy a szabadalmi dokumentumok 90%-a a közzétételhez képest nyolc hónapon belül ECLA-jelzetet kap a japán és az orosz kivonatok kivételével, amelyek nincsenek szisztematikusan beosztályozva. Viszont minden angol, német és francia nyelvű PCT-minimum dokumentum ECLA-jelzettel van ellátva, továbbá a belga, a holland, a luxemburgi szabadalmakat és a német használati mintákat is beosztályozzák az ECLA-ba. 2006-ban közel 30 millió szabadalmi és használatiminta-oltalmi dokumentum kapott ECLA-jelzetet. Más dokumentumokat az elbíráló kezdeményezésére sorolnak be a rendszerbe, valamint a nem szabadalmi iratokat (non-patent literature, NPL) egyedül az ECLA-ban osztályozzák. Ez hatalmas előnye az ECLA-nak, mivel az NPL-dokumentumokat az ECLA-jelzeteken kívül csak kulcsszavas kereséssel lehet elérni. Az NPL-iratok bármilyen nyomtatott vagy más anyagok lehetnek, amelyek technikailag relevánsnak bizonyulhatnak a szabadalmi eljárás során. Ezek a dokumentumok NPL-referenciaszámokat kapnak, amelyeknek a formátuma nagyon hasonló a szabadalmak közzétételi számához, de az országkód helyett XP áll. (Például: XP123456789).
- Az új technológiai találmányok nagyon gyorsan kapnak az ECLA-ban új jelzeteket. Az adott terület elbírálója tesz javaslatot erre, amit rögtön alkalmaznak is. Tehát a rendszer nagyon dinamikusan fejlődik a műszaki tudománnyal párhuzamosan.
- Amikor egy szabadalmat ECLA-jelzettel látnak el, az automatikusan vonatkozik az adott dokumentum családjára is.

A jelzet eleje ugyanazt jelenti, mint az NSZO-ban: C01B23/00. Az ezután következő betűszám-betű... kombinációnál a hierarchia alapszabálya, hogy ábécérendbe kell rakni a betűket. Ha a hierarchiában egy ponttal lejjebb megyünk, akkor egy számmal vagy betűvel többet kell írni a jelzetbe. A szögletes zárójelben mindig magyarázatok vannak, például [N9511] azt jelenti, hogy 1995 novemberében vezették be ezt a jelzetet. A [C9510] pedig azt, hogy 1995 októberében változtatták meg.

A „Megjegyzés” (Note [N:]) speciális adatbázisok használatát jelzi, vagy egyszerűen egy fontos „nem hivatalos” megjegyzést jelent.

Az ECLA-ban figyelmeztető jelzések (warnings) találhatók, ha eltérés van az NSZO-hoz képest, vagy ha nem teljes az anyag. Például az adott NSZO-jelzetet nem használják az ECLA-ban: G01N „Warning”.

Törölt vagy átirányított csoport: H01F „Warning”.

Az újraosztályozás folyamatban van: B01D „Warning”.

Ha egy jelzet esetében az adott alegység jelentése limitált, vagy a hierarchiába új alegység bevezetése nem megengedett, akkor kombinációkat alkalmaznak a „+” jel segítségével.

2000-ben az ECLA-t az NSZO-hoz hasonlóan megrázta egy reform, amely az EC- és ICO-jelzeteket eredményezte. Az ICO-jelzetek (Indexing Codes) az ECLA-kódokhoz szorosán kapcsolódnak, azokból képezhetők. Az EPO ezeket az ICO-kódokat kizárólagosan elektronikusan használja. Az ICO-szimbólumok az ECLA-ra épülnek, de az első betűjük ki lett cserélve praktikussági okokból, hogy ne keverjék még véletlenül se össze az EC-kódokkal (4. táblázat).

A→K	E→P
B→L	F→R
C→M	G→S
D→N	H→T

4. táblázat: Az EC- és az ICO-kódok viszonya

Alapszabály, hogy adott szabadalmi dokumentum esetében EC-szimbólumok megadása kötelező, míg az ICO-kódokkal való ellátás nem. EC-jelzetekkel az EPODOC-ban⁵ és az *esp@cenetben* tudunk keresni, az ICO-kódokkal pedig csak az EPODOC-ban.

A 5. táblázatból világosan látszik, hogy a G02F1/133-as EC-kód ugyanazt jelenti, mint a S02F1/133-as ICO-kód. Vannak viszont olyan jelzetek az ICO-ban, amelyeknek nincs megfelelőjük az EC-ben, mint például az S02F201/00. Ezek bizonyos alkalmazások, különböző apró részletek, anyagok lehetnek.

EC	ICO	
G02F1/133	S02F1/133	Ugyanaz a jelentés
	S02F1/133P	Alegység
	S02F201/00	Független
A23B1/01	K23B1/01+03	Kombináció

5. táblázat: Az EC- és az ICO-jelzetek összevetése

Kiegészítő jellemzők is előfordulhatnak az ICO-ban, amelyek nem találhatók az EC-ben S02F1/133P. Az ICO kombinációs kódjait ugyanúgy kell értelmezni, mint az EC-ben.

A könnyebb érthetőség kedvéért nézzünk egyszerűsített példákat az egyes esetekre.

1. Invention Information/Additional Information

A szabadalom tűzálló poliamid és tűzálló szerves adalék kompozíciója. A kompozícióról tudjuk továbbá, hogy antisztatikus.

⁵ Az EPOQUE rendszer EPODOC adatbázisa

EC:	poliamid	C08L79/08
	tűzálló adalék	C08K5/00P8+L79/08
ICO:	antisztatikus	M08K5/00P9

2. Anyag és alkalmazás

7-amino-1,2,4-triazolo-(1,5-a) pirimidin derivatív mint gombaölő szer.

NSZO7: C07D487/04
A01N43/90

ECLA: C07D487/04+249C+239C
A01N43/90

Az ECLA-nak két fontos előnye van az NSZO-val szemben.

- Egyrészt kutatási eszközként: az EPOQUE rendszer EPODOC adatbázisa, illetve az NPL adatbázis ECLA-ban való keresésre van optimalizálva. Az EPOQUE-ban mindig a legfrissebb NSZO-jelzettel szerepelnek a dokumentumok, tehát mindig naprakész a kutatás, és az NPL adatbázis csak ECLA-jelzetekkel érhető el, vagy kulcsszavasán kereshető.
- Másrészt osztályozási rendszerként: az NSZO dinamikusan változik, tehát egy publikált dokumentumot folyamatosan át kell osztályozni, vagyis kézbe kell venni. A fentiekből adódóan az ECLA használata ezt megoldja. Ha az ECLA szerint osztályozunk, akkor a WIPO IBIS szerverén⁶ elérhető ECLA–NSZO konkordanciátáblát használva automatikusan előállítható az NSZO-jelzet is, amely csak 90%-ban automatikus.

Ahogy az előzőekből látszik, az ECLA jóval precízebb, homogénebb, dinamikusabb és megbízhatóbb, mint az NSZO. Ezért egyre többen pártolnak át a használatára.

1.4. AZ AMERIKAI OSZTÁLYOZÁSI RENDSZER (US PATENT CLASSIFICATION, USPC)

Ezt az osztályozási rendszert az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala hozta létre, és kizárólag csak ott használják.⁷ Ezek a jelzetek egészen 1790-ig visszamenőleg használhatók, mivel az érintett dokumentumokat mindig frissítették. Egyedülálló módon a formatervezésiminta-oltalmakat is a szabadalmi osztályozási rendszer segítségével osztályozzák a „D” osztályban. Mivel csak amerikai szabadalmakat osztályoznak az USPC-jelzettekkel, ezért nemzetközi kutatásra nem használhatók, viszont az amerikai szabadalmakat ebben a rendszerben lehet a legeredményesebben keresni. A rendszer három fő kategóriára van bontva, kémia, elektromosság és mechanika. A három csoport együttesen körülbelül 400 osztályt alkot, amelyek több mint 130 000 alosztályra vannak bontva. Az USPC-t akár

⁶ www.wipo.int/ibis/datasets

⁷ USPC Examiner Handbook. USPTO, 2006; www.uspto.gov/web/patents/classification

több alkalommal is módosítják egy éven belül, és az érintett dokumentumokat azonnal frissítik. Az USPC-ben nagyon rövid címek vannak, a valódi tartalmat a definíciókban találhatjuk meg. Definíció viszont majdnem minden alosztályra van. A csoportokat a következő szabályok szerint rendezik el:

- a legbonyolultabb témával kezdik;
- ezt mindig a soron következő legbonyolultabb követi, ezen belül
 - o a kombináció van legfelül,
 - o az egyedi elemek, műveletek lejjebb találhatók,
 - o a kiegészítők, részletek még lejjebb,
 - o a vegyes dolgok (miscellaneous) a végén találhatók,
 - o az általános példák zárják a sort;
- a csoportok nincsenek mindig numerikus sorrendben.

Az alosztályoknál is a „fentről lefelé” (top-to-bottom) szabály érvényes, és minden igénypontra legalább a lényegét az alosztály jelzetének fednie kell. A referenciákat OR (Original Reference)-re és XR (Xcross Reference)-re bontják. Az OR a legfontosabb osztályozási jelzeteket, akárcsak az NSZO-ban az „Invention information”, míg a XR a „Non-Invention” információkat tartalmazza.

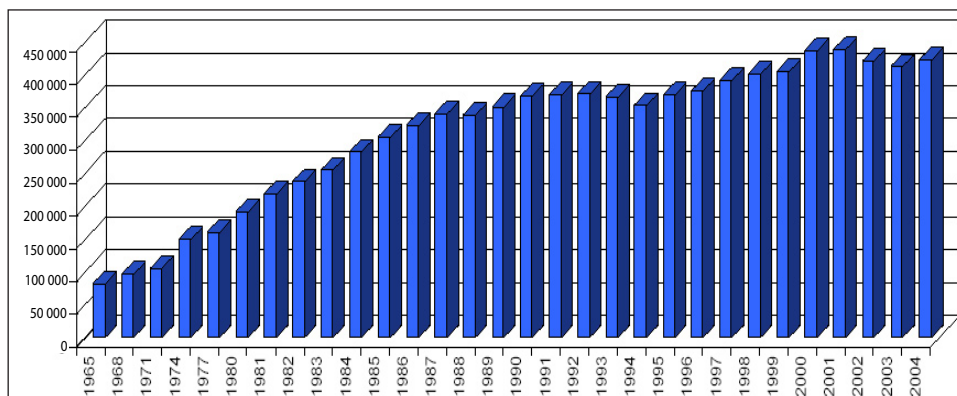
1.5. A JAPÁN OSZTÁLYOZÁSI RENDSZEREK; A FILE INDEX (FI), A FACET ÉS AZ F-TERMS

A Japán Szabadalmi Hivatal (Japan Patent Office, JPO) által létrehozott szabadalmi osztályozási rendszerek a File Index, a Facet és az F-terms.^{8,9} Ez idáig az ECLA és az USPC tekintetében megértettük, hogy az NSZO grandiózus reformja után is miért tartják fenn ezeket a rendszereket, de azt már nehéz elfogadni, hogy egy nemzeti hivatalnak miért van szüksége egyszerre több saját osztályozási rendszerre.

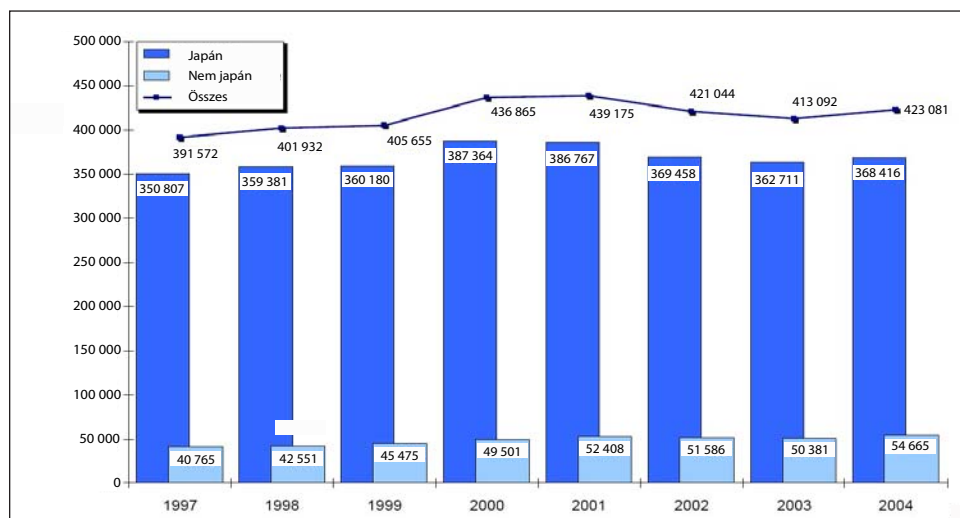
Az utóbbi időben több mint 400 000 bejelentést tesznek a JPO-nál évente, aminek az eredménye évi 120 000 megadott szabadalom (1. ábra). A külföldi és hazai bejelentők aránya 1:10 a hazaiak javára (2. ábra).

⁸ I. Schellner: Japanese File Index classification and F-terms. World Patent Information, 2002. 24. sz. p. 197–201

⁹ I. Schellner: Sources of Japanese patent information. World Patent Information, 2001. 23. sz. p. 149–156

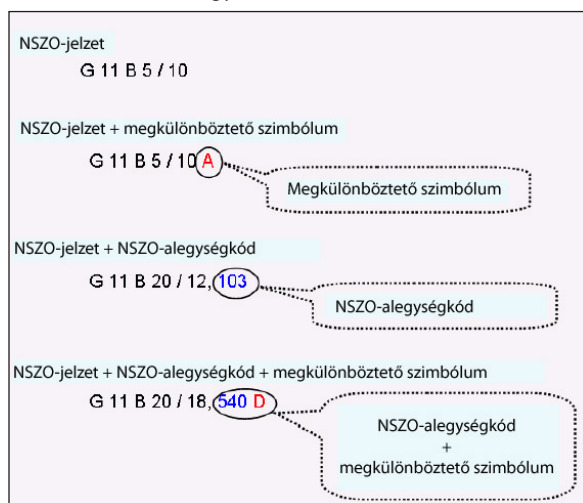
1. ábra: A japán szabadalmi bejelentések változása az idő függvényében

2. ábra: A belföldi és külföldi szabadalmi bejelentések aránya az idő függvényében Japánban

Japán, mint a gazdasági nagyhatalmak egyike, tisztában van ennek a szellemi tőkének az értékével, ezért igyekszik mindent megtenni a bejelentések gyors és hatékony feldolgozása érdekében. 1977-ben kezdtek el online keresési rendszert használni a JPO-nál, 1978-ban pedig az NSZO-t már hivatalosan alkalmazták. 1985-től törekedtek a „papír nélküli hivatal” megalkotására, ugyanis ekkora számú aktívhalmazt nem lehetett gyorsan és hatékonyan kezelni vagy tárolni. Viszont ez sem bizonyult elégségesnek a bejelentések egyre növekvő száma miatt, valamint azért, mert Japán a technikai fejlődésben bizonyos adottságok miatt kicsit más úton halad, mint más országok. Amíg Japánban egyes iparágak robbanásszerűen fejlődnek, addig a világ más táján még szó sincs az adott technológiáról, nemhogy NSZO-

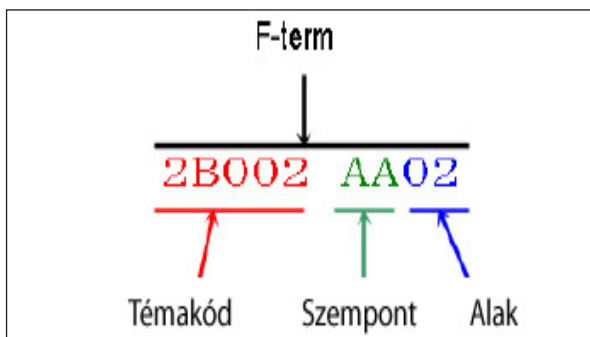
jelzetről. Így egyes NSZO-osztályokba hatalmas számú dokumentum került, egyes dokumentumok megfelelő hely hiányában nem a megfelelő jelzettel lettek ellátva, így később lehetetlen volt újdonságkutatáskor előhívni őket. Tehát a káosz egyre nőtt. Hogy ezen az áldatlan helyzeten segítsenek, megalkották az FI osztályozási rendszert, amit kizárólag a JPO használ. Minden japán szabadalmi és használatiminta-oltalmi bejelentés kap FI-jelzetet párhuzamosan az NSZO-val. Az FI ugyanúgy, mint az ECLA, az NSZO kiterjesztése. Ahogy a 3. ábrán láthatjuk, egy FI-jelzet egy NSZO-kódból, egy alegységekódból és egy megkülönböztető szimbólumból áll. Különböző alegységeivel az FI 170 000 szócikket tartalmaz, szemben az NSZO 70 000 szócikkével. Úgy gondolnánk, hogy ez már nagyon részletes osztályozási rendszer. A JPO mégis elégedetlen volt az eredménnyel. Annak ellenére, hogy a számítógépes újdonságkutatásban úttörő munkát végeztek, az FI-ben az ilyen jellegű kutatás eléggé nehézkes, és az adott téma csak egy oldalról elemezhető.

3. ábra: Az FI felépítése

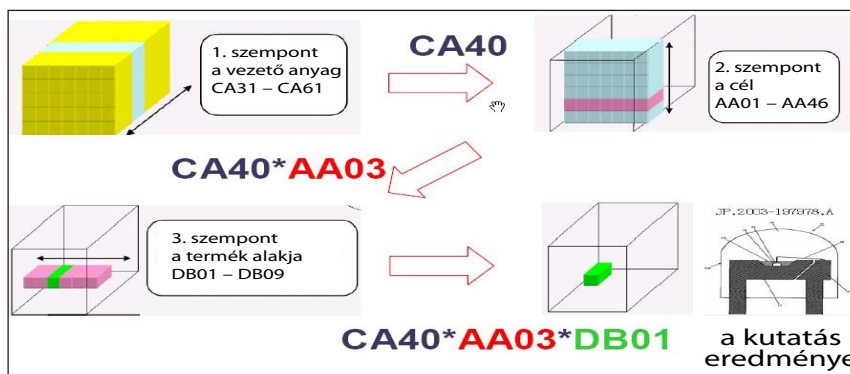
A Facet osztályozás más szempontból közelíti meg a dokumentumokat. Egy facet-jelzet három betűből áll. Az első betű összhangban van a megfelelő NSZO-jelzettel. A másik két betű „I” és „O” kivételével bármi lehet. A terjedősség elkerülésére alkották ezt a hárombetűs rendszert. A „broad-facet”-szimbólumok listája lehetővé teszi egyes határtechnológiák kimerítő kutatását. A várt eredményt ez a módszer sem hozta meg.

Pár évvel ezelőtt, hogy az új technológiai fejlődéssel lépést tartsanak, megalkották a „File forming terms”-t (F-terms) (4. ábra). Ez az osztályozási rendszer egy teljesen független, többszempontú rendszer. Az NSZO-jelzetek főként diszkrét technológiákra vonatkoznak, és technikai felosztásuk sem túl részletes. Ebből adódóan egy NSZO-keresés 100 és 1000 közötti releváns dokumentumot hoz fel.

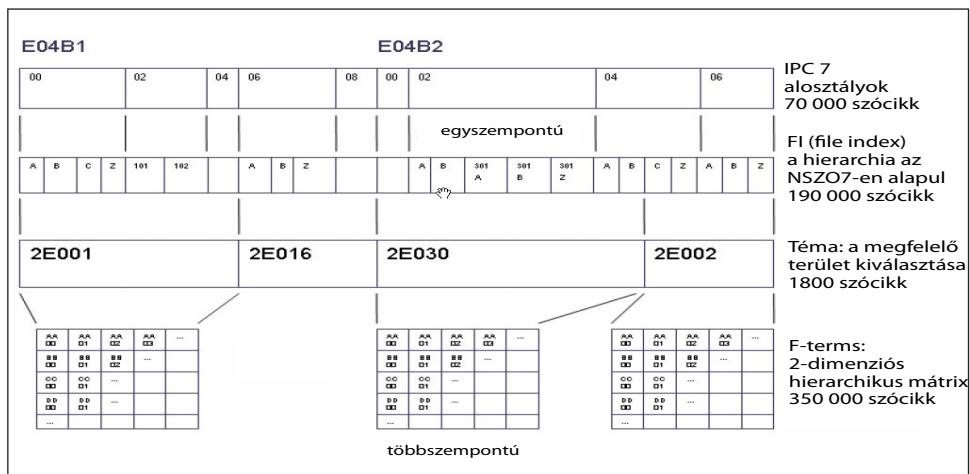

4. ábra: Az F-term felépítése

Ezt pedig tovább szűkíteni csak úgy lehet, hogy nagyon sokszor értékes dokumentumokat is elvesztünk. Az „F-terms” az adott műszaki területet további szegmensekre bontja különböző szempontok szerint, mint például cél, eljárás, struktúra, anyag vagy módszer (5. ábra). A japán bejelentések technikai tartalmát a JPO elbírálói különböző témákba (theme) osztályozzák be, amelyek speciális témakóddal (theme code) vannak ellátva. Az „F-terms”-besorolást nagyrészt az FI-kódok alapján végzik, tehát minden témakódnak van FI megfelelője. A témák tovább vannak bontva szakasz kódokra (term codes) (6. ábra).

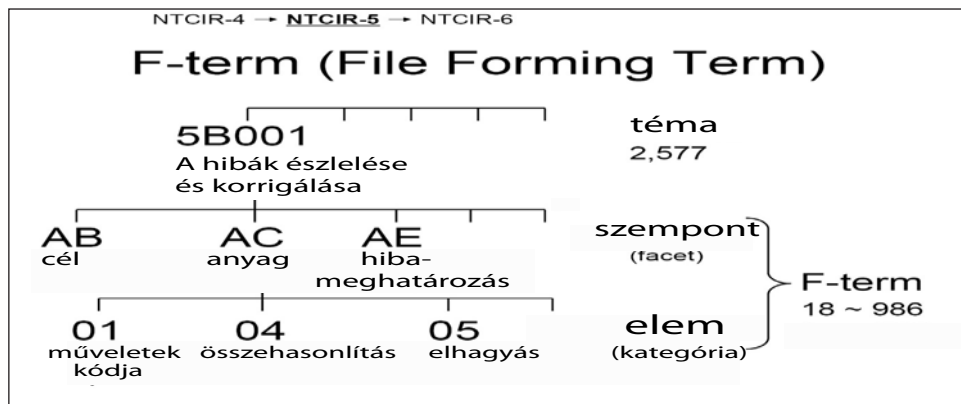

5. ábra: A felmerülő releváns dokumentumok mennyisége újdonságkutatáskor „F-term” használata esetén

6. ábra: Az NSZO, az FI és az F-terms összevetése

Ezeknek a szakaszoknak különböző technikai jellemzők felelnek meg, mint például anyag, termék, művelet ... (7. ábra). Tehát minden F-term egy ötjegyű témakódból és egy négyjegyű szakaszkódból áll. A szakaszkód tovább bontva egy „nézőpont”-ból és egy alakszimbólumból áll. A témakód mutatja meg a műszaki területet, a nézőpont elemzi az adott témát (anyag, eljárás, cél ...), az alakszimbólum pedig tovább osztályozza a nézőpontot.

7. ábra: Az F-term felépítése

A különböző téma- és megfelelő szakaszkódokat „F-term”-listák tartalmazzák. Jelenleg 1700 különböző témakód létezik összesen 350 000 szakaszkóddal. Az EPO, az USPTO és a JPO együttműködésének eredményeképpen ezeket a listákat 2001 óta angolra is lefordítják.

2. FELKÉSZÜLÉS A JÖVŐRE

Napjainkban az elektronikus információátadás és a kommunikációs technikák szédületes fejlődése megváltoztatja az információ felhasználásának lehetőségeit és módját. Például az olcsó személyi számítógépek és a nagy teljesítményű munkaállomások gyors és általános elterjedése az információ szabad áramlását hozta magával. Továbbá a CD-k és DVD-k megjelenése mindenki számára könnyen lehetővé tette nagy mennyiségű információ egyszerű és gyors tárolását. A különböző információs hálózatok megjelenése és az adatfeldolgozási idő rohamos csökkenése lehetőséget adott világméretű információáramlásra. Következésképpen az információ szabad és gyors áramlása egyre lényegesebb szerepet játszik a gazdaságban, és a különböző információk hatékony alkalmazása alapfeltétele a célratörő, gazdaságos vállalati tevékenységnek. A szabadalmakban megtestesülő műszaki információnak köszönhetően a szabadalmak jelentősége felértékelődött információorientált társadalmunkban. A szabadalmak tekintetében már az 1970-es évektől alkalmazták az elektronikus adatfeldolgozást, mivel az online szolgáltatások bevezetése miatt nagy mennyiségű adat állt rendelkezésre. Igaz, az elején úgy gondolták, hogy az elektronikus keresés csak kisegítő szerepet játszik majd ott, ahol a manuális keresés nem elég hatékony. Mivel hosszú idő alatt sok szabadalmi irat halmozódott fel, a feltételezés az volt, hogy lehetetlen úgy kulcsszavakkal ellátni ezeket a dokumentumokat, hogy a számítógép számára olvashatóak legyenek. A napjainkban lezajló információtechnikai fejlődés megoldotta ezeket a problémákat. Sőt, a világháló megteremtette a lehetőséget helytől függetlenül a valósidejű nagy adatállományt átvizsgáló kulcsszavas keresésekre. Felmerült a jogos kérdés, hogy van-e a szabadalmi hivataloknak ma szükségük osztályozási rendszerekre. A japánok behatóan foglalkoznak a kérdéssel. 1997-ben létrehozták a NTCIR-t [NACSIS (National Center for Science Information Systems) Test Collections for IR], amely információtárolással, -kinyeréssel foglalkozik (8. ábra), többek között a szellemi tulajdonban megtestesülő információ hatékony áramoltatását is célul tűzte ki.¹⁰⁻¹⁷

¹⁰ M. Iwayama et al.: Report on the Patent Retrieval Task at NTCIR Workshop 3, (2004), Tokió

¹¹ M. Iwayama et al.: Overview of Patent Retrieval Task at NTCIR Workshop 3, 2003. június, Tokió

¹² J-H. Kim et al.: Patent Document Retrieval and Classification at KAIST, NTCIR Workshop 5, 2005. december, Tokió

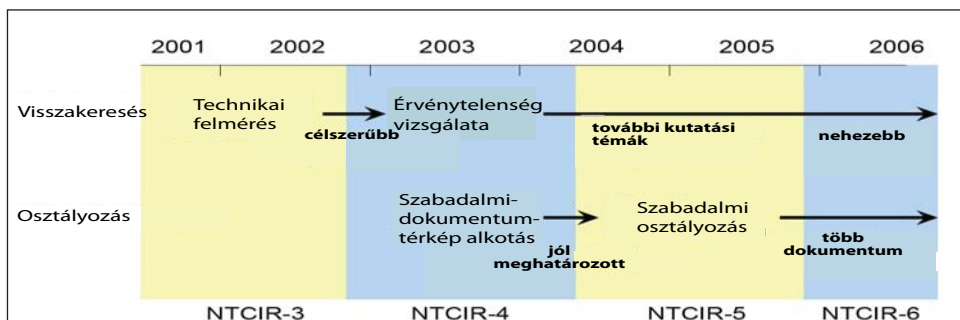
¹³ M. Iwayama et al.: Overview of Classification Subtask at NTCIR Workshop 5, 2005. december, Tokió

¹⁴ H. Doi et al.: Patent Retrieval Method Using a Hierarchy of Clusters at TUT, NTCIR Workshop 5, 2005. december, Tokió

¹⁵ T. Tashiro et al.: Justsystem at NTCIR-5 Patent Classification, NTCIR Workshop 5, 2005. december, Tokió

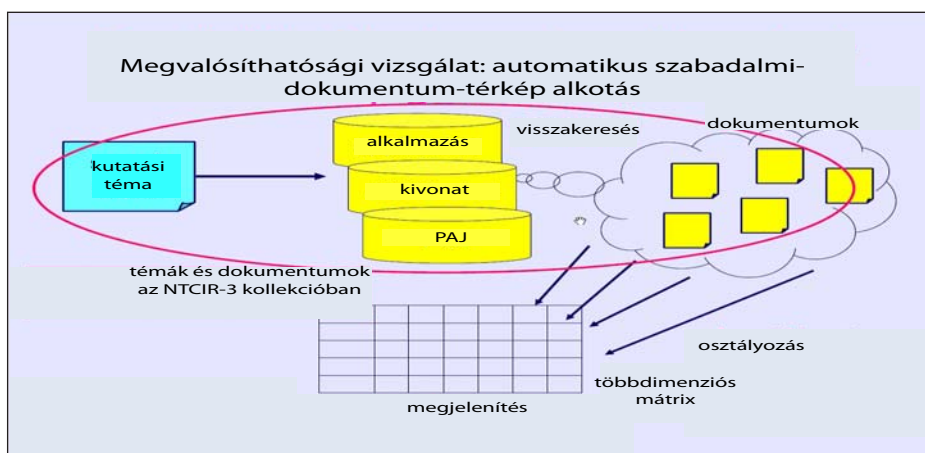
¹⁶ A. Fujii et al.: Test collections for Patent-to-Patent Retrieval and Patent Map Generation in NTCIR-4 Workshop, 2004. április, Tokió

¹⁷ M. Sahlgren: English-Japanese Cross-lingual Query Expansion Using Random Indexing of Aligned Bilingual Text Data. NTCIR-2 Workshop, 2002 október, Tokió

8. ábra: A szabadalmak osztályozásával és újdonságkutatásával felmerülő problémák elemzése az NTCIR-nél időrendben

A mai napig a szabadalmak egyediségéből következően a kulcsszavas keresések alulmaradtak a versenyben, viszont az erre irányuló kutatások sok érdekes témát vetettek fel, és nagymértékben fellendítették a dokumentumok osztályozásának automatizálását. Ennek keretében vették nagyjító alá a szabadalmi információszerzés fázisait és aspektusait is. Kiket érint ez az információ? Tudományos kutatókat, szabadalmi elbírálókat, az üzleti élet szereplőit és így tovább. Miért érdekli az egyéneket ez az információ? Például szabadalmak kereskedelme, új termék, technológia kutatása esetén, cégek gazdasági átvilágításánál, nagyvállalatok fúzióját megelőzően, és még folytathatnánk a sort. Nagyon sokszor a releváns iratok kigyűjtése nem is elegendő, hanem további tanulmányok, analízisek szükségesek. Ha adott műszaki területen sok versenytárs van a piacon, akkor nagy segítséget nyújt egy szabadalmidokumentum-térkép (9–10. ábra) az oltalmazott termékekről és eljárásokról, amely tisztázza számunkra a további lehetőségeket.

9. ábra: A szabadalmidokumentum-térkép nagy segítséget nyújt a piac szereplőinek döntéseik meghozatalában

Téma: optikai lemez

Célszabadalmak:

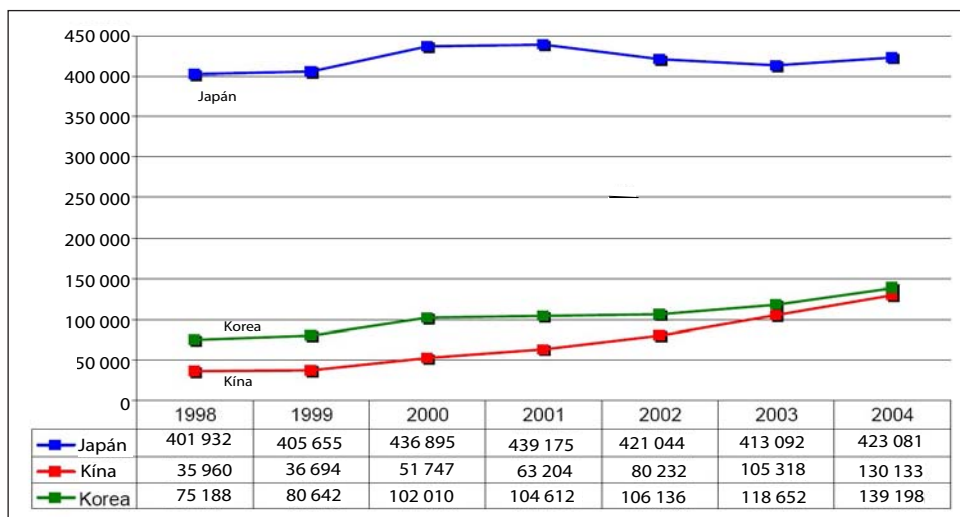
1993-000003 1994-000002 1994-000008 1996-000005

		← problémák →		
		nagy sűrűségű	törlés	újraírás
↑ megoldások ↓	az újraírhatóság számának vezetése			1993-000003
	az írófej pozíciójának változtatása			1994-000002
	a lézereenergia pulzáló hulláma		1994-000008 1996-000005	

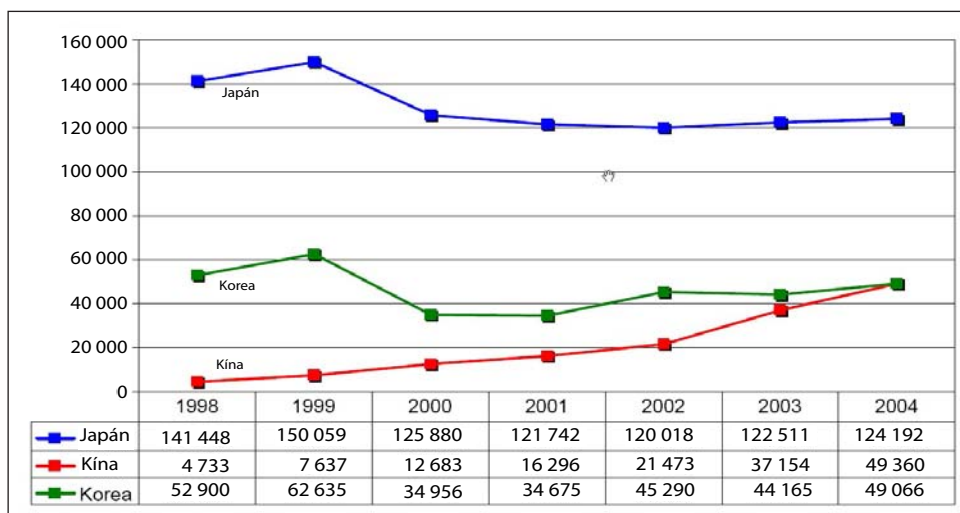
- A célszabadalmak és szempontok (problémák és megoldások) adottak
- A résztvevő kategóriák meghatározása („nagy sűrűségű, törlés ...”) minden szempontból („problémák” vagy „megoldások”), és a célszabadalmak osztályozása

10. ábra: Egy szabadalmidokumentum-térkép

Miben más egy szabadalmi leírás, mint egy tudományos cikk? Először is a szerkezete, felépítése szokatlan, és a nyelvezete is nehezen érthető az átlagember számára. Ez kiemelten vonatkozik az igénypontokra, amelyek a szabadalom lelkét képezik, ugyanis ezek határozzák meg az igényelt oltalom terjedelmét. A szabadalmak egymáshoz képest is eltérnek műszaki jellegüktől függően. Más a terjedelme, szerkezete egy gépészeti, egy vegyszeti, egy gyógyszerészeti vagy egy biotechnológiai leírásnak. Az eltérő iparjogvédelmi gyakorlat miatt is kimutatható számos különbség például az USA, Japán vagy az európai szabadalmak között. A szabadalmak teljes szövege az előzőekben említett nehézségek miatt a mindennapi ember számára nehezen követhető. Ezért a szabadalmi kivonatok kiemelt jelentőséggel bírnak, különösen különböző nyelvek esetében. Sokszor a szabadalmaknak ez az egyetlen része, amelyben keresőkérdessel keresnek, vagy csak ezt fordítják le idegen nyelvekre. Az idegen nyelveken történő kulcsszavas keresés problémája is újból előtérbe került, különösen Japán, Kína és Korea esetében. A 11–12. ábrán látszik, hogy a szabadalmaztatás elég erőteljes ezekben az országokban, érdemes rájuk odafigyelni.

11. ábra: A szabadalmi bejelentések változása az idő függvényében Japán, Kína és Korea esetében

12. Ábra: A megadott szabadalmak változása az idő függvényében Japán, Kína és Korea esetében.

Nem szabad azt a tényt sem elfelejtenünk, hogy a PCT-minimum dokumentumok csak a Japán kivonatokat tartalmazzák, a másik két ország bejelentéseiről nem is tudunk. Ennek a problémának az előtérbe kerülése hozta magával a nyelvek közötti kulcsszavas keresések tanulmányait, valamint a fordítóprogramok fejlesztését.

Az NTCIR majdnem egy évtizedes munkáját elemezve elmondhatjuk, hogy a nyelvek közötti kulcsszavas keresések sokat fejlődtek különösen az európai nyelvek esetében, de szabadalmakra vetítve ez az eredmény még nem kielégítő. Viszont az automatikus szabadalomtérképek készítése (facet és F-terms) nagyon ígéretesnek mutatkozik a jövőre nézve. Sőt, Japánban a további információrobbanás után már többdimenziós, gráf jellegű osztályozási rendszer megvalósítását is elképzelhetőnek tartják.

Nemcsak a japánok igyekeznek az információ malmaikat a maguk javára hajtani, hanem a WIPO, az EPO, az USPTO, sőt a feltörekvő távol-keleti országok is próbálnak a ringben maradni. A WIPO jelenleg olyan számítógépes program fejlesztésében jeleskedik, amely segíti a szabadalmak osztályozását.^{18–25} A program egyik előnye, hogy több európai nyelven képes adatokat szolgáltatni.

Japánnal egyetértésben a többi távol-keleti ország (Kína, Korea, Tajvan) sincs elragadtatva az NSZO-tól, amely számukra a reform ellenére is túl általános, és bizonyos specifikus iparágak jellegzetességeihez képtelen alkalmazkodni.²⁶ Ebből adódóan gyakoriak a félreosztályozások, amelyek komoly anyagi hátrányokat okozhatnak az adott cégnek. Ezért ezek az országok is nagy lendülettel kutatnak a számukra megváltást hozó osztályozási rendszeren. Az egyik legígéretesebbnek egy tajvani módszer tűnik, amely a bibliográfiák társidézésén alapszik. Ez azt jelenti, hogy az osztályozási rendszer alapja a szabadalmak hasonlósága, amely az adott iparban dolgozók figyelmét a szabadalmi bejelentés területére, valamint a benne rejlő lehetőségekre irányítaná. A tajvaniak nagy reményeket fűznek ehhez a teljesen új alapokon nyugvó módszerhez. A konzervatív megítélők szerint nem rossz, de még idő kell, hogy kiforrjon a rendszer.

¹⁸ C. J. Fall et al.: Computer-Assisted Categorization of Patent Documents in the International Patent Classification. Proceedings of the International Chemical Information Conference, 2003. október Nimes

¹⁹ M. Sahlgren: Towards pertinent evaluation methodologies for word-space models. Proceedings of the fifth international conference on Language Resources and Evaluation, 2006. május, Genova

²⁰ Olsson et al.: Consensus and Opinions. Proceedings of the Workshop on Computational Approaches to Analyzing Weblogs, AAAI Spring Symposium, 2006. március 27–29, Stanford Egyetem, Palo Alto, Kalifornia, USA

²¹ M. Sahlgren: Concept-Based Text Representations for Categorization Problems. ERCIM News, 64. sz. 2006. január

²² J. Karlgren et al.: Principled Query Processing. Working notes of the CLEF 2005 Workshop, Bécs

²³ A. Argaw: Dictionary-based Ahmharic-French Information Retrieval. Working notes of the CLEF 2005 Workshop, Bécs

²⁴ J. Holmlund: Creating Bilingual Lexica Using Reference Wordlists for Alignment of Monolingual Semantic Vector Spaces. Proceedings of the 15th Nordic Conference on Computational Linguistics, NoDaLiDa, 2005. május 20–21, Joensuu, Finland

²⁵ J. Fall et al.: Automated categorization in the international patent classification. ACM SIGIR Forum 37. k. 1. sz. 2003, p. 10–25

²⁶ L. Kuei-Kuei et al.: Using the patent co-citation approach to establish a new patent classification system, Information Processing and Management 41. k. 2. sz. 2005, p. 313–330

ÖSSZEFOGLALÁS

A szellemi tulajdon gazdasági jelentőségével a cégek számára egyre fontosabbá váltak a szabadalmak. A szabadalmak fejlődésével párhuzamosan minden országnak meg kellett alkotnia saját osztályozási rendszerét, mivel a szokványos könyvtári besorolás nem töltötte be funkcióját a szabadalmak sajátos jellege miatt. A világkereskedelem beindulásával azonban szükségessé vált egy közös, nyelvtől független rendszer. Az 1971-es Strasbourgi Megállapodásban elfogadták a Nemzetközi Szabadalmi Osztályozási rendszert, az NSZO-t. Ebben az időben az osztályozás még manuális alapokon nyugodott, és az osztályozási rendszerek adták az egyetlen lehetőséget arra, hogy adott témában a papíralapú dokumentumokat vissza lehessen keresni. De az információs forradalom által meghatározott, felgyorsult világban az NSZO már nem tudta teljes mértékben betölteni funkcióját. Ezért az Európai Szabadalmi Hivatal létrehozta a European Patent Organization's Patent Classification (ECLA), az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala az US Patent Classification (USPC), a Japán Szabadalmi Hivatal a Japanese File Index (FI) és az F-terms nevű rendszerét. A WIPO megpróbált az NSZO-ba is lelket lehelni, és egy grandiózus reformmal megalkották az NSZO8-at. Nagyon léptek előre, de nem elég nagyot. Az EPO, az USPTO és a JPO továbbra is fenntartja és fejleszti saját rendszerét. A USPC-t kizárólag az USA, az FI-t és az F-terms-t kizárólag Japán használja. Ezek csúcssystemák, de nem adnak kitekintést a világra, mivel mások nem dolgoznak ezekkel a jelzetekkel.

A másik nagy probléma a távol-keleti országokban lezajló gazdasági forradalomból fakad. Ezekben az országokban egyes iparágak a semmiből nőttek óriássá pillanatok alatt, és a cégek az új technológiák özönét zúdították szabadalmi hivatalaikra, ami gazdaságilag nagyon öröndetes, viszont egy sor olyan nehézség merült fel, amelyeket a jelenlegi osztályozási rendszerekkel nehézkes megoldani. Ezért ezek az országok nagy erővel keresik az igazit. Voltak kutatások arra nézve is, hogy szükségünk van-e még az osztályozási rendszerekre, amikor az élet más területén nagyon jól elboldogulnak pusztán kulcsszavas keresésekkel is. Itt megint a szabadalmak sajátosságából fakad, hogy egy jó jelzet sokkal meghatározóbb, tömörebb és célravezetőbb, mint a szavak. Tehát szabadalmi osztályozási rendszerek voltak, vannak, és a jelenlegi állás szerint még lesznek is.

A gondolatot egy amerikai gazdasági szakember szavaival fejezzük be, aki a következő példával válaszolt, amikor megkérdezték tőle, hogy a gazdaság szereplői hogyan tudnak felkészülni a számítógépes világban lezajló forradalom kihatásaira: „Minden nap, amikor hajnalodik a szavannán, felébrednek a gazellák. Tudják, hogy aznap a leggyorsabb oroszlánt le kell futniuk, különben az felfalja őket. Amikor hajnalodik, az oroszlánok szintén felébrednek. Tudják, hogy aznap legalább a leglassúbb gazellát utol kell érniük, különben éhezni fognak. A legvégén teljesen mindegy, hogy ki vagy; amikor a szavannán hajnalodik, az a legjobb, ha futsz, ahogy bírsz.”

Szepesné Sámson Ildikó

ANYAGCSEREZAVAROK KEZELÉSE – A KUTATÁSI EREDMÉNYEK TÜKRÖZÖDÉSE AZ IPARJOGVÉDELEMBEN

„Ami az egyik embernek táplálék, az a másiknak keserű méreg”

Titus Lucretius, (i. e. 95–55)

Napjainkban a fejlett országokban minden ötödik felnőtt túlérzékeny valamilyen élelmiszerre, mégis csak kevesen tudják, hogy egészségügyi panaszait az elfogyasztott élelmiszerek okozzák. Ezért a tudomány egyre nagyobb figyelmet fordít azokra az emberekre, akiknek a táplálkozása enzimdefektus, táplálékallergia vagy egyéb okok miatt eltér a normálistól. Az ő kezelésük alapköve, hogy a panaszt okozó táplálék-összetevő fogyasztását csökkenteni kell, vagy ki kell zárni az étrendből.

Enzimdefektus eredményeként alakul ki többek között a táplálékintolerancia, allergén táplálék-összetevők, általában fehérjetermészetű anyagok váltják ki a táplálékallergiát, az egyéb okok közé tartozik például a vércukorszint emelkedése, amely cukorbetegséget eredményez. Az anyagcsere-betegségben szenvedők számára olyan jól hasznosítható élelmiszerek, tápszerek (ezek a különleges táplálkozási célokra szánt élelmiszerek közé tartoznak) készítése – amelyek lehetőség szerint ízletesek, gyorsan elkészíthetők vagy fogyasztásra készek – nem könnyű feladat, aminek megoldására számtalan innovációs megoldást hoztak létre, amelyek szabadalmi bejelentések tárgyai. Ezek a bejelentések termékre, előállításra és alkalmazásra egyaránt vonatkozhatnak.

A tanulmány a különleges táplálkozási célokra szánt élelmiszerek közül a táplálékintoleranciák és a cukorbetegség diétájában használható táplálékokat ismerteti azok egyes szabadalmi vonatkozásainak bemutatásával.¹

1. A KÜLÖNLEGES TÁPLÁLKOZÁSI CÉLOKRA SZÁNT ÉLELMISZEREK FOGALMA

A különleges táplálkozási célokra szánt élelmiszerek olyan élelmiszerek, amelyek különleges összetételük vagy az előállításuk során alkalmazott különleges eljárás következtében megfelelnek a meghatározott táplálkozási céloknak, egyértelműen megkülönböztethetők az általános közfogyasztásra készült élelmiszerektől, és erre való alkalmasságuk egyértelműen kifejezésre jut jelölésük, forgalomba hozataluk során. Ezeknek az élelmiszereknek olyan

¹ A PIPACS és a WPI adatbázis felhasználásával

fogyasztók speciális táplálkozási igényeit kell kielégíteniük, akik emésztési vagy anyagcsereszavarban szenvednek, vagy akiknek sajátos élettani állapotuk miatt bizonyos anyagok ellenőrzött mértékben történő fogyasztása előnyös, valamint az egészséges csecsemők és kisgyermekek speciális táplálkozási igényeit.

A különleges táplálkozási célokra szánt élelmiszerek alábbi csoportjait különbözteti meg a jogszabály:²

- anyatej-helyettesítő és anyatej-kiegészítő tápszerek,
- csecsemők és kisgyermekek számára készült, feldolgozott gabonaalapú élelmiszerek, bébiételek,
- testtömeg-csökkentés céljára szolgáló, csökkentett energiatartalmú élelmiszerek,
- nagy izomerő kifejtését elősegítő, elsősorban sportolóknak, nehéz fizikai munkát végzőknek szánt élelmiszerek,
- szénhidrát-anyagcsereszavarokban szenvedők számára készült diabetikus élelmiszerek,
- lisztérzékenységben szenvedők részére készült gluténmentes élelmiszerek,
- speciális gyógyászati célra szánt tápszerek,
- egyéb különleges élelmiszerek.

2. CUKORBETEGSÉG

A cukorbetegségben az inzulin hiánya vagy csökkent mennyisége következtében megemelkedik a vércukorszint. Az inzulin a hasnyálmirigy Langerhans-szigeteiben található béta-sejtek által termelt polipeptid hormon, amely a szénhidrátok, fehérjék és zsírok (zsírtartalekok képződését segíti) anyagcseréjének szabályozásában vesz részt. Az egészséges szervezetben a sejtek a táplálékkal felvett cukorra reagálnak, és inzulint szabadítanak fel a keringési rendszerbe. A szervezet sejtjei (az agysejtek kivételével) csak inzulin jelenlétében képesek felvenni a vérből a glükózt. A vércukorszintet a szervezet igyekszik normál tartományban (egészséges embernél 3,9–6,1 mmol/l) tartani, mivel a májban a szőlőcukor folyamatosan képződik (glukoneogenezis). Ezt a folyamatot két ellentétes hatású hormon szabályozza, az inzulin gátolja, a glukagon serkenti. Ha az inzulin hiányzik, vagy csökkent a termelődése, akkor a fenti szabályozás felborul, a máj szőlőcukrot termelő folyamatának gátlása nem működik, így felszaporodik a vérben a glükóz.

A cukorbetegséget először egy időszámításunk előtt 1500 évvel keletkezett egyiptomi papirusztekercsen említik, ahol a gyakori vizeletürítést hozzák fel mint a betegség tünetét. A vizelet édes voltát ezekben a betegekben már a középkorban felismerték. Arra csak a XIX. században jöttek rá, hogy a hasnyálmirigynek köze lehet a betegség kialakulásához. 1869-ben Paul Langerhans szigetszerű sejtcsoportokat fedezett fel a hasnyálmirigy állományában,

² 36/2004. (IV. 26.) ESZCSM rendelet

amelyek jól láthatóan elkülönültek a külső elválasztású, emésztőenzimeket termelő résztől. Ezeket később róla nevezték el Langerhans-szigeteknek, funkciójuk ekkor még ismeretlen volt. Húsz évvel később Oskar Minkowski megfigyelte, hogy a hasnyálmirigy eltávolítása után a kísérleti állatok cukorbetegnek lesznek. Ekkor már egyértelmű volt, hogy a cukor-anyagcserét szabályozó anyagot a hasnyálmirigyben kell keresni. A XX. század elejére az is világossá vált, hogy ezt az anyagot a szigetek termelik, el is nevezték hát inzulinnak.

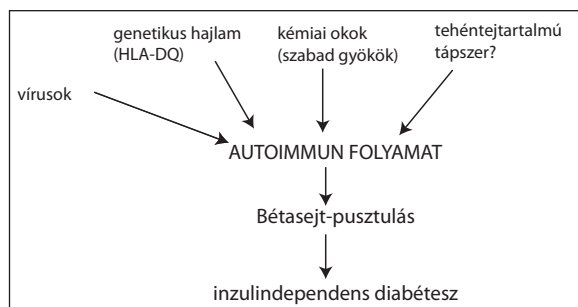
A XX. század első két évtizedében többen is próbálkoztak a cukorbetegség kezelésében használható hasnyálmirigy-kivonat előállításával, amelyet a teljes hasnyálmirigyből nyertek. A készítmény azért volt hatástalan a vércukorszint csökkentésére, mert tripszint, a hasnyálmirigy külső elválasztású részének fehérjebontó enzimét tartalmazta, ami az inzulint elbontotta. A Torontói Egyetem Élettani Intézetében 1921-ben a John James Richard Macleod által vezetett laborban Frederick G. Banting Charles Besttel közösen kutya hasnyálmirigyének kivezetőcsövét kötötte le, így a külső elválasztású rész elpusztult. Az így előkezelt hasnyálmirigyek kivonatában már nem volt olyan enzim, ami az inzulint lebonthatta volna. A készítmény kísérleteikben hatékonyak bizonyult a vércukorszint csökkentésére, de előállítása nehézkes volt. Ezért áttértek a borjúmagzatokból származó hasnyálmirigy használatára, ebben ugyanis még nem fejlődött ki a külső elválasztású rész. A fehérje tisztításában James Collip biokémikus volt segítségükre. 1922 januárjában Leonard Thompson, egy 13 éves fiú volt az első beteg, aki inzulint kapott és így kijött a diabéteszes kómából. Ugyanezen év tavaszán az Eli Lilly gyógyszergyártó cég ajánlott együttműködést a kutatókkal. Novemberre lehetővé vált az inzulin tömeggyártása. Ez az inzulin állati eredetű volt, szarvasmarhából származott. Az addig gyógyíthatatlan, rövid idő alatt a beteg halálához vezető 1. típusú diabétesz így kezelhetővé vált. Az inzulin előállítását nem szabadalmaztatták, nem sajátították ki, ezáltal az emberiség gyógyítására szabadon felhasználható volt. 1923-ban orvosi-élettani Nobel-díjjal ismerték el Bantingnak és Macleodnak az inzulin felfedezését. A kutatásban szerepet vállaló másik két társukkal megosztották a díjat. Az inzulinkezelés gyorsan elterjedt a világon, Magyarországon 1923-ban indult meg az inzulin gyártása előbb a Chinoi, majd a Richter Gedeon gyógyszergyárban. 1926-ban, a Korányi Sándor vezette akkori III. belklinikán alkalmazták először hazánkban.

Az inzulinnal kapcsolatos kísérletek tovább folytatódtak. Tartósabb hatású inzulinkészítményt először Hagedorn, a dán Nordisk inzulinlaboratórium alapítója fejlesztett ki 1936-ban. A kristályos inzulint protaminfehérjével és cinkkel keverte össze. Ennek továbbfejlesztett változata az 1946-ban kitalált és 1950-től alkalmazott NPH (neutrális protein Hagedorn) típusú inzulin. Ezek az inzulinkészítmények mind állati (marha vagy sertés) eredetűek voltak, amelyek csupán néhány aminosavban tértek el az emberi inzulintól. Ennek kimutatásáért és az inzulin szerkezetének, aminosav-sorrendjének felderítéséért 1958-ban Frederick Sanger a kémiai Nobel-díjat kapta. 1967-ben Dorothy Crowfoot Hodgkin, angol kutatónő kapta a kémiai Nobel-díjat, mert fontos biokémiai anyagok, mint pl. az inzulin térbeli szerkezetét állapította meg röntgensugárzással. 1977-ben Rosalyn Yallow,

Roger Guillemin és Andrew V. Schally kaptak orvosi-élettani Nobel-díjat egy olyan technika (radioimmunoassay – RIA) kidolgozásáért, amellyel a vérben kis mennyiségben jelen levő fehérjetermészetű hormonok, többek között az inzulin szintje is megmérhető. Így pontosabban megismerhetővé vált az 1. és a 2. típusú diabetes mellitus kórlefolyása. Az emberrel teljesen megegyező inzulint az Eli Lilly hozta forgalomba 1983-ban. Ezt géntechnológiával módosított, az inzulin termelésére beprogramozott *Escherichia coli* baktériummal vagy az ugyancsak e célra programozott sütőélesztővel állítják elő. Az inzulinkutatás elmúlt évtizede már az emberi inzulinmolekula módosításairól szólt, amelyekkel a felszívódás ütemét és időtartamát tudták módosítani, nagyon gyors, rövid hatástartamú, illetve elhúzódó, egyenletes hatású készítményeket hozva létre. Az első gyors hatású ún. analógot 1996-ban dobta piacra az Eli Lilly. Az inzulin beadásának technikája is megváltozott az évek során. A kezdeti fecskendő, tűs, ampullás módszert egyre inkább kiszorítja a PEN használata, ami egy tollszerű eszköz, amelybe inzulinpatront kell behelyezni.

A diabetesz osztályozásának alapja a vérben található inzulin mennyisége. Eszerint két csoportot különböztetünk meg.

Az egyik csoportba azokat a – zömmel fiatal – betegeket sorolják, akiknek vérében a diagnózis körüli időben nem vagy alig volt saját inzulin. Ez az inzulinhiányos (inzulindependens) diabetesz, amely autoimmun folyamat. Ennek során a szervezet a saját béta-sejtjei ellen olyan toxikus anyagot termel, amely ezeket a sejteket gyorsan elpusztítja. Több kóroktani tényezőt tart számon ma a kutatás (1. ábra), amely beindíthatja az autoimmun folyamatot.

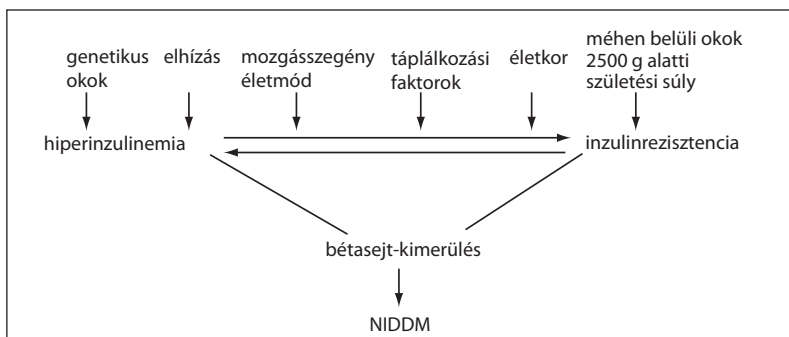
1. ábra: Az 1. típusú diabetesz kialakulásának kóroktana

Az 1. típusú cukorbetegségeken belül megkülönböztetjük a fokozatosan kialakuló diabeteszt [latent onset diabetes in adults, (LADA)], amelyet 30–45 éves korú felnőtteknél általában véletlenül, más betegség kapcsán diagnosztizálnak. Ezeknek a betegeknek a szervezete azonnali inzulinkezelés hatására tartósan megőrzi inzulintermelő képességét.

A másik csoport, ahova a cukorbetegek több mint 90%-a tartozik, az inzulinrezisztens, 2. típusú [non insulin dependent diabetes mellitus (NIDDM)] cukorbeteg csoportja. Ide azokat a túlnyomóan idősebb, túlsúlyos cukorbetegeket sorolják, akiknek a vérében maga-

sabb endogén inzulinszintet diagnosztizálnak. Ezeknél a betegeknél nem az inzulin mennyisége, hanem a hatékonysága nem kielégítő, vagyis „célsejtjeik” kevésbé reagálnak az inzulin vércukorcsökkentő hatására. Ide tartozik a fiatal korban fellépő nem inzulindependens kórforma, amelyet maturity onset type diabetes in the young-nak (MODY) neveznek.

A 2. típusú diabétesz kialakulásában az alábbi tényezők biztosan jelentős szerepet játszanak (2. ábra).

2. ábra: A 2. típusú diabétesz kialakulásának kóroktana

A magas szénhidrát- és zsírtartalmú táplálékokkal bevitt túlzott energia, és a mozgásszegény életmód elhízáshoz vezet. Az „alma formájú” (hasra kiterjedő elhízásra hajlamos) egyének veszélyeztetettebbek, mivel kimutatták, hogy a hasi zsírszövetben termelődő bizonyos kémiai anyagoknak is szerepük lehet (pl. tumor nekrozis-alfa) a cukorbetegség kialakulásában. A dohányzás és a rendszeres alkoholfogyasztás is bizonyítottan növeli a 2. típusú diabétesz kialakulásának kockázatát, amelyhez egyéb anyagcsere- és keringési betegségek is gyakran csatlakoznak, infarktus, agyvérzés, érszűkület kialakulását segíthetik elő.³

A cukorbetegség mindkét típusánál a magas vércukorszint miatt szövődményként vese-, szem- és idegrendszeri károsodások lépnek fel. Az inzulinhiány miatt a cukorbetegség súlyosabb esetben kómába is eshetnek.⁴

A diabétesz diagnosztizálása vérmintából történik. Súlyosabb esetben, 1. típusú cukorbetegségben szenvedő gyermekeknél naponta többször is ellenőrzik a vércukorszintet. A vérmintavétel kellemetlenségeit próbálja a kaliforniai Irvine Egyetem kutatócsoportja lehetőséggel kivédeni. A teszt alapja az a felismerés, hogy 1. típusú cukorbetegségben szenvedő gyermekek leheletében a metil-nitrátok nagyobb, akár tízszeres koncentrációban vannak jelen, ha a vércukorszintjük túl magas.⁵

³ Dr. Palik Éva: Ókori betegség újkori gyógyszerei; www.hazipatika.com (2007. február 7.)

⁴ Halmos Tamás: A cukorbetegség tünetegyüttese. Természet Világa, 2000. I. különszám

⁵ <http://www.macosz.hu/diabetes-leheleteszt.html>

A cukorbetegség kezelésének fontos része a cukormentes, rostdús, zsírszegény diéta (a vércukorszint csökkentése érdekében), a napi rendszerességgel végzett testmozgás, és a gyógyszeres kezelés (például inzulinadagolás).

Az 1. típusú cukorbetegség kezelésének módja az inzulinadagolás és a személyre szabott diéta.

1999-ben kanadai kutatóknak sikerült új technológiával tíz 1. típusú cukorbetegnél emberi hasnyálmirigy-szigetsejteket oly módon átültetni, amelynek eredményeként egy év után teljes sikerről számoltak be, ugyanis senkinél sem kellett újra kezdeni az inzulinózást. 2002 végére Szegeden is felkészültek a hasnyálmirigy-traszpantációs műtétek végzésére.⁶

A 2. típusú cukorbetegségnek a vércukorszinttől függően diétával is jó eredményeket tudnak elérni, mivel a testtömeg csökkentésével a vércukorszint is csökken. A vércukorszint csökkentése és szinten tartása gyógynövénykeverék alkalmazásával is megoldható. A HU222541 lajstromszámú szabadalomban ilyen készítmény szerepel, amely szárított, aprított csalánlevelet (*Urticae folium*), szárított, aprított diófalevelet (*Juglandis folium*), szárított, aprított gyermekláncfűgyökeret (*Taraxaci radix*) és szárított, aprított orbáncfűvet (*Hyperici herba*) tartalmazó gyógynövénykeverék, vagy annak forró vízzel készített, adott esetben betöményített kivonata, vagy a kivonatból fagyaszttva szárítással és adott esetben utólagos formálással készített szilárd kompozíciója. A fenti gyógynövénykeveréket orvosi ellenőrzés mellett több éve sikeresen forgalmazzák.

A diétát súlyosabb esetben vércukorszintet csökkentő tabletták adagolásával egészítik ki. Ezek hatóanyaga a kecskerutából (*Galega officinalis*) kivont biguanid, ebből a vegyületcsoportból a kevesebb mellékhatással rendelkező metformint használják napjainkban is. Egy másik hatóanyag az acarbose, amely a szénhidrátok bontását lassítja a bélben, így azok felszívódása elhúzódik, a vércukor lassabban emelkedik. Az inzulintermelést serkentő szulfanil-ureákhoz tartozó, forgalomban levő vegyületek a glibenklamid, a gliklazid, a glimepirid és a glikvidon. A glinidek, mint a repaglinid és a nateglinid, szintén a béta-sejtek inzulintermelését fokozzák, hatásuk hamarabb alakul ki. Az ötödik hatóanyagcsoportba a tiazolodinenionok (glitazonok) tartoznak, közülük hazánkban a roziglitazont törzskönyvezték.

A betegség előrehaladásával, amikor a béta-sejtek kimerülése megindul, a tablettás készítmények mellett szükség lehet hosszú hatású inzulin készítmények esti adására. Az utolsó szakaszban, amikor a béta-sejtek kimerültek, az inzulint, az 1. típusú diabéteszhez hasonlóan, teljesen pótolni kell.

A diétát egyénre szabottan kell meghatározni, mivel a naponta bevihető szénhidrát mennyiségének meghatározásához számos tényezőt kell figyelembe venni. Ilyen tényező a vércukorszint, a kezeléshez felhasznált gyógyszerek mennyisége, fajtája, a testtömeg, a fizikai aktivitás és az életkor.

⁶ <http://www.origo.hu/tudomany/elet/20020515cukorbetegseg.html>

A diétába jól beilleszthetők a diabetikus élelmiszerek, amelyek összetételét a hazai Élelmiszer-törvény (2003. évi LXXXII. törvény), illetve a 36/2004. (IV. 26.) ESZCSM rendelet definiálja. Ennek értelmében a szénhidrát-anyagcserezavarokban szenvedők számára készült diabetikus élelmiszereknek a szénhidráttartalma sütő- és tésztaipari készítményeknél legalább 30%-kal, egyéb élelmiszereknél legalább 50%-kal alacsonyabb, mint a velük összehasonlítható hagyományos élelmiszeré. Hozzáadott mono- és diszaharidot vagy ilyen tartalmú anyagot nem tartalmazhatnak, és természetes mono- és diszaharidtartalmuk legfeljebb 3% lehet. A fenti kitételek a csokoládéra nem vonatkoznak, amely hozzáadott cukorként csak fruktózt tartalmazhat. A fent közölt előírások a fruktózra nem vonatkoznak.

Cukorbetegek táplálásának terápiájához 2005-ben Diasip® és Dison® márkanéven új termékcsaládot vezetett be a Royal NUMICO (USA).

Az édes íz kialakításához édesítőszer alkalmazhatók, amelyek természetes vagy mesterséges eredetűek lehetnek. A természetes eredetű édesítőszer közé tartoznak a cukoralkoholok (szorbit, xilit, mannit, laktit, maltit), amelyek a cukrokhoz hasonlóan metabolizálódnak, de energiatartalmuk csökkent felszívódásuk miatt fele a glükózénak. Cukorbeteg csak korlátozott mennyiségben fogyaszthatják.

A mesterséges édesítőszer energiamentesek, édesítőképességük többszöröse a szacharóznak. Toxikológiai szempontból a legtöbbet vizsgált adalékanyag-csoport, a rájuk vonatkozó vizsgálati eredmények néha ellentmondásosak. Gondoljunk a szacharinra, az aszpartámra és az aceszulfámra. Mindegyiknél volt, aki kimutatott rákkeltő hatást, mások, általában a gyártó cégek, ezt cáfoló kísérleti eredményeket hoztak napvilágra. Az tényként leszögezhető, hogy mindhárom édesítőszer napjainkban is forgalomban van.

A szacharin (ortooxi-benzoesav-szulfamid) a legrégebbi, 1879 óta forgalomban lévő, engedélyezett mesterséges édesítőszer. A répacukornál 550-szer édesebb. Felhasználásának határt szab, hogy jellegzetes mellékízzel rendelkezik, ennek megszüntetése érdekében más mesterséges édesítőszerrel kombinálva alkalmazzák. Az aszpartámmal és a ciklamáttal kombinációban erős szinergetikus hatást mutat.

A ciklamát (ciklohexil-szulfamát) mellékíztől mentes, jó stabilitású, hőálló édesítőszer. Édesítőképessége 30-50-szerese a szacharóznak.

Az aszpartámot, amely aszparaginsavat és fenilalanint tartalmazó dipeptid metilésztere (alfa-L-aszpargil-L-fenilalanin-metilészter), 1965-ben fedezte fel J. Schlatter, a Searle & Co. gyógyszercég kutatója. US19670610465 számon, 1967. 01. 20-án bejelentette, és kérte a szabadalmi oltalom megadását, amelyet az Egyesült Államokban és számos országban (BE709655, AU3243468, FR1554088, IE6800055, NL6800870, US3475403, ZA6800388, DE2000410, GB1206233, GB1216233, CH516519 JP47007339B, CA899333, DE1668965, NL159365B, IT1045112 számon) meg is kapott. Az aszpartámnak minimális energiatartalma van, és kétszázszor édesebb a szacharóznál. Szennyeződésként diketopiperazint tartalmazhat, amely toxikusabb az aszpartámnál, ezért csak nagy tisztaságú formában használható élelmiszerekhez.

Az oxatozinon-dioxidnak számos édes ízű, különböző módon szubsztituált változata van, ezek közül íze és tulajdonságai alapján az aceszulfám (3,4-dihidro-6-metil-1,2,3-oxatiazon-4-on-2,2-dioxid) bizonyult a legkedvezőbbnek. 1967-ben Clauss fedezte fel, és a Hoechst AG 1972. 12. 30-án DE19722264235 számon az előállítási eljárására szabadalmi bejelentést nyújtott be, erre alapozva több országban is szabadalmi oltalmat szerzett (például DE2264235). 1974. 07. 18-án DE19742434548, DE19742434549 DE19742434562 DE19742434563 számon az aceszulfám előállítására vonatkozó eljárásokat, intermediereket jelentett be a Hoechst AG. Tíz évvel később más eljárásváltozataik is szabadalmi oltalmat kaptak, ilyen a DE19843410439 számon 1984. 03. 22-én és a DE198434229039 számon 1984. 08. 07-én benyújtott találmány. A világ számos országában megszerzett kizárólagos jogok az aceszulfám különböző előállításaira egyrészt az adott eljárással előállított termékre is kiterjednek, másrészt a Hoechst AG számára piaci egyeduralmat biztosítanak.

Az aceszulfám energiamentes, és jól érzékelhető, édes ízt ad. Édesítőereje kétszázszorosa a répacukorénak. Káliumsója tisztítható a legjobban, ezért ennek előállítására rendezkedett be a Hoechst cég, és Sunett néven hozta forgalomba.

A taumatin a legrégebben ismert édesítőszer, a *Thaumatococcus daniellii* gyümölcsből vonják ki. 1855-ben írta le az Afrika-utazó Daniell. Közel kétszáz aminosavból álló fehérje, energiatartalma az aszpartáméhoz hasonló. 2000-3000-szer édesebb a cukornál, emiatt csekély mennyiségben alkalmazzák. Ízfokozó hatással is rendelkezik.

A Neohesperidin DC (neohesperidin dihidrokalkonja) intenzív édesítőszert 1963-ban Horowitz és Gentili fedezte fel, majd 1966. 12. 09-én US19660600067 számon bejelentette és szabadalmaztatta (US3375242A). Ezt a mesterséges édesítőszert a narancshéj természetes keserű anyagának hidrogénezésével állítják elő. Energiamentes, 400-600-szor édesebb a cukornál. Mivel képes elnyomni más anyagok keserű ízét, előszeretettel alkalmazzák gyógyszerekben. Egyedüli édesítőszerként az édesgyökérhez hasonló utóíze van.

Az aszpartám-aceszulfám-sóban a két összetevő 64:36 arányban van jelen, és ionos kötéssel kapcsolódik, oldatban összetevőire bomlik. Nincs mellékíze, és nagyon stabil.

A szukralóz nagy intenzitású édesítőszer. Vízben jól oldódik, a szervezetben nem bomlik, nagyon stabil.⁷

Az új édesítőszerre vonatkozó hazai szabadalmi bejelentések leginkább az aszpartámot és előállítását ismertetik.

Ilyen a HU219829 lajstromszámú szabadalom, amelynek tárgya egy tökéletesített eljárás édesítőszerként felhasználható aszpartámszármazék előállítására. Ennek során úgy állítják elő az N-[N-(3,3-dimetil-butil)-L-alfa-aszpartil]-L-fenil-alanin-1-metil-észtert, hogy aszpartámot, 3,3-dimetil-butiraldehidet és 4,5-5 pH-ra beállított vizes-alkoholos oldószert tartalmazó oldatot a környezet hőmérsékletén legfeljebb 0,1 MPa nyomású hidrogénnel kezelnek platinát vagy palládiumot tartalmazó katalizátor jelenlétében. Az eljárás egyszerű,

⁷ Dr. Rodler Imre: Új tápanyagtáblázat. Medicina Könyvkiadó Rt., Bp., 2005. p. 511-514.

olcsó, és ipari méretekben is könnyen megvalósítható. A találmány szerinti eljárás alkalmazásával kiküszöbölhetők az aszpartám korlátozott oldhatóságával és stabilitásával kapcsolatos nehézségek.

Alfa-L-aszpartil-L-fenil-alanin-metil-észter-hidroklorid előállítását mutatják be a HU210688 lajstromszámú szabadalmi leírásban. Először hangyasavat és ecetsavanhidridet tartalmazó reakcióelegyben L-aszparaginsavat formileznek, a kapott N-formil-L-aszparaginsav-anhidridet izolálják, majd L-fenil-alaninnal reagáltatják. A kapott alfa,béta-N-formil-L-aszpartil-L-fenil-alanin-izomereket megfelelő mennyiségű sósav hozzáadásával deformilezik, és a reakcióelegyből eltávolítják a visszamaradó ecetsavat és hangyasavat. A deformilezett izomereket észterezik metanolt, vizet és sósavat tartalmazó reakcióeleggyel, majd a kapott alfa- és béta-L-aszpartil-L-fenil-alanin-metil-észter-hidrokloridból az alfa-L-aszpartil-L-fenil-alanin-metil-észter-hidrokloridot izolálják, mint az alfa-L-aszpartil-L-fenil-alanin-metil-észter fontos intermediert. Az eljárást egyszerűsítették, ennek eredménye a HU210681 lajstromszámú szabadalmi leírás, amely egyedényes alfa-L-aszpartil-L-fenil-alanin-metil-észter-hidroklorid előállítási eljárása.

Édesítőszer előállítását írják le a HU204418 szabadalmi leírásban, amelyben alfa-L-aszparagil-2-metil-alanin-[béta(+)-1,3,3-trimetil-2-norbornil-észter] vagy alfa-L-aszparagil-D-alanin-[béta(+)-1,3,3-trimetil-2-norbonil-észter] édesítőszerként hatásos mennyiségét élelmiszer-ipari vivőanyaggal és adott esetben adalékanyagokkal összekevernek.

Az US6335461 számon megadott szabadalom aszpartám 3,3-dimetil-butil-aldehiddel végzett redukáló alkilezésével előállított N-[N-(3,3-dimetil-butil)-L- α -aszpartil]-L-fenilalanin-metil-észter, egy nagy hatású édesítőszer elválasztását és tisztítását ismerteti.

Az édesítőszer kombinálásával az édesítőszer között szinergizmus léphet fel, amely vonatkozhat az édesítőképeség növelésére, a mellékíz kiküszöbölésére, az oldhatósági, stabilitási tulajdonságok javítására.

Az EP1042964 szabadalom aszpartámot és aceszulfám-K-t tartalmazó édesítőszer-kompozícióra vonatkozik, amelyben 5–90 tömegszázalék az aceszulfám-K mennyisége, és a két komponens részecskemérete olyan mérettartományon belül van, amely az elegy aszpartámnál nagyobb oldódási sebességét biztosítja, megjavítva a rosszul oldódó aszpartám oldhatóságát. Ezt továbbfejlesztették a kétkomponensű édesítőszer készítmény granulálásával (EP1042963).

A HU216320 lajstromszámú szabadalomban „édesítősók” előállítása szerepel. A só egyik komponense az aszpartám, a másik összetevője egy nem aszparaginsavból származó intenzív édesítőszer (aceszulfám), a komponenseket erős savat tartalmazó vizes közeghez adják, majd a rendszerben jelen lévő komponenseket legalább egy percig reagáltatják, és a képződött „édesítősót” elkülönítik, így alacsony nedvességtartalmú, aszpartám- és aceszulfám-tartalmú édesítősó kristályszerűségűt nyerik ki.

Szintetikus édesítőszer felhasználásával előállított édesítőszer-kompozícióra vonatkozik a HU215646 lajstromszámú szabadalom. A kompozíció előállítása során szacharinból,

ciklamátból, aceszulfámból és aszpartámból vagy ezek közül legalább három komponensből, valamint adott esetben glicinből és/vagy fruktózból és/vagy galaktózból és/vagy nátrium-glukonátból álló szilárd keverékből vízhez egyszerre vagy komponensenként egymás után adagolva vizes oldatot készítenek, szükség szerint a telítési koncentrációig vákuumban besűrítik, majd hűtés mellett kikristályosítják, és a kivált szilárd anyagot elválasztják és szárítják.

Energiamentes folyékony vagy szilárd édesítőszer-kombináció előállítását ismertetik a HU196297 lajstromszámú szabadalmi leírásban. Folyékony édesítőszer előállítása esetén vízben feloldanak nátrium-ciklamátot és szacharin-nátriumot. Az oldathoz hozzáadnak etilmaltolt, glicirrizint, propilénlglikolt és kívánt esetben aszpartámot, majd feloldás után vízzel 1000 tömegrészre kiegészítik. Szilárd édesítőszer előállítása esetén nátrium-ciklamátot, szacharin-nátriumot, etilmaltolt, glicirrizint és kívánt esetben aszpartámot szilárd alakban, porkeverő berendezésben összekevernek, homogenizálnak, kívánt esetben tablettáznak.

A HU164517 lajstromszámú szabadalom tárgya eljárás új, kombinált édesítőszer előállítására, a szacharin kellemetlen utóízének elfedésére aszparagil-L-alfa-fenilglicin felhasználásával.

A diabetikus élelmiszerek előállításával bővíteni kívánják a cukorbetegség által fogyasztható élelmiszerek palettáját, vannak köztük olyanok, amelyek vércukorszint-csökkentő hatásúak. Ilyet tartalmaz a diabetikus, cukorbetegség által is fogyasztható, csökkentett energiatartalmú fagylaltporok előállítására vonatkozó HU213347 lajstromszámú szabadalom. Tejfagylaltporok előállításakor szójalisztet, hidrogénezett növényi olajjal dúsított sovány tejdehidrátumot, sovány tejdehidrátumot, lacticitolt, aszpartámot, modifikált keményítőt, állományjavító emulgeáló és hidrokolloid keveréket, ízalkító poraroma-keveréket, nátrium-kloridot, természetes ízesítőanyagot és kívánt esetben természetes élelmiszer-színezéket tartalmaz. Gyümölcs- és joghurtosgyümölcs-fagylaltporok előállításakor szójalisztet, tejfehérjével dúsított sovány tejdehidrátumot, lacticitolt, aszpartámot, modifikált keményítőt, állományjavító emulgeáló és hidrokolloid keveréket, citromsavat, ízalkító poraroma-keveréket, nátrium-kloridot, gyümölcszárítmányt, kívánt esetben sűrített tejsavót és természetes és/vagy mesterséges élelmiszer-színezéket homogenizálnak, és levegőt és fényt kizáró, aromazáró csomagolóanyagba csomagolják.

Vízoldható gumit tartalmazó készítményt, előállítását és alkalmazását írják le a GB2021948 számú szabadalmi leírásban. A technika állásából ismertnek tekintik, hogy a vízoldható gumik (guargumi, szentjánoskenyérmag-liszt, pektin, alkil-cellulóz) alkalmasak a vér glükózsztintjének csökkentésére, ezért olyan vízben oldott, szárított, őrölt vízoldható gumi, keményítő és/vagy fehérje homogén keverékből álló készítményt állítanak elő, amely alkalmazható fagylalt, salátaöntet, kenyér, leves előállításához.

Cukorbetegség részére guargumit tartalmazó kenyér előállítására több megoldást is ismertetnek. Ilyen az EP0005977számon közzétett szabadalmi bejelentés, amelyben 5–50 tömegszázalék guargumit, lisztet, glutént és egyéb adalékanyagokat tartalmazó, alacsony nedvességtartalmú kenyeret és előállítását ismerhetjük meg.

Hazai piacon forgalmazott, diabéteszesek és fogyókúrázók számára kifejlesztett diabetikus korpamentes készliszt, lisztkeverék vagy sütőipari termékek és előállításuk ismerhető meg a P0201270 számon közzétett szabadalmi leírásból. A lisztkeverék jellegzetessége, hogy a búzalisztet, gluténlisztet, 2–10 tömegszázalék guarlisztet és előnyösen 5–15 tömegszázalék rozslisztet, valamint ismert sütőipari íz-, aroma-, állományjavító és egyéb adalékanyagokat tartalmaz. A guargumi vércukorszintet csökkentő hatásának eredményeként a cukorbeteg az előírt napi három hagyományos zsemle helyett ebből négyet is fogyaszthatnak a vércukorszint emelkedése nélkül.

3. A TÁPLÁLÉKINTOLERANCIA (PSZEUDOALLERGIA) FOGALMA ÉS FAJTÁI

A táplálékintolerancia fogalmához szervesen kötődik a táplálékallergia fogalma, mivel mindkettő tünetei [anafylaxia, urtikária (csalánkiütés), atópiás dermatitisz (bőrgyulladás), gégeödéma, asztma, gyomor-bélrendszeri panaszok mint hányinger, hányás, hasmenés, idegrendszeri tünetek] hasonlóak, közös bennük az is, hogy adott táplálék váltja ki. A tünetek megjelenését két tényező még befolyásolja. Az egyik a genetikai háttér, hiszen egyesek családirag halmozottan és így fokozottabban hajlamosak egy- vagy többféle allergiára, túlérzékenységre, ha

- mindkét szülő egészséges, az allergia kialakulási esélye 5–15%;
- az egyik szülő allergiás, 20–40% a kialakulási esély;
- mindkét szülő allergiás vagy túlérzékeny, a rizikó 40–60%-ra nő.⁸

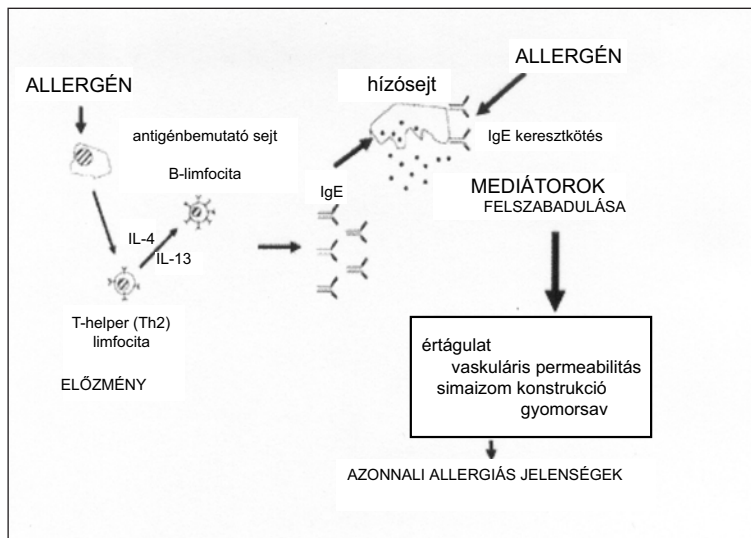
A másik tényező az, hogy az allergiás válasz során a pszichoszomatikus-pszichovegetatív szabályozásnak is nagy jelentősége van, tehát lelkiállapotunk is befolyásolja túlérzékenységi reakciónk beindítását, mértékét és időtartamát.

A kettő közötti különbséget a tehéntej példájával lehetne szemléltetni. Táplálékallergia az idegen tejfehérjékkal szemben alakul ki, ha ezek allergiás reakciót váltanak ki a tej elfogyasztását követően. A tej laktóztartalma intoleranciát okoz azokban, akiknél a tejcukorbontó enzim hiányzik vagy csökkent működésű. A tejfehérje-allergiásoknak tilos a tej és tejtermékek fogyasztása, ezzel szemben a laktózintoleranciában szenvedők laktózmentes tejjel, fermentált tejtermékekkel érzékenységük mértékétől függően táplálkozhatnak. Mi is ezek biokémiai mechanizmusa?

A választ az Európai Allergológiai és Klinikai Immunológiai Társaság (EAACI) 1994-es állásfoglalásában meglelhetjük. Eszerint az egyéni érzékenységen alapuló reakciók immunmediált (immunreakció révén létrejött) és nem immunmediált reakciók lehetnek. Az előzőben, élelmiszer-allergia esetén, a szervezet immunfehérjék termelésével válaszol. Az élelmiszerek közül a leggyakrabban a tej, a tojás, a szója, a csirkehús, a hal, a búza, a dió, a paradicsom, a zeller, a különböző gyümölcsök (eper, málna, banán, citrusfélék, kivi), a ku-

⁸ Dr. Balaicza Erika: Állergiák és hisztaminózisok. Ideál – Reforméletmód magazin, 2002. április

korica, a hüvelyesek (földimogyoró, bab, szója, borsó), a mustár vált ki allergiás tüneteket, amelynek vázlatát a 3. ábra mutatja be.

3. ábra: Az allergiás immunválasz vázlat⁹

Az immunmediált folyamatok még tovább oszthatók IgE (immunglobulin) és nem IgE által okozottakra. Az allergiás megbetegedésekben a betegnek emelkedett IgE-szérumszint található. Az IgE a bazofil- és a hízósejtekhez kötődik. Az antigénnel történő találkozás során az ezekhez a sejtekhez kötött IgE hatásának tulajdonítható az úgynevezett közvetítőanyagok felszabadulása a hízósejtből, a bazofilsejtekből.¹⁰ Az IgE kiváltotta reakciók a táplálék elfogyasztása után igen gyorsan megjelennek. A nem IgE által közvetített allergiás reakciónál is kimutathatók a szervezetben immunfehérjék (IgG), de jelenlétük nem bizonyíték az allergia fennállására.

A táplálékallergének a legtöbbször fehérjék (glükó-, lipo- és nukleopeptidek), de lehetnek poliszacharidok, lipidok, az élelmiszerekben maradványként, szennyeződésként előforduló anyagok (antibiotikumok, peszticidek, hormonok, toxinok), amelyek a hordozómolekulához kötődve allergizálhatnak. Az allergének permeabilitásra képes molekulamérettel és antitestkötésre alkalmas térszerkezettel rendelkeznek. Molekulatömegük általában 10 000-100 000 Dalton.¹¹ A tipikus táplálékallergének olyan vízzoldékony fehérjék, amelyek

⁹ Természet Világa, 132. évfolyam, 2. szám, 2001. február

¹⁰ Martonné Horváth Melinda: Az allergia, mint népbetegség. HIPPOCRATES Családorvosi és Foglalkozás-egészségügyi folyóirat, VII. évfolyam 5. szám, 2005. november-december

¹¹ Nékám K., Szemere P.: Táplálkozási allergiák. Springer Hungarica Kft., Budapest, 1994. p. 159–165.

hőstabilak, a savas hidrolízisnek ellenállnak, és rezisztensek a proteolitikus enzimekkel szemben, így a gyomorban nem bomlanak le. Ha a táplálékfehérje lebomlik a tápcsatornában peptidekre és/vagy aminosavakra, a szervezet már nem ismeri fel idegen fehérjeként, allergiás reakció nem lép fel.

A legsúlyosabb, sokszor halálos kimenetelű (az USA-ban évente körülbelül 100 ember) allergiás reakciókat az első helyen a földimogyoró (*Arachis hypogaea*) okozza. A legerősebb allergénként ismert tápanyag, allergénje hőstabil, és igen kis mennyiség is elegendő az allergiás reakció elindításához, ezért az élelmiszerekben rejtett formában (gyártóvonalról szennyeződésként bekerül) jelen lévő földimogyoró és földimogyoró-olaj, valamint ezek felhasználása (például burgonyaszírom vagy szárított gyümölcsök felületi bevonására) is súlyos tüneteket okozhat. Erre figyelmeztet egyes élelmiszereken a „nyomokban mogyorót tartalmazhat” felirat. Általában többéves szigorú, földimogyorótól teljesen mentes étrend betartása után is kis mennyiség elfogyasztása kiváltja az érzékenységet.

Számos esetben ún. keresztreakció hozza létre a súlyos allergiás tüneteket, például ha a parlagfű-allergiában szenvedő banánt, cukkinit, uborkát, mákot vagy dinnyét, a fekete-üröm-allergiás sárgarépat, petrezselymet, napraforgót vagy zellert, a fűfélékre allergiás babot, zöldborsót, lencsét, mogyorót, paradicsomot, narancsot vagy burgonyát eszik.

A nem immunmediált reakciót enzimhiány (például a tejcukorbontó enzim hiánya), az enzimaktivitás gátlása (proteináz inhibitorok: földimogyoróban, szójában, céklában) vagy farmakológiai anyag [például biogén aminok (sajtban, halban, savanyú káposztában)] fokozott bevitele okozza.¹² Ez az immunrendszer megkerülésével direkt váltják ki a tüneteket, ilyenkor immunológiai mechanizmust nem sikerül kimutatni. Ezt nevezzük táplálékintoleranciának.

3.1. ENZIMDEFEKTUSOK

Az enzimek működésével kapcsolatos rendellenességeket enzimopátiának nevezik. Ezek lehetnek öröklött, génhibák miatt kialakuló primer enzimopátiák, vagy a szervezetben bekövetkezett változások eredményeként létrejövő szekunder enzimopátiák. Mindkettő a szervezetben a tápanyagok vagy metabolitok kóros felszaporodását eredményezi, ami a szervezet súlyos károsodásához vezet. Az enzimdefektusokról a genetika fejlődésével egyre több ismeretünk lesz, egyre több kóros elváltozásról derül ki, hogy enzimopátia okozza. Jelenleg számos enzimdefektus ismert, ezek okát, tüneteit, terápiáját meghatározták és kidolgozták szűrésüket is. Ilyen például az egyik legrégebben felfedezett enzimdefektus, a fenilketonúria, amely recesszíven öröklődő, ritka, veleszületett anyagcserezavar. A fenilalanint (esszenciális aminosav) tirozinná átalakító enzim, a fenilalanin-hidroxiláz hiánya miatt a fenilalanin

¹² http://www.informed.hu/betegsegek/tunetek_es_gyogyszerek/bortunetek/nehany_korkeprol_reszletesen/?article_id=7981 (2007. 10. 20.)

transzaminálással fenilpiro-szőlősavvá alakul, és a vérben felszaporodva az idegrendszert károsítja. Terápiája az élethosszig tartó fehérje- és fenilalaninszegény diéta. 1975 óta Magyarországon a betegség csecsemőkori szűrését a születés utáni 2. vagy 3. napon vett vérmintából elvégzik. Pozitív eredményt hazánkban évente 10-12 babánál találnak.¹³ Részükre az élelmiszereken feltüntetik, hogy fenilalaninforrást tartalmaz, vagy számszerűen megadják a termék egységben található fenilalanin mennyiségét.

Enzimdefektust idéz elő például a glukóz-6-foszfát dehidrogenáz hiánya, amely favizmushoz, az aldehidehidrogenáz hiánya, amely alkoholintoleranciához, a homogentizinsav oxidáz hiánya, amely alkaptonuriához vezet.

3.1.1. Laktózintolerancia

Az egyik leggyakrabban előforduló táplálékintolerancia a tejcukor-érzékenység (laktózintolerancia) az enzimdefektusok azon fajtája, amelyet a tejcukorbontáshoz a vékonybél nyálkahártyájában termelődő tejcukorbontó enzim (laktáz vagy béta-galaktozidáz) relatív vagy abszolút hiánya okoz. A kóros állapot kialakulásával, gyakoriságával, diagnosztikájával és terápiájával csak az 1960-as évek végén kezdtek részletesebben foglalkozni a kutatók.

Az emésztés során a tejcukrot a vékonybél-nyálkahártya epithelialis sejtjeinek kefeszegélyében lokalizálódó laktáz enzim hasítja felszívódásra alkalmas egyszerű cukrokra, glukóza és galaktózra. Hiányzó vagy csökkent enzimaktivitás mellett a tejcukor bontása és így felszívódása is elmarad, és a tejcukor bontatlan formában kerül az alsóbb bélszakaszokba. Itt a laktóz ozmotikus hatásánál fogva vizet szív magához, s a béltartalmat növelve vizes hasmenést okoz. A bontatlan tejcukor a bélbaktériumok tevékenységének hatására erjedésnek indul, és savanyú bomlástermékek (hidrogén, széndioxid és metán, különféle kis molekulatömegű szerves savak, ecetsav, tejsav, vajsav, valeriánsav stb.) keletkeznek. Ez utóbbiak még erősebb ozmotikus hatást fejtenek ki, mint a bélfal kémiai ingerei, tovább fokozzák a perisztaltikát, erjedéses, savas hasmenést eredményeznek, a gázok pedig hasi feszülést, puffadást, bélgörcsöket okozhatnak.

Vizsgálták a laktózintolerancia genetikai hátterét, és úgy találták, hogy a mechanizmus megfelel a recesszív öröklődés menetének.

Csecsemőkorban az anyatejes táplálás miatt nélkülözhetetlen a laktáz enzim jelenléte, de később a vegyes táplálkozással veszít jelentőségéből. Az enzimaktivitás röviddel a születés után éri el maximumát, a szoptatási periódus után, 3–5 éves kortól fokozatosan csökken, felnőttkorban az eredeti aktivitásnak már csak egytizede, egyeseknél meg is szűnik, hogy mely életkorban, az nagyon egyedi.

¹³ <http://www.pk.hu/index.php?oldal=miafenilketonuria>

Feltételezik, hogy a laktázaktivitás azoknál a népeknél maradt meg felnőttkorban is, amelyeknél az étrendben rendszeresen szerepelt tej vagy tejtermék. A laktózintolerancia gyakorisága a különböző népcsoportokban: a kínaiaknál 100%, a japánoknál 90%, az eszkimóknál 88%, egyéb ázsiai népeknél 55–95%, az afrikaiaknál 60%, az európaiaknál 5–15%, a magyarok körében 15–37%.¹⁴

A fertőző bélbetegségeket is gyakran kíséri átmeneti laktózintolerancia, mivel a bélbolyhok károsodása következtében először a cukorfelszívódás károsodik.

Az étrendi kezelés lényege, hogy a tejcukrot a laktázhiány mértékétől függően részben vagy teljesen ki kell hagyni az étrendből. A tej (~5,3% tejcukor) és tejtermékek (joghurt ~3,4% tejcukor) teljes kiiktatása nem megoldás, mivel jól hasznosítható fehérjeforrás, sok vitamint és ásványi anyagot tartalmaz, a szervezet kalciumszükségletének 75%-át tejjel, illetve tejtermékkel fedezzük. A laktózintolerancia az osteoporosis kialakulása szempontjából fokozott kockázatot jelent. A tej és a tejtermékek eliminálása bizonyos tápanyagok hiányos bevitelét eredményezheti. Érdemes a tejet naponta többször, kis mennyiségben vagy egyéb ételekkel együtt fogyasztani, mert ez esetben nem alakulnak ki a laktózintolerancia tünetei.

A kereskedelemben a laktózérzékenyek számára speciális, „laktózmentes” tej kapható, melynek laktóztartalma 0,1% alatti, és ez a tej a tejcukorérzékeny egyénekben sem váltja ki a tüneteket, táplálkozás-élettani értéke viszont megmarad, a kezeletlen tejjével megegyezik. Nem tartalmaznak tejcukrot a növényi tejek (szójatej, rizstej, zabtej) sem, valamint egyes táplálékkiegészítők, tápszerek, mint pl. a vényköteles laktózmentes Nutridrink® fogyasztásra kész, ízesített gyógyitalcsalád és a Nutrison® powder tápszerek (Royal NUMICO; USA). Ezek kiegyensúlyozott tápanyagtartalmú, energiadús készítmények, kizárólagos és kiegészítő táplálásra egyaránt alkalmasak.

A savanyú tejtermékeket, bár ezek mindig tartalmaznak kevés laktózt, a laktózérzékenyek egy része jól tolerálja. Azok számára, akik tűrőképessége kisebb, speciális élőflórát tartalmazó, „laktózmentes” (laktóztartalma a 0,1%-ot nem haladja meg) joghurtot, gyümölcsjoghurtot gyártanak. Ilyen például a Naszálytej Zrt. által Magic Milk kereskedelmi néven forgalmazott laktózmentes tejtermékcsalád.

A savanyú tejtermékeknél kevesebb tejcukrot tartalmaz a túró. Aki ezt a kis mennyiséget sem tolerálja, annak a tofu vagy a szójasajt fogyasztása javasolható.

A lágy sajtokban mindig van egy kevés tejcukor, a kemény és a hosszú érési idejű, valamint a penésszel érő sajtokban azonban már teljesen lebomlik, ezeket a tejcukorérzékenyek nyugodtan fogyaszthatják.

A vaj és a vajkrémek, a tejet vagy tejport tartalmazó margarinok is tartalmaznak kevés tejcukrot, nagyfokú érzékenység esetén csak a vizes alapú margarinok alkalmazhatók.¹⁵

¹⁴ Dr. Beró Tamás: A felnőttkori laktózintolerancia diagnosztikája és terápiája. *Lege Artis Medicinæ*, 13. k. 4. sz. 2003, p. 277–281.

¹⁵ Dr. Barna Mária: A tejcukorérzékenyek dietoterápiája. *Patika Tükör*, 2002. 12. sz.

A tejcukormentes diéta összeállításánál figyelembe kell venni, hogy a tej vagy a laktóz más élelmiszerek összetevője is lehet. Ilyenek például a tejjel vagy tejporrall készült sütőipari termékek közül a tejes kifli, a kalács, a bukta, a briós, a húsipari készítmények közül a tejpont tartalmazó májkrémek, húskrémek, egyes konzervek, kész- és félkész ételek, édesipari termékek, például kekszek, nápolyik, fagylaltok, jégkrémek, sütemények, rágógumi. Nemcsak az élelmiszerek okozhatnak gondot, hanem a gyógyászati készítmények is, mivel a tejcukrot a gyógyszeriparban tablettázási segédanyagként alkalmazzák.

A laktózintoleráns betegek részére laktáztartalmú enzimptóló készítmények orvosi vényre kaphatók. Ilyen például a Lactase rágótabletta (Strathmann AG & Co.), amelynek enzimaktivitása kb. 200 ml tej (10 g laktóz) elfogyasztásához elegendő, így lehetővé válik tünetmentesen a laktóztartalmú élelmiszerek fogyasztása.

Az innovatív megoldások a tej és tejtermékek laktózmentesítésére, laktáztartalmú enzimkészítményekre és előállításukra, valamint laktózintoleranciában történő alkalmazásukra vonatkoznak.

A laktózmentes tej és tejpör (teljesen vagy majdnem teljesen mentes a laktóztól) előállítására eljárást dolgoztak ki. Ennek során összekevernek legfeljebb 2% tejcukortartalmú, és egy vagy több tejszírfázist (például tejszín, vaj) tartalmazó zsiradékot, egy vagy több tejfehérjeforrást (például tejfehérje-koncentrátum, kazein, savófehérje-koncentrátum) tartalmazó fehérjével. A keveréket vizes fázisban oldva homogenizálják, tejpör előállítása esetén a homogenizált keveréket szárítják. A találmány vonatkozik a találmány szerint előállított laktózmentes tejet és laktózmentes tejpört tartalmazó élelmiszerekre is (P9700164 számon közzétett, magyar szabadalmi bejelentés).

A Magic Milket forgalmazó Naszálytej Zrt. P0300459 számon közzétett találmányában eljárást ismertet laktózmentes savanyú tejkészítmények előállítására. Ennek során a tejet pasztörözés, zsírtartalom-beállítás, a stabilizátorok bekeverése után homogenizálják, majd hőkezelik. A visszahűtött tejhez laktáz enzimet adagolnak, azután 50-70 percig folyamatos keverés mellett inkubálják. Ezt követően a keveréket legfeljebb 35°C-ra visszahűtik, és joghurtkultúrával beoltják, majd legalább 4-es pH érték eléréséig olvasztással érelik.

A HU216786 lajstromszámú szabadalomban eljárás szerepel laktózmentes és galaktózszegény savanyú tejkészítmények előállítására kétlépcsős fermentációval. Az első fermentációs lépcsőben a tejalapanyagot mikrobainokulummal vagy keveréktenyésztéssel fermentáltatják úgy, hogy a képződő tejsavat szervesetlen lúgkeverékkel célszerűen automatikusan és folyamatosan közömbösítik, ezt követően a maradék galaktóz- és/vagy laktóztartalmat a savanyútejtermék-gyártásnál ismert módon utóérlelő tankban vagy a végső kiszerelési egységben tovább bontják úgy, hogy ebben a második fermentációs lépcsőben a tejsavat már nem közömbösítik.

Laktóz-anyagcsere-zavarban szenvedő betegek táplálására laktóz-, glükóz- és galaktózmentes tej előállítására vonatkozik a HU162832 lajstromszámú szabadalom. A kiindulási anyagként használt tej laktóztartalmát adaptált mikroorganizmusok (egyspórás izolátummal

szelektált élesztőtörzsek, mint *Saccharomyces fragilis* és *Saccharomyces lactis*) hozzáadásával először glükózzá és galaktózzá, majd az utóbbi cukrokat etanollá és szén-dioxiddá átalakítják, és a tejből eltávolítják.

Laktózhidrolizált folyékony tej érzékelhető édességének csökkentésére vonatkoznak a P9300547 és a P9300548 számon közzétett szabadalmi bejelentések. Ezekben a tej laktóztartalmát laktázzal végzett hidrolízis révén legalább 70%-kal csökkentették, és a tejbe a laktázzal történő hidrolízis előtt, alatt vagy azt követően kálium-kloridot adnak, illetve 2-(4-metoxi-fenoxi)-propionsavat vagy annak sóját adagolják.

Az US4179335 számú szabadalmi dokumentumban hőálló, mikrobiális eredetű laktáz enzimet állítanak elő *Bacillus coagulans* tenyésztésével. Az enzimmel tej és tejtermékek cukor-tartalmát bontják, így teszik fogyasztásra alkalmassá laktózintoleranciában szenvedőknek.

A friss tej és szójatej keverékét béta-galaktozidáz enzimet tartalmazó baktériumtenyészettel beoltják, ennek hatására a késztermék alacsony laktóztartalmú, zsírtartalma is csökkentett a tejkeverék összetételéből adódóan (US4748025).

Létezik alacsony laktóztartalmú tejkészítmény, ahol a tejet laktáz enzimmel kezelik az alapanyag pasztörözése, homogenizálása után (ES2183711).

Édesített, magas fehérje-, alacsony zsír- és laktóztartalmú tejtermékre vonatkozik az US4853246 számú szabadalmi leírás, ennek a tejterméknek az előállításakor az alacsony zsírtartalmú tejet ultrapasztdörzözik, majd tejcukortartalmát laktáz enzimmel elbontják, aszeptikus technológiával csomagolják, így szobahőmérsékleten tárolható készítményt kapnak.

Az US2007160589 számon közzétett szabadalmi dokumentumban probiotikus élelmiszert, előnyösen zsíralapú bevonattal ellátott készítményt ismertetnek, amely szárított probiotikus mikrobákat tartalmaz. A készítmény jobban emészthető, fogyasztása javasolt laktózintolerancia esetén.

Tápszerkészítményre vonatkozik az AU6980587 számú szabadalmi leírás, ahol a tejsavóhoz, amelynek latóztartalmát elhidrolizálták, 10–40 tömegszázalék növényi fehérjét adagolnak, és a keveréket porlasztva szárítják.

Laktózintoleránsoknak laktáztartalmú enzimkészítmények szedésével megengedhető a laktóztartalmú élelmiszerek fogyasztása, mivel a táplálékkal bevitt laktózt a szervezetben az enzimkészítmény elbontja. Ez az enzimkészítmény nem alkalmazható korlátlan mennyiségben, ezért táplálkozásukban a diétának fontos szerepe van.

Az alábbi szabadalmi dokumentumok laktázenzim-készítményre, annak előállítására és/vagy alkalmazására vonatkoznak.

A CA1016092 számú szabadalmi leírásban szerepel, hogy a béta-galaktozidáz enzimet ATCC 20423 számon letétbe helyezett *Aspergillus oryzae* penészgomba tenyésztéséből vették ki.

Sokkal stabilabb, hő- és savtűrő az a béta-galaktozidáz enzimkészítmény, amelyet „*Paecilomyces varioti*” AHU9433, AHU9417, AHU9254 mikroorganizmusból izoláltak (JP56169586).

Hőrezisztens béta-galaktozidáz enzimet *Aspergillus oryzae* L-83 (FERM-P No. 7379) számon letétbe helyezett törzsből is sikerült előállítani, amely felhasználható gyógyszerként vagy laktózmentes tejtermék előállítására (JP60141288).

A JP6319540 és a JP61081788 számú szabadalmi leírásban leírják, hogy hőálló béta-galaktozidáz enzimet vontak ki olyan génmódosított *Bacillus subtilis*ből, amelynek DNS-szerkezete *Bacillus stearothermophilus* rekombináns plazmidját tartalmazza.

A JP1202285 számú szabadalmi leírás béta-galaktozidáz enzimaktivitásának javítását célozza oly módon, hogy kelátképzőt (pl. alfa-oxikarbonátot) és védőanyagként mannitolt és zselatint kevernek hozzá, így jobban liofizizálható, granulálható, visszanedvesíthető.

A természetes laktáznál kevésbé aktív szintetikus laktáz aktiválódik az emberi tápcsatornában vagy a sajtgyártásnál kimozin hatására (WO9829536).

A WO9748810 számon közzétett szabadalmi leírásban olyan megoldást ismertetnek, amely szerint laktázt tartalmazó transzgenikus növényeket fogyasztva megoldható a tejcukor szervezeten belüli bontása.

A WO0061155 számon közzétett szabadalmi leírás feltalálói abból indultak ki, hogy a laktáz kéntartalmú enzim, ezért 11 laktózintoleranciában szenvedő személynél a következő kísérletet végezték el: 15 napig laktózmentes diéta mellett 200 mg-os szublimáltkén-kapszulából napi egyet szedtek. Ezután fokozatosan áttértek a tejet és tejterméket is tartalmazó étrendre, és emellett 30 napig folytatták a kéntartalmú kapszula szedését, laktázenzimet nem alkalmaztak a kezelés alatt. A 11 emberből kettőnek tértek vissza a tünetei 14, illetve 57 hét elteltével. A többi 9 embernél mellékhatások nem jelentkeztek, és a laktózintolerancia visszatért. Azt a következtetést vonták le, hogy a szublimált ként tartalmazó diéta alkalmas laktózintolerancia kezelésére.

Szekretin alkalmazása laktózintolerancia kezelésében a tárgya a WO0132199 számon közzétett szabadalmi dokumentumnak. A feltalálók szerint a szekretin képes mellékhatások nélkül a szervezetben olyan körülményeket teremteni, hogy beindul a laktáz enzim termelése havi 3-5 alkalommal adott szekretininfúziós kezelés hatására. Az infúziós készítmény előnyösen 75 CU (Clinical Units) liofilizált, steril sertésből származó, tisztított szekretint, 1 mg L-cisztein-hidrokloridot és 20mg mannitolt tartalmaz.

Az US6410018 számú szabadalmi leírás két laktáz enzimet tartalmazó kompozícióra vonatkozik, ahol az enzimek pH-optimuma különböző. Az egyik élesztő- vagy baktériumeredetű, pH-optimuma 3–6 közötti, a másik baktériumeredetű, pH-optimuma 6–8 közötti. A készítmény alkalmas laktózintolerancia kezelésére. Ennek továbbfejlesztését ismerteti az US2002172669 számú szabadalmi leírás, ahol a savas pH-optimummal rendelkező laktáz enzim gombaeredetű, a másik laktáz enzim előnyösen *Kluyveromyces lactis*ből származik. Az US2002187139 számú dokumentumban szereplő továbbfejlesztés szerint a 6–8 közötti pH-optimummal rendelkező laktáz enzimet bevonattal látták el, hogy a béltraktusban aktiválódjon.

3.1.2. Lisztérzékenység

A lisztérzékenység – szaknyelven coeliakia (cöliákia) vagy glutén-szenzitív enteropátia (GSE) – örökletes autoimmun betegség, kialakulásáért bizonyítottan a búza, a rozs, az árpa, a zab, a tritikálé alkohololdható frakciói, a prolaminok (a búza prolaminja a gliadin, a rozsé a secalin, az árpáé a hordein, a zabé az avenin)¹⁶ a felelősek. Mivel a búzának van a fenti gabonafélék között a legnagyobb szerepe az emberi táplálkozásban, ezért a többi gabonafélék prolaminjára is a búzasikért (glutént) alkotó gliadin, vagy helyette a glutén elnevezést használják a cöliákiával összefüggésben. Ez azért alakulhatott ki, mert a glutén 1:1 arányú keveréke a gliadinnak és a gluteninnek. A lisztérzékenység vonatkozásában hibát nem követnek el a két fogalom párhuzamos használatával, mert ha egy táplálék gluténmentes, akkor biztosan gliadinmentes is.

A cöliákia előfordult már az ókori egyiptomiaknál is, ám csecsemőknél észlelt tüneteit először csak 1888-ban írta le Samuel Gee, aki felismerte, hogy az addig ritka gyerekbetegségnek vélt kór valójában nem azonos a gabona- vagy lisztallergiával. A lisztérzékenység tudományos igényű jellemzése még később, a II. világháború után történt meg. A holland Van Dicke 1950-ben tette közzé azt a megfigyelését, hogy a háború alatti kenyérhiány idején számos, addig emésztőrendszeri zavarral kezelt gyerek meggyógyult. Így jöttek rá, hogy a betegség összefügg a gabonafélék fogyasztásával. Majd Van de Kamer biokémikussal együtt kimutatták, hogy a lisztérzékenységet a glutén nevű gabonafehérje a felelős. Azt már J. W. Pulley-nek köszönhetően tudjuk, hogy a betegség tüneteit a vékonybél nyálkahártyájának kóros elváltozása okozza, ami a glutén fogyasztása következtében alakul ki.¹⁷

A prolaminokra érzékeny betegeknél a prolaminok a bél nyálkahártyába kerülve aktiválják az immunrendszert.¹⁸ Az aktivált fehérvérsejtek gyulladásos folyamat révén károsítják a nyálkahártyát, és a tápanyagok felszívódásához szükséges bélbolyhok ellaposodnak. A bélbolyhok károsodása miatt a többi tápanyag felszívódása is károsodik, így másodlagos betegségek, hiányállapotok alakulnak ki. Gyakran nem a hasi panaszok (hasfájás, hányás, puffadás), hanem a másodlagos hiánybetegségek uralják a tüneteket. A tápanyagok elégtelen felszívódása miatt hiánybetegségek (vérszegénység, vashiány) lépnek fel, fáradtság, ingerlékenység, csonttritkulás, hajhullás, növekedés stagnálása, fogak romlása, nőgyógyászati problémák, epilepszia és különféle idegrendszeri zavarok társulhatnak az emésztőrendszeri tünetek mellé, valamint a vékonybél-daganatok is jóval gyakoribbak.

A lisztérzékenységre való hajlamnak genetikai háttere van, emiatt a betegség örökölhető. A Nature Genetics 2007. június 10-i elektronikus számában megjelent, hogy David van Heel irányításával a londoni egyetem kutatói egészséges emberek és lisztérzékenyek génjét

¹⁶ Dr. Juhász Márk, dr. Zágoni Tamás, dr. Tóth Miklós és dr. Tulassay Zsolt: A coeliakia napjainkban: a bővülő ismeretek áttekintése. Orvosi Hetilap, 141. évfolyam 48. szám, 2000. november 26.

¹⁷ Leopold Györgyi: Lisztérzékenység, a rejtőző kór. MTI Hírek, 2005 2. sz.

¹⁸ Gaálné Póda Bernadett, Zajkás Gábor: Lisztérzékenység. Gliadinmentes étrend. Budapest, 1987

hasonlították össze, és azt találták, hogy a lisztérzékenyek örökítőanyagából hiányozott egy DNS-régió, amely két fehérje, az interleukin-2 (IL-2) és IL-21 génjeinek védelméért felelős (az interleukinok a gyulladás hírvivő molekulái).

A lisztérzékenység jól diagnosztizálható vékonybél-biopsziával és vérvizsgálattal, mivel a betegek vérében jellegzetes ellenanyagok (endomysium-ellenes antitest, rövidítve EMA) találhatók már tünetmentes állapotban is. Ez a szervezet által termelt antitest a lisztérzékenységben szenvedőknél a bélbolyhok hámszejteihez kötődve váltja ki a gyulladást. A vékonybél-biopszia során a vékonybél-nyálkahártyából vesznek mintát, ezt vizsgálják meg mikroszkóppal. A betegség fennállása esetén láthatóak az ellaposodott bélbolyhok és egyéb anatómiai elváltozások mint a bélhámsejtek felszínén levő és a tápanyagbontás végső stádiumáért felelős mikrovillusok szabálytalan rendezettsége, amelyek nem képesek ellátni a tápanyagok bontásának és felszívásának feladatát.

A betegség egyszerű szűrővizsgálattal is kimutatható, egy csepp vérből percek alatt megbízható eredményt adó gyorseszteszt dolgozott ki dr. Korponay-Szabó Ilma, a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum (DEOEC) Gyermekklinika orvosa, a budapesti Heim Pál Gyermekkórház cöliákia szakrendelésének vezetője a finn Tamperei Egyetem kutatócsoportjával. A gyorseszteszt P0400066 számon jelentették be finnországi elsőbbséggel Magyarországra. A teszt lényege, hogy gluténindukált betegségek, mint pl. a cöliákia meglétére utal a szöveti transzglutamináz (szTG) elleni autoantitestek jelenléte a vérben. A tesztet teljes vérmintán végzik, a vérminta vörösvérsejtjeiből felszabadított szTG mint autoantigén alkalmazásával. A felszabadított autoantigének reagálnak a minta autoantitestjeivel, és az így képződött antigén-antitest komplexeket mutatják ki. Az ilyen komplexek jelenléte a betegségre utal. Ez a gyorseszteszt 2005-ben került kereskedelmi forgalomba Európában, és azóta Magyarországon is rendelkezésre áll. A kutatócsoport vizsgálja továbbá a lisztérzékenyek immunreakcióit, és tanulmányozzák a betegség öröklődésében szerepet játszó géneket.¹⁹

A felmérések szerint a magyarországi népesség egy százalékát érinti a cöliákia, amelynek jelenleg egyetlen terápiája a prolamintmentes étrend, amelyet a betegnek egész élete folyamán be kell tartania a tünetmentesség elérése céljából. A lisztérzékenyek a prolaminton kívül gyakran más élelmiszerekre, például a tehéntejre és a szójára is érzékenyek lehetnek, ennek oka a sérült bélnyálkahártya.²⁰

A lisztérzékenységben szenvedők részére készült gluténmentes élelmiszerek előállításánál – a jelenleg hatályos hazai élelmiszer törvény (2003. évi LXXXII. törvény), illetve a 36/2004. (IV. 26.) ESZCSM rendelet szerint – nem használható búza, tönkölybúza, árpa, rozs, zab és ezek hibridjei, vagy ezekből származó készítmények (beleértve a keményítőt és élelmi rostokat is), és előállításuk során biztosítani kell, hogy az említett gabonafélékből származó anyagok nem kerülnek az élelmiszerbe.

¹⁹ http://www.kristalyakademia.hu/taplalkozas/tudomanyos_hirek/2006_november/sikeres_lisztzerzekenyseg_gyorsteszt

²⁰ Süítő Gy.: Kenyeret enni tilos! A lisztérzékenység kezelése. Ideál – Reforméletmód magazin. 2004. szeptember, p. 43.

Az elsősorban lisztérzékenységben (cöliákia) szenvedő emberek számára, Abonett® néven forgalomba hozott tartós extrudált kenyér előállítására HU202068 lajstromszámon szabadalmi oltalmat kapott. Az előállítási eljárást az jellemzi, hogy kukoricaőrleményt, valamint rizs- és/vagy borsóőrleményt, továbbá legalább 50 tömegszázalék fehérjetartalmú zsírmintes szójalisztet, és legalább 50–75 tömegszázalék laktóztartalmú tejfehérje-koncentrátumot, melynek zsírtartalma legfeljebb 1,2 tömegszázalék és nem extrudálódó amarantmagot alapos keveréssel homogenénezznek, és a keveréket célszerűen kétszigás főzőextruderen 160–200°C hőmérsékleten extrudálják. A készítmény sikerét bizonyítja, hogy 1990 óta folyamatosan forgalomban van, és érvényes szabadalmi oltalma van több mint 18 éve.

A lisztek fontos értékmérő tulajdonsága a siker mennyisége és minősége (reológiai tulajdonságai), mivel ezek nagymértékben befolyásolják a tészta, ezáltal a sütőipari termékek szerkezetét. A lisztérzékenyek diétája nem tartalmazhat gabonasikért, ebből adódóan a számukra előállított kenyerek és egyéb sütőipari termékek szerkezete eltér a hagyományos termékektől, ennek javítására számos megoldást dolgoztak ki, általában különböző állományjavító adalékanyagok hozzáadásával. Erre vonatkozik például a SU1660657 számon közzétett szabadalmi bejelentés. Normál kenyérhez hasonló szerkezetű kenyér előállítása során rizslisztet, tejfehérjét, állományjavító adalékot forró vízzel összekevernek, kelesztőanyagot, növényi olajat, egyéb adalékanyagokat (például hajdinát, burgonyalisztet, kukoricalisztet) adnak hozzá, majd dagasztják, formázzák, kelesztik és sütik.

Az US4451491 számú szabadalom kenyér és sütemény típusú termék előállítására szolgáló porkeverékre vonatkozik, amely magas keményítőtartalmú, gluténmentes lisztet (például kukorica-, rizs-, burgonyaliszt), állományjavító adalékanyagot (xantán, guargumi, alginát, szentjánoskenyérmag-liszt stb.), zsiradékot és kelesztőanyagot tartalmaz.

A DE29704037U használatiminta-oltalmi bejelentésben gluténmentes lisztkeveréket és belőle készült sütőipari termékeket ismertetnek, amelyek gluténmentes lisztet, kelesztőanyagot tartalmaznak. A termékek kevésbé morzsálódnak, jobb szerkezeti jellemzőik vannak, mint a korábbiaknak. Az édes sütőipari termékekben a szacharózt fruktózzal vagy aszpartámmal helyettesítették.

A DE29813793U használatiminta-oltalmi leírás gluténmentes, alacsony fehérjetartalmú, sütésre kész keverékre vonatkozik, amely keményítőt, állományjavító anyagot (xantánt), béta-1-3-glükánt tartalmazó élesztőfrakciót, sót tartalmaz.

A gluténmentes száraztészta részlegesen hővel zselatinizált rizs és/vagy kukoricaliszt felhasználásával készül, amelyhez a hőkezelés előtt monogliceridet adagolnak, majd extrudálják, vágják, szárítják (EP0872188).

A JP2002238463 és az US2002165125 számú szabadalmi leírásokban gluténból, annak lebontásával állítanak elő glutaminszegény, gluténmentes peptidkészítményt. A búzaglutént proteázenzimekkel hidrolizálják, a pH-t savval 4 és 5 közé állítják be, szűrik, és a szűrletet elválasztják.

Gluténmentes élelmiszert és a kiindulási termék gluténkoncentrációjának meghatározására szolgáló eljárást ismertetnek az EP1424345 számon közzétett szabadalmi leírásban. Gluténtartalmú kiindulási anyagból a glutént alkoholos oldattal kivonják, és ELISA (enzyme-linked immunosorbent assay) módszerrel annak mennyiségét meghatározzák. A kiindulási anyagot ezáltal gluténmentesítették, amely alkalmazható cöliákias betegek számára készülő élelmiszerek előállításához.

Géntechnológiai módszerek alkalmazását láthatjuk például az EP1578789 számon közzétett dokumentumban, ahol genetikai módosítással a gliadint helyettesítő fehérjét állítanak elő, amely felhasználható lisztérzékenyek diétájában tészták, ostyák előállítására.

Módosított, kis molekulatömegű glutenint tartalmazó transzgenikus növényre, előnyösen búzára vonatkozik a WO2004078982 számon közzétett szabadalmi leírás. A transzgenikus növény magjának örleményéből készített tésztát fogyaszthatják a lisztérzékenyek.

Komócsin (*Phleum pretense* L.) cöliákiasok diétájában való felhasználására adnak útmutatást a WO2005034977 számon közzétett dokumentumban leírtak. Gluténmentes élelmiszertermékek állíthatók elő a komócsin magjából. Lisztte őrölve tészták előállítására alkalmas, csíráztatva a malátához hasonló terméket ad.

A lisztérzékenyeknek a maláta (csíráztatott árpa) miatt tilos a sör fogyasztása. Olyan, malátát nem tartalmazó, burgonyaalapú, sörhelyettesítő terméket hoztak létre számukra, amelynek előállítását az US2001041199 számú szabadalmi leírásban ismertetik. Az eljárás során a megtisztított burgonyát pépesítik, szűrik, fermentálják, a fehérjét enzimesen bontják, a tiszta oldatot hőkezeléssel barnítják, ízesítik.

3.2. AZ ENZIMAKTIVITÁS GÁTLÁSA

Az enzimek működését gátló anyagok az enziminhibitorok. Ezek általában olyan fehérjék, amelyek az enzimekkel inaktív komplexeket képeznek, blokkolva az enzimaktivitást. Ezek az enziminhibitorok hőkezeléssel inaktiválhatók.

A nyers szójamagban jelentős mennyiségben található a tripszininhibitor, amely megakadályozza az emésztőrendszerben a fehérjék tripszin általi lebontását. Hőérzékeny, ezért 10-20 percig tartó főzéssel, piritással, extrudálással vagy mikrohullámú kezeléssel inaktiválható. Tripszininhitort tartalmaz még a burgonya, a paradicsom, a földimogyoró, a borsó és a bab stb. A zöldbabban és az uborkában pektinbontó enziminhibitor van.

3.3. BIOGÉN AMINOK

A táplálékintoleranciát okozó biogén aminok az élelmiszerek egy részének természetes alkotórészei, amelyek az aminosavak decarboxizelődése során jönnek létre. Fontos szerepük van az aroma és az ízanyag kialakításában. A különféle biogén aminok fokozott bevitelle étellekkel allergiának tűnő panaszokat okoz. Ezek a fejfájás, hányinger, kipirulás, szívdobogás-

érzés, verejtékezés, gyomor- és bélpanaszok. A biogén aminok a nitrózamin képződésének egyik kiindulópontjának tekinthetők. Az élelmiszerek tárolása során kimutatták, hogy nő a biogén aminok koncentrációja. Az 1. táblázatból is látható, hogy egyes fajtái főként romlott húsban fordulnak elő.

<i>Megnevezés</i>	<i>Aminosav-eredet</i>	<i>Előfordulás</i>
hisztamin	hisztidin	állati szövetek, paraj, bor, csokoládé, sajt, sör, pezsgő, hal
tiramin	tirozin	sajt, halkonzerv
kadaverin	lizin	romlott hús
putreszcin	ornitin	romlott hús
agmatin	arginin	sajt
etanolamin	szerin	foszfatidok

1. táblázat: A fontosabb biogén aminok²¹

Az alkoholos italokban általában magas a biogén aminok koncentrációja. A borokban a biogén aminok aminosavakból keletkeznek a tejsavbaktériumok decarboxilező hatása révén. A magyar borok biogénamin-tartalmára vonatkozó vizsgálatokat dr. Kállay Miklós és munkatársai indították el. A vizsgálatok kezdetben a hazai borok és pezsgők biogénamin-tartalmának meghatározására irányultak (Kállay és munkatársai, 1981), a későbbiekben átfogó vizsgálatsorozat kezdődött a tokaji borok és aszúszemek aminosav- és aminoszétételének meghatározására is (Kállay–Sárdy, 2003). Arra a megállapításra jutottak, hogy a káros biogén aminok koncentrációja a határértékek alatti a tokaji borkülönlegességekben.²² Ezenkívül az alkohol gátolja a hisztamint lebontó enzim működését, így még a biogén aminokban szegény alkoholos italok is gondot okozhatnak.

A biogén aminok közül a legintenzívebb tüneteket a hisztamin okozza. A hisztamin szerkezetét tekintve 4-(2-aminoetil)imidazol, vízben és alkoholban jól oldódó, bázikus tulajdonságú, kristályos, nagyon hőstabil anyag, ezért fagyasztásra, főzésre, sütésre sem bomlik le.

A hisztamint 1911-ben Sir Henry Dale angol fiziológus azonosította elsőként állati szövetekben, majd tanulmányozta élettani hatásait, és megállapította, hogy ez az anyag felelős sok allergiás és anafilaxiás (túlérzékenységi) reakcióért. Vannak, akik már igen csekély mennyiségre súlyos tünetekkel reagálnak, aminek az az oka, hogy szervezetükből hiányzik a diaminoxidáz enzim, amely lebontja a hisztamint. Ennek hiányában a fehérjéből és a hisztamindús élelmiszerekből származó hormonszerű anyag nagymértékben felhalmozódik a vérben. Heves, allergiaszerű tünetek jelennek meg anélkül, hogy az immunrendszer valójában részt vett volna a panaszok kialakulásában.

²¹ Dr.Gasztonyi Kálmán–dr. László Radomir: Élelmiszer-kémia 2. Mezőgazda Kiadó, Bp. 1993

²² <http://www.tokajbor-bene.hu/egeszeg.htm>

Vannak eleve magas hisztamintartalmú és a hízósejtekből hisztamin felszabadulását előidéző ételek (tojásfehérje, kagyló, paradicsom, eper, ananász, citrusfélék, hal, kakaó) is.

A hisztamin kötődik receptoraihoz, amelyből hármát ismerünk a sejtmembránon. Ezek közül a H_1 receptornak van a legfontosabb szerepe az allergiás reakcióban. Ennek hatására a hajszálerek falának áteresztőképessége hirtelen megnő, a simaizmok összehúzódása például légzési görcsöt okozhat, megnő a gyomorsav elválasztása is.

Dr. Falus Andrásnak (a Semmelweis Egyetem Genetikai, Sejt- és Immunbiológiai Intézetének vezetője) kanadai, japán és hazai munkatársaival a világon elsőként sikerült egérben „kiütni” a hisztamint előállító enzim génjét, s így vizsgálni tudták a hisztamin embriológiai, közelebbről a sejtosztódás szabályozásában betöltött szerepét. A génmodifikált, hisztamint nem termelő egér tulajdonságaiból bizonyították, hogy a hisztamin, allergiás hatásai mellett, jelentősen hat az immunrendszer sejtjeinek aktivitására, molekuláinak szintézisére és a gyulladásra is. Kiderült, hogy gyakorlatilag minden osztódó sejt termel és tartalmaz hisztamint. Az osztódó sejtekből a termelt hisztamin egy része kikerül, és mindjárt vissza is kötődik a termelő sejthez, vagy ki sem kerül a sejtből, kötőhelye a sejt belsejében van. Megállapították, hogy a hisztamin hatással van a ráksejt osztódására. Attól függően, hogy a H_1 vagy a H_2 receptoron kapcsolódik a sejthez, csökkentheti vagy gátolhatja a ráksejt burjánzását. A H_1 - és a H_2 -receptor nagyon hasonló szerkezetű membránreceptor, a sejt belsejében indított jelsorozat mégis eltérő természetű (cAMP vagy Ca^{2+} szint emelkedés), és ráksejttípusonként változó módon ez dönti el, hogy végül is a daganatsejt osztódása fokozódik-e vagy csökken. Az osztódó sejtek által termelt hisztamin emellett a környéki immunrendszert is befolyásolja, általában gátolja a tumor elleni védekezést, ezáltal a ráksejt osztódásának kedvez. Kimutatták, hogy a tumoredetű hisztamin hat a daganat vérellátására is, ami nyilvánvalóan döntő lehet a tumor növekedése szempontjából.²³

A biogén aminokra érzékeny emberek tünetmentessége biztosítható biogén aminokban szegény vagy -mentes diétával és antihisztamin-hatású gyógyászati készítményekkel. Innovatív megoldások születtek az élelmiszerek hisztaminmentesítésére, új antihisztamin-hatású vegyületekre és alkalmazásaikra, gyógynövény-készítményekre, amelyek a hisztaminszintet csökkentik.

A HU183030 lajstromszámú szabadalmi leírásban biogén aminokban, különösen hisztaminban szegény, alkoholos és/vagy tejsavas erjesztett élelmiszerek (erjesztett tejtermék, savanyú káposzta, sör, bor) előállítását írják le. Az erjesztett élelmiszerek hisztamintartalma sokkal magasabb, mint a kiindulási anyagé, mivel számos mikroorganizmus az erjesztés során a hisztidint hisztaminná dekarboxilezi, a találmány lényege ennek megakadályozása. Az eljárás során a káros mikroorganizmusoktól hőkezeléssel megszabadított kiindulási anyagot a Német mikroorganizmus-gyűjteményben [Deutsche Sammlung von Mikroorganismen

²³ Természet Világa, 132. évfolyam, 2. szám, 2001. február

(DSM)] letétbe helyezett *Saccharomyces cerevisiae* (DSM 70449), *Streptococcus thermophilus* (DSM 20479) vagy *Lactobacillus delbrueckii* (DSM 20074) törzs valamelyikével beoltják, ezek a kiindulási anyag hisztidintartalmát lebontják, így a következő lépésben végrehajtott erjesztés során nem tud hisztamin képződni. A fenti szabadalom bejelentőjének (Underberg Emil) másik, EP0170880 számon közzétett szabadalmi dokumentumában mikroorganizmusokból aminosavak enzimekkel történő előállítását, tisztítását írják le. Az enzimekkel történő élelmiszerekhez (alkoholos italok, savanyú tejtermékek, sajtok, savanyú káposzta) adagolva alkalmas azok hisztamintartalmának csökkentésére.

Csökkentett hisztamintartalmú fermentált ízesítőanyag és előállítására vonatkozik a JP2007151430 számon közzétett dokumentum. Az ízesítőanyag nyersanyagát hal vagy kagyló (magas hisztamintartalmú élelmiszerek) adja, amelyet savval kezelnek, majd megfelelő hőmérsékleten érlelnek. A savas kezelés és az érlelés ideje alatti fermentáció során csökkent a hisztaminszint.

A WO2006093194 számú közzétételi irat gyógynövénytartalmú, allergia elleni készítményt ismertet, amely komló hideg vizes extraktuma vagy ebből származó flavonoid-glikozid. A készítmény a hisztamin felszabadítását gátló hatású.

Az antihisztaminok működési elve az, hogy ugyanazokhoz a receptorokhoz kötődnek, mint a hisztamin, de velük ellentétben nem váltanak ki semmilyen reakciót. A hisztamin pedig a már ott lévő antihisztamin miatt nem tud hozzákapcsolódni a receptorhoz. Ennek a fordítottja is igaz: ha a hisztamin már a receptorhoz kötődött, az antihisztamin nem képes azt onnan leszorítani – ezért fontos, hogy az antihisztamint már jóval az allergén szervezetbe jutása előtt kell bevenni.

Daniel Bovet farmakológus 1944-ben fedezte fel az első antihisztamint, a pirilamint (mepyramint), amely a hisztamin hatását ellensúlyozva hatásos az allergiás reakciók ellen. 1957-ben annak felfedezéséért, hogy „egyes kémiai szerek, mint az *antihisztamin*, gátolják az allergiás reakciókat” fiziológiai és orvostudományi Nobel-díjat kapott.

Az elsőgenerációs (nyugtató hatású) antihisztaminok [klórfeniramin, difenhidramin, klemasztin, hidroxizin, kloropiramin (EGIS Gyógyszergyár Rt. által gyártott Suprastin® gyógyszerkészítmény hatóanyaga)], H_1 -receptor antagonisták. Ezek számos mellékhatással rendelkeznek, például álmoságot okozhatnak, bevétele után autót vezetni, gépet kezelni vagy egyéb, nagy odafigyelést igénylő munkát végezni csak fokozott óvatossággal lehet, ezenfelül rontják a tanulási képességet is. Ezeket a mellékhatásokat küszöbölik ki a korszerűbb hatóanyagtartalmú második generációs antihisztaminok, amelyek hatása gyorsabban fellép és tovább tart, mint az elsőgenerációs antihisztaminoké, és mellékhatásai is csekélyebbek. Az EP1832287 számon közzétett szabadalmi dokumentum ezeket a második generációs hisztaminantagonista hatóanyagokat ismerteti (akrivasztin, alimemazin, antazolin, asztemizol, azatadin, azelasztin, brómfeniramin, bukizin, karbinoxamin, karebasztin, cetirizin, klórciklizin, klórfeniramin, cinnarizin, klemasztin, klemizol, klocinizin, klonidin,

ciklizin, ciproheptadin, deszkarboethoxiloratidin, dexklórfeniramin, dimenhidrinát, dimetindén, dimetotiazin, difenhidramin, difenilpiralin, doxilamin, ebasztin, efletirizin, epinasztin, fexofenadin, hidroxizin, ketotifén, levokabasztin, loratidin, meklizin, mekvitazin, metdilazin, mianszerin, mizolasztin, niaprazin, noberasztin, norasztemizol, oxatomid, oxomemazin, fenbenzamin, feniramin, pikumaszt, prometazin, pirilamin, temelasztin, terfenadin, trimeprazin, tripeleennamin, triprolidin, ranitidin, cimetidin, famotidin, nizatidin, tiotidin, zolantidin, ritanszerin). A forgalomban lévő modern, második generációs antihisztaminok [például Zyrtec® (gyártója UCB), Parlazin®, Erolin® (gyártójuk EGIS Gyógyszergyár Rt.), Cetirizin-ratiopharm® (gyártója Ratiopharm Hungária Kft.), Claritine® (gyártója Schering-Plough), Flonidan® (gyártója TEVA Gyógyszergyár Zrt.), Mizollen (gyártója Sanofi-Aventis)] között vannak szerkezeti, metabolikus és fehérjekötési különbségek, de hatékonyságukat, megbízhatóságukat és a lehetséges mellékhatásokat tekintve nincs alapvető különbség köztük.

A fenti hatóanyagcsoportokon belül számos vegyület található, amely antihisztamin hatású. A cél a legkisebb dózisban a leghatásosabb, legkevesebb mellékhatással rendelkező hatóanyag megtalálása. Ennek eredményeként megjelentek új antihisztaminok (fexofenadin, deszloratadin, levocetirizin), ezek abban különböznek a második generációs antihisztaminoktól, hogy hatásuk hamarabb fellép, és a tüneteket jobban enyhítik a korábbi gyógyszereknél. Másrészt biztonságosabbak, mert anyagcseréjük során nagyrészt elkerülük a májat, és a vesén keresztül (részben az epével) ürülnek ki a szervezetből. Ilyen készítmény például a Telfast® (gyártója Aventis Pharma), a Xyzal® (gyártója UCB), az Aerius® (gyártója Schering-Plough), jellemzőjük, hogy sokkal pontosabban kötődnek a hisztaminreceptorokhoz, és már csak nagyon keveseknél váltanak ki aluszékonyságot.²⁴

A WO0075130 számú közzétételi irat indolil-piperidin-vázás H_1 hisztaminreceptorok szelektív antagonistáit ismerteti. Ezek a vegyületek speciális, megnövekedett szelektivitással bírnak H_1 hisztamin receptorokra az 5HT-2 szerotonin receptorok szempontjából, és egyidejűleg jelentősen hatásosabb antihisztamin-vegyületek.

Ennek továbbfejlesztését ismerteti az EP1513826 számú szabadalmi dokumentum, amely H_1 -hisztaminreceptorok új, hatásos és szelektív antagonistáira mint antiallergiás szerre vonatkozik. Ezek az indolil-piperidinek általános osztályából kiválasztott orto-metoxi-csoporttal rendelkező indolil-piperidin-vegyületek, amelyek kisebb dózisokkal az allergiás betegségek tüneteinek klinikai javulását eredményezik, majdnem teljesen megakadályozva a nyugtató, valamint a szív- és érrendszeri mellékhatásokat, amelyek jellemzőek a legtöbb kereskedelmi forgalomban kapható antihisztaminra.

²⁴ <http://www.allergiainfo.hu/inda26med.html>

A P0401125 számon közzétett magyar szabadalmi leírás eljárás piperedinszármazékok, többek között fexofenadin előállítási eljárására és az eljárásban alkalmazható intermedierekre vonatkozik. A találmányban ismertetik az Amerikai Egyesült Államokban „Allegra®” néven forgalomban levő nem szedáló antihisztamin gyógyszerkészítmény hatóanyagát is.

Egyes, élelmiszeriparban használatos adalékanyagokról is kimutatták, hogy az arra érzékenyeknél a hízósejtekből hisztanim felszabadulását eredményezik, vagy felszívódáskor a szervezet saját fehérjeihez kötődnek, amelyeket az immunrendszer idegen anyagnak „tekint”, és emiatt gyulladásos reakciót (allergiát) hoz létre. Ezek az adalékanyagok a következők: a színezőanyagok közül a tartrazin (E 102), az eritrozín (E 127), a tartósítószerke közül a benzoésav és származékai (E 210-219), a kén-dioxid (E 220), a szulfítok (E 221-228), szorbátok (E 200-203), a mesterséges édesítőszerke közül az aszpartám (E 951), a ciklamátok (E 952), az aceszulfám-K (E 950), az ízfokozók közül a glutamátok (E 620-624).

Az anyagszere-betegségben szenvedők tájékoztatására nagy hangsúlyt fektetnek napjainkban. Egyrészt a táplálék-összetevőket, amelyek anyagszere betegségeket hoznak létre, fel kell tüntetni az élelmiszerek címkéjén. A 167/2004. (XI. 29.) FVM-EÜM-GKM együttes rendelet értelmében kötelező jelölni az alábbiakat:

- glutént tartalmazó gabona (búza, rozs, árpa, zab, tönköly, kamutbúza vagy ezek hibrid változatai) és azokból készült termékek;
- rákfélék és azokból készült termékek;
- tojás és abból készült termékek;
- halak és azokból készült termékek;
- földimogyoró és abból készült termékek;
- szójabab és abból készült termékek;
- tej és abból készült termékek (beleértve a laktózt is);
- diófélék, azaz mandula (*Amygdalus communis* L.), mogyoró (*Corylus avellana*), dió (*Juglans regia*), kesudió (*Anacardium occidentale*), pekándió [*Carya illinoensis* (Wangenh.) K. Koch], brazil dió (*Bertholletia excelsa*), pisztácia (*Pistacia vera*), makadámia és queenslandi dió (*Macadamia ternifolia*) és azokból készült termékek;
- zeller és abból készült termékek;
- mustár és abból készült termékek;
- szezám és abból készült termékek;
- kén-dioxid és kén-dioxidban kifejezett szulfítok 10 mg/kg, illetve 10 mg/liter koncentrációt meghaladó mennyiségben.

Másrészt hazánkban a nyugati országokban már régóta működő adatbankok mintájára 2000-ben megalapították a Táplálékallergia és Táplálékintolerancia Adatbankot. Az adatbank nyilvántartja, évenként felülvizsgálja és kiadja azoknak az élelmiszereknek a listáját, amelyek a gyártók nyilatkozata alapján mentesek az allergiás tüneteket kiváltó anyagoktól, és garantálják, hogy az elkövetkező egy éven belül a termék összetételén nem változtatnak. A kilenc leggyakoribb allergén komponenstől, illetve intoleranciafaktortól mentes (tejfehér-

je-, tejcukor-, tojás-, szója-, glutén-, földimogyoró-mentes, benzoesavtól és származékaitól mentes, azoszínékektől mentes, kéndioxid- és származékaitól mentes) terméklistát külön füzetek formájában készítették el (megrendelhető: <http://www.taplalekallergia.hu>).²⁵

A fentiekből jól látható, hogy egyes élelmiszerek különböző összetevői eltérő reakciókat válthatnak ki az arra érzékenyeknél. Ez megnyilvánulhat allergiában vagy táplálékintoleranciában. A tudomány fejlődésével egyre változatosabb módszerek segítik mind az összetevők, mind a szervezetben lejátszódó biokémiai folyamatok vizsgálatát. Ezek a szabadalmi dokumentumokban is tükröződnek.

²⁵ Dr. Barna Mária: Az élelmiszeripar szerepe a táplálékallergiás betegek biztonságos élelmiszer-ellátásában. Élelmezési Ipar. LVII. évf. 5. sz., 2003. p. 133–135.

Szilvási Györgyi

FELMÉRÉS A SZOFTVERHASZNÁLATRÓL GYÖNGYÖSÖN ÉS KÖRNYÉKÉN*

A szoftverek védelmének jelentősége a XXI. században mindinkább felértékelődik. Abban a korban élünk, amikor az internet nyújtotta lehetőségekkel egyre több ember él, éppen ezért fokozottan kell figyelnünk más szerzői joggal védett alkotások (filmek, zeneművek, fotóművészeti alkotások) mellett a szoftverek jogi védelmére is. Az interneten számos olyan weboldalt találhatunk, amelyről ingyenesen hozzájuthatunk tartalmakhoz, amelyek jogi védelem alatt állnak, és általában a szerző tudomása nélkül érhetőek el ingyenesen. Emellett nem szabad elfelejteni azt sem, hogy az emberek egymásnak adogatják másolás céljából a drága szoftvereket, mely magatartás a szerzőt és a nemzetgazdaságot is súlyosan megkárosítja. Teszik ezt részben azért, mert túl drágák ezek az alkotások, részben pedig azért, mert nem foglalkoznak az alkotók jogaival és érdekeivel, illetve azzal sem, hogy az illegális szoftver tulajdonlása büntetendő cselekmény. Ezeket a szabályokat sokan nem is ismerik, vagy nem hajlandók betartani, noha a szerzői jogok védelme minden esetben megilleti a szerzői mű alkotóját.

A szoftveripar történetét tekintve rövid, 50 éves múltra tekint vissza, a legtöbb befolyásos cég ebben az iparágban 30 évesnél is fiatalabb. Az 1950-es években alapított szoftvercégek az amerikai kontinenst célozták meg piacuk gyanánt, széles skálájú szoftvertermékeket kínáltak az amerikai kormánynak és a nagyobb cégeknek. Az 1960-as években kezdték el kibővíteni piacukat Európára és a többi kontinensre is. Az 1960-as évek végén tömegével alakultak az új vállalatok, felismerve a piaci lehetőségeket. Lényeges fordulóponthoz a személyi számítógépek elterjedése jelentett a szoftveripar számára az 1970-es évek végén: „tömeg-szoftvereket” kezdtek árulni minimális szolgáltatásokkal és licencszerződésekkel.

A szoftverfejlesztő-ipar nagyságát és gazdasági súlyát nehéz megbecsülni. Az valamennyire egyértelműnek látszik, hogy az amerikai kontinens a szoftveriparban is élen jár, ugyanis számos jelentős vállalatnak az Amerikai Egyesült Államokban van a székhelye, így az USA GDP-jét növelik tevékenységükkel. A Magyar Szabadalmi Hivatal munkatársai 2005-ben egy tanulmányt készítettek a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlyáról, ebből kiderül, hogy az *elsődleges szerzői jogi ágazatok* közül a szoftver- és adatbázispiac, illetve a sajtó és irodalom bírt a legjelentősebb befolyással a 2002. évi bruttó hazai termékre. Emellett a

* A szerző a gyöngyösi Károly Róbert Főiskola Gazdálkodási Főiskolai Kar, Közszolgáltatási közgazdász szak, közigazgatási szakirány hallgatója volt. 2007-ben „A szoftverek szerzői jogi védelme és gazdasági jelentősége” címen készített szakdolgozatát, amely elismerésben részesült a Magyar Szabadalmi Hivatal pályázatán. A tanulmány a szakdolgozat átdolgozott változata.

szoftveripar jelentősen hozzájárul a foglalkoztatáshoz (a sajtó és irodalom után a második legnagyobb foglalkoztató), illetve a második legnagyobb jövedelemforrás ebből a szektorból származik a munkavállalók számára. *Nemzetközi összehasonlításban* elmondható, hogy Magyarország az elsődleges szerzői jogi ágazatok GDP-hez való hozzájárulása szempontjából az élmezőnyben található (5. helyen), meghaladva az EU-átlagot. Foglalkoztatás tekintetében a 3. helyen állunk, itt is meghaladva az EU-átlagot. (Penyigey – Munkácsi, 2005.)

A nyílt forráskódú szoftverek¹ a kezdetek óta jelen vannak a szoftveriparban. Azonban ezt a technológiát sokáig „rejtegették”, csupán az 1990-es években tűntek fel, amikor a piac szerkezete megváltozott a személyi számítógépek számának jelentős növekedése miatt. Politikailag és társadalmilag is jelentős szerepe van ennek a programfajtának. A kormányok is tudnak használatukkal a jelentős szoftverkiadási tételeken spórolni, amely pénzt visszaforgathatják a szociális juttatásokba vagy egyéb gazdasági területekre (Válimäki, 2005). Ezt a lehetőséget több ország kormánya, közigazgatása is felismerte. 2005-ben városok és kormányok egész sora fogadta be az ilyen jellegű szoftvereket a munkafolyamatokba. A legjelentősebb átállási projekteket München, Bécs (Wienux projekt), Párizs, Barcelona és más nyugat-európai nagyvárosok önkormányzatai valósították meg. Európán kívüli, elmaradottabb országok és térségek is felismerték a társadalmi elmaradottság legyőzésének eszközét a nyílt forráskódú szoftverekben. Ilyen az afrikai kontinens, India, Dél-Korea (fejlesztések, kutatóintézetek) és Izrael is, amely „második Szilícium-völgy” nevű projektjével kíván betörni a szoftverpiacra. (E-közigazgatás – Éves jelentés)

Egy EU által finanszírozott konzorcium a tervek szerint be fogja bizonyítani, hogy az ingyenes és forráskóddal elérhető szoftverek képesek felülmúlni bármi mást a piacon. A „Flossquality.eu” kezdeményezést az EU három kutatási projektje, a QUALOSS, a FLOSSMETRICS és az SQO-OSS indította, demonstrálva ezzel a különböző projekteken résztvevők közötti szoros elkötelezettséget. A QUALOSS projekt során eszköztámogatással lehetővé válik, hogy az ilyen típusú szoftvereket mennyiségileg, objektíven és gyorsan értékeljék (<http://qualoss.org>). A FLOSSMETRICS széles skálájú információs adatbázisok létrehozása, publikálása, elemzése és bizonyos módszerekkel, eszközökkel történő mérése céljából jött létre. A projekt gondoskodni fog az eredmények ipari kiaknázásáról is (<http://flossmetrics.org>). Az SQO-OSS európai projekthez létrehozott konzorcium tagjai görög, brit, német és svéd konzultánsok, kutatóintézetek (http://www.sqo-oss.eu/index_html/about). A cél az, hogy a kezdeményezés segítse az információkhoz való hozzájutást a hírek közös RSS-csatornán történő terjesztése által (<http://flossquality.eu>).

A nyílt forráskódú programoknak a közigazgatásban történő használatára követendő magyar példát hoz fel az EU megbízásából 2006. novemberében készített holland tanulmány. Törökbalint Nagyközség Polgármesteri Hivatala ügymenetét nyílt forráskódú szoft-

¹ A gép és az ember számára is értelmezhető kódokkal kapjuk meg a terméket, így gyorsan megtalálhatók és kijavíthatók a hibái. A nyílt forráskód szabad felhasználással is járhat.

verek segítségével bonyolítja le. A szervezet a Microsoft Office használatáról az Open Office használatára váltott, illetve ingyenes verzióra cserélték operációs rendszerüket is, Microsoft Windows-ról Linuxra álltak át. Régi víruskereső programjuk helyett az ingyenes Linux programba épített Clamavot telepítették a gépekre. A szoftverekkel kapcsolatban közvetett költségek merülnek csak fel (pl.: rendszergazda foglalkoztatása). A tanulmány adatai szerint ötéves viszonylatban gépenként kb. 1300 eurót takarít meg a hivatal. Mindezek mellett, a MERIT egyetem tanulmányának adatai szerint, az átlagos napi hatékonyság is növekedett, amióta az Open Office programcsomaggal dolgoznak (Ghosh, 2006).

Jelen tanulmányban a gyöngyösi és a Gyöngyös környéki önkormányzatokban, cégeknél alkalmazásban álló, továbbá az említett környéken lévő oktatási intézményekben tanuló magánszemélyeknek a szerzői jog szempontjából értelmezhető szoftverfelhasználásairól készített felmérést kívánjuk bemutatni. A 100 fős mintával készített felmérés legfőbb célja az volt, hogy megvizsgáljuk, az emberek általában jogkövető magatartást mutatnak-e, hogyan vélekednek az illegális szoftverhasználatról, a védelem és a hatósági fellépés hatékonyságáról (Szilvási, 2007).

FELMÉRÉS

KUTATÁSI TERV

Kutatási célok

A felmérés célja elsősorban a szoftvervédelem hatékonysága, illetve a szoftverhasználati morál vizsgálata volt. A kutatást Gyöngyösön és környékén végeztük. Ezt a témát több lényeges aspektusból vizsgáltuk: végzettség, nem, korosztály és jövedelmi helyzet szerint. A szerzői jogi szabályozásra vonatkozó ismeretek meglétének vizsgálata is kulcstényező volt a felmérésben, mivel felderíti azt, hogy a jogszabályok ismerete ellenére mennyien használnak mégis illegális forrásból származó programokat. A felmérés célja volt még felderíteni a megkérdezettek vélekedését a szabályozás és a jogérvényesítés hatékonyságáról.

Hipotézisek

1. A megkérdezettek többsége csak illegálisan beszerzett szoftvereket használ.
2. Az illegális szoftverhasználók között a főiskolát vagy egyetemet végzettek aránya kisebb, mint az alacsonyabb végzettségűek aránya.
3. A nagyobb jövedelmű megkérdezettek kisebb számban használnak illegális szoftvereket, mint az alacsonyabb jövedelműek.

4. A megkérdezettek nagy része nem ismeri az illegális szoftverhasználat következményeit.
5. A megkérdezettek többsége nem tartja hatékonynak sem a jogi szabályozást, sem az illegális használat ellen való hatósági fellépést.
6. A megkérdezettek többsége nem ismeri a © szimbólum jelentését.

Kutatási módszer, válaszadói kör

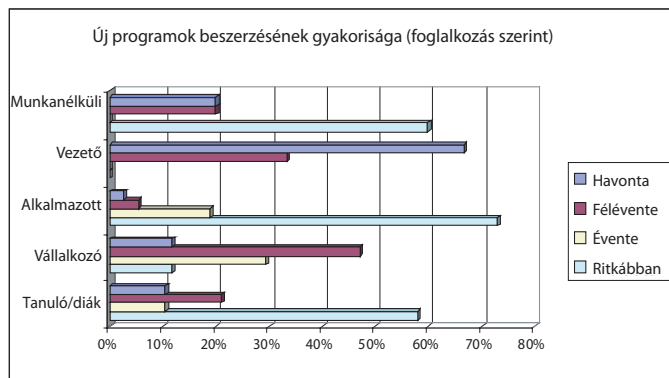
2006 decemberében, Gyöngyösön és a környéki községekben, a 18–50 éves korosztály tagjai, magánszemélyek között végeztük a vizsgálatot. A felmérésben a diákság mellett különböző foglalkozású, végzettségű emberek vettek részt, foglalkozásukat tekintve vállalkozók, vezető beosztásúak, alkalmazottak, munkanélküliek, végzettségüket tekintve szakmunkásképzőt, szakközépiskolát, gimnáziumot, illetve főiskolát/egyetemet végeztek. A vizsgálati minta 100 fős volt. A vizsgálat során a korcsoportokat a következőképpen határoztuk meg: 18–24 évesek, 25–31 évesek, 32–38 évesek, 39–45 évesek, illetve 46–50 évesek. A kutatási módszer kvantitatív standard interjú volt szóbeli, illetve egyes esetekben írásbeli megkérdezéssel.

1. AZ ILLEGÁLIS SZOFTVERHASZNÁLAT GYAKORISÁGA

A felmérés válaszai alapján elmondható, hogy az említett 100 fő közül mindenki kapcsolatban volt valamilyen formában a számítógéppel. A megkérdezettek között olyan személy nem akadt, aki még sosem használt komputert. 63% naponta használja, 13% hetente többször, 24% ennél ritkábban. Nagyon kevesen, a megkérdezettek 3%-a használja a számítógépet egy hónapnál ritkábban. A válaszadók közül 81-en rendelkeztek otthonukban számítógéppel, 19-nek viszont nem volt a háztartásában ilyen eszköze.

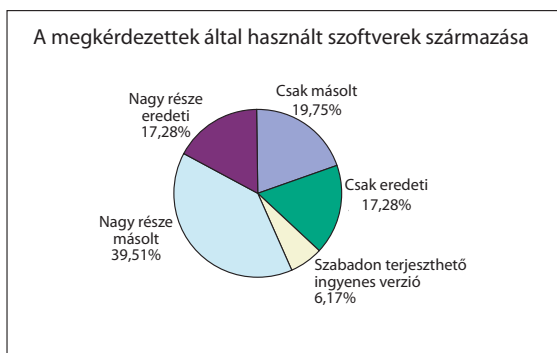
13% válaszolta azt, hogy csak a munkahelyén használja a számítógépet, ami arra enged következtetni, hogy nem használnak illegális szoftvereket, vagy nem tudnak róla, milyen forrásból származnak azok a programok, amelyekkel dolgoznak. Ugyanez elmondható arról a hat főről is, akik egyéb helyen (könyvtár, iskola, internetkávézó stb.) dolgoznak a számítógépen. A többi megkérdezett otthon is használja a számítógépet, azaz itt már felmerül a felelősségük a használt szoftverekkel kapcsolatban. Leginkább ez az említett 81 fő használ(hat) illegális programokat.

Arra a kérdésre, hogy milyen gyakran vásárol vagy szerez be más úton számítógépes programokat, az alábbi arányban válaszoltak azok a megkérdezettek (81 fő), akik otthonukban rendelkeznek számítógéppel. A megkérdezettek több mint fele egy évnél ritkábban szerez be szoftvereket. Ennek oka főként az lehet, hogy aki nem illegálisan szerzi be a programokat, csak pár évente teheti meg azt, hogy ilyen célra áldozzon. A megkérdezettek 19,75%-a félévente szerez be újabb programokat.

1. ábra

mint amennyien évente teszik ezt (10,53%). A megkérdezetteknek több mint a fele csak egy évnél ritkábban teheti meg, hogy szoftvereket vegyen. Mivel a diákok anyagi forrásai igen korlátozottak, elgondolkodtató ez a nagyarányú havonkénti programbeszerzés. A vállalkozók csaknem fele félévente szerez be újabb programokat, megközelítőleg harmaduk pedig évente. Kevesen vannak közülük, akik havonta, illetve egy évnél ritkábban vásárolnak. Az alkalmazottak majdnem 73%-a egy évnél ritkábban szerez be új szoftvereket. Ennek magyarázata lehet, hogy otthon főként ügyviteli programokat használhatnak, ezek új verzióira általában éveket kell várni. A munkanélküliek 20-20%-a félévente és havonta is beszerz programokat (anyagi lehetőségeiket tekintve vélhetően illegális forrásból), míg 60%-uk ritkán jut ehhez a lehetőséghez.

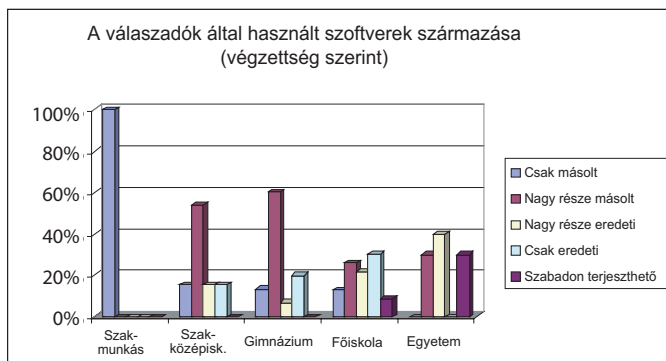
2. ábra

irodai program megtalálható, akárcsak a Microsoft Office programcsomagban. *Tehát nem igazolódott be az a hipotézis, amely szerint a megkérdezettek többsége csak illegálisan beszerzett szoftvereket használ.*

Az 1. ábra azt mutatja, hogy különböző foglalkozású emberek milyen gyakran szereznek be új programokat. A vezető beosztású emberek kétharmada havonta vásárol szoftvereket, egyharmaduk pedig félévente. Ennél ritkábban egyik vezető sem vásárol. Ugyanannyi diák szerez be havonta szoftvereket,

A 2. ábrán a programok beszerzésének forrásait hasonlíthatjuk össze. A válaszadók 39,51%-ának főként másolt programjai vannak, 19,75% csak másolt programokat használ. 17,28%-uk használ főként eredeti, illetve csak eredeti szoftvereket. Csupán a válaszadók 6,17%-a ismeri azt a lehetőséget, hogy nyílt forráskódú, szabadon terjeszthető, teljesen ingyenes programokhoz is hozzá lehet jutni. Ilyen például az Open Office, amelyben minden

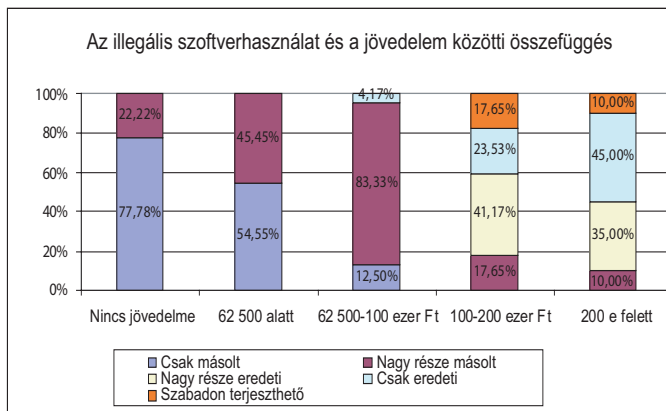
2. AZ ILLEGÁLIS SZOFTVERHASZNÁLAT GYAKORISÁGA VÉGZETTSÉG SZERINT VIZSGÁLVA

3. ábra

re. Több mint felüknek nagyrészt másolt programjai vannak, szabadon terjeszthető verziót egyikük sem használ. Ugyanannyian használnak csak másolt szoftvereket, mint amennyien nagyrészt eredetit, illetve csak eredetit. A 17 gimnáziumi végzettségű között is főként olyanok vannak, akik illegális szoftvereket használnak. A főiskolát és egyetemet végzettek körében már van, aki szabadon terjeszthető programokat használ, ezzel megkímélve magát az illegitimitástól és pénztárcáját a nagyobb kiadásoktól. Viszont számosan akadnak közöttük, akik másolt programokat használnak gépükön. A hipotézis, miszerint az illegális szoftverhasználók között a legkisebb arányban a főiskolát és egyetemet végzetteket találjuk, a fentiek alapján megdőlt.

3. ÖSSZEFÜGGÉSEK A SZOFTVERHASZNÁLAT ÉS A JÖVEDELEM KÖZÖTT

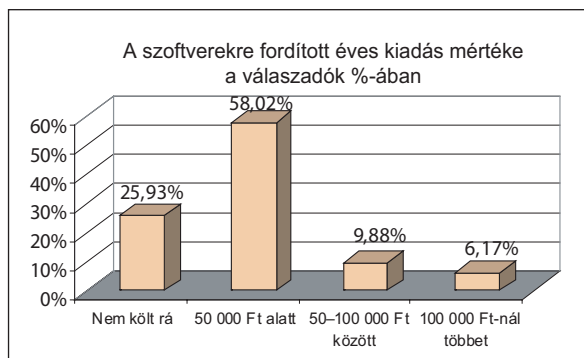

4. ábra

Az illegális szoftverhasználókat végzettség szerint vizsgáltuk. A 3. ábra ennek eredményeit mutatja. A szakmunkásképzőt végzettek közül mindenki, akinek van számítógépe, csak másolt programokat használ. A szakközépiskolai végzettséggel rendelkezők közül 27-en választottak erre a kérdés-

Az illegális szoftverhasználat nagymértékben függ az egyén jövedelmi helyzetétől. (A felmérés időpontjában a minimálbér 62 500 Ft volt!) A 4. ábra alapján elmondható, hogy még a 100–200 ezer Ft közötti és 200 ezer Ft-nál nagyobb jövedelemmel rendelkezők között is vannak olyanok, akik

használnak másolt programokat, igaz, olyan nem akad közöttük, akinek a számítógépén csak másolt programok lennének. A többi jövedelmi kategóriában már mindhárom variációra (csak másolt, nagy része másolt, nagy része eredeti) akad példa. A 100-200 ezer Ft között keresők legtöbbször szoftverei eredetiek, de nagy számban akadnak köztük is olyanok, akik szoftvereinek csak nagy része eredeti. A minimálbér és 100 ezer Ft között keresők több mint 80%-ának nagyrészt másolt programjai vannak. A minimálbér alatt keresők között csaknem fele-fele arányban vannak azok, akik csak másolt, illetve nagyrészt másolt programokat használnak. Azok, akiknek nincs jövedelmük (főként munkanélküliek és a diákok) nem meglepő módon szinte csak másolt programokat használnak. *Ezzel beigazolódott az a feltételezés, miszerint a magasabb jövedelemmel rendelkezők kisebb számban használnak másolt programokat, mint az alacsonyabb jövedelműek.*

5. ábra

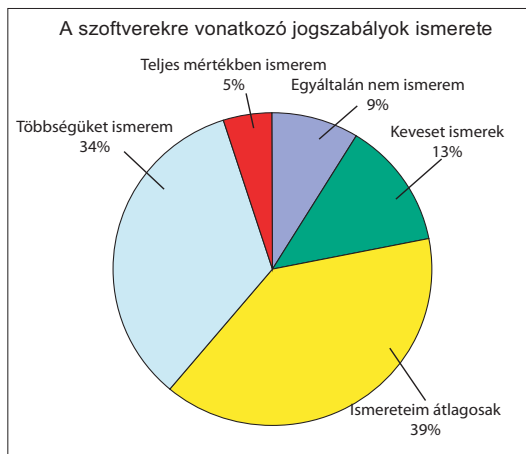
Az 5. ábra a szoftverekre költött éves kiadás mértékét mutatja. A legnagyobb azoknak az aránya, akik 50 ezer Ft alatt költenek számítógépi programokra. Őket követi nagyságrendben azoknak a köre, akik egyáltalán nem költenek programokra, azokat ismerőstől, barátától kapják, másolják. A 81 válaszadónak több mint a negyedét teszik ki azok, akik nem áldoznak semmit ezen termékek

vásárlására. Összesen nyolc azoknak a száma, akik akár még 100 000 Ft-ot is hajlandóak áldozni ilyen célra, illetve hatan még ennél is többet költenek évente. Ők többnyire vállalkozók, egyetemisták, illetve főiskolát végzettek, akik számára üzleti érdek is a jogtiszt szoftverek használata.

A megkérdezettek 42%-a meg tudná fizetni a szoftvereket, de mivel más forrásból be tudja őket szerezni, az illegális verziókat használja. 37%-uk lehetőségeihez képest drágának tartja a programokat, ezért használ másolt példányokat. 21%-uk véli úgy, hogy számára megfizethetetlenek ezek a termékek.

4. MENNYIRE ISMERIK A MEGKÉRDEZETTEK AZ ILLEGÁLIS HASZNÁLAT KÖVETKEZMÉNYEIT?

A szoftverekre vonatkozó szabályozás ismeretének vizsgálatakor a következő eredményeket kaptuk. A 6. ábrán látható, hogy a válaszadók többsége átlagosnak ítéli ismereteit. Valamivel kevesebben vannak azok, akik azt állítják, a szabályozások többségét ismerik. A legkeve-

6. ábra

sebben (5%) azok vannak, akik úgy gondolják, teljes mértékben jártasak a jogi szabályozásban. Nem elhanyagolható azok köre sem, akik egyáltalán nem ismerik vagy csak kevés szabályt ismernek a szoftverekkel kapcsolatban. A jogi szabályozások ismeretének szubjektív a megítélése ebben a felmérésben. Ha valóban ennyien ismernék a szerzői jog iránymutatásait, és be is tartanák azt, nem lenne nagymértékű a szerzői jogi bűnözés.

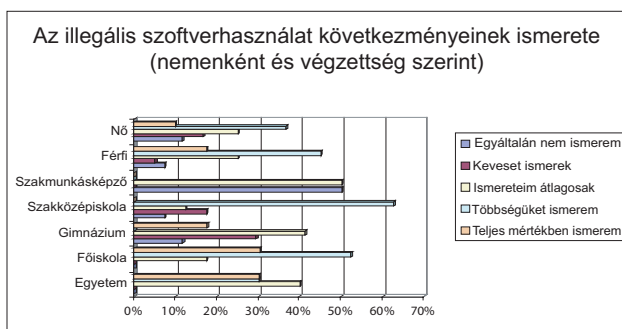
A jogszabályok ismeretének nemenkénti és korcsoportonkénti vizsgálati eredményeit az 1. táblázat adatai mutatják.

Ennek alapján elmondható, hogy csak kevesen ismerik teljes mértékben a jogi szabályozást, legtöbben azok vannak, akik átlagosnak titulálják ismereteiket. A nők nagyobb százaléka érzi átlagosnak tudását, illetve állítja azt, hogy többségében ismeri az idevágó jogszabályokat. A férfiak között többen azt állították, hogy egyáltalán nem ismerik, vagy kevés szabályt ismernek. A 18–24 éves és a 39–45 éves korosztályban többségben vannak azok, akik átlagosnak érzik tudásukat, míg a 32–38 éves korosztály tagjai közül senki sem vallotta magát átlagos tudásúnak. Közöttük nagy arányban azok vannak, akik a szabályok többségét ismerik, illetve keveset ismernek. Csak a 18–31 éves korcsoportban állították azt, hogy teljes mértékben ismerik a szerzői jogi szabályokat. Ez összesen öt embert jelent a 100-ból, két nőt és három férfit.

A jogi szabályozás ismerete nemenként és korcsoportonként							
	Nő	Férfi	18–24	25–31	32–38	39–45	46–50
Egyáltalán nem ismerem	6,67%	12,50%	0,00%	0,00%	15,38%	20,0%	29,41%
Keveset ismerem	8,33%	20,00%	7,50%	0,00%	23,08%	20,0%	29,41%
Ismereteim átlagosak	40,67%	35,00%	62,5%	35,0%	0,00%	60,0%	5,88%
Többségüket ismerem	40,00%	25,00%	25,0%	50,0%	61,54%	0,00%	35,29%
Teljes mértékben ismerem	3,33%	7,50%	5,00%	15,0%	0,00%	0,00%	0,00%

1. táblázat

Arra a kérdésre, hogy a megkérdezettek mennyire ismerik az illegális szoftverhasználat következményeit, a következő eredményeket kaptuk. A válaszadók 10%-a mondta azt, hogy egyáltalán nem ismeri, milyen következményei vannak a másolt programok használatának. 12% kevésbé ismeri a lehetséges következményeket, 25% vallja azt, hogy ismeretei átlagosnak mondhatók. 40% ismeri a következmények többségét, és csak 13% gondolja úgy, hogy minden lehetséges következményről tud. Mivel a válaszadók 53%-a elég alaposnak ítéli ismereteit e témában, illetve 25%-uk átlagos ismeretekkel rendelkezik, *az a feltételezés, mely szerint a válaszadók nagy része nem ismeri az illegális szoftverhasználat következményeit, nem bizonyult helytállónak.*

7. ábra

A kérdésre adott válaszok megoszlását nemenként és végzettség szerint is értékeltük. Az eredmény a 7. ábrán látható. Arányaiban a férfiak, a szakközépiskolát és a főiskolát végzettek vélik úgy, hogy a következmények többségét ismerik, illetve teljes mértékben ismerik. A szakközépiskolát végzettek fele átlagosnak ítéli tudását e téren, másik

fele viszont egyáltalán nem ismeri, mit von maga után a nem legális forrásból származó szoftver használata. A gimnáziumot végzettek többsége átlagosnak tartja tudását.

5. VÉLEMÉNYEK A JOGI SZABÁLYOZÁS ÉS A HATÓSÁGI FELLÉPÉS HATÉKONYSÁGÁRÓL

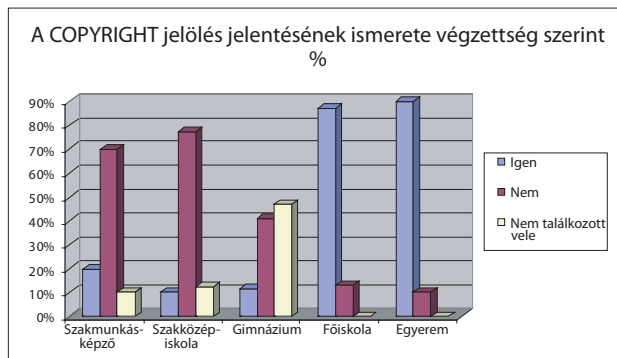
A 100 megkérdezett közül csak 6% tartja teljes mértékben hatékonynak a jogi szabályozást, 12% egyáltalán nem tartja hatékonynak, 17% általában hatékonynak tartja, 28% általában nem tartja hatékonynak, és 37% kismértékben tartja csak hatékonynak a szerzői jogi törvény előírásait.

A 39–50 éves korosztályban vannak a legtöbben, akik nem tartják hatékonynak a hatósági fellépést. A fiatalabb korosztály tagjai között többségben vannak azok, akik szerint kissé, illetve általában hatékony az erre irányuló bűnüldözés. Az eredményeket a 2. táblázat foglalja össze. *Tehát beigazolódott az a feltevésünk, amely szerint a megkérdezettek többsége úgy véli, nem hatékony sem a jogi szabályozás, sem a hatósági fellépés az illegális szoftverhasználók ellen.*

A hatósági fellépés hatékonyságának megítélése korosztályonként (%)					
	18–24	25–31	32–38	39–45	46–50
Egyáltalán nem hatékony	5,00%	25,00%	15,38%	70,00%	11,76%
Általában nem hatékony	22,50%	25,00%	23,08%	20,00%	88,24%
Kissé hatékony	40,00%	35,00%	53,85%	0,00%	0,00%
Általában hatékony	32,50%	0,00%	0,00%	10,00%	0,00%
Nagyon hatékony	0,00%	15,00%	7,69%	0,00%	0,00%
Összesen	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

2. táblázat

6. COPYRIGHT (©)

8. ábra

A megkérdezettek 37%-a ismeri a © szimbólum jelentését, 49%-uk nem tudja, mit jelent ez a jel, illetve 14% nem is találkozott még vele. *Helytállónak bizonyult az a hipotézis, miszerint a megkérdezettek többsége nem ismeri a © jelölés jelentését.* Végzettség alapján is megvizsgáltuk, hogyan alakul ez az arány, ennek eredményét a 8. ábrán követhetjük nyomon. Látható,

hogy a szakmunkásképzőt és a szakközépiskolát végzettek többsége nem ismeri a szimbólum jelentését. A gimnáziumot végzetteknek csaknem fele még nem is találkozott ezzel a jellel. A főiskolát és egyetemet végzettek között csupán 1-2 ember akad, aki nem ismeri a szimbólum jelentését.

A FELMÉRÉS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Összefoglalva, a 100 fős mintán alapuló kérdőíves felmérés eredményéből kitűnik, hogy a felhasználók csaknem 80%-a használ illegális programokat, ezen belül többségben vannak azok, akik csak illegális úton beszerzett szoftverekkel rendelkeznek. Feltételeztük, hogy az illegális szoftverhasználók között a legkisebb arányban a főiskolát és egyetemet végzetteket

találjuk, ennek ellenére a szakközépiskolát végzettek között vannak kevesebben az illegálitásra „hajlamosak”. Korcsoportot tekintve a 18–31 éves korosztály, nemenként tekintve a nők használnak több illegális szoftvert. A leggyakrabban az ügyviteli programokat, a multimédia-lejátszókat, a képszerkesztőket, a víruskeresőket, az operációs rendszereket és a CD/DVD-író/olvasókat keresik. Az illegális szoftverhasználat nagymértékben függ az egyén jövedelmi helyzetétől. A felmérés adatai is igazolják, hogy aki nagyobb jövedelemmel rendelkezik, kisebb mértékben használ illegális programokat. A válaszadók többsége szoftverekre 0–50 000 Ft között költ. A jogi szabályozás ismerete terén a legtöbben úgy vélik, hogy átlagos ismeretekkel rendelkeznek, illetve a szabályok többségét ismerik. Főként a 18–31 évesek és a nők állítják azt, hogy ismerik a szerzői jogi szabályozást annak ellenére, hogy a nők között van a legtöbb illegális használó. A megkérdezettek többsége szerint nem hatékony sem a jogi szabályozás, sem a hatósági fellépés. A © szimbólum jelentését a válaszadók többsége nem ismeri. Meglepő, hogy az arányokat tekintve elég sokan vannak azok, akik saját bevallásuk szerint még nem is találkoztak ezzel a jellel (Szilvási, 2007).

KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A szerzői jogi törvény érvényre juttatása a jelenlegi formájában nehéz. Ennek egyik oka lehet a jogérvényesítő szervek tekintélyének alacsony szintje (a felmérésből is az derül ki, hogy az emberek nem tartják megfelelőnek a hatósági fellépést).

Egy másik ok az emberek jövedelmi helyzete. Az alacsony jövedelmű emberek gyakran azért birtokolnak illegális forrásból származó programokat, mert számukra nehezen megfizethetőek vagy egyenesen megfizethetetlenek ezek a termékek, viszont szükségük van rájuk a mai, információtechnológián alapuló világban. A magasabb jövedelmű egyének meg tudnák ugyan fizetni a szoftvereket, de többségük irreális árúnak tartja őket. *E sorok szerzője szerint felül kellene vizsgálni a szoftvercégek árpolitikáját, megvizsgálni azt, valóban ennyire drágáknak kell-e lenniük ezeknek a termékeknek, vagy csupán az árrés ennyire magas.*

A harmadik probléma szociológiai és pszichológiai aspektusból közelíthető meg. Az embereket ugyanis általában nem foglalkoztatja a másik ember érdeke, megélhetése.

Még mindig nagy számban találhatunk olyan magánszemélyeket és cégeket, akik, illetve amelyek legalább egy, illegális forrásból származó programot birtokolnak. *A kiesett bevételek pótlására nem a jogdíjak emelésének kellene eszközül szolgálni,* mivel ezt az árba beépítik. A termék magas ára így is sok embert visszariaszt az eredeti verzió megvásárlásától.

A 2006 decemberében végzett, 100 fős mintán alapuló felmérés adatai is bizonyítják, hogy a megkérdezettek csaknem 80%-a használja számítógépét illegális szoftverekkel, főként jövedelmi helyzete miatt. Közülük minden ötödik ember csak illegális programokat birtokol. Úgy véljük, egy országos felmérés keretén belül ki kellene deríteni azt, hogy a magyar embe-

rek mely programokat részesítik előnyben, s ezek kereskedelmére kellene fokozottan figyelni. *Egyik megoldási lehetőség lehetne, ha a legálisan telepített programokkal együtt adnák el a számítógépeket*, természetesen a termék árát beépítve a konfiguráció árába, amelynek nem szabadna jelentősen megemelkednie a piaci verseny és a felhasználók érdekében. A kiesett vállalati bevételek a nagyobb fokú vásárlási kedv és hajlandóság miatt rövid időn belül megtérülnének, jobb esetben még többletbevételre is szert tehetne ezáltal a vállalat.

A cégeknél a legfőbb problémát a szoftverdokumentációk hiánya jelenti. Kevés az olyan magyarországi vállalat, amely fel tudná mutatni a legalitáshoz szükséges összes szerződést, igazoló iratot, ezáltal több jogszabályt is megsértve (főként a számviteli és adózási szabályokat). Nem nagy anyagi forrást jelentő megoldási javaslataink:

- a vállalatoknál a *személyes felelősség* szabályozása,
- *szoftvernyilvántartási lista* vezetése,
- minden olyan *számla, licencszerződés megőrzése*, amely igazolja, hogy a tulajdonos legálisan jutott a termékekhez, illetve
- amennyiben a cég nem biztos abban, hogy eredeti programokat birtokol, érdemes azokat ellenőriztetnie. Még jobb, ha a beszerzés előtt tájékozódik a vásárló a leendő szállító megbízhatóságáról. Azonban a munkatársakban is tudatosítani kell azt, mennyire és miért fontos a vállalat számára, hogy legális szoftvereket használjanak, és senki ne kövessen el kalózkodást. Ezt segíthetné egy *szoftveretikai kódex* megalkotása a cégeknél.

A szoftverekre is *kötelezővé lehetne tenni, hogy láthatóan feltüntessék telepítő CD-jükön, lemezükön a szerzői jog jogosultját*, illetve utalást arra, hogy ha a megvásárolt terméket valaki illegális tevékenység (ez leggyakrabban másolás) céljából hasznosítja, *büntetőjogi következményekkel* számolhat. Ez pszichológiai eszközként szolgálhat a kalózkodás néhány fajtájának, főként a másolásnak a visszaszorítására.

Mivel a jogszabályok betartásának hiánya *társadalmi probléma*, a megelőzést a középiskola éveiben kellene kezdeni például *felvilágosító programokkal, a jogszabályok közérthető elmagyarázásával és a szabadon terjeszthető programok lehetőségének megismertetésével*.

Az *ingyenesen beszerezhető és szabadon terjeszthető termékeknek nagyobb ismertséget kellene szerezniük*. E megoldás ugyan kevesebb állami bevételt eredményez, viszont előnyt jelenthet a legális szoftverfelhasználás széles körű elterjesztésében, népszerűsítésében. Egy olyan stratégia kimunkálása lenne célszerű, amely tárgyilagosan, szakszerűen mérlegeli a lehetőségeket és valamennyi érintett érdekét (Szilvási, 2007).

FELHASZNÁLT IRODALOM

Cserny László: Mikroszámítógépek. LSI Oktatóközpont, é. n.

Rishab Aiyer Ghosh: Study on the economic impact of open source software on innovation and the competitiveness of the information and communication technologies (ICT) sector in the EU – Final report. UNU-MERIT, 2006

Dr. Penyigey Krisztina, dr. Munkácsi Péter: A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlya Magyarországon. Magyar Szabadalmi Hivatal, 2005

Szilvási Györgyi: Szoftverek szerzői jogi védelme és gazdasági jelentősége. Szakdolgozat, kézirat, Károly Róbert Főiskola, 2007

Mikko Välimäki: The rise of open source licensing – A challenge to the use of intellectual property in the software industry. 2005

E-közigazgatás – Éves jelentés. BME–UNESCO Információs Társadalom és Trendkutató Központ (ITTK) és az INFONIA Alapítvány kutatócsoportja, Budapest, 2006. február

<http://flossmetrics.org>

<http://flossquality.eu>

<http://qualoss.org>

http://www.sqo-oss.eu/index_html/about

*Dr. Markó József**

MŰHIBA AZ IPARJOGVÉDELMI ÜGYFÉL-KÉPVISELETI
GYAKORLATBAN**
(EGY JOGESET TANULSÁGAI)

Iparjogvédelmi ügyekben a jogkereső ügyfelek hivatásszerű képviselőre feljogosított képviselő (szabadalmi ügyvivő vagy ügyvéd) megbízási jogviszony alapján felelős az ügyek jogszabályi előírásoknak megfelelő szakszerű és lelkiismeretes képviseléséért. Eljárása eredményéért a képviselő általában csak akkor vonható felelősségre, ha jogszabályba vagy a megbízója érdekébe ütköző módon, annak megsértésével jár el.

Ügyfél kárára elkövetett súlyos képviselői szakmai hibák, jogsértések, azaz úgynevezett „műhibák” a hazai és a nemzetközi iparjogvédelmi gyakorlatban is nyilván már előfordultak, de – kiterjedt kutatásaink dacára – eddig egyetlen jogesetről sem sikerült tudomást szerezniünk, amelyben az illetékes bíróság jogerős ítéletben megállapította volna a képviselői jogsértést, a „műhibát” vétő képviselőt kártérítésre kötelezte volna, és mindez nyilvános publikációban megjelent volna.

Műhiba elkövetésének veszélye pedig Damoklész kardjaként állandóan ott függ a hivatást kellő szakértelemmel, körültekintéssel és alapos-sággal művelő szabadalmi ügyvivők és ügyvédek feje felett is. Talán éppen ez az állandó veszélyérzet az, ami ébren tarthatja a jogi képviselőben azt a szükségszerű figyelmeztetést, hogy az iparjogvédelem speciális jogi szakterület, amely sajátosan gondos ügykezelést igényel. Amint az alábbi ismertetésből kitűnik, ezt a gyakorló jogi képviselők közül nem mindenki veszi kellően komolyan.

A téma különös jellegére és publikált formában való rendkívül ritka előfordulására tekintettel ajánljuk szíves figyelmükbe az alábbi ügyet, amely egy ilyen képviselői műhiba megtörténtéről és a kártérítés elbírálásáról tudósít. Az ismertetés a közelmúltban jogerőssé vált hazai bírósági ítéleten alapul.

1. AZ ÜGY HÁTTERE

A „Szelep” tárgyú találmány feltalálója 1992. 01. 10-én felkereste egy budapesti ügyvédi iroda tagját, dr. K. ügyvédet, és megbízta tervezett szabadalmi bejelentése jogi képviselésével, aki a megbízást elvállalta. 1993. 08. 05-én a képviselő megbízója nevében be is nyújtotta a szabadalmi bejelentést a Magyar Szabadalmi Hivatalnál (továbbiakban: MSZH).

* A szerző magyar és európai szabadalmi ügyvivő, Jedlik Ányos-díjas (e-mail: j.marko@t-online.hu vagy majo@danubia.hu; tel: 411 8738)

** Az UNION Magyar Csoportjának 2007. 07. 03-i közgyűlésén elhangzott előadás szerkesztett és kibővített változata

Sajnálatos módon 1998. 03. 14-én dr. K. ügyvéd hirtelen elhunyt, az ügyet az adott ügyvédi irodánál az irodavezető utasítására dr. S. ügyvédjelölt vette át.

Időközben a szabadalmi bejelentés ügyében az MSZH 1998. 11. 24-én közzétételi határozatot, majd az érdemi vizsgálat lezárulása után, 1999. 03. 01-én szabadalomengedélyező határozatot adott ki.

Tekintve azonban, hogy az ügyben az előírt határidőn belül a fenntartási díjat a felhívás dacára sem fizették be, az MSZH 1999. 09. 09-i határozatában közölte, hogy a végleges szabadalmi oltalom megszűnt. Mivel az újra érvénybe helyezési határidő is – teljesítés nélkül – letelt, a szabadalmi oltalom megszűnését megállapító határozat jogerőssé vált.

A feltaláló csak 2000. 08. 18-án szerzett tudomást a fenti határozatok tartalmáról, amikor az MSZH-t saját megfontolásból személyesen felkereste. Ekkor meglepetéssel értesült tehát arról, hogy időközben a találmányára szabadalmat kapott, de az előírt díjfizetés hiányában a szabadalma már végérvényesen meg is szűnt.

E súlyos jogvesztés észlelése után a feltaláló felkereste jogi képviselőjét, és sérelmezte a hiányos tájékoztatást és a gondatlan ügykezelést, egyúttal a megbízási jogviszony megsértéséért kártérítési igényt jelentett be.

A kártérítési jogvita azonban a felek között nem volt peren kívül rendezhető, ezért a feltaláló kártérítési pert indított az ügyvédi iroda ellen.

2. KÁRTÉRÍTÉSI PER JOGI KÉPVISELŐ ELLEN

2.1. ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS

A feltaláló keresetével az ügyben illetékes Pesti Központi Kerületi Bírósághoz (a továbbiakban: PKKB) mint elsőfokú bírósághoz fordult. A megbízási szerződés megszegése miatt a Ptk.¹ 318. §-án keresztül érvényesülő 339. §-ára hivatkozással, kártérítés címén kérte az alperes ügyvédi iroda kötelezését 9,8 M Ft elmaradt haszon és ezen összeg utáni kamat, valamint perköltség megfizetésére.

A felperes keresetében előadta, hogy az alperes magatartása jogellenes volt, több ízben megszegte az ügyvédekre vonatkozó jogszabályi kötelezettségét. Ezek okozati összefüggésben vannak azzal, hogy ő végül is elesett a szabadalmi oltalomtól, ennek hiányában pedig a kizárólagos jogából eredő gyártási és forgalmazási haszna elmaradt.

A kereset jogalapjához a felperes kifejtette álláspontját, hogy *„a megbízási jogviszony az ügyintéző ügyvéd halálával nem szűnt meg. Erre figyelemmel, dr. K. ügyvéd halálát követően az alperes köteles volt a megbízási szerződés alapján a szabadalmaztatási eljárásban a felperest képviselni, és eljárni annak érdekében, hogy a felperes a végleges oltalmat megszerezze. Ehhez képes az alperes az MSZH-tól érkező határozatokat, értesítéseket nem továbbította a*

¹ Az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)

felperes részére, és emiatt a felperes nem tudta, hogy a szabadalmat megkapta, de a fenntartási díjat be kell fizetnie, illetve kérheti az oltalom újra érvénybe helyezését. A fizetés elmulasztása miatt pedig megszűnt a végleges oltalom a találmányra.

Az alperes ellenkérelmében a kereset teljes elutasítását kérte. Álláspontja szerint „*az alperesi magatartás nem volt jogellenes, vétkessége nem bizonyítható. A felperesnek az alperes esetleges alperesi mulasztásból kára nem származott. A kizárólagos oltalmat a felperes elveszítette, ugyanakkor a kizárólagossági jog csak meghatározott személyekkel szemben gyakorolható, de miután nincs olyan konkrét személy, aki a terméket gyártaná, a felperesnek kára nem keletkezett. Az alperest nem terheli felelősség amiatt, mert a felperes a találmányt nem gyártja.*”

Továbbá az alperesi álláspont szerint „*a megbízási szerződés felmondás folytán megszűnt, így a szabadalmaztatási eljárásban nem terhelte eljárási kötelezettség az alperest. Az alperes úgy járt el, ahogy általában elvárható, és mindent megtett annak érdekében, hogy a felperest tájékoztassa az ügyintéző ügyvéd haláláról, illetve a bizalmi elv alapján lehetőséget biztosított számára, hogy más ügyvédet bízson meg.*” Az alperes hivatkozott arra is, hogy „*az MSZH-t is több ízben tájékoztatta dr. K. ügyvéd haláláról azzal, hogy a jövőben közvetlenül a kérelmezőnek küldjék értesítéseiket.*”

Az alperes elismerte ugyan, hogy elvileg a megbízási szerződés az iroda tagjának elhunytával nem szűnik meg, de rámutatott arra, hogy „*a bizalmi elv alapján felhívta a felperest, hogy adjon újabb meghatalmazást az iroda valamely tagjának, mert ennek hiányában a megbízási szerződést felmondja.*”

A PKKB 2005. 09. 29-én kelt ítéletében² a rendelkezésére álló bizonyítékok, tanúvallomás és szakértői vélemények alapján az ügyben az alábbi tényállást állapította meg.

- A felperes az 1992. 01. 10-én kelt tényvázlat szerint megbízta az alperesi ügyvédi iroda tagját, dr. K. ügyvédet a szabadalmi eljárásban való képviseléssel.
- 1993. 08. 05-én az alperes „Szelep” címmel a megbízója nevében benyújtotta a szabadalmi bejelentést az MSZH-hoz.
- 1998. 03. 14-én dr. K. ügyvéd elhunyt, de erről az alperesi iroda elmulasztotta értesíteni a felperest.
- A felperes ügyvédjének haláláról csak 1998. októberében szerzett tudomást, amikor is az ügyvédi irodát saját elhatározásból felkereste; ekkor szóban tájékoztatták arról, hogy az iroda vezetőjének utasítására az elhunyt ügyvéd ügyeit, beleértve az ő ügyét is, dr. S. ügyvédjelölt vette át.
- 1998. 11. 24-én az MSZH megküldte az alperes ügyvédi irodának a közzétételi határozatot, amely szerint a szabadalmi bejelentést 1999. január 28-án közzéteszi, egyben felszólította a bejelentőt az első hat évre járó fenntartási díj megfizetésére, legkésőbb a türelmi hat hónap végéig. Az alperes az iratot a felperesnek nem továbbította, a felperest annak tartalmáról sem tájékoztatta.

² A Pesti Központi Kerületi Bíróság 2005. 09. 29-én kelt ítélete (ügyiratszám: 13.P.89.320/2001/83.)

- 1998. 12. 01-én dr. S. ügyvédjelölt írásban felhívta a felperest, hogy szabadalmi bejelentése ügyében vegye fel vele a kapcsolatot, de ennek mellékleteként sem küldte meg az MSZH 1998. 11. 24-i határozatát; a felperes ekkor nem, csak később jelentkezett.
- Az MSZH 1999. 03. 01-i határozatában közölte, hogy a felperes szabadalmára szabadalmat adott; ezt a határozatot az alperes 1999. 03. 24-én tértivevénnyel átvette, de a határozat tartalmáról a felperest nem tájékoztatta.
- 1999. 09. 09-i határozatában az MSZH közölte az alperessel, hogy a fenntartási díj meg nem fizetése miatt a végleges szabadalmi oltalom megszűnt. A határozat tájékoztatást adott arról is, hogy a szabadalmi oltalmat – a hiányok pótlásával – meddig lehet újra érvénybe helyezni. E határozatot az alperes a postai feladóvevény szerint 1999. 09. 14-én átvette, de azt nem továbbította a felpereshez, annak tartalmáról sem tájékoztatta.
- Miután a fenntartási díjat a legvégső határidőig sem fizették meg, a szabadalom megszűnése véglegessé vált. Erről a felperes csak 2000. 08. 18-án szerzett tudomást, amikor saját elhatározásából az MSZH-t személyesen felkereste. Ekkor szerzett ugyancsak tudomást a fenti határozatok tartalmáról.
- Ezt követően, a felperes határozott felszólítására, dr. S. a rendelkezésére álló iratokat a felperesnek 2000. 08. 23-án megküldte. Ezek között megküldte annak a 1998. 12. 01-én kelt levélnek a másolatát is, amelyben állítólag tájékoztatta az ügyvéd haláláról. Ehhez mellékelte azt az értesítést is, miszerint *„tájékoztatjuk, hogy amennyiben az irodánk valamely tagjának nem ad megbízást, úgy a megbízást részünkről a levél kézhezvételétől számított 15 napon belül felmondottnak tekintjük”*.

Az elsőfokú ítélet főbb megállapításai

- a) A felperes keresete túlnyomórészt alapos.
- b) A Ptk. 318. § szerint a szerződésszegésért való felelősségre, valamint a kártérítés mértékére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés mérséklésének – ha a jogszabály kivételt nem tesz – nincs helye.
- c) A Ptk. 339. § (1) bekezdése alapján aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben az általában elvárható.
- d) A Pp.³ 164. § (1) bekezdése alapján a jelen perben a felperesnek kellett bizonyítania az alperes magatartásának jogellenességét és az elmaradt haszon mértékét, valamint a kettő közötti okozati összefüggést, míg az alperes bizonyíthatta, hogy úgy járt el, ahogy az az adott esetben elvárható.

³ Az 1952. évi III. törvény a Polgári Perrendtartásról (Pp.)

- e) Az ügyvédekről szóló törvény⁴ (Ütv.) 24. § (7) bekezdése alapján az ügyvédi irodának adott megbízás dr. K. ügyvéd halálával nem szűnt meg, hanem az iroda vált megbízottá. Ezért az alperes, mint megbízott, dr. K. halálát követően köteles volt a felperest képviselni és érdekében eljárni.
- f) A megbízási szerződés felmondásával kapcsolatban az ítélet utalt az Ütv. 24. § (1) bekezdésére, amely szerint az ügyvéd az elfogadott megbízást bármikor, indoklás nélkül, írásban felmondhatja. A felmondási idő a megbízó értesítésétől számított 15 nap. Az ügyvéd azonban a felmondási idő alatt is köteles a megbízó érdekében eljárni. A felmondás viszont a Ptk. 321. § (1) bekezdése szerint csak határozott jognyilatkozat lehet, amely pontosan megjelöli a felmondás időpontját. A jelen esetben viszont az alperes nem tudta hitelt érdemlően bizonyítani, hogy a megbízási szerződést érvényesen felmondta.
- g) Az alperesnek az ellenkérelemben előadott kimentését az elsőfokú bíróság nem fogadta el. Az ítélet hivatkozott az Ütv. 24. § (4) bekezdésére, amely szerint a megbízás megszűnését vagy korlátozását az ügyvéd köteles annak a hatóságnak írásban jelenteni, amelynél a rábízott ügy folyamatban van. Az alperes hivatkozott ugyan arra, hogy 1998. 11. 03-án kelt levelében tájékoztatta az MSZH-t dr. K. ügyvéd haláláról, és kérte, hogy az iratokat ezt követően közvetlenül az ügyfélnek küldje meg, de az elsőfokú bíróság megkeresésére az MSZH olyan írásbeli nyilatkozatot adott, hogy az alperes által jelzett tartalommal levelet, megkeresést az ügyvédi irodától nem kapott. Az alperes viszont nem tudta postai feladóvevénnyel igazolni azt az állítását, hogy az ügyfél részére történő kézbesítés iránti kérelmet elküldte az MSZH-hoz.
- h) A fentiek alapján a bíróság arra a megállapításra jutott, hogy a felperes és az alperes között fennálló megbízási jogviszony alapján az MSZH jogszerűen kézbesítette az iratokat az alperes irodának még abban az esetben is, ha kifejezetten az ügyfél részére történő kézbesítésre kérték volna fel.
- i) Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a megbízási szerződés alapján az alperest terhelte a kötelezettség, hogy a szabadalmaztatási eljárásban a felperes helyett és érdekében eljárjon. Erre tekintettel a felperes bízhatott abban, hogy alperes ügyét megfelelően képviseli. A felperesnek küldött alperesi felhívó levél semmilyen konkrétumot nem tartalmazott, nem is utalt a szabadalmi bejelentés közzétételére.
- j) A helyettes taggal kapcsolatosan az ítélet utalt az Ütv. 24. § (7) bekezdésében foglaltakra, miszerint valamely tag halála esetén az ügyvédi iroda vezetőjének kell az ügyei vitelére más tagot kijelölnie. A jelen esetben az alperes irodavezetője szabálytalanul dr. S.-t jelölte ki, aki 1996. 02. és 1999. 03. 31. között ügyvédjelölt volt, és ráadásul erről a tényről a felperest nem tájékoztatta. Másrészt az ügyfeleket a megbízási szerződés felmondásáról is általában az ügyvédjelölt értesítette, jöllehet a törvényes felmondást kizárólag az iroda vezetője lett volna jogosult közölni.

⁴ Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény (Ütv.)

- k) A bíróság a fentiek alapján úgy ítélte meg, hogy az alperes nem tudta kimenteni magát, mert nem tudta bizonyítani, hogy az adott esetben úgy járt el, ahogy általában elvárható, és hogy betartotta az Ütv. előírásait (pl. a 24. §-ban előírtakat), illetve a megbízási szerződésben foglaltakat. A felperes éppen azért fordult ügyvédhez, hogy laikus lévén jogi szakértő segítségét vegye igénybe. Szakmája szabályainak betartását joggal várhatta el az alperestől, ami „a társadalmi megítélés mércéjén magasabb elvárhatósági szint”.
- l) Az elsőfokú bíróság az alperes jogsértő magatartása és a felperes elmaradt haszna közötti okozati összefüggést vizsgálva megállapította az alábbiakat.
„Ez az okozati összefüggés aggálymentesen megállapítható volt, hiszen nem vitás, amennyiben az alperes a megbízási szerződés alapján eljárva a jogszabályi kötelezettségeinek eleget tesz, és teljesíti tájékoztatási kötelezettségét, a végleges szabadalmi oltalom megszerzése, ez alapján pedig a kizárólagos gyártás és forgalmazás joga, és így a felperes haszna sem maradt volna el. A felperes egyértelműen az alperes mulasztása miatt esett el a végleges oltalomtól, illetve az oltalom hiányában a szabadalomból származó haszontól.”
- m) Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a szabadalmi oltalom hiányában a felperes már nincs védve a jogosulatlan utánzókkal szemben, piaci helyzete lényeges mértékben, azaz alapvetően meggyengült a versenytársakkal szemben. A károsulttól tehát nem várható el, hogy most eleve veszteséges tevékenységet folytasson, csupán annak érdekében, hogy a tényleges veszteségét igazolni tudja. Így végül is a bíróság álláspontja szerint „a kár a jelen esetben a felperes elmaradt hasznával azonosítható”.
- n) Az elmaradt haszon összegét tekintve az ítélet hivatkozott a Ptk. 355. § (1) bekezdésére, miszerint a kárért felelős személy köteles az eredeti állapotot helyreállítani, ha pedig ez nem lehetséges, vagy a károsult azt alapos okból nem kívánja, köteles a károsult kárát megtéríteni. A Ptk. 355. § (4) bekezdése értelmében kártérítés címén a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges.
- o) A felperes elmaradt hasznát a bíróság a perben kirendelt három szakértő szakvéleménye alapján vizsgálta, és főleg a harmadik szakvélemény alapján arra a megállapításra jutott, hogy „az elmaradt haszon a 12 évre számított 33,6 M Ft tiszta hasznot figyelembe véve évente 2,8 M Ft”.
- p) Tekintve, hogy a felperes keresetében 9,8 M Ft elmaradt haszon iránti igényt érvényesített, ami 3,5 évre számított haszonnak felel meg, tehát belefér a 12 éves értékelési időszakba, az elsőfokú bíróság ezért ennek megfelelően marasztalta el az alperest, mivel a Pp. 215. §-a szerint a kereseten amúgy sem terjeszkedhetett túl.
- q) Ezen túlmenően az ítélet kötelezte az alperest közelítőleg 5,7 M Ft kamat és közel 1,0 M Ft perköltség megfizetésére.

2.2. FELLEBBEZÉSI ELJÁRÁS

Az alperes a Fővárosi Bíróságnál (továbbiakban: FB) mint másodfokú bíróságnál fellebbezést terjesztett elő, amelyben az elsőfokú ítélet részbeni megváltoztatását és a kereset elutasítását kérte.

Indokolása szerint az elsőfokú bíróság a jogalap és összecszerűség, az alperesi magatartás és kár közötti okozati összefüggés tekintetében a tényállást tévesen állapította meg, továbbá nem vett figyelembe egyes bizonyítékokat, s ezt nem is indokolta, valamint az összecszerűség meghatározása körében figyelmen kívül hagyta a Pp. szabályait.

A jogalapot illetően az alperes sem vitatta, hogy dr. K. halála a megbízási jogviszonyt nem szüntette meg. De álláspontja szerint a felperes a kárát semmivel sem bizonyította, és valójában nincs is olyan kára, amely okozati összefüggésben lenne az alperesi magatartással. Szerinte a szakmai szabályok szerint járt el, viszont a felperes rosszhiszemű magatartását sem lehet figyelmen kívül hagyni, és mulasztását nem lehet az ő terhére felróni.

A felperes csatlakozó fellebbezésében keresetét 10,0 M Ft-tal felemelte (így a felemelt kereset összege 19,8 M Ft lett), és ennek megfizetésére kérte az alperes kötelezését. Továbbá fellebbezési ellenkérelmében az elsőfokú ítélet helybenhagyását kérte, annak helyes indokaira utalással.

A felperes kiemelte, hogy alperes nem mondta fel a megbízást, és ezt az alperes nem is tudta bizonyítani. Az összecszerűség kérdésében helyeselte, hogy az elsőfokú bíróság a megfelelő szakmai végzettséggel rendelkező harmadik szakértő véleményét fogadta el, és ennek alapján döntött a kártérítés összegét illetően.

Az FB 2006. 06. 28-án kelt ítélete⁵ az elsőfokú érdemi döntéssel és annak indokaival – az alperes szerződésszegő magatartásának és ezért kártérítési felelősségének megállapítása körében – egyetértett. Ennek dacára, az elsőfokú ítéletet részben megváltoztatva, az alperes marasztalásának összegét 9,8 M Ft-ról 0,513 M Ft-ra leszállította, továbbá a felemelt összegű keresetet elutasította.

A másodfokú ítélet főbb indokai

1. Az FB egyetértett azzal, hogy az alperes a megbízási szerződést megszegte, és az alperes nem bizonyította a perben, hogy a szerződés felmondás folytán megszűnt. Ezért a felperes az alperes szerződésszegése következtében mulasztotta el a fenntartási díjak befizetését, és ennek következtében veszítette el a végleges szabadalmi oltalmat. Ezért az alperes köteles a Ptk. 318. § (1) bekezdése alapján a szerződésszegésével okozati összefüggésben álló kár megtérítésére.
2. Álláspontja szerint helyesen állapította meg az elsőfokú bíróság, hogy a felperes a hivatali határozat ismeretének hiányában mulasztotta el a fenntartási díj befizetésére vonatkozó határidőt, és ennek következtében a végleges szabadalmi oltalmat elvesztette.

⁵ A Fővárosi Bíróság 2006. 06. 28-án kelt ítélete (ügyiratszám: 45.Pf.630.027/2006/5.)

3. Az FB azonban tévesnek tartotta, hogy a felperes kárát a gyártással és a forgalmozással összefüggő elmaradt haszonnal azonosította az elsőfokú bíróság. A szabadalmi törvényre⁶ utalással megállapította, hogy a szabadalom jogosultjának kizárólagos joga van a találmány hasznosítására. Az Szt. 21. § (1) bekezdés alapján ez azt jelenti, hogy a hasznosítási szerződés alapján a szabadalmas engedélyt ad a találmány hasznosítására, viszont a hasznosító pedig köteles ennek fejében díjat fizetni. Ezzel kapcsolatban az indokolás kiemeli:

„A felperes kára a jelen ügyben abból eredt, hogy mint szabadalmas elvesztette a szabadalom hasznosítására való kizárólagos jogát, azaz megszűnt az a kizárólagos joga, amelynek alapján díj ellenében hasznosítási szerződést köthetett volna. A felperes kára ezért, mint elmaradt haszon, azzal a díjjal azonos, amelyet a felperes mint szabadalmas a szabadalom hasznosításával elérhetett volna. A gyártásból és forgalmazásból elérhető tiszta haszon nem a szabadalmast, hanem a hasznosítási szerződés jogosultját illette volna, így e haszon elmaradása miatt, annak megtérítése iránt a felperes nem érvényesíthet igényt.”

4. A licenciadíj lehetséges összegét a jogerős másodfokú ítélet a szakértői vélemény alapján a haszon 10%-ában határozta meg, kiemelve, hogy *„a licenciadíj alapjaként az FB a szakértő véleményét elfogadva arra a következtetésre jutott, hogy a piacképesség szempontjából reálisan tízéves időszakra vetíthető 10,26 M Ft teljes haszon 10%-a, azaz 1,026 M Ft az elmaradt licenciadíj összege, vagyis valójában ennyi a felperes teljes kára”*.
5. A Ptk. 340. § (1) bekezdés alapján az FB megállapította, hogy a felperes is közrehatott felróható magatartásával a kár bekövetkeztében, következésképpen kármegosztásnak van helye. A felperes azért mulasztott, mert az alperes 1998. 12. 01-i levelére nem reagált. Ez is közrehatott abban, hogy a felperes nem szerzett tudomást a fenntartási díj megfizetésének kötelezettségéről és határidejéről.
6. A felek mulasztásának mértékét a jogerős ítélet egyenlőnek tekintette, ezért 50-50%-os kármegosztás alkalmazásával kötelezte az alperest a 0,513 M Ft kár megtérítésére. (A szabadalom tárgyának tízéves piacképessége időtartamára és a licenciadíjak évenkénti esedékességére figyelemmel középátlagos időponttól határozta meg a késedelmi kamat fizetésének kezdő időpontját.)

2.3. FELÜLVIZSGÁLATI ELJÁRÁS

A másodfokú ítélettel szemben a felperes felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságához (a továbbiakban: LB) mint felülvizsgálati bírósághoz. Ebben kérelmezte a jogerős ítélet hatályon kívül helyezését és az alperes felemelt keresetének (19,8 M Ft) megfelelő marasztalását.

⁶ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.) 19. § (1) bekezdése

A felperes álláspontja szerint a jogerős ítélet tévesen jutott arra a következtetésre, hogy a szabadalom hasznosításának egyetlen módja a szabadalmi licencszerződés megkötése. A szabadalmas ugyanis saját gazdasági tevékenysége keretében is jogosult a találmány gyártására és forgalmazására, éppen ezért az ennek elvesztéséből eredő kára megtérítését, azaz az elmaradt gyártásból eredő elmaradt hasznát is joggal követeli kártérítésként. Másrészt a kártérítés felemelt kereset szerinti reális összegét az elsőfokú eljárásban a szakértői vélemény is kellően alátámasztotta.

A kármegosztás 50%-os alkalmazását a felperes jogszabálysértőnek tartotta, ugyanis szerte mindössze az volt a mulasztása, hogy első felhívásra azonnal nem jelentkezett, de ez nem áll okozati összefüggésben a kár bekövetkeztével, mert ezt követően még több alkalommal is elmulasztotta az alperes olyan iratok megküldését, amelyek birtokában a felperes fenntarthatta volna a szabadalmát.

Az alperes a jogerős ítélet hatályban való fenntartását kérte.

Az LB 2007. 02. 14-én kelt ítéletében⁷ a felülvizsgálati kérelem keretei között bírálta felül a jogerős ítéletet. A felülvizsgálati kérelem ítélete szerint részben alapos, mégpedig az alábbi indokolás szerint.

1. Az alperes szerződésszegését és az ebből eredő kártérítési felelősségét megállapító jogerős ítéletet az alperes nem támadta, éppen ezért azt a LB a felülvizsgálati eljárásban is irányadónak tekintette.
2. A felperes keresetében a végleges szabadalmi oltalom megszűnése miatt keletkezett vagyoni és nem vagyoni jellegű kárai megtérítésére kérte kötelezni az alperest. Vagyoni kárként azt az elmaradt vagyoni előnyt kívánta érvényesíteni, amely abból eredően érte, hogy gyártás és forgalmazás hiányában elesett az elérhető haszontól. A Ptk. 355. § (4) bekezdése szerint *„pénzbeli kártérítésként a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges”*.
3. Az Szt. 19. § (1) bekezdése szerint a szabadalmi oltalom alapján a szabadalom jogosultjának – azaz a szabadalmasnak – kizárólagos joga van a találmány hasznosítására. Ezzel kapcsolatban az indokolás kifejtette, hogy *„a szabadalomtól eredő kizárólagos hasznosítási jog alapvetően és mindenekelőtt azt jelenti, hogy a szabadalmas a találmány tárgyát képező terméket saját maga előállíthatja, forgalomba hozhatja, azaz a találmány tárgyát saját gazdasági tevékenysége keretében hasznosíthatja. Az Szt. 19. § (2) bekezdés szerint a szabadalom által nyújtott kizárólagos hasznosítási jog alapján a szabadalmas bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül a találmány tárgyát gazdasági célból hasznosítja”*.

⁷ A Legfelsőbb Bíróság 2007. 02. 14-én kelt ítélete (ügyiratszám: Pfv.IV.21.969/2006/6.)

4. Ezen túlmenően a szabadalom arra is lehetőséget ad a szabadalmas számára, hogy az Szt. 27. §-ának megfelelően hasznosítási szerződéssel, díj ellenében másnak engedélyt adjon a találmány hasznosítására, amely az Szt. 28. § alapján lehet kizárólagos hasznosítási jog, vagy olyan, amely mellett „a szabadalmas a találmány tárgyának hasznosítására maga is jogosult”.
5. Továbbá az indokolás kifejtette, hogy „a szabadalmasnak az Szt. 25. § alapján arra is lehetősége van, hogy a találmányból és a szabadalmi oltalomból eredő jogokat átruházza, vagy egyéb módon megterhelje. A szabadalom tehát egy olyan vagyoni értékű jog, amely a szabadalmas számára többféle hasznosítást és ebből eredően többféle módon keletkezett haszon elérését biztosítja”.
6. A Ptk. 355. § (4) bekezdése alapján az elmaradt gyártásból eredő teljes jövedelemvesztés kártérítésként akkor követelhető, ha a jogellenes magatartás miatt a szabadalmas végleg elesett attól, hogy a szabadalom alapját képező találmány tárgyát gyártsa és forgalmazza. Ezzel kapcsolatban kiemeli az ítélet:
„Nem kétséges, hogy az alperes jogellenes magatartása miatt a felperes objektíve nem esett el attól a lehetőségtől, hogy a terméket saját maga gyártsa és forgalmazza. Erre a felperesnek a szabadalom közzétételét megelőzően és azt követően is lehetősége volt, és az a jövőben is lehetséges. Nem állapítható meg ezért, hogy a felperes az alperes jogellenes magatartásával okozati összefüggésben végleg elveszítette azt a lehetőségét, hogy a találmány szerinti terméket gyártsa és forgalmazza.” Ezért nyilvánvaló, hogy „a meg sem kezdett gyártás, illetve a felperes által a jövőben folytatni nem kívánt gyártás elmaradásából eredő teljes jövedelemvesztésre elmaradt vagyoni előnyként a felperes nem tarthat igényt”. Ehhez képest az LB szerint a jogerős ítélet azt helyesen állapította meg, hogy a saját gyártás elmaradásából eredő veszteséget kártérítésként a felperes nem követelheti.
7. Az ítélet további indoka szerint „ettől függetlenül, kétséget kizáróan megállapítható, hogy a szabadalomból eredő hasznosítási jog kizárólagosságának elvesztése, azaz a vagyoni értékű jog elvesztése olyan hátrányt jelent, amely vagyoni, illetve nem vagyoni kár megítélését indokolja. A saját gyártás esetén ugyanis a hasznosítási jog kizárólagossága a szabadalmas mint gyártó számára a versenytársakkal szemben versenyelőnyt biztosít, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy az oltalom alatt álló termék hasonló rendeltetésű más termékeknél esetleg magasabb áron, nagyobb haszonnal és nagyobb biztonsággal lesz értékesíthető. Ennek a versenyelőnynek az elvesztése kedvezőtlenül befolyásolja a feltalálónak a gyártás megkezdésére vonatkozó szándékát”. Ez pedig olyan vagyoni hátrányt jelent, amely „indokolja a károsult felperes részére annak csökkentéséhez, illetve kiküszöböléséhez szükséges kárpótlás megítélését”. Miután a szabadalmi oltalomból eredő hasznosítási jog kizárólagossága nem csak a szabadalmi licenciaszerződés keretében érvényesül, ezért nyilvánvaló, hogy „a felperest ért vagyoni hátrány kiküszöbölése magasabb összegű kárpótlást indokolt, mint amit a másodfokú bíróság ítéletében megállapított”.

8. Az LB szerint a szakértői véleményekből megállapítható volt, hogy a találmány tárgya iránt van kereslet, az a piacon értékesíthető termék. A szakértők a tényleges gyártás és forgalmazás hiányában csak becsült értékek alapján tudták azt a lehetséges bevételt meghatározni, amelyet a felperes egy tényleges gyártás esetén elérhetett volna, és *„eszerint saját gazdasági tevékenység keretében végzett gyártás esetén a beruházási költségek, valamint a szabadalom fenntartásával kapcsolatos járulékos költségek figyelembevételével is a felperes mintegy 10-30 millió forint hasznos eredményt érhetett volna el”*. Az indokolás kiemelte még, hogy a szabadalmi oltalom hiányában csökkent versenyelőny miatt azonban ez az eredmény nyilvánvalóan kisebb lenne. Az LB ezt is mérlegelve határozta meg a felperest ért vagyoni hátrány kiküszöböléséhez szükséges összeget.
9. Az ily módon kimutatható vagyoni hátrány mellett *„a felperest az alperes jogellenes magatartásával okozati összefüggésben nem vagyoni jellegű hátrány is érte, ami javára nem vagyoni kárpótlás megítélését is indokolja. A versenyszférában tevékenykedő vállalkozó megítélését, hírnevét kedvezően érinti, ha a szabadalmi oltalom alatt álló saját találmányát gyártja, vagy egyéb módon hasznosítja. Ezt a kedvező megítélést veszítette el a felperes azáltal, hogy a szabadalom lényegében a megadását követően nyomban, keletkezésére visszamenő hatállyal megszűnt. A Pp. 163. § (3) bekezdés alapján ezért külön bizonyítás nélkül, köztudomású tényként elfogadható, hogy ez olyan hátrányt jelent a felperes számára, amely nem vagyoni kárpótlás megítélését is indokolja.”*
10. Az LB további indoklása szerint helytállóan jutott arra a következtetésre a másodfokú bíróság, hogy a kár bekövetkezése a Ptk. 340. § (1) bekezdés alapján a felperesnek is felróható. A felperesnek is kellő gondossággal kellett volna eljárnia a folyamatban lévő szabadalmi ügyben azt követően, hogy meghatalmazott ügyvédje meghalt. Bár a megbízási szerződés az ügyvédi irodával nem szűnt meg, önálló intézkedésre jogosult új ügyvéd kijelölése sem történt meg az alperes részéről. Felróható a terhére az is, hogy az alperes által kijelölt ügyintéző 1998-ban hozzá intézett levelére nem reagált, ügyének nem járt utána *„Kétségtelen, ezt követően is lett volna lehetőség arra, hogy a szabadalom végleges megszűnését a felperes elhárítsa, de nem állítható, hogy ennek a mulasztásnak a kár bekövetkeztében semmilyen jelentősége nem volt”*.
11. Az indokolás szerint arra is figyelemmel kellett lenni, hogy a felperes korábbi feltalálói és szabadalmaztatási tevékenysége folytán a szabadalmi ügy intézésében, nevezetesen abban, hogy a szabadalom közzétételét követően fenntartási díjat kell fizetni, nem volt járatlan, *„ugyanakkor az LB túlzottnak találta azt, hogy a felek felelősségét a jogerős ítélet egyenlő mértékűnek tekintette”*. Az ügyvédi iroda a tevékenységét keretbe foglaló törvény alapján, különleges szakértelem birtokában látja el az ügyfél jogi képviseletét, *„így az ügyintézés hiányossága folytán a megbízónak okozott kár tekintetében a felelőssége a megbízóénál jóval súlyosabb”*.

12. Mindezeket mérlegelve az LB a Ptk. 359. § (1) bekezdésének megfelelő alkalmazásával, a felperes felróható mulasztásának figyelembevétele mellett is a felperest ért vagyoni és nem vagyoni hátrány kiküszöböléséhez szükséges kárpótlás együttes összegét 2,5 M Ft-ban határozta meg.
13. Az LB a jogerős ítéletet a Pp. 275. § (4) bekezdése alapján hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróság ítéletét a Pp. 253. § (2) bekezdésének megfelelő alkalmazásával részben megváltoztatva a marasztalás összegét 2,5 M Ft-ra leszállította. (A kamatfizetés kezdő időpontját a felperes felülvizsgálati kérelme nem érintette, így azt az LB a jogerős ítélettel egyezően állapította meg, a kamatfizetés elsőfokú ítéletben megállapított mértékét az LB helybenhagyta.)

Ezzel a kártérítési per jogerősen és véglegesen lezárult.

3. KÖVETKEZTETÉSEK

A bemutatott jogeset is bizonyítja, hogy az iparjogvédelem, azaz tágabb értelemben véve a szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogok megszerzése és érvényesítése speciális jogterület, amely járulékos és szigorú követelményeket állít a hivatásos ügyfélképviselőt ellátó szakemberekkel szemben. Példaként említjük csupán, hogy a polgári jog más területeitől eltérően itt számos olyan jogvesztő határidővel kell számolni, amelynek elmulasztása helyrehozhatatlan károkat okozhat a megbízónak (pl. a fenntartási díj fizetésének elmulasztása esetén a szabadalmi, használatiminta-oltalmi vagy formatervezésiminta-oltalmi kizárólagos jog megszűnése).

Ezekre a speciális követelményekre időben fel kell készülnie a hivatásszerű képviselőt ellátni szándékozó szakembernek, pl. megfelelő irodai iratkezelési renddel, gondos kézi és/vagy gépi határidő-előjegyzéssel stb., ha az ilyen vagy hasonló kártérítési pereket eleve el akarja kerülni.

Az idézett jogesetre visszatérve, az ügy részleteinek alaposabb ismeretében nem hallgathatjuk el azt a véleményünket, hogy a felülvizsgálati eljárásban jogerősen megítélt 2,5 M Ft-os vagyoni és nem vagyoni kártérítési összeg méltatlanul csekély, mondhatnánk nagyságrenddel kisebb összeg annál, amit mi magunk méltányosnak tartanánk ahhoz a jelentős károkozáshoz képest, amelyet az alperes sorozatos, jogellenes és gondatlan magatartásával okozott a felperesnek. Nevezetesen az alperes megfosztotta ügyfelét egy magas követelményrendszernek (beleértve a világviszonylatban tekintett abszolút újdonságot, valamint a feltalálói tevékenységet, ami a szabadalomképes szellemi alkotás minőségi kritériuma) megfelelő találmányra engedélyezett magyar szabadalmi oltalomtól, és az ebből származó kizárólagos jogtól.

Az összecszerűségeket tekintve még leginkább az elsőfokú bíróság álláspontjával tudunk egyetérteni, amely a szakértői véleményre támaszkodva a szabadalomnak köszönhetően

33,66 M Ft tiszta hasznot határozott meg (amint azt fentebb már említettük). Ennek a tiszta haszonnak a jogerősen megítélt 2,5 M Ft viszont csupán 7,4%-a, ami arányában, de abszolút értékében is méltatlanul kevésnek tűnik.

Ügy értesültünk, hogy a fenti jogesetben bemutatott mintegy 15 évig tartó eljárás, és főleg annak „végeredménye” a felperes feltalálónak egy életre elvette a kedvét a szabadalmaztástól, a jogi képviselőtől és az ezzel kapcsolatos pereskedéstől. Ugyanakkor távolról sem vagyunk meggyőződve arról, hogy a viszonylag jelentéktelen kártérítés összege a jogsértéssel arányos, komoly szankciót és egyben tanulságot jelenthetett a sorozatosan jogsértő alperes számára.

A felperesnek – további jogi lehetőség hiányában – a jogerős ítéletbe bele kellett törődnie, de a fenti okok miatt a polgári igazságszolgáltatástól igencsak távol eső jogérvényesítéssel kapcsolatos aggályai és csalódottságai változatlanul megmaradtak.

Ki kell emelnünk az ügy egyik sajátosságaként, hogy a fellebbezési eljárásban az FB a szabadalom lehetséges hasznosítási és értékesítési módjaival kapcsolatban meghökkentően téves és a Szt. előírásaival is ellentétes álláspontot foglalt el, amikor arra hivatkozott, hogy a veszteség mindössze arra korlátozódik, hogy a felperes nem adhatott licenciat, de szerencsére ezt a lényegbeli tévedést a felülvizsgálati eljárás korrigálta.

Hasonlóképpen kirívóan elhibázottnak tartjuk – az LB-hoz hasonlóan – az FB 50-50%-os felelősségmegosztásra vonatkozó álláspontját, hiszen hogyan is lehetne a jelen ügyben a laikus ügyfélnek az ügyben tapasztalt bizonyos mértékű passzivitását a jogi képviselő nagyságrenddel súlyosabbnak tekintendő, sorozatos mulasztásaival, gondatlanságaival és jogsértéseivel egy szinten kezelni. Sajnálatosnak tartjuk, hogy ezt a felülvizsgálati eljárás csak részben korrigálta, de ez sem tükröződik kellőképpen a megítélt kártérítés összegében.

Amint a fentiekből kitűnt, a képviselői jogsértéssel járó kártérítési per egyrészt súlyos anyagi terhet róhat a képviselőre, ami adott esetben egy kisebb irodát tönkre is tehet (dacára annak, hogy a szabadalmi ügyvivő és ügyvéd törvényszabta kötelező felelősségbiztosítása alapján a megítélt kártérítésnek legalább egy részét a biztosító megfizeti). De emellett kiemeljük, hogy egy ilyen elveszített kártérítési per egyúttal jelentősen megtépzhatja a képviselő addig nehezen megszerzett hazai és/vagy nemzetközi szakmai jó hírét,⁸ ami adott esetben jóval súlyosabb veszteség lehet, mint maga a pénzbeli kártérítés.

⁸ Közhatalmatul angol szóval: goodwill

ÖSSEJTEKKEL KAPCSOLATOS TALÁLMÁNYOK
SZABADALMAZHATÓSÁGÁNAK ETIKAI KÉRDÉSEI EURÓPÁBAN:
AVAGY HUMÁN EMBRIONÁLIS ÖSSEJTEK EDINBURGH¹ KÖPENYBEN?

I.

A biotechnológia az ipar és a kutatás szempontjából világszerte, így Európában is, alapvető fontossággal bír. A biotechnológiai ipar egyik leggyorsabban fejlődő területe az őssejtkutatás, amelyhez a betegségek gyógyításában történő alkalmazása révén nagy reményeket fűznek. Számítalan kis-, közép- és nagyvállalat aktív ezen a területen, a kutatások nagyon időigényesek, sok pénzt és energiát emésztnek fel. Közismert ténynek tekinthető, hogy a kutatásba áramló tőke biztosítékaül többek között az erős szabadalmi oltalom szolgál. Ezért a kutatások, e területen végzett fejlesztések vonatkozásában a szabadalmi oltalom megszerzésének lehetősége nem elhanyagolható szempont.

Ismeretes az is, hogy az Európai Közösség 98/44/EK irányelve a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról² alapján az Európai Szabadalmi Egyezménybe³ (továbbiakban: ESZE) és annak Végrehajtási Szabályzatába⁴ (továbbiakban: VSZ) 1999. szeptember 1-jei hatállyal, valamint az uniós tagállamok nemzeti jogszabályaiba változó módon és időpontban beépítettek morális kérdésekre vonatkozó kizárási szabályokat.⁵ Az irányelvvel összhangban a VSZ 23d(c) szabálya kimondja, hogy embriók alkalmazása ipari és kereskedelmi célokra nem szabadalmazható. Ennek a rendelkezésnek az értelmezése az őssejtek szabadalmazhatósága szempontjából nagyon sok problémát vet fel.

Az őssejtekre vonatkozó találmányokkal kapcsolatban érdemes áttekinteni az egyes országok joggyakorlatát.

Az Amerikai Egyesült Államokban és Japánban a humán őssejttechnológiákon alapuló találmányokat szabadalmi oltalomban részesítik. Az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (USPTO) például minden fenntartás nélkül szabadalmat engedélyez humán őssejttechnológiákon alapuló találmányokra, amennyiben azok megfelelnek

¹ T 1079/03 (EP 695 351)

² Az Európai Parlament és a Tanács 98/44/EK irányelve a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról (EK Hiv. Lap, L/213. sz. p. 13.)

³ 2002. évi L. törvény az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Münchener Egyezmény (Európai Szabadalmi Egyezmény) kihirdetéséről

⁴ 22/2002. (XII. 13.) IM rendelet az európai szabadalmak megadásáról szóló Münchener Egyezmény 1973. október 5-i Végrehajtási Szabályzatának kihirdetéséről

⁵ Magyarországon a 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról 2002. évi módosításával

az egyéb szabadalmazhatósági feltételeknek, jóllehet az USA-ban a kormányzati pénzekből végezhető ilyen típusú kísérletekre moratóriumot hirdettek. Japánban a humán embriók elpusztításán alapuló igénypontokat nem engedélyezik, azonban az őssejteken alapuló találmányok esetében az őssejtek eredetét nem vizsgálják, így ezek szabadalmi oltalomban részesülhetnek, került is már megadásra ilyen szabadalom.

Európában, ahol a tudományos kutatási eredmények morális, illetve etikai kérdéseinek kezelése egyre inkább a szabadalmi törvények keretein belül jut érvényre, változó joggyakorlat alakult ki. Számos országban a VSZ 23d(c) szabályra történő hivatkozással a nemzeti hivatalok nem engedélyezik a humán őssejtek alkalmazásán alapuló találmányokat. Ezt a szabályt alkalmazzák azokban az esetekben is, amikor a kiindulási anyag mesterséges megtermékenyítésből származik, az embrió 14 naposnál fiatalabb és a felhasználáshoz a donor is beleegyezését adta, annak ellenére, hogy a megtermékenyített petesejtet 14 naposnál idősebb korától tekintik csak embriónak. A 14 napnál fiatalabb, kutatási célra felhasznált megtermékenyített petesejt sosem fog embrióvá, illetve emberi lénné válni, így ez az alkalmazás nem tekinthető embriók ipari és kereskedelmi célokra történő alkalmazásának. Végül is az válik kérdésessé, hogy a 14 napnál fiatalabb, mesterségesen megtermékenyített petesejt őssejtforrásként történő alkalmazása közrendbe és közérkölcsebe ütköző-e. Elméletileg a feleslegben maradt petesejteknek a méhbe történő beültetésével ez valóban humán embrióvá fejlőd(het)ne, azonban a gyakorlatban ez sosem történik meg, mert a feleslegben maradt, mesterségesen megtermékenyített petesejteket megsemmisítik.

Talán a legletisztultabb az Egyesült Királyság joggyakorlata, ahol a szabadalmi hivatal módszertani útmutatójában is lefektették, hogy mit lehet, és mit nem engedélyezni. Így például ki vannak zárva a szabadalmi oltalomból a totipotens humán embrionális őssejtek és őssejtekkel kapcsolatos megoldások, mivel ezekből a sejtekből a teljes emberi test „kifejleszhető”. Ez mindenképp ütközne a VSZ 23e(1) szabályában található elvvel, amely szerint kialakulásának és fejlődésének semelyik szakaszában sem lehet szabadalmazható találmány tárgy az emberi test, sem pedig az emberi test bármely részének pusztá felfedezése. Mivel azonban a pluripotens humán embrionális őssejtekből az emberi test potenciálisan sem állítható elő, és tekintve, hogy az Egyesült Királyság a kutatások egyik élharcosa, a pluripotens humán embrionális típusú őssejtekkel kapcsolatos találmányok a szigetországban szabadalmazhatók.

Hasonló gyakorlatot követ a skandináv országok többsége is. Így a Svéd Szabadalmi Hivatal oltalmat adott pluripotens őssejtek hematopoetikus sejtekké történő differenciálódását célzó eljárásra. Az osztrák szabadalmi törvény az embriók ipari vagy kereskedelmi célra történő alkalmazása mellett kizárja az oltalomból a humán embriók *per se* alkalmazását is. Az észt szabadalmi törvény szerint nem engedélyezhető szabadalmi oltalom humán embriók kereskedelmi alkalmazására és a „Mesterséges megtermékenyítésre és az embriók védelmére” vonatkozó törvényük szerinti eljárásokra sem.

Más országok, mint például Olaszország, Franciaország oly módon építették be az irányelvet jogszabályaikba, hogy a humán embrionális őssejtekkel kapcsolatos találmányok ki legyenek zárva az oltalmazható megoldások köréből. Németországban tiltott embrióból őssejt kinyerése, viszont a német őssejttörvény értelmében az importált pluripotens őssejtek kutatási célra alkalmazhatók, amennyiben azok 2002. január 2-át megelőzően létrehozott sejttenyésztéssel származnak. A Német Szabadalmi Hivatal embrionális őssejtből előállított idegsejt prekursorokra vonatkozó találmányra DE 19756864 számon szabadalmat adott,⁶ amelyet a Szövetségi Szabadalmi Bíróság korlátozott (részben megsemmisített), az ügyben végső döntést a Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság fog hozni. Ugyanezen szabadalmi bejelentésre az Európai Szabadalmi Hivatal (továbbiakban: ESZH) is szabadalmat adott EP1040185 számon, jelenleg felszólalási eljárás folyik ellene.

A nemzeti sajátosságokat tükröző, változó gyakorlat nem áll ellentmondásban a közösségi szabályozással, az Irányelvben foglaltakkal.

Az Európai Unió 7. keretprogramjában támogatást biztosít izolált humán embrionális őssejtek alkalmazásán alapuló kutatásokra, amennyiben az adott országban az ilyen típusú kutatások engedélyezettek. Embrionális őssejtek előállítását szolgáló kutatási támogatás azonban nem vehető igénybe.

Az ESZH döntései esetén a jogszabály adta keretek között a kizárások legszűkebb értelemben vett értelmezése lenne várható azzal, hogy a további korlátozások a nemzeti hivatalok szintjén történjenek a nemzeti sajátosságoknak megfelelően. Ezzel szemben egyes álláspontok azt sugallják, hogy a morális kérdéseket eldöntő mérlegelés nemzeti szinten nem vagy csak nagyon nehezen lehetséges, ezért az Európai Szabadalmi Hivatal szintjén kell általános zsinórmértékként szolgáló döntéseket hozni.

Az ESZH Vizsgálati, illetve Felszólalási Osztályán több olyan döntés is született, amelyben korlátozták a szabadalmat/szabadalmi bejelentést a humán embrionális őssejtekkel kapcsolatos igénypontok törlésével. Ezeket a döntéseket az érintett felek minden esetben a Fellebbezési Tanács elé vitték.

Az nyilvánvaló tény, hogy az őssejtek problémája elsősorban nem általában az őssejtekről szól, hanem azok egy speciális típusáról, mégpedig a humán embrionális őssejtekről.

A humán embrionális őssejtekre vonatkozó szabadalmak ellenzői indirekt módon a humán embrionális őssejteket is a VSZ 23d(c) szabály alá tartozónak tekintik, mivel véleményük szerint azok csak és kizárólag az embrió elpusztítása útján állíthatók elő. A humán embrió fogalmának szűk értelmezése azonban ezen eseteket nem foglalná magában.

Az irányelv közösségi megalkotóinak szándéka vélelmezhetően a humán embriók egyes alkalmazásainak a kizárása volt, nem pedig szabadalmazhatatlannak nyilvánítani olyan alkalmazásokat, amelyeket a nemzeti jogszabályok engedélyeznének.

⁶ Managing Intellectual Property, The Global Magazine for Intellectual Property Owners, May 2007; Germany: Stem cell patent partially revoked; <http://www.managingip.com/Article.aspx?ArticleID=1377031>

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy a pluripotens humán embrionális őssejtekben rejlő lehetőségek a gyógyászatban pótolhatatlan és hasznosságukban beláthatatlan szerepet tölthet(né)nek be az olyan betegségek esetében, ahol olyan sejtek kialakítása, illetve olyan sejtekké való differenciáltatás a cél, amelyek az életkor előrehaladásával nem pótlódnak, illetve nem pótolhatók. Ilyen sejteknek tekinthetők az idegsejtek. A tudomány jelen állása szerint a pluripotens humán embrionális őssejtek segítséget nyújthatnak az idegsejtek leépülésével kapcsolatos betegségek, pl. az Alzheimer- és a Parkinson-kór gyógyításában.

II.

Egy korábbi cikkben és tanulmányban áttekintést adtunk az ESZE biotechnológiai találmányokra vonatkozó szabályozásáról, a közrendet és a közérkölcst érintő kérdésekről, illetve a különböző típusú őssejtekről is.^{7, 8} Az utóbbi idők egyik, az érdeklődés kereszttüzébe került ügye az EP96903521.1 bejelentési számú, WO9622362 számon nyilvánosságra hozott, a Wisconsin Alumni Research Foundation által US19950376327 1995. 01. 20-i elsőbbséggel tett szabadalmi bejelentés. Most erről szeretnénk részletesebb tájékoztatást adni.

A főemlős-embrionális őssejteket tartalmazó sejtenyészetre és a főemlősembrióból származó őssejteket tartalmazó sejtenyészet fenntartására vonatkozó igénypontokat az ESHZ elutasította. Az elutasító döntést 2004. szeptember 6-án megfellebbezték.

A Vizsgálati Osztály az ügyet az ESZE 109. cikk⁹ alapján a Fellebbezési Tanácshoz utalta. A Fellebbezési Tanács T 1374/04 számon született közbenső (interlocutory) döntésével, élve az ESZE 112. cikk 1(a) pont¹⁰ szerinti lehetőséggel, elvi jellegű jogkérdésre való tekintettel

⁷ Farkas Szabolcs–Touréné Ágoston Erika: Őssejtek szabadalmazhatósága. Második menet. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 2. sz., 2006. április.; <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/200604-pdf/02-farkas-tourene.pdf>

⁸ Dr. Petz-Stifter Mária: A biotechnológiai találmányok közrendet, közérkölcst érintő kérdései. A biotechnológia jogi és etikai kérdései az EU-ban. A Magyar Tudományos Akadémia Tudomány és Kutatások Jogi és Igazgatási Kérdéseinek kutatócsoportja, Budapest, 2004. p. 26–92.

⁹ 109. cikk Jogorvoslat saját hatáskörben (1) Ha az a szervezeti egység, amelynek a határozatát megtámadták, úgy ítéli meg, hogy a fellebbezés megengedhető és megalapozott, a fellebbezésnek saját hatáskörében tesz eleget. Ez nem alkalmazható, ha a kérelmezővel szemben fellép egy, az eljárásban félként részt vevő személy. (2) Ha a fellebbezésnek az alapjául szolgáló okokat megjelölő nyilatkozat beérkezésétől számított három hónapon belül nem adnak helyt, azt haladéktalanul, érdemi állásfoglalás nélkül továbbítani kell a fellebbezési tanácshoz.

¹⁰ 112. cikk A Bővített Fellebbezési Tanács határozata vagy véleménye

(1) Az egységes jogalkalmazás biztosítása érdekében, vagy ha elvi jellegű jogkérdés merül fel

a) a fellebbezési tanács eljárása során – hivatalból vagy a fellebbezésben részt vevő fél kérelmére – bármely kérdést a Bővített Fellebbezési Tanács elé terjeszt, ha megítélése szerint e célokból arról határozni szükséges. Ha a fellebbezési tanács a kérelmet elutasítja, ügydöntő határozatában ezt külön meg kell indokolnia;

b) az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke a Bővített Fellebbezési Tanács elé jogkérdést terjeszthet akkor, ha két fellebbezési tanács egy adott kérdésben egymástól eltérő határozatot hozott.

(2) Az (1) bekezdés a) pontjában meghatározott esetekben a fellebbezési eljárásban félként részt vevő felek a Bővített Fellebbezési Tanács előtti eljárásban félként vesznek részt.

(3) A Bővített Fellebbezési Tanácsnak az (1) bekezdés a) pontjában említett határozata köti a fellebbezési tanácsot az adott fellebbezést illetően.

és hivatalból az ügyet 2008. 03. 03-án négy kérdés megválaszolása céljából a Bővített Fellebbezési Tanácshoz utalta.

A T 1374/04 döntésben foglaltakat az III. fejezetben részletezzük.¹¹

A Bővített Fellebbezési Tanács a G 2/06 számon folyó eljárásról az ESZH honlapján tájékoztatót adott ki,¹² amely szerint az ügyben észrevételt tenni szándékozó harmadik feleknek 2006. október végéig állt módjukban írásos álláspontot benyújtani. A határidő lejártáig benyújtott *amicus curiae*¹³ levelek száma több százra tehető.¹⁴

A G 2/06 számú ügygel kapcsolatosan Alain Pompidou, az ESZH akkori elnöke, a feltett kérdésekre a Bővített Fellebbezési Tanács megfontolásaihoz 2006. 09. 28-án észrevételeket fűzött.¹⁵

A Bővített Fellebbezési Tanácsnak feltett kérdések (normál betűs szöveg) és az ESZH elnökének arra tett észrevételei (dőlt betűs szöveg) az alábbiakban kerülnek ismertetésre:

1. A VSZ 23d(c)¹⁶ szabálya érvényes a szabály hatálybalépése előtt tett szabadalmi bejelentésekre is?

Igen, a VSZ 23d(c) szabálya érvényes a szabály hatálybalépése előtt tett szabadalmi bejelentésekre is.

2. Amennyiben az 1. kérdésre adott válasz igen, akkor az VSZ 23d(c) szabálya megtiltja-e az olyan termékek¹⁷ szabadalmazását, amelyek a szabadalmi leírásban leírtak alapján a bejelentés napján kizárólag olyan eljárással állíthatók elő, amelyek szükségszerűen embriók elpusztításán alapulnak, és amelyekből az említett termékek előállításra kerülnek abban az esetben, ha az eljárás nem képezi igénypont részét?

A VSZ 23d(c) szabálya megtiltja az olyan termékek szabadalmazását, amelyek a szabadalmi leírásban leírtak alapján a bejelentés napján kizárólag olyan eljárással állíthatók elő, amelyek szükségszerűen embriók elpusztításán alapulnak, és amelyekből az említett termékek előállításra kerülnek abban az esetben, ha az eljárás nem képezi igénypont részét.

¹¹ Decision of 21 April 2006 correcting an error in the interlocutory decision of the appeal case T 1374/04 dated 18 November 2005; <http://legal.european-patent-office.org/dg3/pdf/t041374ex1.pdf>

¹² Communication from the Enlarged Board of Appeal concerning case G 2/06; [http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/98CA03626DCBEB3BC125727D00546BDF/\\$File/t041374eu1_notice_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/98CA03626DCBEB3BC125727D00546BDF/$File/t041374eu1_notice_en.pdf)

¹³ Az *amicus curiae* levél olyan szakértői vélemény, amely egy-egy bonyolultabb jogi, társadalmi, politikai vagy szaktudományos kérdésben igyekszik a bíróság számára információt közvetíteni, illetve az ítélező testület figyelmét felhívni olyan fontos vonatkozásokra, amelyek a felek perbeli cselekedetei és nyilatkozatai alapján egyébként rejtve maradnának. Mindez – a bíróság eljárását meghatározó szabályokhoz, valamint a bírói testület gyakorlatához igazodva – történhet a peres felek vagy egy harmadik fél érdekében, a bíróság kifejezett felkérése alapján, avagy az *amicus curiae* levelet betérjesztő személy saját kezdeményezése nyomán. (Forrás: Simon Zoltán: Érdekvérvényesítés a bírói hatalmi ágban: az *amicus curiae* levelek. Jogelméleti Szemle, 2003. 3. sz.; <http://jesz.ajk.elte.hu/simon15.html>)

¹⁴ Lásd: <http://www.epoline.org/>

¹⁵ http://www.cipa.org.uk/download_files/epo_WARF.pdf

¹⁶ Kivételek a szabadalmazhatóság alól a 23d. szabály c) pontja szerint: „Az 53. cikk a) pontja szerint nem részesülhetnek európai szabadalmi oltalomban különösen az olyan biotechnológiai találmányok, amelyek tárgya emberi embriók alkalmazása ipari vagy kereskedelmi célokra;”

¹⁷ Itt: humán embrionális őssejttenyésztés

A VSZ 23d(c) szabály szerinti tiltás annak alapján határozandó meg, hogy a technika állásához történő hozzájárulás beleesik-e a szabály fogalmi körébe. Az igényponti kategória önmagában nem bír jelentőséggel. A VSZ 23d(c) szabály úgy értelmezendő, hogy csak a kizárólag ipari vagy kereskedelmi természetű találmányokat gátolja, illetve azokat a találmányokat, amelyeknél a donorembrió érdekében kezelési vagy diagnosztikai indok nem kimutatható.

3. Ha az 1. és 2. kérdésekre adott válasz nemleges, az ESZE 53(a)¹⁸ cikke megtiltja-e ilyen igénypontok szabadalmazását?¹⁹

Az ESZE 53(a) cikkének alkalmazásánál a közrendbe és közérkölsbe való ütközés megítélésének időbeli változása figyelembe vehető [ellenétben a VSZ 23d(c) szerinti tiltással, amely időben abszolút tiltást jelent]. Az ESZE filozófiájából következik, hogy a „közérköls” megítélésének egységes európai alapelvekkel kell nyugodnia. A szabadalmi hivatalok nem képesek, illetve nem felruházottak a mérlegelési tesztek elvégzésére. Az irányelv kizárja a mérlegelés lehetőségét a hasznosításból potenciálisan hasznot húzó emberek érdekei és a mások érdekében elpusztításra kerülő humán embriók élethez való joga között.

4. A 2. és 3. kérdéshez kapcsolódóan jelentőséggel bír-e az a tény, hogy a bejelentési napot követően ugyanazon termék előállíthatóvá válik nem a humán embriók elpusztítását feltételező eljárással?²⁰

A 2. és 3. kérdéshez kapcsolódóan nem bír jelentőséggel az a tény, hogy a bejelentési napot követően ugyanazon termék előállíthatóvá válik nem a humán embriók elpusztítását feltételező eljárással.

A közrend és közérköls kérdésének megfontolása szempontjából meghatározó időpont a végső döntés időpontja. A technika állásához való műszaki hozzájárulás meghatározása a releváns leírás alapján történik. Egyéb szempontok nem vehetők figyelembe. A találmány erkölcsössége nem függhet azon kívül eső viszonylagos tényeken. Az igényponti kategória önmagában nem meghatározó jelentőségű.

Megjegyezzük, hogy az Amerikai Egyesült Államokban főemlőssejtekre 1998–2006 között három szabadalmat is megadtak.²¹

Az EuroStemCell által 2006-ben szervezett munkaértekezleten született beszámoló²² arra a kérdésre adott válaszában, hogy az összejtudatás termékeinek kereskedelmi forgalomba

¹⁸ A szabadalmi oltalomból kizárt találmányok. Nem részesülhet európai szabadalmi oltalomban 53. cikk a) találmány, ha közzététele vagy hasznosítása a közrendbe vagy a közérkölsbe ütközne; a hasznosítás nem tekinthető közrendbe vagy közérkölsbe ütközőnek pusztán azért, mert azt egyes Szerződő Államokban vagy akár mindegyikben jogszabály tiltja;

¹⁹ Az Európai Szabadalmi Egyezmény 53(a) cikkelye a közrend és közérköls védelmét szolgálja.

²⁰ Itt: például humán embrionális sejtvonalakból

²¹ US5843780, US6200806, US7029913

²² Ethical Aspects of commercialization and patentability of stem cells and stem cell lines. A workshop organized by EuroStemCell, and EU framework VI Integrated project, 13–14 March, 2006, Lund, Sweden; <http://www.nottingham.ac.uk/law/StemCellProject/specific.htm>

hozatalával és szabadalmazhatóságával kapcsolatosan Európában megengedhető-e más erkölcsi elvek követése, mint amilyenek az USA-ban és Ázsiában vannak, az európai helyzetet a következőképp foglalja össze.

- Meg kell különböztetni egymástól az erkölcsi és jogi megfontolásokat.
- Az USA-beli és ázsiai elvektől különböző európai erkölcsi megfontolások pénzben kifejezve nagy veszteséget jelentenek. Az óvatosságból megfogalmazott elvek rossz alkalmazásának helytelensége önmagában is erkölcsi elv.
- Hosszú távon a szigorúbb erkölcsi megfontolások megtérülnek.
- Az egyes kormányok felelőssége lenne az egészségügyet nem a túlzott pénzügyi megfontolásoktól függővé tenni; hasznos lenne, ha a kutatók nem függnének specifikus ipari támogatóktól.
- A gyógyászati kezelésekhez nem közvetlenül kapcsolódó költségeket ritkán mérik. Az összejek a kutatásban alkalmazható eszköznek tekintendők.
- A közt, az embereket (betegek, kutatók, szervezetek, ipar, jogalkotók) megfelelő módon tájékoztatni kell, nem szabad ezt a feladatot kizárólag a médiára hagyni.
- A jogszabályok megalkotása előtt szükséges megvitatni, melyek a szabályozandó etikai kérdések. Az erkölcsi kérdéseket szabályozó előírásokat szűken kell értelmezni, egyébként hasznos találmányok gátjává válhatnak.
- Át kell hidalni az etikai elvek és a szabadalomból származó jogok gyakorlása közti szakadékot.
- Az összejek szabadalmazásának megfontolásánál figyelembe kell venni a gének szabadalmazhatóságára vonatkozó megfontolásokat. A kettő nem ugyanaz, de a viták egymásra nézve relevánsak. Az összejek szabadalmazhatóságának kérdése még mindig kezdeti stádiumban van, a létjogosultsága vitatott, a jogok gyakorlásának fázisába még nem jutott el.
- Az embrionális összejekre vonatkozó szabadalom kérdése kivételt képez, mivel az általános tendencia az erős szabadalmi oltalom és a szabadalommal védett jogok irányába mutat.
- A társadalom rossz néven veszi az ipari érdekeltséget. A haszon megosztásával orvosolható lenne ez a probléma.
- Az irányelvben foglaltak szerint nem lehet szabadalmazható találmány tárgya az emberi test, sem pedig az emberi test bármely része. Ez a megfogalmazás jogászok, nem tudósok tollából született, átlagember nyelvezetén átlagember számára megfogalmazottan azzal a tartalommal, hogy az emberi szervezet nem tartalmaz szabadalmazható találmányt.

- Az irányelv 6. cikke²³ szerinti, az embriókra vonatkozó kizárások nem teljes körűek, azonban ha valami nem került felsorolásra, az is jelentőséggel bír.
- A túlzott mértékű tiltás az európai lakosság egyes gyógyászati kezelésektől való elesését is eredményezheti.

III.

A T 1374/04 közbenső döntés részletes ismertetése.

Az EP96903521.1 bejelentési számú, WO9622362 számon nyilvánosságra hozott szabadalmi bejelentés vitatott igénypontjai az alábbi módon megfogalmazva kerültek benyújtásra.

1. Főemlős embrionális összejteket tartalmazó sejtenyészet, amely összejek

- (i) *in vitro* tenyészetben legalább egy évig szaporodásra képesek,
- (ii) fenntartják kariotípusukat, amelyben minden, a főemlősre jellemző kromoszóma jelen van, és legalább egy évig észrevehető változás nem következik be,
- (iii) fenntartják endoderm, mezoderm és ektoderm szövetekké való differenciálódni képes potenciáljukat,
- (iv) fibroblaszt táptalajon differenciálódásuk akadályozott.

9. Eljárás az előző (megjegyzés: 1–8.) igénypontok bármelyike szerinti sejtenyészet fenntartására, azzal jellemezve, hogy a főemlős embrionális összejteket fibroblaszt táptalajon tenyésztjük úgy, hogy a főemlős embrionális összejteket a tenyészetben differenciálatlan állapotban tenyésztjük.

A Vizsgálati Osztály megállapította, hogy kiviteli példák hiánya ellenére is a bejelentés kellőképpen feltárta az igénypontok oltalmi körébe eső humán összejtenyészetet, mivel a humán összejteket letétbe helyezték. A leírás egyetlen kiindulási forrásként az *in vitro* preimplantációs embriókat jelölte meg. Irrelevánsnak tűnt, hogy sejtenyészetet igényeltek, és nem annak előállítására szolgáló eljárást. Továbbá megállapította, hogy az irányelv (42) számú preambuluma szerinti azon kivétel, hogy a humán embrió ipari vagy kereskedelmi célra történő kizárása a szabadalmazhatóságból nem érinti azokat a gyógyászati vagy diagnosztikai célú találmányokat, amelyeket embrióknak alkalmaznak és annak a javát szolgálják,

²³ A 6. cikk (1) bekezdése szerint azok a találmányok, amelyeknek kereskedelmi hasznosítása közrendbe vagy közérkölsbe ütközne, nem szabadalmazhatóak; a hasznosítás azonban nem tekinthető közrendbe vagy közérkölsbe ütközőnek pusztán azért, mert azt jogszabály tiltja.

A 6. cikk (2) bekezdése szerint az 1. bekezdés alapján nem tekinthetők szabadalmazhatónak különösen:

- (a) az emberi lények klónozására vonatkozó eljárások;
- (b) az emberi lények csíravonalai genetikai azonosságának módosítására szolgáló eljárások;
- (c) az emberi embriók alkalmazása ipari vagy kereskedelmi célokra;
- (d) az állatok genetikai azonosságának módosítására szolgáló eljárások, amelyek az állatoknak nyilvánvaló szenvedést okoznak anélkül, hogy bármilyen jelentős gyógyászati előnyt nyújtanának az emberek vagy az állatok számára, valamint az ilyen eljárásokkal előállított állatok.

erre az esetre nem vonatkozik, mivel még abban az esetben sem szolgálja a sejtenyészet az embrió gyógyászati vagy diagnosztikai célú javát, ha a sejtenyészet felhasználható lenne a humán meddőség kezelésére alkalmas termékek kifejlesztésére.

Az elutasító döntést 2004. szeptember 6-án megfellebbezték. A Vizsgálati Osztály az ügyet az ESZE 109. cikk alapján (lásd fent) a Fellebbezési Tanácshoz utalta. A Fellebbezési Tanács T 1374/04 számon született közbenső döntésével, élve az ESZE 112. cikk 1 a) pont (lásd fent) szerinti lehetőséggel, elvi jellegű jogkérdésre való tekintettel, hivatalból az ügyet a Bővített Fellebbezési Tanácshoz utalta, amit a 2005 májusában tartott szóbeli tárgyaláson hirdetett ki. A kérelmező 2005 októberében benyújtott négy, a Bővített Fellebbezési Tanácshoz továbbítandó, megválaszolendő kérdést, amelyeket novemberben egy további kérdéssel egészített ki.

A kérelmező kérdései az alábbiak voltak.

1. Kiterjed-e a VSZ 23d(c) szabálya azon szabadalmi bejelentésekre, amelyeknek az oltalmi igénye humán embrióból származó termékre vonatkozik?
2. Ha a válasz az 1. kérdésre nemleges, akkor ennek ellenére elutasíthatóak-e az ilyen bejelentések az ESZE 53(a) cikk alapján, és ha igen, milyen feltételekkel?
3. Ha a válasz az 1. kérdésre igenlő, a VSZ 23d(c) szabálya kiterjed-e azon szabadalmi bejelentésekre, amelyeknek az oltalmi igénye bármely módon visszavezethető humán embrió alkalmazására?
4. Ha a válasz a 3. kérdésre nemleges, milyen feltételek alkalmazandók a VSZ 23d(c) szabály segítségével annak meghatározására, hogy a termék visszavezethet-e humán embrió alkalmazására?
5. A VSZ VI. fejezetének (az irányelv) beépítésére vonatkozó rendelkezései érvényesek-e az 1999. szeptember 1-jén, azaz a beépítés hatálybalépésének napján folyamatban lévő ügyekre?

A kérelmező álláspontjának bemutatása

- a) Először meg kell nézni, hogy a találmány tárgya a VSZ 23d(c) szabályával ütközik-e, amennyiben nem, akkor kell megvizsgálni megfelelését az ESZE 53(a) cikk szerinti követelménynek.
- b) A VSZ 23d(c) szabályával kapcsolatosan felmerül annak szűk (humán embrió alkalmazására vonatkozó találmányok kizárása) vagy tág (a kizárás kiterjed az olyan termékekre is, amelyek izolálása közvetlenül és elkerülhetetlenül szükségessé teszi a humán embrió alkalmazását) értelmezésének a kérdése.
- c) A VSZ 23d szabály célja a VSZ 23d szabály a)–d) pontjában foglaltak kizárása volt. Ezt kizárólag annak tükrében kell vizsgálni, amire az oltalom vonatkozott, tehát az igénypontok alapján. A bejelentés ugyan feltárta hogy a humán embrionális összejtek

preimplantációs embriókból nyerhetők, az igénypontok azonban összejttenyészetekre vonatkoztak, így a bejelentés nem ütközik a VSZ 23d(c)s szabályával. A szabadalmi bejelentés, amelynek igénypontja humán embrióból származó termékre vonatkozik, nem ütközik a VSZ 23d(c) szabályával, még ha a termék izolálása közvetlenül és elkerülhetetlenül szükségessé is tette a humán embrió alkalmazását.

- d) A szűk és tág értelmezés mértékeként a kérelmező az igénypontok elsődlegességét határozta meg (megjegyzés: a leírással szemben).
- e) A kérelmező továbbá hivatkozott a VSZ 23d(d) szabályra, amelyben „az ilyen eljárással létrejövő állatokat” is kizárták arra való hivatkozással, hogy a VSZ 23d(c) szabályból a humán embriók alkalmazásával előállított termékek kihagyása világosan utal a szűk értelmezési (jogalkotói) szándékra. Továbbá az irányelv megalkotásának analízisével, azzal, hogy a humán embriók *per se* szabadalmazásának kizárása volt a cél, alátámasztottnak látja saját álláspontját. A tágan vett értelmezés azt jelenti, hogy a letétbe helyezett és a *de novo* embriók azonos megítélés alá esnek.
- f) Nem szabad, hogy az ESZH az etikai kérdések eldöntésének teljhatalmú ura legyen. Az ESZH morális cenzorként való működésének elkerülése céljából az ESZE 53(a) cikkének szűk értelmezése szükséges ott, ahol lehetséges lenne szűkebb és tágabb értelmezés is.
- g) A humán embrionális összejtekre vonatkozó találmányokat illetően azt is megemlíttette, hogy a szerződő államok között sincs konszenzus a humán embrionális összejtek etikai elfogadhatóságának tárgyában, számos országban engedélyezik a feleslegben levő embriók alkalmazását, és 2003 novemberében az Európai Parlament is megszavazta a közalapítványok létrehozását humánössejt-kutatások támogatására.
- h) Azon esetben, ha morális kérdés merül fel, a döntés napján érvényes morális szabályok alapján kell dönteni.
- i) A korrekt megközelítés az lenne, ha a T 19/90²⁴ döntésnek megfelelő mérlegeléssel döntenék el a morális vonatkozások és az emberiségnek nyújtott hasznosság kérdését.

A Fellebbezési Tanács döntésének indoklása

A tanács az alábbi két szempontot vette döntése során figyelembe, mindkét szempont a humán (főemlős) összejtekre vonatkozik. Ezek a következők:

- a) a feltárás megléte, és
- b) a VSZ 23d(c) szabálya alapján az ESZE 53(a) cikkéhez kapcsolódóan a szabadalmazhatóságból való kizárás.

Mivel az a) kérdés a bejelentő érdekében dőlt el, a b) a bejelentés elutasítását vonta maga után. A Vizsgálati Osztály döntése a fellebbezési fázisban csak azon esetben került volna

²⁴ Harvard Oncomouse, T 19/90 OJ EPO, 1990, 476.

hatályon kívül helyezésre, ha elfogadásra került volna a kérelmező álláspontja a VSZ 23d(c) szabály alapján az ESZE 53(a) cikkének értelmezését illetően.

A kérdés fontosságára való tekintettel azonban a Bővített Fellebbezési Tanács döntése vált szükségessé, amely döntés alapul fog szolgálni a humán őssejtekre vonatkozó hasonló kérdések fellebbezési megfontolásaihoz és az ESZH jövőbeni joggyakorlatához.

Részletes indoklás

A kielégítő mértékű feltárással kapcsolatosan a Vizsgálati Osztály megállapította, hogy a humán embrionális őssejtek előállítására vonatkozó specifikus kiviteli példák hiányában is kielégítő mértékű a feltárás, mert

- (i) két más főemlősön az eljárás és tenyésztési körülmények bemutatásra kerültek,
- (ii) a leírás hivatkozik humán embrionális őssejtforrásra a mesterséges megtermékenyítés feleslegben lévő embriói révén, és
- (iii) a humán embrionális őssejteket letétbe helyezték.

A Fellebbezési Tanács azzal egyetértett, hogy az igénypontok humán embrionális őssejtekre is kiterjednek. Volt azonban, amiben részben más indoklást adott. Mégpedig a sejtvonalakra vonatkozó megfontolásoknál felhívta arra a figyelmet, hogy hivatkozás vagy letétbe helyezés akkor lehetséges, ha a nevezett sejtvonala másképp nem állítható elő. A jelen esetben azonban a bejelentésben nem hivatkoztak letétbe helyezésre, a későbbi (a bejelentés napját követő) letétbe helyezésre történt hivatkozás pedig nem képezheti feltárás részét.

Ezért az a kérdés merül fel, hogy letétbe helyezésre történő hivatkozás hiányában szakember számára lehetséges volt-e humán embrionális őssejtenyésztés előállítása.

A leírásban két főemlősön részletesen bemutatásra kerül az embrionális őssejtvonalak előállítása és tenyésztése. Az is feltárássá kerül, hogy a főemlősök emberrel való közelsége miatt az izolálási eljárás más főemlős esetében, beleértve az embert is, jól alkalmazható. (Megjegyzés: a főemlős fogalmába az ember is beleértendő.) A leírásban jó minőségű, feleslegben lévő humán embrióforrásra, illetve az eljárás alkalmazására nem humán főemlősök esetében is utalás történik.

A Fellebbezési Tanácsnak nem volt oka ezeket az állításokat megkérdőjelezni. Így megállapította, hogy a bejelentési napon szakember képes volt különösebb nehézségek leküzdésének szükségessége nélkül elkészíteni és tenyészteni humán embrionális őssejtvonalakokat.

A Fellebbezési Tanács a továbbiakban a VSZ 23d(c) szabályában és az ESZE 53(a) cikkében foglaltak teljesülését vizsgálta.

A humán őssejtvonala definíciója és a technika állásának megfelelő pontos előállítási módja leírásra került. A bejelentésben, a donorok hozzájárulásával, *in vitro* megtermékenyített, egyébként megsemmisítésre kerülő, feleslegben levő preimplantációs embriókat használtak. Az eljárás szükségszerűen magában foglalja az embrió elpusztítását is. A már egyszer előállított sejtvonala azonban további embrió elpusztítása nélkül, ismételtén felhasználható. Az

USA-ban *in vivo* megtermékenyített preimplantációs embriók a méhből etikai megfontolásokból nem nyerhetők ki (megjegyzés: a bejelentő USA-beli).

Előzetes megállapítások

A Fellebbezési Tanács kérdéseire adott válaszaiban a kérelmező az alábbiakat elfogadta:

- a) a „főemlős összejtvonala” fogalma az igénypontokban használt módon, magában foglalja a humánösszejtvonalaikat is;
- b) a bejelentés napján a találmány megvalósításához a leírás alapján szakembernek humán összejtvonalaik előállítására esetén feleslegben lévő preimplantációs embriókból kellett volna kiindulnia, ezek elpusztításával;
- c) az említett preimplantációs embriók, amelyekből humán összejtvonalaikat állítanak elő, a VSZ 23d(c) szabályának megfelelő embriók;
- d) a VSZ 23d szabály érvényes az ESZE előírásainak való megfelelés vizsgálatkor annak ellenére, hogy a VSZ a bejelentés napját követően lépett hatályba;
- e) a VSZ 23d(c) szabály értelmezésének jogi helyzete nem világos;
- f) a humán összejtvonalaik szabadalmazhatósága erősen vitatott kérdés.

A Fellebbezési Tanács a feltett kérdésekhez fűzött megjegyzéseinek összefoglalása

Az 1. kérdéshez: Két korábbi döntésben (T 272/95 és T 315/03) már kimondták a VSZ 23b) és 23d(c) szabályára vonatkozóan, hogy a hivatkozott szabályok hatálybalépésük előtt indult eljárásokra is vonatkoznak.

A 2. kérdéshez: A Fellebbezési Tanács feltételezése szerint a VSZ 23d(c) szabályának és az ESZE 53(a) cikkének komplex analízise várható a szűken vett értelmezés kérdésében, mert a szűk értelmezés alól is vannak kivételek, lásd például a G 1/04 döntésben foglaltakat. A kérelmező azon álláspontjára, amely szerint csak a humán embriók ipari és kereskedelmi alkalmazása (a hangsúly az alkalmazáson) van kizárva az oltalomból, a Fellebbezési Tanács arra az álláspontra helyezkedett, hogy az igényponti kategória *per se* nem releváns.

A 3. kérdéshez: A T 19/90-hez hasonló mérlegelés a Fellebbezési Tanács szerint nem segíti elő az emberi életre vonatkozó kérdések megoldását. A kritikus kérdés az, hogy etikailag elfogadható-e a technológia hasznosításából potenciálisan hasznot húzó emberi lények érdekeinek összevetése a mások haszna céljából elpusztított humán embriók érdekeivel.

A 4. kérdéshez: A T 315/03 döntésben, amely a VSZ 23d(c) szabályának és az ESZE 53(a) cikkének a bejelentés, illetve az elsőbbség napi alkalmazásának kérdésére vonatkozik, azt mondták ki, hogy ezen időpontok utáni tények a bejelentés, illetve elsőbbség napi morális elvek megerősítése céljából vehetők figyelembe. A Bővített Fellebbezési Tanácsnak most állást kell foglalnia, hogy az 1. és a 3. kérdés vonatkozásában ez a megközelítés helyénvaló-e.

Ezen előzményeket követően kerültek továbbításra a fentiekben ismertetett kérdések a Bővített Fellebbezési Tanács felé.

IV.

Dr. Fr. J. Zimmer²⁵ a döntés lényegét abban látja, hogy a Fellebbezési Tanácsnak azt kell meghatároznia, hogy a bejelentés napján megfogalmazott és az igénypontban nem említett tevékenység kizárhat-e találmányt a szabadalmi oltalomból, másképp fogalmazva, mely tevékenység képezheti a találmány hasznosításának részét.

Ugyanezen cikkében a szerző a T 1374/04 ügy szempontjából különösen relevánsnak véli a T 0886/01 („Euthanasia compositions”) megállapításait. Ezért a cikkben foglaltakat röviden az alábbiakban ismertetjük.

A T 0886/01 ügyben a felszólalási eljárásban a felszólaló úgy érvelt, hogy mivel a készítmény ember megölésére is alkalmas, az igénypontok az ESZE 53(a) cikke alapján nem engedélyezhetők.

A tanács ebben az ügyben kimondta, hogy

- a kizárások a jogszabályalkotásban szűken lettek megállapítva, és a szűk értelmezés az ESZE 53(a) cikke vonatkozásában is követendő.
- lefektetésre került az is, hogy a közrendbe és/vagy közérkölcsebe ütközés a nyilvánosságra hozatalra és/vagy hasznosításra vonatkozóan értelmezendő. A Fellebbezési Tanács következtetése szerint a válasz arra a kérdésre, hogy a találmány *per se* áthághatja-e a közrendbe és/vagy közérkölcsebe ütközés elveit, a válasz nemleges volt. Sőt, azt is kimondták, hogy az ESZE 53(a) cikkének nem tárgya az engedélyezési eljárás során annak vizsgálata, hogy a szabadalom maga avagy az igényelt készítmény *per se*, annak előállítása vagy alkalmazása sérti-e az erkölcsi elveket, és az sem releváns, hogy a találmány kidolgozása áthágja-e a közrend és/vagy a közérkölcse elveit.
- A hasznosítás kérdését is tárgyalja a döntés. Hivatkozva a G 1/98 számú döntésre azt mondja, hogy a hasznosítás olyan kivitelezésének tekintendő, ahogy azt a leírás szerint „beismerten alkalmazzák”. A szabadalmi oltalmi igény csak akkor utasítandó el, ha az ily módon beismert alkalmazás sértene a közrend és/vagy a közérkölcse elveit. Az nem elegendő, hogy a találmány hasznosítható olyan módon, hogy az „sértheti” a közrend és/vagy a közérkölcse elveit. Ez nem elegendő ok a szabadalmi oltalom megtagadásához.

²⁵ Dr. Franz-Josef Zimmer: Recent developments in European patent law. Stem Cell patents: Does T 0866/01 („Euthanasia Composition”) of an Appeal Board of the EPO provide the answer for the Enlarged Board of Appeal Case G 2/06 („Primate Embryonic Stem Cells”) ? Biotechnology Law Report., 26. k. 1. sz., 2007. február, p. 1–4.

- Az ügghöz tartozó állatkísérletekkel kapcsolatosan a tanács arra az álláspontra helyezkedett, hogy az európai társadalmak által elfogadott állateutanázási gyakorlat körébe eső alkalmazásról van szó, és így legalább egy hasznosítása, illetve beismert alkalmazása van a találmánynak, amely nem sérti a közrend és/vagy a közérkölcse elveit.

A cikk a G 2/06 eljárás 2., 3., 4. kérdésére nézve értelmezi az ESZE 53(a) cikkét. Eszerint kérdéses, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács döntésében a hasznosítás vizsgálatánál a humán őssejtek terápiás alkalmazását helyezi majd előtérbe, vagy a humán őssejtek hasznosítását inkább előállítási eljárásuk és alkalmazásuk kombinációjaként kezeli.

Nem szabad szem elől téveszteni azt a szempontot sem, hogy a szabadalmi oltalom a harmadik fél kizárását jelenti, nem pedig a szabadalmasnak ad engedélyt a szabadalommal védett találmány gyakorlatba vételére.

V.

A leírtakat áttekintve látható, hogy a humán embrionális őssejtek etikai megítélését illetően az európai kép még nem letisztult.

A Magyar Szabadalmi Hivatal humán embrionális őssejtek szabadalmazásának kérdésében eddig még érdemi döntést nem hozott, elvi megfontolásaiban a brit állásponthoz áll a legközelebb. Az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsának G 2/06 ügyben várható döntése iránymutató lesz a kérdés jövőbeni megítélésben.

Végül pár megjegyzést fűznénk az eddig leírtakhoz. James Thompson, a Wisconsin Egyetem munkatársának és csapatának kutatási irányvonala nagy vihart kavart. Egymásnak csapott azok véleménye, akik az emberi élet szentségét védik, és azzal érvelnek, hogy minden olyan embrió vagy embrionális őssejt, amiből teljes emberi lény fejlődhet, védelemre szorul az emberi méltóság és az emberélet védelme jogán, azokéval, akik a megtermékenyített petesejtet és a 14 napos embriót még messze nem tekintik emberi lénynak, viszont véteknek tartják a kutatások leállítását, ha ezekkel már meglévő emberi élet megmentésére nyílik lehetőség.²⁶

A fentiekből is kitűnik, hogy az embriók fogalma nincs egyértelműen lefektetve, és az sem általánosan elfogadott, hogy a 14 naposnál fiatalabb,²⁷ mesterségesen (*in vitro*) megtermékenyített, preimplantációs, méhbe még be nem ültetett petesejt/preembrió tekinthető-e, illetve tekintendő-e már embriónak. Általánosságban talán kimondható lenne, hogy az egyébként megsemmisítésre szánt, feleslegben lévő, megtermékenyített petesejtek a donor hozzájárulásával történő, gyógyászati célú kutatásokra való alkalmazása nem sérti a közér-

²⁶ http://www.hazipatika.com/topics/ossejt/articles/Utazas_a_jelenbol_a_jovobe?aid=20060607103209

²⁷ Az ikerterhesség létrejöttének végső időpontja

kölcs és a közrend általánosan elfogadott elveit. Azonban egyértelmű álláspont csak adott szabadalmi bejelentés konkrétan megfogalmazott igénypontjai és az ahhoz tartozó, a találmányt feltáró leírás alapján alakítható ki.

Az ESZH-ban 2007. november 8-án a biotechnológia tárgyában politikusok, szabadalmi ügyvivők, kutatók, ipari és társadalmi szervezetek részvételével tartott konferencián Sharon Bowles, az Európai Parlament tagja a biotechnológiát érintő kérdések harmonizációja céljából Európai Szabadalmi Bíróság mielőbbi felállítását sürgette.²⁸

Az egyik legfrissebb hír szerint a Harvard Egyetem kutatóinak sikerült egyesíteniük laboratóriumi körülmények között létrehozott embrionális őssejtet kifejlett bőr-, illetve csontsejttel, és így hoztak létre kutatási célra alkalmas humán (hibrid) őssejteket.²⁹

A cikk tárgyát jelentő kérdés hazai, európai és nemzetközi megítéléséről szándékaink szerint a jövőben tájékoztatást adunk.

Szakszótár

Kariotípus: az egyed kromoszómáinak összessége, illetve az egyed kromoszómáinak száma, alak és nagyság szerinti meghatározottsága

Endoderm, mezoderm és ektoderm szövetek: az embrionális sejtosztódás során kialakuló belső, középső és külső sejtrétegek

Totipotens őssejtek: minden sejtípus létrehozására képes sejtek

Pluripotens őssejtek: természetes módon nem képesek teljes emberi szervezet kialakítására

Hematopoietikus: vérképző

Hibrid: két különböző faj génjeit tartalmazó

²⁸ EPO conference illuminates biotechnology from all sides; <http://www.epo.org/topics/news/2007/20071109.html>

²⁹ <http://www.nethirlap.hu/cikk/nethirlap.17391.html?bm=2>

EGY JÓ HÍRŰ VÉDJEGY: TDK – AZ EK TÖRVÉNYSZÉKÉNEK ÍTÉLETE

TÉNYÁLLÁS

A dán bejelentő a 25. áruosztályba tartozó „ruházati cikkek, cipők, kalapárúk” termékekre nyújtott be közösségi védjegybejelentést az Európai Unió Belső Piaci Harmonizációs Hivatalánál (BPHH).

A bejelentés ellen a nálunk audio- és videokazettáiról ismert TDK védjegy japán jogosultja nyújtott be felszólalást a 9. áruosztályba bejegyzett közösségi védjegyére, valamint 35 ko-

rábbi nemzeti védjegyére alapítva. Felszólalásának alátámasztására a közösségi védjegyrendelet¹ 8. cikkének (5) bekezdésére, azaz védjegyének jó hírnévére hivatkozott, s ennek bizonyítására az A-tól R-ig jelölt mellékleteket nyújtotta be.

A felszólalás eredményre vezetett, s a BPHH a közösségi védjegybejelentést elutasította.

Az elutasító határozat ellen a bejelentő fellebbezést nyújtott be, azt azonban a BPHH Fellebbezési Tanácsa ugyancsak elutasította.

Ezt követően a bejelentő (a továbbiakban: felperes) keresettel támadta meg a BPHH (a további eljárásban: alperes) határozatát, s a bírósági eljárásban beavatkozóként a felszólaló, azaz a TDK védjegy japán jogosultja is részt vett.

ELJÁRÁS AZ EK TÖRVÉNYSZÉKE² ELŐTT

Fellebbezésében a felperes vitatta a TDK védjegy jó hírnevét.

Ezzel kapcsolatban azt állította, hogy a beavatkozó által korábbi védjegye jó hírnévének bizonyítása céljából benyújtott mellékletek nem bírnak bizonyító erővel. Így a beavatkozó által benyújtott piackutatást (O melléklet) közvetlenül az 1995-ös göteborgi atlétikai világbajnokságot követően, vagyis évekkel a szóban forgó védjegybejelentés benyújtását megelőzően végezték. Ennélfogva lehetséges, hogy a korábbi védjegyek ismertsége hamar lecsökkent a közönség körében. Ezenfelül a szóban forgó piackutatás, amelyet a beavatkozó rendelt meg, nem tekinthető egy független piackutatással azonos mértékben megbízhatónak. Az O melléklet nem tüntette fel továbbá a megkérdezett személyek mintacsoportját, sem a szóban

* jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft., Budapest

¹ 40/94 EK sz. rendelet a közösségi védjegyről; <http://eur-lex.europa.hu, 1994/R/019940040 – 20041227-hu.pdf>

² Pontos nevén: Európai Elsőfokú Bíróság

forgó világ bajnokságon jelen levő személyek számát, továbbá nem vett tekintetbe bizonyos típusú válaszokat. Álláspontja szerint a beavatkozó az említett O mellékletből egyértelműen téves következtetéseket vont le, mert ezek között nem szerepel olyan, mely szerint a korábbi védjegyek ismertsége a német, svéd és brit népesség körében a 85%-ot is eléri.

A felperes azt is hangsúlyozta, hogy a BPHH állandó gyakorlata értelmében kizárólag a nagyon intenzív marketing tudja a védjegyeket megkülönböztetőképességgel felruházni, vagy azoknak jó hírnevet kölcsönözni. Márpedig a beavatkozó által benyújtott mellékletek, noha bizonyítják a védjegy egyes uniós országokban, az áruk egy adott kategóriája tekintetében történt használatát, ugyanakkor nem tesznek eleget az Európai Bíróság által a védjegyeknek az érintett fogyasztók körében megszerzett jó hírneve megállapítása meghatározására előírt feltételeknek (az Európai Bíróság C-375/97. sz., General Motors-ügyben hozott ítélete³).

A felperes továbbá előadta, hogy feltéve, de meg nem engedve, hogy a korábbi védjegyek megkülönböztetőképessége vagy jó hírneve megállapítást nyer, az EK védjegyrendelet 8. cikk (5) bekezdésének további alkalmazási feltételei sem teljesülnek (not satisfied).

Ezzel kapcsolatban a felperes azt állította, hogy a beavatkozó nem bizonyította a korábbi védjegyek megkülönböztetőképességének vagy jó hírnevének tisztességtelen kihasználását vagy az e védjegyet és ezáltal a beavatkozót ért sérelmet.

A felperes álláspontja szerint az ő kizárólagos joga, amellyel a TDK védjegyet csupán „ruházati cikkek, cipők, kalapárúk” tekintetében használhatja, nem eredményezi, hogy a korábbi védjegyek megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét tisztességtelenül kihasználja, semhogy előnyhöz jutna a beavatkozó marketingterületen végbevitt erőfeszítései által.

A beavatkozó által előterjesztett érveléssel kapcsolatban, amely szerint a TDK védjegy felperes által történő használata negatív hatással van rá, és a fogyasztók a beavatkozót a felperessel fogják kapcsolatba hozni, a felperes azt válaszolta, hogy a beavatkozó a szóban forgó védjegyet jellegük és használatuk vonatkozásában egészen eltérő áruk tekintetében használja, mint az általa bejelentett védjeggyel megjelölt áruk. Ugyanígy az elosztóhálózatok, az eladás helye és a használat is lényegesen eltérő az áruk között, ugyanakkor a verseny fogalmai szerint nem áll fenn közöttük kiegészítő jelleg. Következésképpen egyáltalában nincs szó képzettársításról, vagyis a felperes számára lehetetlen, hogy a korábbi védjegyek állítólagos megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét tisztességtelenül kihasználja.

A beavatkozó azon érveléssel kapcsolatban, amely szerint ezt a jó hírnevet csökkentheti a korábbi védjegyek felhígulása vagy a TDK védjegy rossz minőségű áruk tekintetében történő használata anélkül, hogy azt ellenőrizni tudná, a felperes azt válaszolta, hogy ez az érv nem megalapozott. Álláspontja szerint a fogyasztók tisztán meg tudják különböztetni egymástól a szóban forgó védjegyeket. Ráadásul a felperes arra hivatkozik, hogy kizárólag luxusminőségű árukat értékesít, és topmodelleket felvonultató rangos reklámokban hirdet.

³ Az ítéletet ismerteti dr. Vida Sándor: Az Európai Bíróság védjegy jogi gyakorlata. Miskolc, 2006, p. 169

Általánosságban a bejelentett védjeggyel megjelölt áruk egyáltalában nem keltenek negatív vagy káros képet.

Az A–R melléklet a felperes szerint nem bizonyította a TDK megjelölés védjegyként történő használatát. Egyébiránt a korábbi védjegyek használatának intenzitása csekélyebb, mint amit a beavatkozó neki tulajdonít. A felperes arra is hivatkozott, hogy a mellékletekben nem szerepelt összecszerően a beavatkozóknak a szóban forgó árukra vonatkozó eladási volume-ne, sem az általa marketingre és szponzorálásra fordított összeg.

Az *alperes* (BPHH) mindenekelőtt emlékeztetett arra, hogy a Fellebbezési Tanács ki-mondta, hogy az EK-védjegyrendelet 8. cikkének (5) bekezdése alkalmazható, és a beavat-kozó által benyújtott bizonyítékok alapján megállapította, hogy a beavatkozó alátámasz-totta a megtámadott határozatban foglalt tényeket. A Fellebbezési Tanács ennek alapján a megtámadott határozatban foglalt megállapításokra juthatott, melyek szerint, amint azt a Felszólalási Osztály megállapította, a beavatkozó korábbi védjegyei az EK-védjegyrendelet 8. cikkének (5) bekezdése által nyújtott kiterjedt oltalomra jogosultak, és jó hírnevük-nél fogva jelentős megkülönböztetőképeséggel rendelkeznek.

A BPHH álláspontja szerint a Fellebbezési Tanácsnak a korábbi védjegyek jó hírnevére vonatkozó értékelése nem hibás. A beavatkozó által benyújtott bizonyítékokat illetően a Fel-lebbezési Tanács helyesen vizsgálta a 18 mellékletet azok összességében és nem egymástól külön. Az említett mellékletek ilyen beható vizsgálata a felek ezekre vonatkozó megállapí-tásait is magában foglalta.

Azon terület (territory) vonatkozásában, ahol a jó hírnév megállapítása szükséges, a BPHH úgy vélte, hogy a beavatkozó sikerrel bizonyította, hogy korábbi védjegyei különö-sen ismertek Franciaországban, Németországban, Svédországban és az Egyesült Királyság-ban, ezáltal teljesítik nemzeti és közösségi szinten is a jó hírnév feltételeit.

Ezen túl a BPHH minden tekintetben csatlakozott a Fellebbezési Tanács értékeléséhez, amely szerint a felszólalási eljárás folyamán benyújtott bizonyítékok alátámasztják egy hosz-szú távú, jelentős mértékű szponzori tevékenységből eredő jó hírnév létrejöttét és fennma-radását. Hangsúlyozta azt is, hogy egyetért a Fellebbezési Tanács értékelésével, amely szerint jelentős kereskedelmi érték (goodwill) jött létre, maradt fenn és szolgál alapul a folyamatos terjeszkedéshez és beruházásokhoz.

Eszerint tehát nyilvánvaló, hogy a korábbi védjegyek jó hírnévnek örvendenek azon tény-nél fogva, hogy az EK tagállamai vásárlóközönségének jelentős része ismeri azokat, amint azt bizonyítja többek között az O melléklet tárgyát képező piackutatás is.

A BPHH szerint a Fellebbezési Tanács pontosan használta a korábbi védjegy megkülön-böztetőképesége vagy jó hírneve megsértésének vagy tisztességtelen kihasználásának fog-galmát. Így az helyesen vélte úgy, hogy a beavatkozó által benyújtott bizonyítékok alátá-masztják, hogy a neki tulajdonított jó hírnévre a vásárlóközönség jelentős része körében szert tett, főként mint egyes áruk gyártója, illetve mint olyan piaci szereplő, amely szpon-zorként működik a sport, valamint popsztárok koncertjeinek produkciója területén.

Egyébként a korábbi védjegy jó hírnevét ért sérelem nem szükséges feltétel. Elegendő a megkülönböztetőképesség sérelmének előidézése, amiből nem következik feltétlenül a védjegy degradálása vagy elhomályosítása (tarnishment).

Az alperes álláspontja szerint nem zárható ki, hogy a felperes a jövőben nem fog sportruházati cikkeket (vagy cipőket, illetve sporttevékenység során használatos kalapárúkat) gyártani, és azokon nem tünteti fel a TDK megjelölést. Így, mivel a bejelentett védjegy azonos a beavatkozó egyik vagy másik korábbi védjegyével, arra lehet következtetni, hogy a vásárlóközönség azt hiheti, hogy a felperes által gyártott áruk a beavatkozó által vagy engedélye mellett, sokrétű szponzori tevékenységének keretein belül készülnek.

Végezetül pedig az EK-védjegyrendelet 8. cikk (5) bekezdésének alkalmazási feltételéről, nevezetesen az „alapos ok”-ra vonatkozó kitételről szólva a BPHH kifejtette, hogy mivel a felperes nem igazolta, hogy a bejelentett védjegyet alapos okkal szándékozik használni, helyes a Fellebbezési Tanács álláspontja, mely szerint a bejelentett védjegyek használata nem alapos okkal történt.

A beavatkozó (a TDK védjegy jogosultja) a saját korábbi védjegyeinek jó hírnevét illetően benyújtott bizonyítékok jelentőségét hangsúlyozta, például azt a tényt, hogy Európában realizált üzleti forgalma 1996-ban 628 millió USD volt. Kiemelte továbbá azt is, hogy az Európában értékesített audio- és videokazettákat teljes egészében ott is gyártják.

A hivatkozott General Motors-ítéletben meghatározott, piaci részesedéssel kapcsolatos első feltétellel kapcsolatban a beavatkozó bizonyította, hogy Európában ő bír az egyik legnagyobb piaci részesedéssel. A második, a korábbi védjegyek használatának intenzitására, földrajzi kiterjedésére és időtartamára vonatkozó feltétellel kapcsolatban bizonyította, hogy a korábbi védjegyek használatának intenzitása kapcsolatban áll az általa elért jelentős piaci részesedéssel, valamint hogy tevékenységét Európában 1973-ban kezdte, és azóta továbbfejlesztette, és áruait a szóban forgó védjegyekkel ellátva az Európai Unió valamennyi országában reklámozta. Hangsúlyozta továbbá, hogy szponzori tevékenysége a szóban forgó védjegyek fokozottabb ismertségéhez vezetett. Ugyanis a beavatkozó által szponzorált zenéi és sportesemények hatására a vásárlóközönség még fogékonyabbá vált az ő védjegyeire, egyértelműen túlmutatva az említett védjegyekkel megjelölt áruk értékesítésén.

A felperes érve, amely szerint a korábbi védjegyeket semmi esetre sem érhette sérelem, mivel a bejelentett védjegyet luxus ruházati cikkeken kívánják feltüntetni, nem bír relevanciával, és a sérelem fennáll, függetlenül attól, hogy a szóban forgó áruk luxusminőségűek-e vagy sem. A beavatkozó rámutatott továbbá arra, hogy az sem zárható ki, hogy a felperes TDK megjelöléssel ellátott pólókat fog értékesíteni olyan eseményeken, amelyeknek a szponzora ő maga.

ÍTÉLET

Ezt követően az EK Törvényszéke a 2006. szeptember 13-i tárgyalást követően T 477/04 sz. alatt hozott ítéletével⁴ a keresetet elutasította, miáltal a BPHH bejelentést elutasító határozata véglegessé vált.

Az ítélet indokolása.

A korábbi védjegy számára az EK-védjegyrendelet 8. cikkének (5) bekezdése által biztosított, kiterjedt védelem több feltétel együttes fennállását feltételezi. Először is, az állítólagosan jó hírnevű védjegynek lajstromozott védjegynek kell lennie. Másodsorban e védjegynek és a bejelentett (későbbi) védjegynek azonosnak vagy hasonlóknak kell lennie. Harmadsorban jó hírnevnek kell örvendenie az Európai Közösség területén belül, amennyiben korábbi közösségi védjegyről van szó, vagy az érintett tagállam területén, amennyiben korábbi nemzeti védjegyről van szó. Negyedsorban legalább az alábbi két feltétel egyikének fenn kell állnia: *i)* a korábbi védjegy megkülönböztetőképességének vagy jó hírnevének tisztességtelen kihasználása *ii)* vagy a korábbi védjegy megkülönböztetőképességének vagy jó hírnevének sérelme. Végezetül pedig a bejelentett védjegy e használatának alapos ok nélkül kell történnie (ítélet, 43. pont).

Jelen ügyben nem vitatható, hogy a bejelentett védjegy azonos vagy hasonló a korábbi védjegyekkel, és e korábbi védjegyek lajstromozásra kerültek (ítélet, 44. pont).

Egyébiránt a Fellebbezési Tanács, miután megállapította, hogy a bejelentett védjegy tisztességtelenül kihasználja a korábbi védjegyek megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét, és mivel az EK-védjegyrendelet 8. cikke (5) bekezdésének alkalmazási feltételei alternatív feltételek, nem vizsgálta, hogy a fenti 43. pont *ii)* alpontjában foglalt feltétel teljesül-e. Továbbá nem vitatható, hogy a felperes egyetlen, az EK-védjegyrendelet 8. cikke (5) bekezdése szerinti alapos okra sem hivatkozott (ítélet, 45. pont).

Ilyen körülmények között először is azt kell megvizsgálni, hogy a korábbi védjegyek jó hírnevnek örvendenek-e, másodsorban pedig, hogy a bejelentett védjegy tisztességtelenül kihasználja-e a korábbi védjegyek megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét (ítélet, 46. pont).

A jó hírnévről

A felperes lényegében azt állítja, hogy a Fellebbezési Tanács hibát követett el a beavatkozó által a korábbi védjegyek jó hírnevének és megkülönböztetőképességének megállapítása céljából benyújtott mellékletek bizonyító erejének értékelése során (ítélet, 47. pont).

Az EK-védjegyrendelet 8. cikkének (5) bekezdése nem határozza meg a jó hírnév fogalmát. Ugyanakkor az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatából következik a védjegyekre vo-

⁴ Magyarul is: <http://eur-lex.europa.hu>

natkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 1988. december 21-i 89/104/EGK első tanácsi irányelv⁵ 5. cikkének (2) bekezdése vonatkozásában, amelynek normatív tartalma lényegében az EK-védjegyrendelet 8. cikke (5) bekezdésének felel meg, hogy a jó hírnév feltétele az, hogy a korábbi védjegyet az azzal ellátott árukon vagy szolgáltatásokon keresztül az érintett vásárlóközönség jelentős része ismerje (ítélet, 48. pont).

E feltétel vizsgálata során tekintetbe kell venni az ügy minden releváns elemét, többek között a védjegy piaci részesedését, a védjegy használatának intenzitását, földrajzi kiterjedését és tartamát, valamint a vállalkozás által a védjegy reklámozása céljából megvalósított beruházások jelentőségét. Az Európai Bíróság a fent hivatkozott General Motors-ítéletében kifejtette, hogy az irányelv 5. cikke (2) bekezdésének sem a szövege, sem a szellemisége nem teszi lehetővé annak előírását, hogy az érintett vásárlóközönség egy meghatározott százalékanak körében a korábbi védjegy ismert legyen, és hogy ennek a jó hírnévnek az érintett földrajzi terület jelentős részén kell fennállnia. Az Európai Bíróság ezen ítéletében kimondott feltételeket az Elsőfokú Bíróság két ítélete explicite [az Elsőfokú Bíróság T-8/03. sz., a Pucci (EMILIO PUCCI)-ügyben 2004. december 13-án hozott ítéletének (EBHT 2004., II-4297. o.) 67. pontja⁶] vagy impliciten [az Elsőfokú Bíróság T-67/04. sz., a Spa Monopole kontra OHIM – Spa Finders Travel Arrangements (SPA FINDERS)-ügyben 2005. május 25-én hozott ítéletének (EBHT 2005., II-1825. o.) 34. pontja⁷] is átveszi (ítélet, 49. pont).

A Törvényszék megállapítja mindenekelőtt, hogy a megtámadott határozat (26. pont) helyesen veszi át a fent hivatkozott General Motors-ítéletben a korábbi védjegyek jó hírneve és megkülönböztetőképessége megállapítása céljából meghatározott feltételeket (ítélet, 50. pont).

A Törvényszék úgy véli továbbá, hogy a Fellebbezési Tanács nem követett el hibát a beavatkozó által, a korábbi védjegyek jó hírnevének megállapítása céljából benyújtott bizonyítékok értékelése során (ítélet, 51. pont).

A Fellebbezési Tanács helyesen vette tekintetbe a megtámadott határozat 27. pontjában az A–R mellékleteket azok összességében, jelentőséget tulajdonítva különösen a szóban forgó korábbi védjegyek használatának intenzitására, időtartamára és földrajzi kiterjedésére vonatkozó megállapításoknak (ítélet, 52. pont).

⁵ HL-1989. L. 40., p. 1; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, p. 92

⁶ Eszerint:

Ahogy az az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatából következik, a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 1988. december 21-i 89/104/EGK első tanácsi irányelv 5. cikkének (2) bekezdése vonatkozásában, amelynek normatív tartalma lényegében a 40/94 rendelet 8. cikke (5) bekezdésének felel meg, a jó hírnév feltétele az, hogy a korábbi védjegyet az azzal ellátott árukon vagy szolgáltatásokon keresztül az érintett vásárlóközönség jelentős része ismerje. E feltétel vizsgálata során tekintetbe kell venni az ügy minden releváns elemét, többek között a védjegy piaci részesedését, a védjegy használatának intenzitását, földrajzi kiterjedését és tartamát, valamint a vállalkozás által a védjegy reklámozása céljából megvalósított beruházások jelentőségét.

⁷ Eszerint:

... az ítélkezési gyakorlat értelmében a jó hírnév feltétele az, hogy a korábbi védjegyet az azt hordozó áruk vagy szolgáltatások által az érintett vásárlóközönség nagy része ismerje ...

A Fellebbezési Tanács a megtámadott határozat 29. pontjában bemutatja, hogy a beavató a felszólalási osztály előtt folyó eljárásban bizonyította, hogy:

- „1973 óta van Európában kereskedelmileg jelen”;
- „1988 óta gyárt Európában audio- és videokazetta-alkotóelemeket”;
- „kereskedelmi képviselte van Németországban, Franciaországban, Olaszországban, Ausztriában, Svédországban, Lengyelországban és az Egyesült Királyságban”;
- „egy közösségi védjegyen túl nemzeti védjegyek, nevezetesen a TDK szóvédjegy, valamint a TDK szó- és ábrás védjegy vagy mindkettő jogosultja az Európai Közösség tizenkét tagállamában, köztük az elsőnek 1969 óta”;
- „1998 októbere és 1999 szeptembere között TDK védjegyeinek használatával Nagy-Britanniában 49,5%-os, míg Európában 22,1%-os piaci részesedést szerzett 8 mm-es videokazetták tekintetében, és ugyanezen időszakra Nagy-Britanniában 64,1%-os, Európában pedig 39,3%-os volt a részesedése az audiókazetták piacán”;
- „védjegyei használatával öt európai turnét vagy zenei eseményt szponzorált olyan fellépőkkel mint a Rolling Stones (1990), Paul McCartney (1991), Phil Collins (1994), Tina Turner (1996) és Janet Jackson (1998); továbbá valamennyi atlétikai világbajnokságot 1983 óta; egyes időszakokban a finn nemzeti atlétikai és hokiválogatottat, az olasz Milan AC labdarúgóklubot, a holland Ajax Amsterdam labdarúgóklubot, a spanyol TDK Manresa kosárlabdaklubot, a svéd Uppsala Gators kosárlabdaklubot és az angol Crystal Palace labdarúgóklubot”;
- „a védjegyet akár a versenyzők rajtszámán, akár közvetlenül a sportruházati cikkeken tüntették fel, e ruházati cikkeket, melyek főként sportruházati cikkeket foglaltak magukban, köztük labdarúgómezt és -sortot, kosárlabdamezt és -sortot, sport felsőruházatot stb., a TDK védjeggyel forgalmazták”;
- „a védjegyeket megjelenítették a stadionok körül a reklámtáblákon, a léggömbökön stb.” (ítélet, 53. pont).

A megtámadott határozat 30. pontjában a Fellebbezési Tanács úgy véli, hogy a fenti pontban érintett, kereskedelmi és szponzori tevékenységek kiterjedtek egész Európára, és jelentős anyagi és időráfordítást, valamint erőfeszítéseket igényeltek. A Fellebbezési Tanács megállapítja továbbá, hogy a szponzorált eseményeket gyakran közvetítették televízióban, vagy rögzítették, így a korábbi védjegyeket a közönség gyakrabban látta (ítélet, 54. pont).

A megtámadott határozat 31. és 32. pontjában a Fellebbezési Tanács a beavató által benyújtott bizonyítékok értékelését végzi, és megállapítja korábbi védjegyek jó hírvének és megkülönböztetőképességének meglétét. A következőket mondja:

„A Fellebbezési Tanács álláspontja szerint a fentebb vizsgált bizonyítékok jelentős idő- és anyagi ráfordítás és erőfeszítések eredményei, amelyek meglehetősen és szokatlanul hosszú időszakra kiterjednek a felszólaló audio- és videokazettái, valamint védjegyei promóciójának vonatkozásában. Az, hogy a piackutatások a tényleges eladási mutatókat és reklám-információkat veszik át, alátámasztja a felszólaló által védjegyei jó hírneve és ismertsége

tekintetében előterjesztett minden érvét. A benyújtott bizonyítékok nyilvánvalóvá teszik, hogy egy jelentékeny időszakban folytatott szponzori tevékenységhez kapcsolódva a védjegy megszerezte és fenntartotta jó hírnevét, kialakult és továbbra is fennáll jelentős közismertsége, továbbá számottevő kereskedelmi értékkel bír, ami igazolja a ráfordítások folytatását. A benyújtott iratokból és a felszólaló által védjegyének a szponzorálás által történt promóciója céljából megvalósított beruházásaiból kiderül, hogy a védjegy jelentős jó hírnévnek örvend, amely minden bizonnyal azon a tényen alapul, hogy a védjegy az érintett közönség jelentős része körében ismert. Mivel az olyan tevékenységek, mint az atlétika, a kosárlabda, a labdarúgás és a zenei rendezvények a „rajongók”, a popsztárok, a labdarúgók és az adott sport megszállott imádóinak ragaszkodását és hűségét erősítik, a Fellebbezési Tanács meg van győződve arról, hogy a felszólaló védjegye és tevékenysége közötti kapcsolat igen jelentős ismertséget eredményezett és jó hírnevet szerzett, amely túlmutat a védjeggyel megjelölt árukhoz egyszerűen kapcsolt hírnéven. Következésképpen a felszólalónak jogában áll védjegye számára igényelni az EK-védjegyrendelet 8. cikke (5) bekezdése szerinti minél kiterjedtebb oltalmat, amint azt a Felszólalási Osztály megállapította. Tehát a védjegy, függetlenül az esetlegesen benne rejlő megkülönböztetőképességétől, és mivel a TDK megjelölés nincs semmiféle kapcsolatban a vitatott árukkal, az általa megszerzett jó hírnév folytán jelentős megkülönböztetőképességgel rendelkezik” (ítélet, 55. pont).

A Törvényszék az iratok fényében úgy véli, hogy a megtámadott határozat 29–32. pontjait fenn kell tartani. Ugyanis a beavatkozó az A–R mellékletek összességével bizonyította, hogy Európában, beleértve a népes tagállamokat is, 1988 óta folytatott kereskedelmi tevékenysége természetét és kiterjedését mind a gyártás, mind a forgalmazás, a szponzorálás és a szóban forgó korábbi védjegyekkel kapcsolatos promóció vonatkozásában felállított feltétel teljesülését, nevezetesen hogy a közönség meghatározó részének körében az ő védjegye ismert (ítélet, 56. pont).

Meg kell állapítani továbbá, hogy a szóban forgó korábbi védjegyekkel megjelölt áruk, mint az Európa háztartásaiban igen elterjedt audio- és videokazetták eladásának mértéke, valamint a számos nézőt vonzó szponzorált események nagysága, gyakorisága és rendszeressége, amelyek folyamán e védjegyet használták, alátámasztja a Fellebbezési Tanács értékelését, amely szerint a szóban forgó korábbi védjegyek teljesítik az ítélkezési gyakorlat által a jó hírnév vonatkozásában felállított feltételt, nevezetesen, hogy ismertek a közönség meghatározó részének körében (ítélet, 57. pont).

Azzal kapcsolatban, hogy a beavatkozó által korábbi védjegyeinek jó hírneve megállapítása céljából benyújtott egyes mellékletek, különösen pedig az O melléklet, nem bírnak bizonyító erővel, meg kell állapítani, hogy még ha feltételezzük is, hogy ennek bizonyító ereje nem elégséges, ez a helyzet még nem képes gyengíteni a fenti 56. és 57. pontban foglalt megállapításokat. A Fellebbezési Tanács ugyanis a szóban forgó korábbi védjegyek jó hírnevének vizsgálatát a beavatkozó által benyújtott mellékletek összességére alapozta. Ezek

együttes olvasatából az következik, hogy a Fellebbezési Tanács nem követett el hibát ezen összességben vizsgált mellékletek bizonyító erejének értékelése során (ítélet, 58. pont).

A megtámadott határozatot a korábbi védjegyek az EK-védjegyrendelet 8. cikke (5) bekezdése szerinti jó hírnevének megállapításával kapcsolatos részében tehát nem kell határon kívül helyezni (ítélet, 59. pont).

A korábbi védjegyek megkülönböztetőképességének vagy jó hírnevének tisztességtelen kihasználásáról

A továbbiakban azt kell megvizsgálni, hogy a bejelentett védjegy tisztességtelenül használja-e ki a korábbi védjegyek megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét (ítélet, 60. pont).

A Fellebbezési Tanács e tekintetben rámutatott (a megtámadott határozat 33–39. pontja) azon okokra, amelyek folytán megvalósul a tisztességtelen kihasználás, és megállapította többek között a következőket.

„A Fellebbezési Tanács álláspontja szerint a felszólaló által benyújtott bizonyítékok alátámasztják, hogy az általa nemcsak egyes áruk gyártójaként, hanem a főként sportesemények és nagy zenei rendezvények szervezését érintő szponzori tevékenységeinek következtében megszerzett jó hírnév a vásárlóközönség jelentős része körében fennáll” (határozat, 37. pont).

Tagadhatatlan, hogy szponzori tevékenységeinek keretén belül a felszólaló védjegyét megjelenítő ruházati cikkeket gyárt, vagy ezek gyártásával foglalkozik. Noha az áruk elsődleges rendeltetése a védjegy promóciója, ugyanakkor igaz, hogy a szóban forgó vásárlóközönség hozzá van szokva, hogy a védjegyet ezen árukon megjelenítve lássa sport- vagy zenei rendezvények során (határozat, 38. pont).

A bejelentő azt tervezi, hogy a védjegyet ruházati cikkeken, cipőkön és kalapárukon fogja használni, megszorítás nélkül. Ez azt jelenti, hogy a kiválasztás magában foglal mindenféle ruházati cikket, beleértve a sportruházati cikkeket is. Nincs ok annak feltételezésére, hogy a bejelentő nem használja majd a TDK betűket pólókon, sortokon, felsőruházaton vagy hasonló sportfelszerelésen. Ugyanezen megfontolásokat kell alkalmazni a sporteseményeken használt cipők és kalapáruk vonatkozásában is. Mivel a bejelentett védjegy azonos a felszólaló egyik védjegyével, a szóban forgó vásárlóközönség azt fogja feltételezni, hogy a ruházati cikkeket, cipőket és kalapárukat a felszólaló gyártotta, vagy a TDK engedélyével gyártották őket szponzori tevékenységének keretén belül. Más szóval a bejelentő saját áruirányába fog vonzani minden olyan vásárlót, aki jelenleg a felszólalóhoz mint atlétikai világrendezvények és európai zenei események szponzorához kötődik, amely eseményekre a felszólaló igen jelentős (enormous) időt, fáradságot és pénzt fordított, amint azt a megtámadott határozat megállapítja. Egy időben van szó a jó hírnévvel rendelkező védjegyeken való „élősködésről” (free-riding) és a jó hírnevükből eredő kereskedelmi haszon kihasználásának kísérletéről. A Fellebbezési Tanács álláspontja szerint ez megfelel a korábbi védjegyek megkülönbözte-

tőkéessége, illetve jó hírneve tisztességtelen kihasználásának (határozat, 39. pont – ítélet, 61. pont).

Így a Fellebbezési Tanács álláspontját lényegében az alábbi megállapításokra alapozta. A korábbi védjegyek egyébként is megállapítást nyert jó hírneve, valamint megkülönböztetőképesége a beavatkozó sport- és zenei eseményekkel kapcsolatos szponzorálás keretén belül végzett promóciós- és reklámtevékenységével egészül ki. Különösen ami a sporteseményeket illeti, a vásárlóközönség hozzá van szokva, hogy látja a TDK védjegyet az ezen eseményekhez kötődő ruházati cikkeken. Ezen túl a bejelentett védjegy felperes által történő használata általában ruházati cikkek, különösen pedig a beavatkozó által sportszponzori tevékenységeinek keretén belül szokásosan használt áruk vonatkozásában alkalmas arra, hogy a vásárlóközönségben azt a képzetet keltse, hogy e ruházati cikkeket a beavatkozó vagy mások az ő engedélyével gyártották. A rendelkezésére álló bizonyítékok alapján a Fellebbezési Tanács megállapította, hogy a bejelentett védjegy felperes által történő használata a TDK védjegy és a korábbi védjegyek jó hírnevéhez és megkülönböztetőképeségéhez kötődő kereskedelmi érték közötti valószínű képzetértékesítés folytán alkalmas arra, hogy a vásárlókban azt a képet keltse, hogy a felperes áruit vásárolják (ítélet, 62. pont).

A felperes lényegében kétségbe vonja a Fellebbezési Tanács álláspontjának kiindulópontját képező iratok bizonyító erejét. Kiemeli különösen azt, hogy az általa a vásárlóközönségnek eladni kívánt áruk forgalmazása egészen eltérő elosztási hálózaton történik, és a sportolók rajtszámán és pólóján feltüntetett korábbi védjegyek (pl. ADIDAS) a vásárlóközönség tudatában nem társulnak a beavatkozó szponzori tevékenységéhez (ítélet, 63. pont).

A Törvényszék emlékeztet arra, hogy a korábbi védjegy jogosultja nem köteles bizonyítani védjegyének tényleges és folyamatban lévő veszélyeztetését. Ugyanakkor olyan bizonyítékokat kell szolgáltatnia, amelyekből *prima facie* következtetni lehet a tisztességtelen kihasználás vagy sérelem nem csupán feltételezett jövőbeni veszélyére (a fent hivatkozott SPA-FINDERS-ítélet 40. pontja⁸ – jelen ítélet, 64. pont).

A korábbi védjegy megkülönböztetőképeségének vagy jó hírnevének tisztességtelen kihasználását úgy kell értelmezni, hogy az magában foglalja egy megbecsülésnek örvendő védjegy nyilvánvalóan élőködő módon történő kizsákmányolását, valamint a jó hírnevének kihasználására irányuló kísérletet (lásd a fent hivatkozott SPA-FINDERS-ítélet 51.

⁸ Eszerint:

... a közösségi védjegyrendelet 8. cikke (5) bekezdésének célja nem az, hogy kizárja valamennyi, egy jó hírnévnek örvendő védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló védjegy lajstromozását. E rendelkezés rendeltetése az, hogy lehetővé tegye egy jó hírnévnek örvendő, korábbi nemzeti védjegy jogosultja számára, hogy felszólalhasson azon védjegyek lajstromozása ellen, amelyek a korábbi védjegy jó hírnevét vagy megkülönböztetőképeségét sérthetik, vagy ezen jó hírnevet vagy megkülönböztetőképeséget tisztességtelenül kihasználhatják. Ezen a ponton ki kell fejteni, hogy a korábbi védjegy jogosultja nem köteles bizonyítani védjegyének tényleges és folyamatos (actual) veszélyeztetését. Ugyanakkor olyan bizonyítékokat kell szolgáltatnia, amelyekből *prima facie* következtetni lehet a tisztességtelen kihasználás vagy sérelem nem csupán feltételezett jövőbeni veszélyére.

pontját).⁹ A Törvényszék megállapítja továbbá, hogy minél jelentősebb a korábbi védjegy megkülönböztetőképessége és jó hírneve, annál könnyebben fogadható el a sérelem veszélye (ítélet, 65. pont).

Jelen ügyben hangsúlyozni kell, hogy a beavatkozó bizonyította korábbi védjegyeinek jó hírnevét, és a Fellebbezési Tanács megállapította (a megtámadott határozat 32. pontja), anélkül, hogy e tekintetben ellentmondott volna, hogy a korábbi védjegyek jó hírnevüknel fogva jelentős megkülönböztetőképességgel rendelkeznek. Ezt a megállapítást egyébiránt a korábbi védjegyek referenciapiacokon történő jelentős térhódítása is alátámasztja (ítélet, 66. pont).

Ilyen körülmények között a Törvényszék úgy véli, hogy a Fellebbezési Tanács helyesen vehette úgy a beavatkozó szponzori, különösen sportszponzori tevékenysége okán, hogy a bejelentett védjegy felperes által sportruházati cikkeken történő és ki nem zárható használata azt a látszatot kelti, hogy e ruházati cikkeket a beavatkozó gyártja, vagy az ő engedélyével gyártják. Ez a helyzet önmagában olyan tényező, amely lehetővé teszi *prima facie* annak megállapítását, hogy fennáll a nem csupán feltételezett veszély, hogy a felperes a korábbi védjegyek jó hírnevét tisztességtelenül kihasználja, amely jó hírnév a beavatkozó által több mint húsz éve folytatott tevékenység, erőfeszítések és ráfordítások eredménye (ítélet, 67. pont).

MEGJEGYZÉSEK

1. A jó hírű védjegy szélesebb körű oltalma az európai (közösségi) védjegyjog egyik vívmánya,¹⁰ s azt a magyar jog [Vt. 4. § (1) bek. c) pont] is átvette. Védjegytiltási ügyekben a Magyar Szabadalmi Hivatal több olyan határozatot hozott már, amely a jó hírű védjegy oltalmát biztosította.
2. Az itt ismertetett határozat – bár azt „csak” az EK Törvényszék, pontosabban az Elsőfokú Bíróság hozta – betekintést enged abba, hogy
 - a felszólalási eljárás résztvevői,
 - a felszólalást másodfokon elbíráló Fellebbezési Tanács,
 - a bíróság
 milyen körülmények között járt el a jogszabály és a joggyakorlat által felállított feltételek kimunkálása, illetve vizsgálata során, amelyeket az ítélet 43. pontja elvontan meghatároz. Ez indokolta a jogeset ilyen részletességgel történt ismertetését.

⁹ Eszerint:

A korábbi védjegy megkülönböztetőképességének vagy jó hírnevének tisztességtelen kihasználását úgy kell értelmezni, hogy az magában foglalja egy megbecsülésnek örvendő védjegy nyilvánvalóan elősködő módon történő kizsákmányolását, valamint a jó hírnevének kihasználására irányuló kísérletet (lásd ebben az értelemben *Jacobs* főtanácsnok, *Adidas-ítélettel* kapcsolatos perösszefoglalója 39. pontját).

¹⁰ *Vida*, id. mű (3), p. 180

3. Számomra különösen meggyőző és rokonszenves az ítéletnek az a megállapítása (58. pont), amely – összhangban a Fellebbezési Tanács határozatával – lényegileg azt mondja, hogy még ha a felhozott bizonyítékok közül valamelyik (piackutatás) nem is fogadható el, a többi bizonyíték azonban kellőképpen megalapozza a döntést, úgy a döntés az el nem fogadott bizonyíték miatt nem kérdőjelezhető meg.
4. Érdekességként megjegyzem, hogy az ítélet csak utalás formájában tesz említést arról a jogszabályi feltételről, hogy a felperesnek „alapos oka” (az EK-védjegyrendelet az „indokolatlan” kifejezést használja) volt-e, hogy más jó hírű védjegyet sajátjaként bejelentse. Amint azt a BPHH (az alperes) előadta, a felperes ilyet nem igazolt. Egyébként nehéz is elképzelni olyan alapos okot, amely az ilyen eljárást menthetővé tenné. Mint jogi képviselő alighanem nehéz helyzetben volnék, ha ilyesféle (alapos) okot kellene kitalálnom vagy magyaráznom.
5. Annak érdekében, hogy a terjedelmes ítélet a tényállás egy lényeges elemét ne homályosítsa el, visszatérek annak megemlítésére, hogy a jogvita tárgyát közösségi védjegybejelentés képezte. Nemzeti, pl. magyar védjegybejelentés esetében a védjegy magyarországi jó hírnevének vizsgálata lett volna az elbíráló szerv feladata. Úgy gondolom, hogy a TDK védjegy jó hírneve Magyarországon is bizonyítható lett volna. Közösségi védjegybejelentésről lévén szó érthető, hogy a felszólaló védjegyének jó hírnevét a „népes” tagállamokra vetítve (ítélet, 56. pont) bizonyította.
6. Magyar vagy nemzetközi védjegy magyar része jó hírűségének vizsgálata esetén a Magyar Szabadalmi Hivatalnak, illetve a Fővárosi Bíróságnak a fentiekben ismertetettekkel lényegileg azonos szempontok szerint kell mérlegelnie, hogy a védjegy jó hírűségére alapított szélesebb körű jogokat elismeri-e. Következik ez szintén a közösségi vívmányok, az *acquis communautaire* elvéből.

A VASÚT-VILLAMOSÍTÁS KEZDETEI MAGYARORSZÁGON – I. RÉSZ

BEVEZETÉS

Cikkünkben a magyarországi vasút-villamosítás legfontosabb állomásait követjük nyomon elsősorban a szabadalmakban is kifejeződésre jutó fejlesztések révén. Amikor a hazai vasút-villamosítással foglalkozunk, nem mehetünk el a nemzetközi vonatkozások mellett sem különösen amiatt, hogy éppen a magyar Kandó Kálmán számos külföldi villamosvasúti fejlesztésben vállalt aktív és az utókor számára is figyelemre méltó feladatokat. Cikkünk megírása során alapvetően két fő vonulatot különböztettünk meg: a helyi és a távolsági közlekedést. Bár a szakirodalmi források legfőképpen e két ágat különböztetik meg, ez a szétválasztás mégis önkényes marad, hiszen számos ponton e két vonulat érintkezik egymással, sőt, olyan további speciális hajtásokat is kifejleszt, mint a HÉV, a metró vagy a bányavasutak, valamint a fogaskerekű és a kötélpályán közlekedő vagy siklóvasutak. Cikkünkben azonban elsősorban a villamosítás fejlődési útjait követjük nyomon, amelyen haladva az említett szétválasztás célszerűnek látszik, és segít ezt a valóban nagy ívű fejlesztési folyamatot nyomon követni. Kiindulásul az állati és gőzerővel történő vasúti vontatást ismertnek tekintettük, így a fejlesztések nyomon követése speciálisan a villamosítás sajátosságaira, különösen az energia-hozzávezetés, az áramnemválasztás, a nyomatékátadás a vontatómotorról a hajtott tengelyekre, a vezérlés és egyéb kérdések áttekintésére irányult. Végezetül néhány kitekintő pillantást kívánunk vetni a jövőbe mutató, de már a jelenkorban is felfedezhető fejlesztési irányokra.

A villamos vontatás történeti fejlődése

A villamos vontatást az állati erővel, majd a gőzgép, illetve a gőzmozdony feltalálását követően a gőzgéppel mint erőgéppel való vontatás előzte meg. A történeti fejlődés logikus következménye, hogy a nagyobb távolságra, tehát a különböző települések között merült fel az igény a közlekedési eszközök fejlődésére, településen belül sokáig elegendő volt a gyalogos vagy állati erővel vontatott járművel való közlekedés. Így a távolsági és a városi közlekedés fejlődése különböző utat járt be, bár ez a két út sokszor összefutott. Az ember hamar felismerte, hogy a biztonságos közlekedéshez utakat kell építenie, különben az időjárás viszontagságaitól függően akár meg is hiúsulhat egy utazás, nem is beszélve az utazási idő kiszámíthatatlanságáról. Így adódott, hogy olyan vaspályát építsenek, amely az útépités problémáját megoldja. A városi közlekedés fejlesztése során vált különösen is nyilvánvalóvá, hogy a vasúti közlekedés fajlagos vonóerőigénye lényegesen kisebb, mint a közúti jár-

műveké annak ellenére is, hogy a városokban kövezet biztosította az útfelületet. Így a XIX. sz. '30-as éveiben omnibuszközlekedést indítottak el Európa több városában is mint a városi tömegközlekedés eszközt, majd a már bejáratott távolsági vasúti közlekedés mintájára a század közepétől lóvasutat üzemeltettek. Az első lóvasút 1832-ben New Yorkban indult el, Pesten 1866-ban valósult meg. A városi tömegközlekedésben is alkalmaztak gőzvontatást, különösen ott, ahol nagyobb tömeget kellett szállítani, ennek az elterjedését azonban akadályozta zajossága és szennyezőanyag-kibocsátása (a lóvasút is okozott környezetszennyezést, amellyel a kor tudósai egyre súlyosabb kérdésként foglalkoztak). A problémát az 1879-ben a berlini ipari kiállításon bemutatott, Siemens gyártmányú villamos mozdony, illetve annak továbbfejlesztése oldotta meg. Az első mozdony három hatszemélyes kiskocsit vontatott 7 km/h sebességgel¹. A világ első villamosvasútja az 1881-ben átadott, 2,5 km hosszú, Berlin-Lichterfeld vonal volt. Budapesten 1887. november 28-án indult meg az első városi villamosvasút a Nagykörúton a Nyugati pályaudvartól a Király utcáig. Ettől kezdve egyre nagyobb léptekkel haladt a fejlődés. A távolsági és a helyi közlekedés ismét kettévált, és külön utakon haladt tovább.

A VÁROSI VILLAMOS VASUTAK TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE

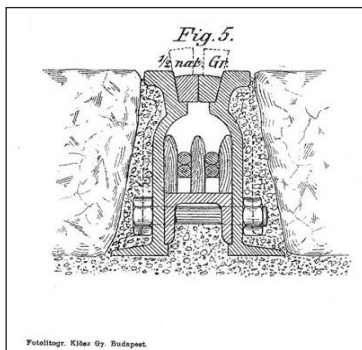
Az áram vezetése

1. ábra

A városi közlekedés esetében is meg kellett oldani a villamos energia járműhöz való hozzávezetését. A felsővezetékes megoldástól elzárkóztak a hatóságok életvédelmi szempontokra való hivatkozással. Az első járműveknél még maga a sín-szál volt az áramvezetés eszköze is, amely ugyancsak balesetveszélyesnek bizonyult. Így az első járműveknél az alsóvezetékes áramvezetés mellett döntöttek. Az első ilyen megoldás egy továbbfejlesztését mutatja be a HU6237 lajstromszámú, 1896-ban a Siemens & Halske berlini cég által szabadalmaztott megoldás (1. ábra).

¹ Danka M.: Jármű-műszaki alapismeretek (Kötőtpályás). KÖZDOK, Budapest, 1979.

2. ábra

A fejlődés további menetét ismerve azt gondolhatnánk, hogy a sínkorona síkja alatt vagy annak közelében elhelyezett áramvezető megoldások holtvágánynak bizonyultak. Ám az is ismertté vált, hogy a zárt pályás vasúti járművek esetében (metró, egyéb zárt pályás elővárosi vasutak) újra alkalmazták az alsó áramvezető síneket, ráadásul a zárt pályás elrendezés nagymértékben egyszerűsítette ezen vezetősínek beépítését is, mert maga a zárt pálya önmagában biztosítja, hogy ne kerülhessen illetéktelen személy a vezetősín közelébe (ilyen pl.: a budapesti metróhálózat vagy a londoni elővárosi vasutak táplálása).

A leírás jól mutatja, hogy éppen az életvédelem vezette a feltalálót arra, hogy képlékeny szigetelőanyagot helyezzen el az áramvezető csatornában, amely nem akadályozza az áram útját az áramszedő felé, de megvédi az utcán járókelőket a balesettől (2. ábra).

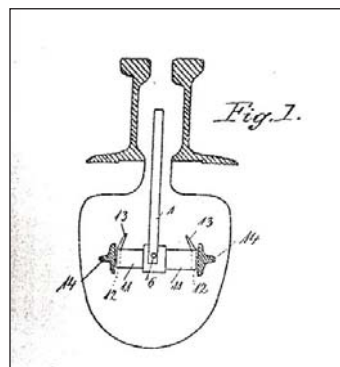
A Siemens & Halske cég 1898-as, HU10263 lajstromszámú szabadalmában tovább folytatta ezirányú fejlesztését (3. ábra), majd még ebben az évben a Budapesti Közúti Vaspálya Társaság „Áramszedő-hajó villamos vasutak számára” című szabadalmában a jobb érintkezés érdekében dolgozta ki megoldását (4–5. ábra).

3. ábra

4. ábra

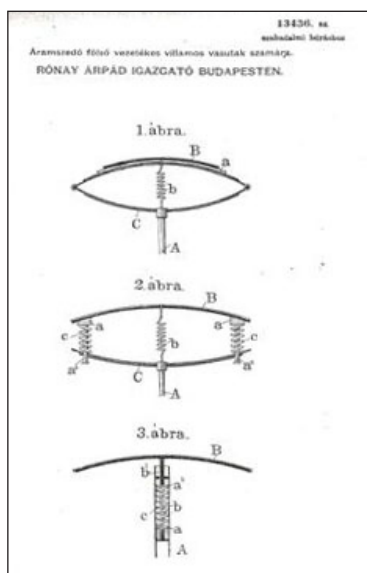

5. ábra

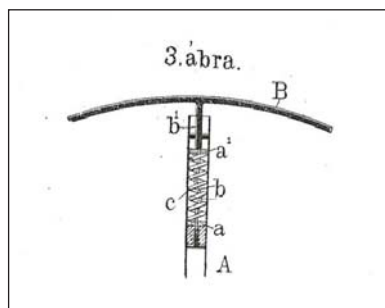

6. ábra

A hagyományos városi villamos vasutak esetében a fejlődés a hatóságok korábbi ellenvetései ellenére a felsővezetékes táplálás irányába fordult. Ezt tükrözi Rónai Árpád: „Áramvezető felső vezetékes villamos vasutak számára” (HU13436 – 6–8. ábra) című szabadalma is, amely a XIX. sz. utolsó évében született. Ez a megoldás a mereven a járműhöz rögzített áramszedő járműlengések miatt bekövetkező elpattanását és az ebből adódó szikrázást volt hivatott csökkenteni az áramszedő rugalmas megvezetése révén.

7. ábra

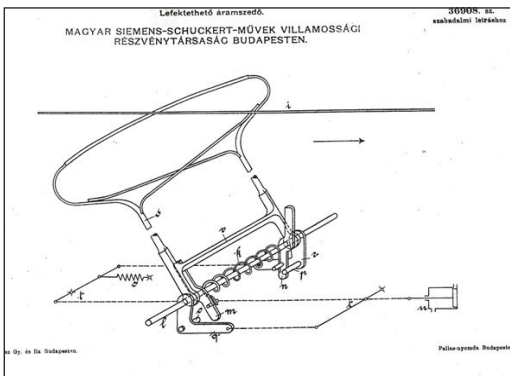

8. ábra

A századfordulótól kezdve pl. a Magyar Siemens-Schuckert-Művek Villamos Részvénytársaság „Lefektethető áramszedő” című, HU36908 lajstromszámú szabadalma tette lehetővé, hogy az áramszedőt annak egy egyszerű, ám ötletes megoldása révén el lehessen távolítani a felső vezetéktől annak lefektetésével (9–10. ábra).

9. ábra

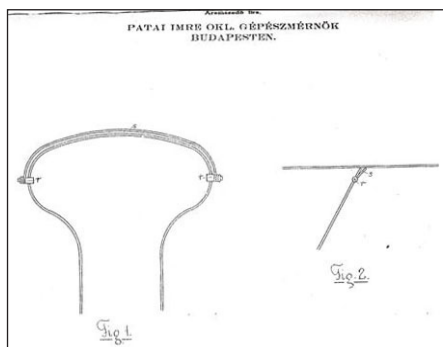

10. ábra

A további találmányok már elvezetnek az egészen az 1970-es évekig forgalomban is látható áramszedő líra (Patai Imre: Áramszedő lyra villamos vasutak számára, HU81961 – 11–12. ábra), illetve az áramszedő-érintkezők kialakításáig (Budapesti Villamos Városi Vasút Részvénytársaság: Áramszedő-érintkező fűlővezetékes villamos járművekhez, HU69299 – 13–14. ábra).

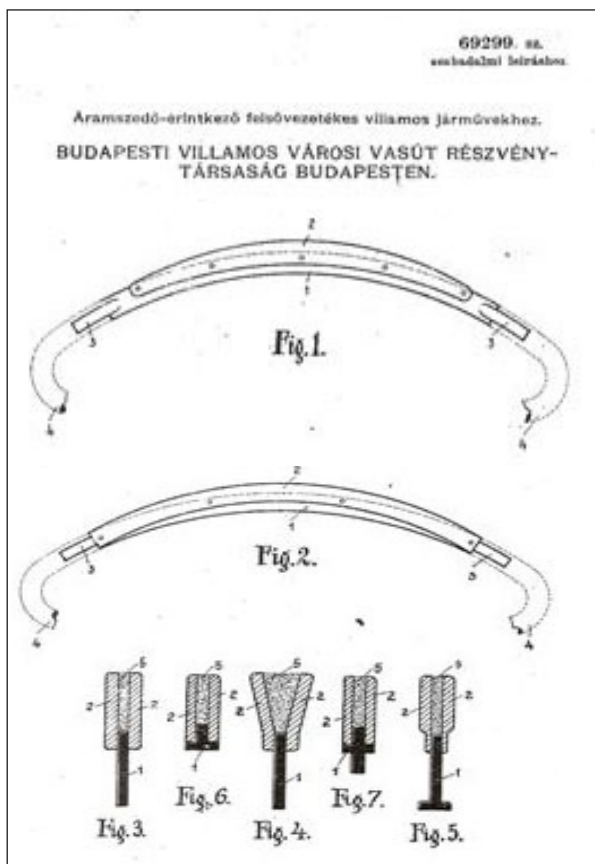
11. ábra

12. ábra

13. ábra

14. ábra

Érdemes megemlíteni azt a felsővezeték-felfüggesztési módot, amelynek a lényege, hogy felülnézetben nem szigorúan párhuzamosan követi a felsővezeték nyomvonala a sínszálakat, hanem a tartókhöz „cikkakk”-ban van rögzítve, ezáltal elérhető, hogy az áramszedő vezetékkel érintkező, egyébként annál gyorsabban kopó eleme nem egyetlen vonal mentén kopik – így lerövidülne az élettartama – hanem a teljes felülete váltakozva érintkezik a felsővezetékkel, így annak kopása is egyenletesebb.

Áramnem

A városi vasutaknál (és kezdetben a nagyvasúti vontatásban is) az egyenáramú vontatás terjedt el. A fejlődés sajátosságaiból következik, hogy a kezdeti időszakban hazánkban nem érhető tetten ilyen irányú fejlesztés, gyakorlatilag nem születtek ebben a témakörben magyar

szabadalmak. A hazai üzemeltetők akkoriban a mechanikus berendezéseket gyártották, a villamos berendezéseket készen vásárolták a Siemenstől. A nagyvasúti vontatásban azonban a későbbiek folyamán Kandó Kálmán beírta nevét ezen a téren is a technikatörténet könyvébe.

Ez az egyenáramú vontatás egyébként mind a mai napig megmaradt a városi és az elővárosi vasutak egy részénél is, sőt, más városi, villamos meghajtású járművek is inkább egyenárammal közlekednek, pl. a metró és a földalatti vasutak, a trolibusz.

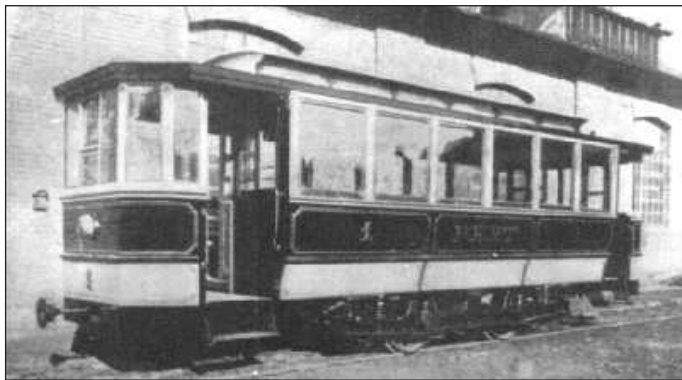
Nyomatékvitel a motorról a kerékpárra

Az energiabetáplálás után következő újabb problémát a villamos vontatómotorokon keletkező forgatónyomatéknak a kerékpárokra való átvitele jelentette. Az első Siemens-féle villamos mozdony hajtását úgy oldották meg, hogy a jármű alvázán elhelyezett vontatómotor tengelyéről acélsodrony segítségével továbbították a nyomatékot a kerékpárok tengelyére.

„Az A és B típusú villamosok közötti különbség az volt, hogy a B típus egymotoros jármű volt, ezért lánchajtást alkalmaztak a másik tengely meghajtására. Ennek megfelelően az A típusú kocsik a nagyobb vonóerőt igénylő meredekebb, illetve a pótkocsis vonalakon közlekedtek.

A motorkocsik alsó- és felsővezetékes szedővel rendelkeztek. Érdeemes megfigyelni a korai képeken, hogy a többi villamoson csak az egyik irányban van szedőkötél felszerelve – noha a kocsik kétirányú, és a szedőt is mindkét irányban kellett használni”² (15. ábra).

Ugyancsak a Schlick–Nicholson, illetve a Ganz-gyár terméke a hasonló kocsiszekrényű, a mai napig megőrzött D típusú motorkocsik (16. ábra).

15. ábra: A BKVT 1-es pályaszámú, legelső motorkocsija. Ez a motorkocsi a BSzKRt-nél 1100-as pályaszámot kapott. 1944-ben a BHÉV vette pótkocsiként használatba P 3053-as számon. 1946-ban selejtezték

² <http://www.villamosok.hu/nza/1100.html>

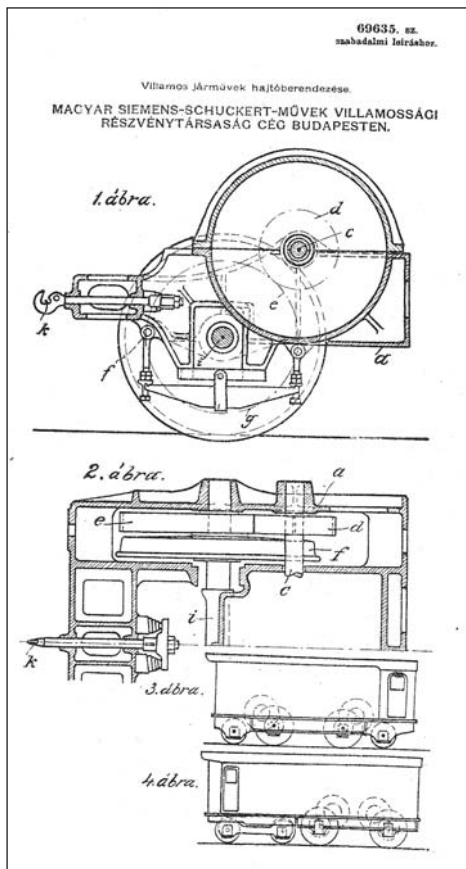

16. ábra: A 418-as, eredetileg D típusú motorkocsi újjáépítve a szentendrei múzeumban 1905 körüli állapotában

17. ábra

Ezen a területen nagy teret kaptak a hazai fejlesztések. A városi vasutaknál nem terjedtek el a gőzvontatásból a nagyvasúti villamos vontatásba is átkerülő csatlórudazatos hajtások. Mivel a városi vasutaknál kis tengelytávolságú, többnyire kéttengelyes járműveket alkalmaztak, nem volt szükség a nagyvasúti vontatásban feltétlenül megoldandó tengelyterhelés-változásból eredő kerékperdülések káros hatásait kiküszöbölő hajtóművekre. Így a városi vasutak esetében beérték az egyszerű lánchajtással, majd az egyszerű tengelyhajtóművekkel (17–18. ábra).

18. ábra

19. ábra: A BLVV 1-es a Szentendrei múzeumban

Említésre méltó még, hogy a városi vasutakat többnyire motorkocsiként képzeljük el (villamoskocsi), amely akár több pótkocsit is vontathat. Azonban mind a mai napig megtalálhatók a mozdonyok is ezen járművek között, ezek azonban szerkezeti megoldásaikat tekintve inkább hasonlítanak a motorkocsikhoz, mint a nagyvasúti mozdonyokhoz (19. ábra).

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Amerikai Egyesült Államokban változtak a folytatólagos (continuation) és a megosztott (divisional) bejelentésekre, valamint az igénypontokra vonatkozó előírások. 1997. november 1-jétől kezdve csak két folytatólagos (vagy részben folytatólagos) bejelentést lehet benyújtani egy bejelentési családban. Egy ilyen család az alapbejelentést és annak folytatólagos vagy részben folytatólagos bejelentéseit foglalja magában.

Megosztott bejelentést csak akkor lehet benyújtani, ha az elővizsgáló korlátozást ír elő. A megosztott bejelentés az előző bejelentéscsalád függésének ideje alatt bármikor benyújtható. Minden egyes megosztott bejelentés új bejelentési családot jelent, amellyel kapcsolatban két folytatólagos bejelentés nyújtható be.

Minden olyan ügy kapcsán, amelyben 2007. augusztus 21. előtt két vagy több folytatólagos bejelentést nyújtottak be, 2007. november 1-je után még egy folytatólagos bejelentést lehet benyújtani.

Egy szabadalmi bejelentés legfeljebb 5 független igénypontot és összesen legfeljebb 25 igénypontot tartalmazhat. Ha egy 2007. november 1-jén függő bejelentés, amelyben még nem adtak ki hivatali végzést, 5/25-nél több igénypontot tartalmaz, a bejelentő az elővizsgálótól értesítést kap, és két hónapon belül vagy 5/25-re csökkenti az igénypontok számát, vagy pedig be kell nyújtania egy „elővizsgálatot segítő dokumentumot” (Examination Support Document, ESD).

B) Az amerikai szenátusban komoly vitákat folytatnak a szabadalmi rendszernek a feltalálói elvről a bejelentői elvre való átállítása kapcsán. Ha a szenátus is jóváhagyja a tervezett reformot, és azt az elnök is aláírja, ez az amerikai szabadalmi rendszer első gyökeres reformja lesz a XIX. század óta, amely alapvetően befolyásolni fogja az amerikai feltalálók és vállalatok szabadalmi stratégiáját.

C) Az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (USPTO) szabadalmi elővizsgálóinak egy csoportja nyilvánosságra hozta azt a véleményét, hogy a jóváhagyásra váró szabadalmi reformjavaslattal nem értenek egyet, mert az nem egyeztethető össze a törvényes szabadalmazási eljárással. Az 5000-nél több tagot számláló A Szabadalmi Hivatal Szakembereinek Szövetsége (Patent Office Professional Association, POPA) által 2007 szeptemberének első felében publikált nyilatkozat megállapítása szerint a tervezet „egy olyan veszélyes követelményt tartalmaz, hogy a szabadalomkutatást gyakorlatilag külső cégekre

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

bíznák, ami lehetővé tenné, hogy a hivatal bárki – akár külföldiek – számára adja ki a kutatási munkát”.

A csoport azt kívánja, hogy a kongresszus segítse elő a munka megtartását, biztosítson az elővizsgálók számára elegendő időt a bejelentések vizsgálatához, és a rendszer megváltoztatása helyett növelje az anyagi forrásokat. A csoport javasolja, hogy a törvénytervezet írja elő: a bejelentők szolgáltatssanak a hivatal számára olyan kutatási jelentést, amely tartalmazza a találmány tárgyát közelről érintő összes szabadalmi és nem szabadalmi irodalmat.

D) Az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala elnöke, Jon Dudas egy szenátusi bizottsággal 2007 áprilisában folytatott megbeszélésen közölte, hogy eredményesen alkalmazták a hivatal gyorsított vizsgálati programját. Az elnök többek között az alábbi kijelentést tette: „Biztosan tudjuk, hogy egy szabadalmat 12 hónap vagy rövidebb idő alatt meg lehet adni, ha rendelkezünk a szabadalmi bejelentő által adott megfelelő tájékoztatással.”

Az elnök azt is hangsúlyozta, hogy rendkívül fontos, hogy az elővizsgálók már a vizsgálat kezdetén rendelkezzenek a lehető legjobb tájékoztatással.

A hivatal a gyorsított vizsgálatra vonatkozó programot 2006 augusztusában hirdette meg olyan bejelentők számára, akik a hivatalt bejelentésükkel kapcsolatban olyan részletes tájékoztatással látják el, amelynek alapján az elővizsgáló a bejelentésre 12 hónapon belül szabadalmat tud adni, vagy a bejelentést el tudja utasítani. Azok a bejelentések választhatók ki gyorsított vizsgálat céljára, amelyekkel kapcsolatban a bejelentő újdonságvizsgálatot végez, a hivatal számára rendelkezésre bocsátja az összes olyan anterioritást, amely közelről érinti a találmányt, és megmagyarázza, hogy mit tanít a technika állása, és attól találmánya miben különbözik.

A hivatal ez év áprilisában vette nyilvántartásba az első olyan szabadalmat, amelyet a gyorsított vizsgálati program alapján engedélyeztek. A nyomdafestékre vonatkozó szabadalmi bejelentést 2006. szeptember 29-én nyújtotta be a Brother International, és a szabadalmat a hivatal 2007. március 13-án engedélyezte.

E) A *DePuy Spine Inc. (DePuy) v. Medtronic Sofamor Danek, Inc. (Medtronic)*-ügyben a Szövetségi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeals for the Federal Circuit, CAFC) hatályon kívül helyezte az alsófokú körzeti bíróság 2006. november 20-i döntését, amely szerint az alperes nem követett el bitorlást.

A DePuy 5 207 678 sz. szabadalma gerincműtétekben a gerincoszlop szegmenseinek stabilizálására használt csigolyacsavarokra és az azokat befogadó elemekre vonatkozott. A csigolyacsavarokat úgy ültetik be a gerincoszlopba, hogy minden egyes csavar feje kapcsolatban áll egy befogadó elemmel, és több csavar befogadó részét egy menetes pálcá köti össze. A bíróságnak abban a kérdésben kellett döntenie, hogy a Medtronic termékei bitorolják-e a DePuy szabadalma szerinti csigolyacsavarokat.

A körzeti bíróság a CAFC *Tronzo*-ügyben hozott döntésére támaszkodva elfogadta a Medtronic érvelését, hogy az igénypontok oltalmi körén belül maradv a szabadalma szerint implantált csavarok kónikus része nem bitorolhat egy „gömb alakú” elemet.

A CAFC szerint „egy olyan vélemény, hogy az ekvivalencián nem alkalmazható egy bitorlónak vélt elemre, mert érvénytelenít egy igénypont szerinti korlátozást, nem több annál a következtetésnél, hogy a bizonyítékról egy ésszerű esküdtszék nem tudna ekvivalenciára következtetni”. A CAFC szerint a *Tronzo*-ügyben a szabadalmas érvelésének típusán alapult, hogy az igényponti elemet érvénytelenítették, mert a szabadalmas által alkalmazott ekvivalenciaelv szerint bármilyen alak ekvivalens lenne a kúpos korlátozással (ellentétben a szabadalmi leírás világos utalásaival). Másrészről a DePuy szakértői olyan alakokat azonosítottak, amelyek nem lettek volna ekvivalensek, és olyan részletes, eskü alatti nyilatkozatokat nyújtottak be, amelyek azt bizonyították, hogy a Medtronic készülékének egy sajátos eleme csak lényegtelen mértékben különbözött a megfelelő korlátozástól. Megállapítva, hogy egy ésszerű esküdtszék ezért a készülékeket ekvivalensnek találhatná, a CAFC a DePuy érvelését jogilag elegendőnek találta, és az ekvivalenciaelv alapján bitorlást állapított meg.

F) Az Interbrand és a Business Week legújabb nemzetközi kimutatása szerint továbbra is a COCA-COLA a világ legértékesebb védjegye, bár értéke az előző évhez viszonyítva 3%-kal, 65,3 milliárd dollárra csökkent.

Andok országok

Az Andok Közösséghez (Andean Community, CAN) tartozó négy ország – Bolívia, Ecuador, Kolumbia és Peru – 2007. szeptember 17-én Bogotában tárgyalást kezdett egy együttműködési megállapodásról.

A tárgyalások tervezése már évek óta folyamatban volt, és megkezdésüket 2006 májusára időzítették, de az utolsó pillanatban elhalasztották, mert Venezuela bejelentette, hogy kilép a CAN-ból. Jelenleg Venezuela mégis azt tervezi, hogy visszatér oda. A tárgyalások egyik fő témája a szellemi tulajdon-jogok védelme.

Argentína

A Szövetségi Kerület Második Fellebbezési Bírósága egy mostani döntésében új és világos paramétereket határozott meg a szabadalombitorlási ügyekben kiszabható kártérítés vonatkozásában, mert a kártérítést annak alapján ítélte meg, hogy a szabadalmas milyen hasznot érhetett volna el, ha saját maga végezte volna a bitorló eladásait.

Ausztrália

Ausztráliában 2002. április 1-jén lépett hatályba az a rendelet, hogy a szabadalmi bejelentések benyújtói kötelesek a szabadalmi hivatal tudomására hozni a párhuzamos külföldi bejelentések kapcsán végzett szabadalomkutatások eredményeit.

2007. október 22-i hatállyal módosították ezt a rendelkezést, és eltörölték a bejelentők ilyen kötelezettségét. A módosított rendelet mindazokra a szabadalmi bejelentésekre vonatkozik, amelyek engedélyezését 2007. július 22. előtt nem hirdették meg a hivatalos közlönyben.

Bahrein

A) Bahreinben 2007. március 18-án hatályba lépett a Védjegyjogi Szerződés.

B) 2007. június 7. óta a Bahreini Szellemitulajdon-védelmi Hivatalnál elsőbbség igénylésével benyújthatók védjegy- és ipariminta-bejelentések. Bár Bahrein 1997 óta tagja a Párizsi Unió Egyezménynek, erre korábban nem volt lehetőség.

C) A LAMARTINA védjegy tulajdonosa, a Quilate Services Limitada felszólalt a bahreini Phoenicia Trading Inc. Limited cég LAMARTINA POLO PLAYER GEAR AND DEVICE védjegy-bejelentése ellen, arra hivatkozva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy megtévesztően hasonlít korábban lajstromozott és jól ismert saját védjegyéhez.

A védjegy hivatal helyt adott a felszólalásnak, és megszüntette a kifogásolt védjegy lajstromozási eljárását.

Belgium

Belgiumban a szellemi tulajdon-jogok érvényesítésére vonatkozó, 2004/48/EC sz. irányelv alapján új törvény született, amely 2007. november 1-jén lépett hatályba.

Az új törvény központosított rendszert léptet életbe, amely csupán korlátozott számú bíróságot jogosít fel arra, hogy szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó ügyekben eljárasson. Ennek megfelelően csupán a kereskedelmi bíróságok és azok az elsőfokú bíróságok járhatnak el ilyen ügyekben, amelyek az öt fellebbezési bíróság székhelyén működnek.

Brazília

A Brazil Szabadalmi és Védjegy hivatal bejelentette, hogy a védjegybejelentések vizsgálatának automatizálása folytán 2008-ban a védjegylajstromozás időtartama a jelenlegi négy évről egy évre fog csökkenni.

Cseh Köztársaság

A cseh parlament jóváhagyására vár az a törvénytervezet, amely az emberi felhasználásra szolgáló gyógyszertermékre vonatkozó 2004/27/EC európai irányelvben foglalt követelményeknek megfelelően fogja módosítani a szabadalmi törvényt.

Dél-Korea

A) Dél-Korea jelenleg hat hónapos türelmi időt engedélyez a szabadalmak újdonságának meghatározásánál. Az Amerikai Egyesült Államokkal kötött szabadkereskedelmi egyezmény alapján ezt az időtartamot – összhangban az amerikai szabadalmi törvény rendelkezésével – egy évre fogják meghosszabbítani.

Ugyanennek az egyezménynek a keretében fogadta el Dél-Korea, hogy meghosszabbítja a szabadalmak oltalmi idejét abban az esetben, ha az engedélyezési eljárás a hivatal hibájából húzódott el a bejelentés napjától számított négy, vagy a bejelentés vizsgálatának kérelmezésétől számított három évnél hosszabb időtartamra. A bejelentő hibájából bekövetkező csúszás természetesen nem számít bele ebbe az időtartamba.

B) A Dél-koreai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal (DSZTH) által 2007 augusztusában publikált és 2008 augusztusában hatályba lépő védjegy törvény szerint a nem látható védjegyek, így a hang- és az illatvédjegyek, valamint a bizonylati védjegyek is lajstromozhatók lesznek.

A hatályos védjegy törvény szerint a védjegybejelentés publikálásától számított 30 napon belül lehet felszólalást benyújtani. Az új törvény ezt a határidőt a publikáció időpontjától számított két hónapra hosszabbítja meg.

C) 2007. július 1-jétől a Dél-koreai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal Fellebbviteli Tanácsa védjegyügyekben új rendszert vezetett be, amelynek alapján az elővizsgálók egyénileg is tarthatnak szóbeli meghallgatást. Korábban erre csak három elővizsgálóból álló tanács előtt volt lehetőség. Emellett az új rendszer szerinti meghallgatásra Szöulban és Daejeonban is van lehetőség (az utóbbi város gépkocsival Szöultól 2 órányi távolságra van, és a DSZTH is ebben a városban székel; a régi rendszerben csak Daejeonban lehetett szóbeli tárgyaláson részt venni). Az új eljárás egyaránt alkalmazható *inter partes* és *ex parte* eljárásokban, és bármelyik fél vagy az elővizsgáló is kérheti.

D) A Dél-Koreai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal közleményt adott ki, amely szerint egy védjegybejelentő visszakapja a bejelentési illetéket, ha bejelentését a bejelentési kérelem benyújtásától számított egy hónapon belül visszavonja vagy ejti.

Európai Szabadalmi Egyezmény

Az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE; European Patent Convention, EPC) 2000-ben módosított szövege (EPC 2000) 2007. december 13-án lép hatályba. Az ESZE felülvizsgálatának fő célja az volt, hogy

- az egyezményt összhangba hozzák a TRIPS-megállapodással és a Szabadalomjogi Szerződéssel;
- töröljék a felesleges követelményeket;
- az egyezményt a bejelentők számára egyszerűbbé és biztonságosabbá tegyék; és

– egyes szakaszoknak a végrehajtási szabályzatba való áthelyezésével a jövőben könnyebbé tegyék az egyezmény módosítását.

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2001. februári számában már rövid áttekintést adtunk az ESZE 2000. évi módosításairól. Most kissé részletesebben tárgyaljuk a fontosabb módosításokat.

a) 14. és 90. szakasz; 6., 40–50. és 52–60. szabály

A bejelentési nap megalapozásához az európai bejelentést bármilyen nyelven be lehet nyújtani. Ha ez a nyelv eltér az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) három hivatalos nyelvétől, két hónapon belül kell a fordítást benyújtani.

Az új 53(3) szabály szerint az ESZH hivatalas nyelveitől eltérő nyelvű elsőbbségi irat fordítását valamelyik hivatalos nyelvre csak akkor kell benyújtani, ha az elsőbbségi igény jogosságának megállapítása a találmány szabadalmazhatóságának megítéléséhez szükséges.

b) 52(1) szakasz

Az 52(1) szakasz megváltoztatott szövege szerint „... szabadalmat kell engedélyezni bármilyen találmányra a technika összes területén ...”. Ebből következik, hogy a találmánynak műszaki jellegűnek kell lennie. A változtatás nem jelenti, hogy üzleti módszerekre könnyebben lehetne szabadalmat kapni.

c) 54(3) szakasz

A régi 54(4) szakasz törlése folytán egy korábbi elsőbbségű, de később publikált szabadalmi bejelentés újdonságrontó minden későbbi európai bejelentésre nézve, függetlenül attól, hogy az illető ország meg van-e jelölve.

d) 54(5) szakasz

A második és további gyógyászati indikáció esetén is engedélyezhető lesz termékigénypont az alábbi szövegezéssel: „X anyag az Y betegség kezelési módszerében való felhasználásra”. Ez annyit jelent, hogy elkerülhető lesz például az alábbi szövegezésű, svájci típusú igénypont: „X anyag alkalmazása Y betegség kezelésére szolgáló gyógyászati készítmény előállítására”.

e) 69. szakasz

A szabadalmi oltalom terjedelmére vonatkozó 69. szakaszhoz csatlakozó jegyzőkönyv azt ismerteti, hogyan kell értelmezni az igénypontok oltalmi körének terjedelmét. Az EPC 2000 által módosított jegyzőkönyv szerint „... kellően figyelembe kell venni minden olyan elemet, amely ekvivalens az igénypontokban szereplő valamelyik elemmel”.

Az „ekvivalens” szót abból a célból iktatták be, hogy harmonizálják az európai bíróságok gyakorlatát bitorlási ügyekben.

f) 79. szakasz

A módosított 79. szakasz szerint egy európai bejelentés időpontjában az ESZE összes tagállamát megjelöltnek tekintik, ezt azonban az illetékek befizetésével meg kell erősíteni.

g) 87–89. szakasz; 52–54. szabály

A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) bármely tagállamában benyújtott bejelentés alapján is lehet elsőbbséget igényelni. Az elsőbbség igénylése a legkorábbi igényelt elsőbbségi időponttól számított 16 hónapon belül történhet.

h) 105. szakasz; 90–96. szabály

Korábban egy szabadalom oltalmi körét csak országonként külön eljárásban lehetett korlátozni. Az EPC 2000 ezt egy központosított, engedélyezés utáni módosítási eljárás keretében is lehetővé teszi.

i) 112.A szakasz; 104–109. szabály

Az EPC 2000 lehetővé teszi a fellebbezési tanácsok döntéseinek felülvizsgálatát a Bővített Fellebbezési Tanács által, ha a fellebbezési tanács döntése komoly jogi igazságtalanságon alapszik.

j) 121. szakasz

Jelenleg a bejelentési eljárás folytatását csak akkor lehet kérni, ha a bejelentést elutasítják vagy visszavontnak tekintik az ESZH által megadott határidő elmulasztását követően. Az új szabályozás szerint a bejelentési eljárás folytatását néhány kivételtől eltekintve akkor is lehet kérni, ha a bejelentő elmulaszt egy határidőt, és két hónapon belül az előírt díj befizetése mellett pótolja a mulasztást.

k) 124. szakasz; 141. szabály

Az EPC 2000 124. szakasza és 141. szabálya feljogosítja az ESZH-t arra, hogy felhívja a bejelentőt a rokon ügyekben kapott, a technika állására vonatkozó információk közlésére. Ha a bejelentő nem válaszol időben, bejelentése megszűnik. Az elővizsgálókra van bízva, hogy ezeket a jogokat milyen mértékben használják.

l) 153. szakasz; 164(1) szabály

Az EPC 2000 hatálybalépése előtt az ESZH lehetővé tette, hogy egy bejelentő, akinek euro-PCT bejelentését a hivatal nem tekintette egységesnek, illeték lefizetése ellenében kérhesse további találmányok vizsgálatát. Az EPC 2000 azonban nem ad ilyen lehetőséget a bejelentő számára, és egységesség hiánya esetén a hivatal azt a találmányt vizsgálja, amely az igénypontokban elsőként van említve.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az Európai Parlament és az Európa Tanács 2006. december 12-én 1901/2006 számmal rendeletet adott ki a gyermekgyógyászati termékek használatáról. Ezzel módosították az 1786/92 EEC rendeletet, a 2001/20/EC irányelvet, a 2001/83/EC irányelvet és a 726/2004 EC rendeletet. Az új rendelet 2007. január 26-án lépett hatályba, és az Európai Unió összes tagállamában azonnal hatályossá vált.

A rendelet célja, hogy megkönnyítse a gyermekek gyógyítására használt gyógyszerek hozzáférhetőségét, és biztosítsa, hogy ezeket a gyógyszereket etikailag elfogadható és magas

színvonalú kutatás keretében fejlesszék ki, és sajátosan gyermekek általi használatra hagyják jóvá.

A rendelet előírja, hogy az Európai Gyógyszerügynökségen (European Medicines Agency, EMA) belül egy tudományos bizottságot kell létrehozni, amely felelős a tudományos megállapításokért és a gyermekgyógyászati kutatási tervek elfogadásáért. 2008. július 26-ától kezdve egy új gyógyászati termék forgalombahozatali engedélyére vonatkozó kérelem a 2001/83/ECT irányelv értelmében csak akkor lesz elfogadható, ha tartalmazza többek között az elfogadott gyermekgyógyászati kutatási terv szerinti tanulmányok eredményeit.

A rendelet egy új típusú felhatalmazást is bevezet a gyógyászati termékek piaci forgalmazásának gyermekgyógyászati használatára (Paediatric Use Marketing Authorisation, PUMA), amit már nem véd szabadalom vagy kiegészítő oltalmi tanúsítvány (SPC). Az ilyen felhatalmazás kibocsátása a kérelmező számára új oltalmi időt indít meg a 726/2004 EC rendelet 5–15. szakasza és a 2001/83/EC irányelv értelmében. Az utóbbi irányelv 10(1) szakaszából például az következik, hogy egy generikus gyártónak nyolc évet kell várnia, mielőtt a gyermekgyógyászati forgalmazási engedély szerinti adatokra hivatkozna, és még további két év kell ahhoz, hogy a gyártó piacra vihesse a gyermekgyógyászati termék generikus másolatát.

B) 2006-ban az Európai Szabadalmi Hivatalnál (ESZH) 207 000-nél több szabadalmi bejelentést nyújtottak be, ami rekordot jelent. Ugyanebben az évben a hivatal kereken 62 700 szabadalmat engedélyezett, ami az előző évhez viszonyítva 18%-os növekedésnek felel meg.

A legtöbb (34 794) bejelentés az Amerikai Egyesült Államokból érkezett. Sorrendben a következő Németország és Japán volt 24 867, illetve 22 144 bejelentéssel.

Európai Unió

A Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (Office for Harmonisation in the Internal Market, BPHH) az *OHIM v. Shaker di L. Ludato & C. Sas* (Shaker)-ügyben eredményesen fellebbezte meg a luxemburgi Elsőfokú Bíróság (Court of First Instance, CFI) döntését, mert a CFI elmulasztotta az elbírálás tárgyát képező, ütköző védjegyek megtévesztő jellegének globális összehasonlítását a megtévesztés valószínűségének megállapításakor.

A Shaker 1999 októberében kérte a LIMONCELLO ábrás védjegy lajstromozását az alkoholos italokra vonatkozó 29., 32. és 33. áruosztályban. A Limiñana y Botella SL felszólalt a lajstromozás ellen az 1996-ban Spanyolországban a 33. áruosztályban lajstromozott saját LIMONCHELO szóvédjegyére hivatkozva. A felszólalásnak helyt adtak a lajstromozott védjegy és a lajstromoztatni kívánt védjegy vizuális és fonetikai hasonlósága miatt.

A bejelentő a Második Fellebbezési Tanács előtt sem járt sikerrel, mert az megállapította, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy fő eleme a „limoncello” szó volt, és ezért a két védjegy mind vizuálisan, mind fonetikailag nagyon közel áll egymáshoz. Ezért fennállt a megtévesztés valószínűsége, és így a kérelmet ez a fórum is elutasította.

Az Elsőfokú Bírósághoz benyújtott fellebbezés elbírálásakor a bíróság azon a véleményen volt, hogy az alperes védjegyének nem a „limoncello” szó a fő eleme, hanem a védjegy két-harmadát elfoglaló figuratív elem, aminek következtében nem állt fenn a megtévesztés valószínűsége a két védjegy megkülönböztető elemei között.

Az Európai Bíróság (European Court of Justice, ECJ) úgy döntött, hogy egy összetett szó és egy figuratív jel, amelyek egyik komponense azonos vagy hasonló, nem tekinthető a másik védjegyhez hasonlóknak, ha nem a hasonló komponens képezi a komplex védjegy domináns elemét. Itt a későbbi védjegy domináns komponense a „limoncello” szó köré rajzolt tálcá volt. Ezért a „limonchelo” és a „limoncello” szavak közötti vizuális, fonetikai és eszmei hasonlóságból nem következett a megtévesztés valószínűsége.

A BPHH a bíróság előtt azt állította, hogy a CFI helytelenül értelmezte és alkalmazta a 8(1)(b) szakaszt amikor a megtévesztés valószínűségére vonatkozó megállapítását csupán a lajstromoztatni kívánt védjegy vizuális benyomására alapozta. A védjegy fonetikai és eszmei elemeinek figyelmen kívül hagyásával a bíróság nem alkalmazta a megtévesztés valószínűsége átfogó megállapításának elvét, amely alapját képezi a *Sabel*-ügyben 1997-ben hozott döntésnek. A BPHH azzal is érvelt, hogy a bíróság figyelmen kívül hagyta a későbbi védjegy egyéb elemeit, így a „limoncello” szót.

A felperes viszont azzal érvelt, hogy a későbbi védjegy figuratív elemének a dominanciája miatt nem foroghatott fenn a megtévesztés valószínűsége a két szó közötti hasonlóság miatt. A Shaker azt is állította, hogy a BPHH fellebbezése miatt a bíróságnak ténykérdést kellene felülvizsgálnia, nem pedig jogi kérdést, ami megengedhetetlen.

Az ECJ megállapította, hogy az adott esetben a BPHH fellebbezése azt a jogi kérdést vetette fel, hogy a CFI félreértelmezte-e a 8(1)(b) szakaszt amikor csupán a védjegyek vizuális elemzésére korlátozta magát.

A fellebbezés engedélyezhetőségének megállapítása után a bíróság megállapította, hogy az összetévesztés valószínűségének globális megítélését a védjegyek által keltett általános benyomásra kell alapozni. A későbbi védjegy egyetlen domináns elemének a korábbi védjeggyel való összehasonlításakor a CFI elmulasztotta a védjegyek összetéveszthetőségének általános értékelését.

A bíróság azonban nem zárta ki azt a lehetőséget, hogy egy védjegy általános benyomását bizonyos körülmények között egyes komponensei uralhatják, bár ez csak olyankor fordulhat elő, amikor a védjegy összes többi komponense elhanyagolható. A vizsgált esetben nem ez volt a helyzet.

Mínthogy az összetett védjegyeket globálisan kell értékelni, nem pedig különálló komponenseik szerint, az összetett védjegyek tulajdonosai nem feltételezhetik, hogy egynek az áráért valójában két védjegyet kapnak.

Horvátország

Horvátországban 2007. augusztus 8-án a szellemitulajdon-jogok bitorlásával kapcsolatos vámszabályokat módosító új rendelet lépett hatályba.

A módosított rendelet szerint a szellemitulajdon-jogok oltalmára vonatkozó vámszabályok a postai úton forgalmazott árukra is vonatkoznak. Egyúttal a rendelet egyszerűsíti a bitorló áruk megsemmisítésére vonatkozó eljárást.

India

A) Az indiai szabadalmi törvény 3(d) szakasza szerint egy gyógyszer módosítása vagy új használata nem szabadalmazható, ha nem növeli jelentős mértékben a gyógyszer hatékonyságát.

Az Indiai Szabadalmi Hivatal elutasította a svájci Novartis cég rákellenes Glivec gyógyszerére vonatkozó szabadalmi bejelentést. A bejelentő 2006 májusában fellebbezett e határozat ellen azzal érvelve, hogy a döntés alkotmányellenes, és emellett ütközik a TRIPS-megállapodás előírásaival.

A Madraasi Felsőbíróóság 2006. augusztus 6-án elutasította a kérelmet, amit örömmel üdvözölt az indiai AIDS-ellenes Egészségügyi Alapítvány, megállapítva, hogy a szabadalom elutasítása kedvez a gyógyszerekhez való hozzáférésnek a fejlődő világban.

Ezzel szemben a Novartis azt állította, hogy a bírósági döntés kedvezőtlenül befolyásolja a betegek számára kedvezőbb gyógyszerek kutatását és kifejlesztését.

A bíróság elutasította az alkotmányellenességre alapozott kifogást, de a Kereskedelmi Világszervezethez fordult annak eldöntéséért, hogy az indiai törvény sérti-e a TRIPS-megállapodást.

B) Az *Infosys Technologies Limited* (Infosys) v. *Park Infosys and others* (Park)-ügyben a Delhi Felső Bíróság (High Court of Delhi) a felperes javára hozott döntést.

A felperes az INFOSYS, míg az alperes a PARK INFOSYS védjegyet lajstromoztatta. Az alperes az „infosys” szót üzleti tevékenysége részeként, valamint áruin védjegyként használta. A felperes kérte, hogy az alperest tartósan tiltsák el az INFOSYS védjegy használatától, és kártérítés megfizetését is kérte.

A felperes cégét 1956-ban alapították, és többszöri változtatás után 1981 óta használja jelenlegi Infosys Technologies Limited nevét, az „infosys” szó azonban mindig lényeges része volt cégnevének. Azt is előadta, hogy több mint 20 országban lajstromoztatta ezt a nevet, és Indiában 1987-ben kapott védjegyoltalmat különböző áruosztályokban.

A bíróság megállapította, hogy az alperesek az „infosys” szót üzleti tevékenységük lényeges részeként, valamint kereskedelmi és doménnevként használták ugyanolyan tevékenységi körben, mint a felperes. Az alperesek – hasonlóan a felpereshez – számítógéppel kapcsolatos termékeket és szolgáltatásokat állítanak elő, illetve nyújtanak.

A bíróság nézete szerint az „infosys” szó a felperes üzleti és kereskedelmi tevékenységére nézve disztinktív, és ennek a kifejezésnek az alperesek általi használata valószínűleg zavart eredményez, mert a „park” előtagnak nincs jelentősége. Ezért az alperes a „park infosys” szavak használatával a felperes üzleti körét eltéríti a saját vállalatához.

Kártérítésre vonatkozó igényével kapcsolatban a felperes egy bizonyos időtartamra vonatkozóan közölte nemzetközi eladásainak értékét, de nem közölte, hogy üzleti tevékenységének haszna milyen mértékben csökkent. Így a bíróság szerint a felperes által közölt adatok nem támasztják alá a kártérítésre vonatkozó igényét. Ezért a bíróság az alperest eltiltotta az INFOSYS védjegy használatától, de a felperes részére csak a perköltségeket ítélte meg.

Indonézia

Indonéziában 2007. augusztus 1-jét követően lehetővé vált áruk és szolgáltatások legfeljebb három áruosztályban egyidejűleg való lajstromoztatása.

Irak

2007. július 22. óta az Iraki Védjegy hivatal védjegybejelentések esetén nem kíván bojkottnyilatkozatot. Ez a 2003 óta függő védjegybejelentésekre is vonatkozik.

Jamaica

1995 októberében a tisztítószeret gyártó mexikói Industrias Alen SA De CV (Industrias) a 3. áruosztályban folyékony tisztítószerre kérte a FLASH védjegy lajstromozását; az ábrás védjegy a „flash” szó egy cikázó villám felett jelenik meg.

2002 júniusában a DC Comics Inc. (Comics), a FLASH védjegy tulajdonosa, amelynek képregényeiben Flash volt a főhős, felszólalt az Industrias akkor publikált ábrás védjegyének lajstromozása ellen arra hivatkozva, hogy a védjegy az 1999. évi védjegy törvény 13. szakaszába foglalt rendelkezésbe ütközik, mert a fogyasztók megtévesztését okozza. A Comics azzal is érvelt, hogy az Industrias ábrás védjegye jogainak bitorlását jelentené, és hátrányosan befolyásolná a képregény FLASH ábrás védjegyének törvényes használatát.

Az Industrias ezzel szemben azt állította, hogy a Comics FLASH ábrás védjegye nem volt Jamaicán lajstromozva, és így a felszólalás jogilag megalapozatlan. Emellett a lajstromoztatni kívánt ábrás védjegy nem hasonlít a felszólaló karikatúrafigurájához.

A 2005 júliusában tartott meghallgatáson a Comics arra hivatkozott, hogy az ő ábrás védjegye a Párizsi Unió Egyezménye szerint jól ismertnek minősül.

A védjegy hivatal úgy döntött, hogy az adott ügyben az 1957. évi védjegy törvényt kell alkalmazni, mert az Industrias az 1999. évi védjegy törvény hatálybalépése előtt lajstromoztatta védjegyét, aminek folytán nem tarthatók a Comics-nak az 1999. évi védjegy törvényre

alapozott érvei. A korábbi védjegy törvény ugyanis nem tárgyalta a jól ismert védjegyeket. Ezért a Comics felszólalása sem tekinthető érvényesnek. A felszólalás csak akkor lett volna érvényes, ha az 1999. évi védjegy törvény alapján lett volna elbírálható. Így a hivatal az Industrias védjegyét tartotta érvényesnek, és a felszólalást elutasította.

Japán

A Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróóság a közelmúltban két érdekes döntést hozott.

2006. november 29-én érvénytelennek nyilvánította a 4 704 439 sz., kekszekre vonatkozó háromdimenziós védjegyet. Ez az első eset, amikor Japánban töröltek egy lajstromozott háromdimenziós védjegyet.

2007. június 27-én ugyanez a bíróság megváltoztatta a Japán Szabadalmi Hivatal Védjegyügyi Fellebbezési Tanácsának a határozatát, elutasítva egy olyan háromdimenziós védjegy lajstromozását, amely az amerikai Mag Instrument által Japánban hosszú idő óta forgalmazott, toll alakú zseblámpára vonatkozott. Bár a hivatal a döntés ellen fellebbezhetett volna a Legfelsőbb Bírósághoz, nem hivatalosan közölte, hogy tiszteletben tartja a Felsőbíróóság döntését. Így az ügy újbóli vizsgálatra visszakérül a Fellebbezési Tanácshoz, amelyet köt a Felsőbíróóság döntése, ezért engedélyezni fogja a lajstromozást. Ennek következtében megállapítható, hogy ez lesz a háromdimenziós védjegyekre vonatkozó első olyan lajstromozás, amelyet a Felsőbíróóság is jóváhagyott.

Kanada

Kanadában az Apotex megsemmisítési keresetet indított a Pfizer Viagra-szabadalma ellen, de a bíróság 2007. szeptember 27-én ezt elutasította.

Katar

Az elsőfokú katarai bíróság az ESCADA védjegy tulajdonosa, az Escada Ag (Escada) javára döntött egy olyan perben, amelyet az Escada indított a katarai Escada fodrászszalon ellen.

A bíróság megállapította, hogy az alperes a védjegy tulajdonosának tudomása vagy hozzájárulása nélkül használta kereskedelmi nevében a felperes híres ESCADA védjegyét, amivel megtévesztette a fogyasztóközönséget, és a tisztességtelen verseny elleni törvénybe is ütközött. Ezért a bíróság a 2002. évi katarai védjegy törvény 8(8), 36. és 37. szakasza, valamint a Párizsi Unió Egyezmény 6bis szakasza alapján elrendelte, hogy az alperes szüntesse meg az ESCADA védjegy használatát, távolítsa el ezt a nevet a tulajdonát képező tárgyakról és cégtáblájáról, és a kereskedelmi lajstromban jegyeztesse fel a bitorló cégnev törlését.

Kazahsztán

2007. március 15-én módosított védjegytörvény lépett hatályba. A legfőbb változást az jelenti, hogy a használati kényszer időtartama öt évről három évre csökkent.

Kína

A) A Pekingi Felső Népbíróóság 2007. szeptember 7-én hozott döntése a Pfizerre nézve volt kedvező, mert fenntartotta a Viagra-szabadalom ügyében az elsőfokú bíróság kedvező döntését, amely megváltoztatta a Szabadalmi Felülvizsgálati Tanácsnak a szabadalom érvénytelenítésére vonatkozó döntését.

Ezt követően az ügy visszakerül a Szabadalmi Felülvizsgálati Tanácshoz, hogy az vizsgálja felül azokat az érveket, amelyekkel döntése nem foglalkozott, nevezetesen azt, hogy az igénypontokat a leírás nem támasztja alá, és hogy a szabadalom nélkülözi a feltalálói tevékenységet.

A Szabadalmi Felülvizsgálati Tanács döntése ismét megfellebbezhető lesz, és így egy új fellebbezési eljárás indulhat.

B) Kínában 2006-ban összesen 573 178 szabadalmi (találmányi, használatiminta- és minta-) bejelentést nyújtottak be. Az 1985-től 2006 végéig benyújtott szabadalmi bejelentések száma 3 334 367.

2006-ban összesen 268 002 (találmányi, használatiminta- és minta-) szabadalmat engedélyeztek. 1985-től 2006 végéig 1 737 504 szabadalmi (találmányi, használatiminta- és minta-) oltalmat engedélyeztek.

Kínában 2006-ban külföldről a legtöbb, 4355 szabadalmi bejelentés a dél-koreai Samsung Electronicstől érkezett. Ezt 3067 bejelentéssel a japán Matsushita Electric Co., Ltd. és 2503 bejelentéssel a holland Koninklike Philips Electronic N.V. követi.

1985-től 2006 végéig külföldről a legtöbb, 223 545 bejelentést Japánból nyújtották be. Japán az Amerikai Egyesült Államok követi 143 748 bejelentéssel és Németország 52 354 bejelentéssel.

C) Kínában az új növényfajtákra vonatkozó bejelentések száma az elmúlt évben 40%-kal nőtt. A Mezőgazdasági Minisztérium 2007 márciusának végéig 4049 ilyen tárgyú bejelentést kapott.

Libanon

Az elsőfokú libanoni bíróság az *Eveready Battery Company, Inc.* (Eveready) v. *Nazih Trading Company, LLC*-ügyben a 8. áruosztályban az XTREM védjegyet birtokló felperes javára döntött. Az alperes ugyanis a felperes hozzájárulása nélkül használta a 3. és a 8. áruosztályban az X-TREME és az X-TREME PLATINIUM védjegyet.

A bíróság a hazai védjegytvény 105–107. szakaszának rendelkezései alapján megállapította, hogy az alperes védjegyeinek lajstromozása a felperes jogainak bitorlását jelenti, ami egyúttal tisztességtelen versenyhez és a közönség megtévesztéséhez is vezetett. Ezért elrendelte, hogy az alperes szüntesse meg a bitorló védjegyek használatát, a bitorló kereskedelmi név törlését jegyeztesse fel a védjegy-lajstromban, a saját költségén publikálja a bírósági döntést két helyi lapban, és fizesse ki a bírósági költségeket.

Litvánia

Az Állami Szabadalmi Hivatal Fellebbezési Tanácsa úgy döntött, hogy nem engedélyez oltalmat a NEMIROVSKAYA védjegyre. Határozata megállapítja, hogy a szó földrajzi jelzést tartalmaz, mert az Ukrajnában található Nemirov város nevére utal. Ezért a lajstromozási kérelmet benyújtó, liechtensteini bejelentő félrevezetné a vásárlóközönséget az áruk földrajzi származásával kapcsolatban.

Londoni Egyezmény

A francia képviselőházban 2007. szeptember végén tárgyalták a Londoni Egyezményhez való csatlakozás kérdését. Az alsóház támogatta a törvénytervezetet, amelyet így a szenátus elé terjesztettek. A szenátus 2007. október közepén szintén hozzájárult az egyezmény ratifikálásához. A következő lépésben Franciaországnak ratifikálnia kell az egyezményt, amely ezt követően hatályba lép azokban az államokban, amelyek már ratifikálták. Ezek: Hollandia, Izland, Lettország, Monaco, Nagy-Britannia, Németország, Szlovákia és Svájc.

A dán és a svéd kormány még nem helyezte letétbe a ratifikációs okmányt, de mindkét ország parlamentje megtette a ratifikáláshoz szükséges lépéseket. A legutóbbi hetek fejleménye, hogy Szlovénia is csatlakozott a Londoni Egyezményhez.

Malajzia

Malajziában a bejelentés napjától számított háromról öt évre hosszabbították meg az érdemi vizsgálat kérelmezésének határidejét. Ez a rendelkezés a 2006. augusztus 16-a után benyújtott szabadalmi bejelentésekre vonatkozik.

Marokkó

A casablancai Kereskedelmi Bíróság nemrég döntést hozott a *Fiat S.p.A. v. Assab Anwar*-ügyben. Az utóbbi marokkói cég ugyanis a Fiat hozzájárulása nélkül lajstromoztatta a *fiat.ma* doménnevet.

A bíróság megállapította, hogy a doménnév alperes általi lajstromoztatása rosszhiszeműen történt, mert ezzel a Fiat világszerte híres védjegyének hírnevéből kívánt hasznot húzni. Ezért a bíróság elrendelte, hogy szüntesse meg a doménnév használatát, két helyi újságban saját költségén publikálja a bírósági döntést, és viselje a bírósági eljárás összes költségét.

Mexikó

A mexikói Legfelsőbb Bíróság törvénytelennek találta a szellemi tulajdon-védelmi törvénynek azt a rendelkezését, hogy szellemi tulajdon-védelmi perekben nem megengedettek a bíróság előtti tanúkihallgatások és a szóbeli állítások; ezeket csak írásban lehet előterjesztetni. A Legfelsőbb Bíróság döntése szerint a Mexikói Szellemi tulajdon-védelmi Intézet előtt élhetnek ilyen bizonyítási formákkal.

Montenegró

A szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó rendelet 2007. október 20-án lépett hatályba. A rendelet a Szerbiától való 2006. június 3-i különválás utáni jogokat szabályozza.

A rendelet szerint a szerbiai szellemi tulajdon-jogok önműködően érvényesek Montenegróban, de ehhez bizonyítani kell a szerbiai jogokat, és megfelelő díjat is le kell róni. „Szellemi tulajdon-jog” alatt azokat a jogokat kell érteni, amelyek a vonatkozó törvények és nemzetközi egyezmények alapján a jelenlegi Montenegrói Köztársaságnak megfelelő területen voltak érvényben (korábbi állam jogai).

A 2006. június 3-án érvényes jogok önműködően hatályosak Montenegróban lejártukig, megújításukig vagy a következő évdíj fizetéséig. Ennek következtében a meglévő szellemi tulajdon-jogokat Montenegróban külön kell fenntartani, mihelyt a megújítási és az évdíjak esedékessé válnak.

A szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó függő bejelentések megtartják elsőbbségüket, és fenntarthatók Montenegróban, de csak egy újbóli bejelentési eljárással. Ezt az újbóli bejelentési eljárást a Montenegrói Szabadalmi és Védjegyhivatal működésének hivatalos megindításától számított hat hónapon belül kell lefolytatni. A 2006. június 3. előtt Szerbia-Montenegróban engedélyezett szabadalmakra alapozott európai szabadalmak és PCT-bejelentések önműködően érvényesek maradnak Montenegróban az ott esedékessé váló évdíjfizetés határidejéig, és ettől kezdve Montenegróban külön évdíjat kell fizetni.

Németország

A) A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 2006. október 6-án egy használati minta megsemmisítése iránti perben állást foglalt a használatiminta-oltalom egyik követelményét képező feltalálói tevékenységgel kapcsolatban.

A tudományos képzésre szolgáló demonstrációs kabinetre vonatkozó használati minta kapcsán a megelőző fokot képező Szövetségi Szabadalmi Bíróság úgy döntött, hogy az nem elégti ki a használati minták esetében a törvény által előírt feltalálói tevékenység követelményét.

A bíróság döntése megállapítja, hogy a múltban a használatiminta-bejelentések kapcsán benyújtott fellebbezésekért felelős tanács néha meglehetősen alacsony szintet követelt meg a feltalálói tevékenység megítélésekor. Ezt a szintet már kielégítettnek tekintették, ha egy szakembernek a rutintevékenység kereteit meghaladó tevékenységet kellett kifejtenie ahhoz, hogy az igényelt tárgyhoz eljusson, de a nem kézenfekvőséget nem tartották szükségesnek.

A Szövetségi Szabadalmi Bíróság döntése egyértelműen megállapítja, hogy ez a megítélés gyakran nem vezetett meggyőző eredményekhez, és ezért a Legfelsőbb Bíróságot kérte annak megállapítására, hogy milyen szintet kell megkövívanni a használati minták feltalálói tevékenységének meghatározásakor.

A Legfelsőbb Bíróság döntése most egyértelműen leszögezte, hogy helytelen a használati minták feltalálói tevékenységének megállapításánál alacsonyabb szintet alkalmazni, mint a szabadalmi bejelentések esetén. A döntés először megállapítja, hogy ezeket az értékeléseket valószínűleg az okozta, hogy a használatiminta-törvénynek a feltalálói tevékenységgel kapcsolatos szóhasználat [feltalálói lépés (erfinderischer Schritt)] eltérő a szabadalmi törvény szóhasználatától [feltalálói tevékenység (erfinderische Tätigkeit)]. A döntés azonban egyértelműen arra a következtetésre jut, hogy egy megoldás csak akkor lehet találmányi jellegű, ha nem kézenfekvő, vagyis a használati minta feltalálói tevékenységének megállapításakor ugyanazt a szintet kell alkalmazni, mint a szabadalmak esetében.

A Legfelsőbb Bíróság döntése alapvető változást jelent a használati minták találmányi jellegének megítélésében. Ezért azt a korábbi gyakorlatot, amely szerint a szabadalmak esetében megkövetelt feltalálói tevékenységgel szemben a használati mintáktól alacsonyabb találmányi szintet kívántak meg, a jövőben meg kell szüntetni, és a használati mintáktól ugyanolyan feltalálói tevékenységet kell elvárni, mint a szabadalmak esetében.

B) A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság egy 2006 októberi döntésében megállapítja, hogy a tapintható védjegyek lajstromozhatóak.

A múltban a Szövetségi Fellebbezési Bíróság elutasította a tapintható védjegyeket azzal az érveléssel, hogy azokat nem lehet grafikusán ábrázolni. Azon a nézeten volt, hogy az Európai Bíróság (European Court of Justice, ECJ) szerint egy védjegy grafikus ábrázolásának a lajstromban világosnak, pontosnak, önállóan, könnyen hozzáférhetőnek, értelmesnek, tartósnak és tárgyilagossáknak kell lennie.

Egy érinthető védjegy esetében ezeket a követelményeket nem lehet kielégíteni. Például egy tárgynak a lajstromban publikált fényképes ábrázolása csupán magát a tárgyat képes ábrázolni, de nem tudja ábrázolni a tapintási benyomások széles körét. Így egy tárgy fényképének leírása nem helyettesítheti a tapintási benyomások leírását. Emellett a tapintási

benyomások változatosságát nem lehet tárgyilagosan leírni, és így grafikusán sem lehet ábrázolni az ECJ fentebbi definíciója által megkívánt módon. Ezért a tapintási védjegyek lajstromozása kivétel nélkül ki volt zárva a német szabadalmi gyakorlatban.

A Legfelsőbb Bíróság most megállapította, hogy egy olyan jel esetén, amely érintési érzékelés által értelmezhető, csupán egy tárgy vonatkozó jellemzőit kell leírni, ha ez a tárgy adja az érzékelési észlelést, de nem szükséges az érzékelési észlelést mint olyat leírni. A grafikus ábrázolás követelményének célját el lehet érni, ha az érzékelési benyomásokat szolgáltató tárgy kellően le van írva vonatkozó jellemzőivel. Például amikor egy tárgy sajátos felületi szerkezetét kell megadni, elegendő leírni a tárgy mélyedéseinek és kiemelkedéseinek arányát, valamint azok egymáshoz viszonyított elrendezését.

Ez a döntés kikövezi az utat a tapintható védjegyeknek mint új típusú védjegyeknek a lajstromozásához, és egyúttal megkönnyítheti az illatvédjegyek lajstromozását.

Omán

Omán 2007. július 16-án letétbe helyezte a Madridi Jegyzőkönyvhöz való csatlakozás okmányát. Így Omán 2007. október 16-án e nemzetközi egyezmény 74. tagországa lett.

Oroszország

A PLATINA BANK védjegyet 1995-ben 148 442 számmal lajstromozták Oroszországban. 1997-ben a „bank” szót törölték a védjegyből. A megmaradó lajstromozás 148 442/4-es számot kapott.

Ezt követően a védjegy törlésére irányuló keresetet nyújtottak be. A kérelmező azzal érvelt, hogy a „platina” szó az áruk minőségére utal, és ilyen vonatkozásban világszerte széles körben használják annak jelzésére, hogy a termék a lehető legjobb minőségű. A kérelmező hangsúlyozta, hogy ezt a szót különösen likőrökkel kapcsolatban használják.

A védjegyhivatal Fellebbezési Tanácsa a kérelmező érveit meggyőzőnek találta, és 2007. március 9-én törölte a védjegyet. Határozatában rámutatott, hogy egy nemzetközi szervezet, amely évenként ad díjakat a legjobb nemzetközi társaságoknak, a platinaminőséget jutalmazza egyik díjával.

A védjegytulajdonos nem értett egyet a döntéssel, és azt a bíróságnál megfellebbezte, azonban több bírósági fórum is fenntartotta a Fellebbezési Tanács határozatát.

San Marino

San Marinóban a védjegyek nemzetközi lajstromozására vonatkozó Madridi Jegyzőkönyv 2007. szeptember 12-én lépett hatályba.

Svédország

A német Siemens cég nemzetközi bejelentést nyújtott be Svédországban a SECURITY védjegy lajstromozása iránt a 9. és a 38. áruosztályban. A Svéd Szabadalmi és Védjegyhivatal megkülönböztetőképesség hiánya miatt elutasította a kérelmet.

A Siemens fellebbezett a hivatali határozat ellen azzal érvelve, hogy az „si” előtag a Siemensre utal, és a „curity” utótag jelentés nélküli szó. A Siemens arra is rámutatott, hogy a védjegyet az angolul beszélő országokban, így Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban disztinktívnek találták és lajstromozták.

A Svéd Fellebbezési Szabadalmi Bíróság fenntartotta a hivatali határozatot, és megállapította, hogy vizuális szempontból a „scurity” szó hasonlít a „security” (biztonság) szóhoz, emellett fonetikailag is majdnem azonos azzal. A bíróság arra is rámutatott, hogy a „security” szó számos telekommunikációs áru és szolgáltatás – amelyekkel kapcsolatban a védjegyet használni szándékoztak – lényeges minőségét jelöli a kezeléssel és a használattal kapcsolatban. Ezért a lajstromoztatni kívánt védjegy nélküli a megkülönböztető jelleget, és így Svédországban nem lajstromozható.

Szabadalmi Együtműködési Szerződés

A Szabadalmi Együtműködési Szerződés (PCT) nemzetközi bejelentésekre vonatkozó szabályaiban 2007. április 1-jével fontos változás történt, mert az elsőbbség igénylésének a 12 hónapos határideje 14 hónapra hosszabbodik meg, ha a bejelentő bizonyítani tudja, hogy nem volt szándékos a 12 hónapos határidő elmulasztása.

Szingapúr

A Szingapúri Szellemtulajdon-védelmi Hivatal 2007. április 1-jei hatállyal módosította a szabadalmi törvényt és annak végrehajtási utasítását – összhangban a PCT új 17(2A)–17(2D) szakaszával és új (9) szabályával. Ennek megfelelően az elsőbbségi határidő két hónappal – 14 hónapra – meghosszabbítható, ha a 12 hónapos határidő elmulasztása nem volt szándékos vagy kellő gondosság ellenére történt.

Kérelem esetén a hosszabbítást a hivatal elnöke engedélyezi, és a bejelentő feladata, hogy az elnököt a kérelem megalapozottságáról meggyőzze.

Az új rendelkezés a 2007. április 1-je után benyújtott helyi bejelentésekre, illetve a 2007. április 1-jén vagy azt követően benyújtott nemzetközi bejelentésekre vonatkozik.

Ugyancsak április 1-jén módosult a szabadalmi bejelentések módosításának lehetősége. Ettől az időponttól kezdve ugyanis a bejelentés hiányzó részeit a benyújtást követően, de az engedélyezési illeték befizetése előtt módosítani lehet az elsőbbség igénylésével benyújtott bejelentések esetén.

Szíria

Szíriában 2007 márciusában új védjegy törvény és 2007 áprilisában annak végrehajtási utasítása lépett hatályba. Az új törvény főbb rendelkezéseit az alábbiakban foglaljuk össze.

A régi törvény szerint egy védjegybejelentés több áruosztályra vonatkozhatott. Az új törvény szerint minden egyes áruosztályra külön bejelentést kell benyújtani.

A bejelentés publikálásától számított 90 napon belül fel lehet szólalni. A régi törvény szerint felszólalásra nem volt lehetőség.

A régi törvény alapján használat hiánya miatt nem lehetett kérni a védjegy törlését. Az új törvény szerint bármely érdekelt fél kérheti a védjegy törlését, ha azt három egymást követő éven keresztül nem használták.

A régi törvény szerint a bejelentés napja nem volt azonos a lajstromozás napjával. Az új törvény szerint a két időpont azonos.

A régi törvény nem rendelkezett a híres védjegyekről. Az új törvény úgy rendelkezik, hogy a bíróságoknak el kell ismerniük az olyan híres védjegyeket, amelyek jól ismertek Szíriában és külföldön.

Tajvan

A) 2007. június 16-án a képviselőház (Yuan) elfogadta az ügyvivői törvényt, amely 2007. december 16-án lép hatályba.

Ez Tajvanon az első ilyen tárgyú törvény, amely a korábbi rendezetlen helyzetet szabályozza. Az új törvény hatálybalépéséig ugyanis Tajvanon bárki tevékenykedhet szabadalmi ügyvivőként, ha bizonyos követelményeknek megfelel, aminek folytán technikusok, ügyvédek, könyvelők vagy hivatali elővizsgálók is lehetnek szabadalmi ügyvivők.

Az új törvény szerint az ügyvivői jogosítvány elnyerésének feltétele eredményes vizsga letétele a hivatalos vizsgabizottság előtt, amihez hozzátartozik, hogy a jelölt a vizsga előtt ügyvivői gyakorlatot folytasson.

A bejegyzett szabadalmi ügyvivő jogosult szabadalmi bejelentések képviselésére, továbbá felszólalási és törlési ügyekben, valamint a szabadalmi törvény által előírt egyéb szabadalmi ügyekben való képviselésre.

Mihelyt 15 szabadalmi ügyvivő lesz bejegyezve a szabadalmi hatóságoknál, meg kell alakítani a szabadalmi ügyvivők társaságát a központi kormány székhelyén.

B) 2006-ban Tajvanon 50 111 szabadalmi bejelentést, 23 279 használatiminta-bejelentést és 7598 mintabejelentést nyújtottak be. Az engedélyezések száma 2006-ban ugyanilyen sorrendben 23 324, 19 828, illetve 6163 volt.

2006-ban hazai bejelentők 51 107, és külföldi bejelentők 3107 védjegybejelentést nyújtottak be. Az ugyanezen évben lajstromozott védjegyek száma 54 597 volt.

Tonga

Tonga, amely még nem tagja a PCT-nek, 2007. július 27-én csatlakozott a Kereskedelmi Világszervezethez (World Trade Organization, WTO), amelynek a 151. tagállama lett.

Törökország

A Török Fellebbezési Bíróság helybenhagyta az Isztambuli Második Szellemitulajdon-védelmi Bíróság döntését, és így megerősítette a jól ismert védjegyek oltalmát. A döntés szerint a ROBERTO CAVALLI védjegy akkor is oltalmat élvez hasonló vagy eltérő áruk és szolgáltatások vonatkozásában a megtévesztően hasonló védjegyekkel szemben, ha nincs lajstromozva.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

JOGSZABÁLY ÁLTAL KÖTELEZŐVÉ TETT BIZTONSÁGI ELEMZÉS JOGI VÉDELME

SZJSZT-15/07/1

Magánmegkeresés

A megkereső által feltett kérdések

1. A biztonsági elemzési folyamat mely elemei tekinthetők olyan szerzői alkotásnak, amelyet a szerzői jog védelme illet meg?
2. Ha a leírás alapján a szellemi alkotási folyamat egyetlen eleme sem minősíthető a szerzői jog hatálya alá tartozó szellemi alkotásnak, úgy azok milyen szellemi alkotásnak minősíthetők (pl. know-how)?

Az eljáró tanács szakvéleménye

I. Ténybeli és jogi kiindulópontok

A megkereső a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 18/2006. (I. 16.) Korm. rendelet alapján biztonsági elemzést végez megrendelői (veszélyes ipari üzemek üzemeltetői) számára. Tekintettel arra, hogy sajátos szakmai eljárásról van szó, az írásbeli megkeresést kiegészítendő a megkereső 2007. július 26-án az eljáró tanács előtt személyesen is ismertette a biztonsági elemzési folyamatot.

A kormányrendelet hatósági és szakhatósági engedélyezést ír elő a veszélyes ipari üzemek számára. Ebben az engedélyezési eljárásban ügyiratként kerül benyújtásra az üzemeltető által elkészített biztonsági elemzés, illetve biztonsági jelentés, amelynek tekintetében a rendelet meglehetősen részletes előírásokat tartalmaz.

A rendelet azonban lehetővé teszi, hogy az elemzés során többféle módszer alkalmazásával is el lehessen érni az eredményt: több alkalommal használja a „nemzetközi gyakorlatban elfogadott módszert használhat”, illetve „a szakma által általánosan elfogadott módszerrel végezheti el” kifejezéseket. Ez a gyakorlatban is eltérő módszerek alkalmazásához vezet (pl. eltérő kockázati mátrixok alkalmazása, a kockázati csomópontok eltérő megállapítása).

II. A megkeresésre adott válaszok

Ad 1.

Az eljáró tanács rámutat arra, hogy a szerzői jog az információ előállításához vezető – bármily költséges – folyamatnak nem nyújt oltalmat. Önmagában a kidolgozáshoz választott módszerek, eljárások [Szt. 1. § (6) bekezdés] nem állnak a szerzői jog védelme alatt. Az ilyen módszerek, eljárások megfelelő kiválasztása és alkalmazása pedig nem tekinthető „alkotásnak” az Szt. értelmében.

Ezért az eljáró tanács a kérdésben foglaltaktól eltérően, de a személyes bemutatáson elhangzottak alapján nem az elemzési folyamat, hanem az elkészült biztonsági elemzés/jelentés szerzői jogi oltalmát vizsgálta.

a) A biztonsági elemzés/biztonsági jelentés mind a tényanyag felkutatása és prezentálása, mind az írásba foglalás terén kellően széles alkotói mozgásteret biztosít ahhoz, hogy a szerzői jogi védelem megállapítható legyen – szakirodalmi műként [1999. évi LXXVI. törvény, a továbbiakban Szt. 1. § (2) a) és (3) bekezdése].

A megkereső által az eljáró tanácsnak anonimizáltan benyújtott, elmondásuk szerint tipikusnak tekinthető elemzés ilyen egyéni-eredeti jellegű szakirodalmi mű, ami szerzői jogi védelem alatt áll.

b) Az eljáró tanács megjegyzi ugyanakkor, hogy bármilyen költséges is e szakirodalmi műben található tények, következtetések felkutatása és megjelenítése, ezek – mint pusztán információk – nem állnak szerzői jogi védelem alatt. [L. Szt. 1. § (5) bekezdés „A szerzői jogi védelem nem terjed ki a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tényekre vagy napi hírekre.”]

A szakirodalmi művek esetében ez a helyzet igen gyakran előáll, tipikusan költséges kutatások eredményeit bemutató tanulmányok esetén. A szerzői jog azonban mindig a tartalom, az információ egyéni-eredeti kifejtését (expression) oltalmazza, és nem magát az információt.

Az információ engedély vagy hivatkozás nélküli átvételét tehát a szerzői jog eszközeivel nem lehet szankcionálni – ezt a szakmai etika mellett legfeljebb egyes sajátos szakmai szabályok tehetnék meg, de ilyen szabályt a biztonsági elemzések tekintetében a kormányrendelet nem tartalmaz. Ez érthető, hiszen annak célja nem a biztonsági elemzések eredetiségének biztosítása, hanem az alapos, pontos elemzések előmozdítása útján a biztonság fokozása.

Az eljáró tanács megjegyzi: ha a gyakorlatban szolgai másolás történne, és egy vállalkozó által elkészített biztonsági elemzést egy másik vállalkozó az adott üzem tekintetében megalapozó kutató-elemző munka elvégzése nélkül felhasználna (pl. átdolgozna), valószínűleg nem lenne képes arra, hogy önmagában a tényeket, következtetéseket emelje át a kifejtés

gondolatszövedékének átvétele nélkül. A gyakorlatban ezért sok esetben a szolgai másolások elleni fellépéshez a szerzői jog a szakirodalmi mű védelme útján segítséget nyújt.

c) Az 1.a) pontban foglaltak szerint a biztonsági elemzés/biztonsági jelentés eléri a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni-eredeti jelleget; azonban ez az irat a hatósági, szakhatósági engedélyezési eljárásban benyújtásra kerül. Az Szjt. 1. § (4) bekezdése értelmében: „Nem tartoznak e törvény védelme alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések.”

A veszélyes ipari üzemek engedélyezési eljárásában a biztonsági elemzés/jelentés ügyiratnak minősül, és így nem áll szerzői jogi oltalom alatt.

A magyar szerzői jog irodalma és gyakorlata azonban egyöntetűen azon az állásponton van, hogy az ügyiratfunkció nem jelenti a mű szerzői jogi védelmének teljes elenyészését: a szerzői jogi védelem kizárólag ebben a funkciójában nem illeti meg az alkotást, de más felhasználások esetén a szerző engedélyére szükség van. A szerzői jogi törvény ismert kommentárja írja szakdolgozatokról: „Tehát csak a minősítési eljárás szempontjából, a minősítő szerv és a jelölt viszonyában nem minősül a disszertáció szerzői műnek.”¹ Ezzel összecsengő vélemény található a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatában is (pl. 21/02, 27/01. sz. ügy).

A jelen ügyben ez azt jelenti, hogy a hatósági engedélyezési eljárás során az elemzés szerzőjét nem illetik meg a szerzői jogok. Ha azonban az üzemeltető az elemzés rendszeres felülvizsgálatakor vagy szükséges módosításakor használja fel az eredeti elemzést (mint szakirodalmi művet), pl. többszörözi vagy átdolgozza azt, akkor ehhez az eredeti elemzés szerzőjének engedélyére van szüksége.

Az eljáró tanács rámutat azonban arra, célszerű, hogy az elemzés elkészítésére vonatkozó szerződés világosan rendezze a kész elemzés jövőbeli felhasználásának lehetőségeit, korlátait.

Ad 2.

Önmagában a kidolgozáshoz választott módszerek, eljárások, azok kiválasztása és alkalmazása nem áll szerzői jogi védelem alatt. A Ptk. 86. § (4) bekezdése szerint azonban a személyeket védelem illeti meg vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik tekintetében is.

A biztonsági elemzés létrehozója által alkalmazott módszerek, eljárások összessége, azok egymáshoz való viszonya, az elemzési folyamatra vonatkozó ismeretek és tapasztalatok együttesen ilyen, ún. „know-how-oltalom” alatt állhatnak. Ehhez az szükséges, hogy ezen

¹ A szerzői jogi törvény magyarázata. Szerk.: Gyertyánfy Péter; CompLex Kiadó, Budapest, 2006 p. 34.

ismerethalmaz az alkalmazott formájában még ne váljon közkinccsé [1978. évi 2. tvr. 4. § (1) bekezdés]. E kérdésben a szakvélemény adására a Szerzői Jogi Szakértő Testület nem rendelkezik hatáskörrel.

Dr. Novák Tamás, a tanács elnöke
Dr. Tóth Péter Benjamin, a tanács előadó tagja
Dr. Munkácsi Péter, a tanács szavazó tagja

A REPROGRÁFIAI DÍJRA JOGOSULTAK KÖRE

SZJSZT- 21/07/01

A Magyar Lapkiadók Egyesületének megkeresése

A Magyar Lapkiadók Egyesülete által feltett kérdések

1. A napilapokon kívül minden folyóirat (ideértve a hetilapokat és az évente legalább egyszer megjelenő kiadványokat is) a reprográfia hatáskörébe tartozik-e? (Minden folyóiratnak jár-e a díj?)
2. A nyomtatóval elektronikus platformról (főképpen internetről, akár otthoni vagy munkahelyi számítógépről magáncélra) kinyomtatott, szerzői jogi oltalom alatt álló művekre vonatkozik-e a reprográfiaidíj-kifizetési kötelezettség?
3. A folyóiratok fogalmi definíciója történhet-e pusztán periodicitásuk alapján? (Erre vonatkozóan sem a sajtótörvény, sem a szerzői jogi törvény, illetve akár a levéltári törvény nem tartalmaz rendelkezést.)
4. Kizárja-e egyértelműen a szerzői jogi törvény a napilapokban megjelent és egyébként szerzői jogi oltalom alá eső műveket a reprográfiai jogosultság alól?

Az eljáró tanács szakvéleménye

A megbízó által feltett kérdések megválaszolását megelőzően indokolt a reprográfiai jogdíj jogintézményének és a szabályozás hátterének rövid összefoglalása.

Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló ún. Berni Uniói Egyezmény (BUE – hazánkban az 1975. évi 4. törvénnyel kihirdetett hatályos szövege az ún. 1971-es Párizsi Szerződésként lépett hatályba) 9. Cikke szerint az irodalmi vagy művészeti alkotás szerzőjét megilleti az a kizárólagos jog, hogy műve bármilyen formában történő többszörözését

engedélyezze. Az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) keretében 1996-ban létrejött ún. WIPO Szerzői Jogi Szerződés (WCT) 1. Cikk (4) bekezdéséhez kapcsolódó, a WCT-ét létrehozó diplomáciai konferencián részt vevő országok által tett közös nyilatkozat nemzetközi szinten rögzíti, hogy a BUE 9. Cikkében foglalt többszörözési jog a digitális úton megvalósuló többszörözési cselekményekre is kiterjed.

Az Európai Unió az információs társadalom szerzői és szomszédos jogáról szóló, 2001/29/EK sz. Parlamenti és Tanácsi Irányelvének (INFOSOC-irányelv) Preambuluma, annak (21) bekezdésében szintén kimondja, hogy az Unió belső piacán belüli jogi értelmezési biztonság érdekében a többszörözési jog hatálya alá tartozó cselekmények széles definíciójára van szükség. Az INFOSOC-irányelv 2. Cikke értelmében a többszörözési jog kiterjed a mű egészben vagy részben, bármilyen módon, illetve bármilyen formában megvalósuló közvetlen vagy közvetett, időleges vagy állandó többszörözésére.

A szerzői jogról szóló, hatályos 1999. évi LXXVI. törvényünk (Szt.) 18. §-a szintén a nemzetközi szabályokon alapuló, széles értelemben vett többszörözési jog talaján áll. Az Szt. szerint a szerző kizárólagos többszörözési joga mind az analóg módon megvalósuló, mind pedig a digitális rögzítések és másolások eseteire kiterjed. A többszörözés mint szerzői jogi értelemben vett felhasználás magában foglalja a mű anyagi formában, nyomtatással megvalósuló mechanikai, filmes vagy mágneses rögzítését, illetve másolását, továbbá – többek között – a mű digitális formában, elektronikus eszközön történő tárolását, illetve a számítógépes hálózaton átvitt művek anyagi formában való előállítását. Ide tartozik tehát a hagyományos, „papíralapú” másolatkészítés, továbbá a digitálisan tárolt mű anyagi formában való előállítása is. A CompLex Kiadó kiadásában megjelent, „A Szerzői Jogi Törvény Magyarázata” című kiadvány (2006. október 15-ével lezárt kézirat szerinti kiadás – „Szt.-kommentár” –) III. fejezet (szerző: Gyertyánfy Péter) 131. oldal tetején található, az Szt. 21. §-ához fűzött kommentár szerint: „A többszörözés fogalma alatt a 18. § (1) bekezdésében kifejtetteket kell érteni (rögzítés anyagi hordozóban). A ’fénymásolással vagy más hasonló módon, papíron vagy más hordozón’ fordulat igen széles, s erre utal, hogy e szabály alá esik valamely, az előzőekben meghatározott mű műpéldányt eredményező másolásának teljes folyamata. Az alkalmazott technika másodlagos. A reprográfiai készülék fogalma így átfogja mindazokat a készülékeket, amelyek nyomtatásban már megjelenített anyagok másolására vagy arra is alkalmasak, és amelyeket a másolásra is szántak. Közömbös, hogy a készülék önállóan, más készülékkel együtt vagy kombinált készülék részeként alkalmas a nyomtatásban megjelent művek többszörözésére. A hagyományos ’fénymásolók’ mellett megfelel e fogalomnak a számítógépi nyomtató (például az internetről másolhat ki folyóiratoldalamat), a szkennert (amely optikai úton digitális jelsorozatot állít elő, hogy azután azt a számítógép kép formájában meg tudja jeleníteni), a telefax (amely a beszkenelt, digitalizált dokumentumot egy távoli, másik faxon jeleníti meg, de maga is készíthet másolatot) és ezek kombinációi is (kombinált nyomtatók).”

A hatályos magyar Sztj. sem a többszörözési jog tartalma, sem pedig az az alóli kivételek, illetve speciális szabályok – mint például a reprográfiai díjigény – szempontjából nem tesz különbséget az anyagi formában megvalósuló és a digitális többszörözési cselekmények között. Az Sztj.-kommentár előzőekben idézett fejezetében, a 129. oldal első és második bekezdésében (1. A reprográfiai jogdíj; 1.1. A jogintézmény célja, lényege; 1.2. A jogosultak és a kötelezettek) kifejti, hogy a reprográfiai jogdíj jogintézménye lényegében az ún. „üreskazetta-jogdíj” jogintézményével azonos, mintegy a korábbi jog által már ismert üres hang- és képhordozói jogdíj szabályát terjeszti ki a könyvek, folyóiratok, tanulmányok és általában minden olyan mű másolásának (többszörözésének) eseteire, amelyek jellegüknél fogva fénymásolással vagy hasonló módon magáncélra, tehát az Sztj. 35. §-a (magáncélú másolás), illetve a 33. § (1) bekezdése (a szabad felhasználásra vonatkozó általános rendelkezés) szabad felhasználás által megengedett körben többszörözhetőek.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület több szakvéleményében elemezte a szabad felhasználás mint a szerzői jog korlátozásának általános, a BUE 9. Cikk (2) bekezdésében, továbbá az Sztj. 33. § (2), (3) bekezdéseiben foglalt előfeltételeit. A legérdekesebb elemzést e tárgyban a 17/2006. sz. szakvélemény tartalmazza, amely kimondja, hogy a jogellenes forrásból történő jogellenes másolás megengedése nincs összhangban a kizárólagos szerzői jogok alóli kivételek alkalmazására vonatkozó jogi előfeltételekkel [ún. „háromlépcsős teszt”, melyet a BUE 9. Cikk (2) bekezdése, a WCT 10. Cikke, illetve a TRIPS 13. Cikke is megfogalmaz].

Az INFOSOC-irányelv a többszörözési jog mint kizárólagos szerzői jog alóli kivételek között az 5. Cikk (2) bekezdésében rendelkezik a reprográfiával megvalósuló magáncélú másolásokról. Az 5. Cikk (2) bekezdés (a) pontja – hasonlóan a hatályos magyar Sztj. 21. § (1) bekezdés első mondatában foglaltakhoz – ide sorolja a bármilyen fototechnikai, illetve fénymásolási eljárással vagy más hasonló hatású eljárással megvalósuló, papírra vagy más hasonló hordozóra történő másolások eseteit, melyekkel kapcsolatban az INFOSOC-irányelv előírja a jogosultak méltányos díjazási jogát.

Az irányelv nem határozza meg közelebbről, hogy pontosan mely jogosulti kör tarthat igényt reprográfiai díjra. Az azonban nyilvánvalóan következik mind az INFOSOC-irányelv előzőekben hivatkozott rendelkezéseiből, mind pedig a hatályos magyar Sztj. 21. §-ából, hogy a reprográfiai jogdíjra mint megfelelő díjra vonatkozó igény a mű magáncélú szabad felhasználásával kapcsolatban áll fenn, illetve a magáncélú másolásokból, azok tömeges mérete folytán a jogosultakat érintő hátrány ellensúlyozására szolgál.

A szabad felhasználásként megengedett magáncélú másolás (illetve az ugyancsak ide sorolt belső intézményi célú többszörözések) esetköreit a hatályos Sztj. a 35. §-ban határozza meg, melyek közül a reprográfiai díjigény szempontjából releváns esetkörök a következők:

- természetes személy által magáncélra történő másolatkészítés (kizárt az építészeti, műszaki létesítmények, szoftverek, elektronikus adatbázisok másolása, nyilvános előadás kép- vagy hanghordozóra történő rögzítése, kotta, illetve teljes könyv, illetve folyóirat vagy napilap egészének reprográfiával megvalósuló másolása);

- nyilvános könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló intézmények, levéltárak, kép- és hangarchívumok vállalkozási tevékenységein kívüli szabad másolatkészítése (ezen szervezetek a magánszemélyek jogi lehetőségein túlmenően bizonyos, jogszabály által meghatározott esetekben teljes könyvet, folyóiratot, illetve napilapot is lemásolhatnak);
- iskolai oktatási célú másolás (könyvként kiadott művek egyes részei, valamint újság- és folyóiratcikkek nagy példányszámban, egy-egy iskolai osztály létszámához igazodó, illetve köz- és felsőoktatási vizsgákhoz szükséges példányban történő másolása is megengedett).

Az Sztj. 35. §-a a magáncélú másolással érintett művek között külön említi a könyvként kiadott műveket, illetve a folyóiratokban, valamint a napilapokban megjelent cikkeket. Ugyanakkor a reprográfiajogdíj-igény szempontjából az Sztj. a napilapokra, a napilapokban megjelent szerzői művekre, illetve kiadókra nem tartalmaz utalást. Kétségtelen, hogy a hatályos Sztj. 21. §-a a kiadók tekintetében csak a könyvekben és a folyóiratokban megjelent művek esetében tartalmaz díjazásra vonatkozó rendelkezést, ez azonban nem zárja ki a napilapokban publikáló szerzők díjigényének jogosságát, mert a jogszabály a szerzők tekintetében nem tesz különbséget könyv, folyóirat vagy egyéb kiadvány között.

A fentiek alapján az eljáró tanács a megkeresésben szereplő kérdésekre a következő válaszokat adja:

Ad 1. A reprográfiai úton többszörözött művek utáni díjazásra jogosultak, illetve kötelezettek körét az Sztj. 21. § (1) bekezdése határozza meg. Eszerint ilyen díjazásra jogosultak az olyan művek szerzői, valamint az olyan művek (könyvként vagy folyóiratban) kiadói, amelyek ún. reprográfiával többszöröznek. Reprográfia alatt a fénymásolással vagy más hasonló módon, illetve más, hasonló hordozón előállított műveket kell érteni.

A kiadók tekintetében a díjazás egyik feltétele tehát, hogy a mű könyvként vagy folyóiratban jelenjen meg. A folyóiratok között a törvény nem tartalmaz megkülönböztetést, így a szóban forgó díjazás megjelenési időközöktől függetlenül megilleti a folyóirat-kiadókat, természetesen a 21. § egyéb rendelkezései, valamint a szabad felhasználásra vonatkozó szabályok figyelembevételével.

Ami a díjjogosultak másik csoportját, azaz a szerzőket illeti, reprográfiai díjra az irodalmi, valamint a képző- és fotóművészeti művek szerzői jogosultak, függetlenül attól, hogy művük milyen kiadványban jelent meg.

Az Sztj. 35. § (1) bekezdése értelmében a zeneszerzők és szövegírók, továbbá a kották kiadói jogaival rendelkező zeneműkiadók a jogosultak között nem vehetők figyelembe, hiszen e művek szabadon magáncélra reprográfiával nem másolhatóak. Ugyancsak kikerültek a jogosulti körből a 35. § (1) bekezdése szerint magáncélra szabadon semmiképpen nem másolható művek (építészeti, műszaki tervek, szoftverek, elektronikus adatbázisok).

Az Sztj. 106. § (1) bekezdése értelmében a 21. § által szerzőként megjelölt jogosulti körbe a műveket megalkotó magánszemély szerzőkön túl azok jogutódai is beletartoznak. A

kiadó bizonyos esetekben maga is szerzői jogosultnak tekinthető a művön, amennyiben a szerzőtől (szerzői jogosulttól) a mű szerzői vagyoni jogait megszerezte. Ilyen eset állhat elő munkaviszonyban, munkaköri kötelezettségként létrehozott művek esetében.

Ad 2. Ahogy arra a bevezető is utal, a hatályos Szjt. a többszörözési fogalom széles meghatározását tartalmazza. Ez a széles értelmezés, amely a hagyományos analóg rögzítéseken és másolásokon túl a digitális többszörözési cselekményeket is magában foglalja, nemcsak a többszörözési jog mint kizárólagos szerzői jog tartalma, de az az alóli kivételek, illetve a kizárólagos jog díjigénnyé történt korlátozása tekintetében is érvényesül. Ennek megfelelően a nyomtatóval elektronikus platformról, internetről előállított műpéldány tekintetében is fennáll a jogosultaknak az Szjt. 21. §-ban szabályozott reprográfiai díjigénye.

Ad 3. A folyóiratok fogalmát érintően az Szjt. külön rendelkezést nem tartalmaz. A folyóirat és a napilap a sajtóról szóló 1986. évi II. törvény 20. § f) pontja szerint időszaki lapnak minősül, melyeket a sajtótörvény külön kategóriaként említ. A közfelfogás ezzel megegyezően általában az évenként bizonyos rendszerességgel megjelenő sajtóterméket érti folyóirat alatt a napilapok kivételével. Az Szjt. más helyeken e két kiadványtípust szintén külön említi [pl. Szjt. 35. § (2) bekezdés, 45. § (2) bekezdés, 56. § (2) bekezdés]. Abból tehát, hogy az Szjt. 21. § (1) bekezdés az időszaki lapok közül csak a folyóiratokra hivatkozik, arra kell jogszerűen következtetni, hogy e rendelkezést a napilapokra a jogalkotó nem kívánta kiterjeszteni.

Ad 4. Ahogy az 1. kérdésre adott válaszból kiderül, a reprográfiai díjra jogosultak közül a szerzők tekintetében az Szjt. nem tesz különbséget kiadványtípusok szerint. Ebből következően a napilapokban megjelent művek szerzői a díjra igényt tarthatnak.

A kiadói díjjogosulti körbe – ahogy korábban kifejtésre került – a napilapot kiadók a 21. § (1) bekezdése alapján nem tartoznak bele.

Az eljáró tanács szükségesnek tartja megjegyezni, hogy az Szjt. 21. § (1) bekezdésére vonatkozó fenti jogértelmezés a jogszabály szigorú értelmezésén alapul, tekintettel arra, hogy az Szjt. a szerzők jogaira vonatkozó szabályokon kívül kiterjesztő értelmezésre nem ad lehetőséget. Ezért a díjra jogosult kiadók körét a jogszabály szövegében szereplőkön kívül más szervezetekre nem lehet kiterjeszteni. Ugyanakkor az eljáró tanács álláspontja szerint indokolt lenne az Szjt. 21. §-ának felülvizsgálata, hiszen semmi nem indokolja a hatályos jogszabály szerinti különbségtételt, hogy míg a folyóirat-kiadóknak a folyóiratban megjelent művek szerzőivel együtt biztosítja a törvény a díjigényt, a napilapokban megjelent művek kiadói a szerzőkkel ellentétben nem részesülnek reprográfiai díjban.

Dr. Lindner Gyula, a tanács elnöke
Dr. Sár Csaba, a tanács előadó tagja
Dr. Hajagos Éva, a tanács szavazó tagja

TERVDOKUMENTÁCIÓ ÁTDOLGOZÁSA

SZJSZT-24/07/1

A Fővárosi Bíróság megkeresése

A bíróság által feltett kérdések

1. A periratoknál 24. sorszám alatt érkezett, a Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség részéről megküldött tervdokumentációk összehasonlítása alapján, amely tervdokumentációk között a felperes, de a nyertes konzorcium tagjai, az alperesek részéről megrendelt dokumentációk is szerepelnek, állapítsa meg, hogy a Gyöngyös város szennyvíztisztító telepének bővítésére vonatkozó, illetőleg Mátrafüred és Gyöngyös délkeleti városrész szennyvízelvezetésének kivitelezési munkáira vonatkozó, és a kivitelezés során felhasznált tervdokumentációk a felperes által készített engedélyezési, vízjogi létesítés, illetve tender-tervdokumentációk átdolgozásával jöttek-e létre.
2. A tender-tervdokumentáció ez esetben is alkalmas volt-e arra, hogy a felperes és Gyöngyös város között megkötött szerződés alapján a felperes részéről szolgáltatni vállalt kiviteli tervek helyett kerüljön felhasználásra, vagy csak arra szolgált, hogy azt a közbeszerzési eljárásban használják fel.
3. Megállapítható-e, hogy az alperesi konzorcium által elkészített kiviteli tervdokumentáció a jogszabályi változások folytán módosítandó vízjogi létesítési engedély alapját képezte.

Az eljáró tanács szakvéleménye

Ad 1.

Előzetes megállapítások

Az eljáró tanács a kérdés megválaszolását megelőzően az alábbi előzetes megállapításokat teszi.

1. Az elküldött vizsgálati anyagok az alábbi tervdokumentációkat tartalmazzák:
 - a felperes által jegyzett, Gyöngyös város szennyvíztisztító telep bővítésére vonatkozó vízjogi engedélyezési tervdokumentációt és annak módosítását;
 - az alperes B. Kft. megnevezésű alvállalkozója által jegyzett, Gyöngyös város szennyvíztisztító telep bővítésére vonatkozó vízjogi engedélyezési és kiviteli tervdokumentációt;
 - az alperes L. Kft. megnevezésű alvállalkozója által jegyzett, Gyöngyös–Mátrafüred külterületi összekötő nyomóvezeték tervdokumentációját.

A vizsgálati anyagok mindazonáltal nem tartalmazzák a felperes Mátrafüred és Gyöngyös délkeleti városrész szennyvízelvezetésére vonatkozó tervdokumentációját, így ennek vizsgálata és az alperesi, azonos tárgykörben készült tervdokumentációval történő összevetése az eljáró tanácsnak nem állt módjában.

2. A felperes tervdokumentációjának előzetes vizsgálata során megállapítást nyert, hogy a dokumentáció a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 1. § (2) bekezdésének 1) pontjában külön is nevesített műszaki létesítmény tervének minősül, amely a jogvédelem fennálláshoz szükséges egyéni-eredeti jelleg követelményének is megfelel.

3. A felperes tervdokumentációja nem csupán egészében áll a szerzői jog védelme alatt, annak egyes részei egyéni-eredeti jellegüknél fogva önmagukban is védelem tárgyai (tipikusan ezek az egyes tervek, illetve az azokhoz kapcsolódó műszaki leírás). Az eljáró tanács vizsgálata ezért nem csupán a tervdokumentáció egészének, hanem annak védelem alatt álló egyes részeinek esetleges átdolgozására is kiterjedt.

Az eljáró tanács véleménye

A Gyöngyös város szennyvíztisztító telepének bővítésére vonatkozó felperesi és alperesi tervdokumentációk összehasonlítása alapján az eljáró tanács az alább véleményyt alakította ki.

A tervdokumentáció egyes terveinek vonatkozásában

Az eljáró tanács a felperes és az alperes a helyszínrajzok és egyes fontosabb műtárgyakra vonatkozó (utóülepítő, fertőtlenítő, iszaprohasztó) terveinek összevetése alapján megállapította, hogy az alperes tervei sem a felperes tervei szolgai másolatának, sem azok átdolgozásának nem tekinthetők. A helyszínrajzok esetében az eredeti állapothoz képest újonnan tervezett műtárgyak elhelyezkedése, egyes esetekben pedig azok mérete és kapacitása is olyan nagyfokú eltérést mutat a felperes és az alperes terveiben, amely alapján az alperes helyszínrajza a felperesétől független, új, önálló alkotásnak tekinthető. Más szempontból a helyszínrajzok és az egyes műtárgyak tervei esetében is a felperes és az alperes tervei között fennálló esetleges hasonlóságok a műszaki létesítmény általános rendeltetéséből, a vonatkozó hatósági előírásokból és egyéb szabályokból adódnak, ezért e hasonlóságok nem hordozzák a szerzői jogi védelem feltételeként szükséges egyéni-eredeti jelleget. Összességében tehát az egyes tervek között fennálló nagymértékű különbség az alperes részéről a felperesi tervezéstől elkülönült, önálló tervezési folyamatot feltételez.

A tervdokumentáció terveihez kapcsolódó műszaki leírások tekintetében

A műszaki leírások összevetése ugyancsak alátámasztja azt az álláspontot, hogy az alperes tervdokumentációja – egészében és részletei vonatkozásában is – önálló, a felperes tervdokumentációjától elkülönült alkotásnak tekintendő. E leírások kapcsán az eljáró tanács

meg kívánja említeni, hogy bár az alperes műszaki leírása tartalmaz utalásokat a felperes leírására, illetve egyes helyeken adatokat is átvesz abból, mégsem tekinthető szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak, mivel ezek a tartalmi elemek önmagukban nem állnak a szerzői jog védelme alatt. A műszaki megoldást, tartalmat ugyanis a szerzői jog nem védi, a védelem mindössze a tartalom formájára, annak „megszerkesztésére” terjed ki.

Az eljáró tanács e kérdésre adott válaszához kapcsolódóan ugyanakkor meg kívánja jegyezni, hogy nem tartozik a tanács hatáskörébe annak vizsgálata, megfelel-e a vízügyi hatósági engedélyezési eljárás szabályainak az a gyakorlat, ha egy folyamatban lévő vízügyi engedélyezési eljárás során az engedélyezési tervek teljes egészében kicserélésre (és nem átdolgozásra, „módosításra”) kerülnek (ahelyett, hogy az új engedélyezési tervek alapján új eljárásra kerülne sor).

Ad 2.

A felperes engedélyezési és tenderterve – amint azt az eljárás során a felperes ügyvezetője is említette tanúvallomásában – megalkotásának célja elsődlegesen a közbeszerzési eljárásban történő hasznosítás volt. Ezen tervek (különösen az egyes helyszínrajzok) azonban részletezettségükben megközelítik, illetve bizonyos esetekben elérik az alperes azonos tárgykörben készült engedélyezési tervei kidolgozottságának mértékét. Tekintettel pedig arra, hogy az alperes engedélyezési és kiviteli tervei között nem fedezhető fel lényegi különbség, nem zárható ki, hogy a felperes engedélyezési és tenderterve a kiviteli terv követelményeinek – esetlegesen csekély számú, technikai jellegű módosítás, kiegészítés hozzáadásával – szintén megfelelt volna.

Az eljáró tanács e kérdésre adott válasza kapcsán meg kívánja jegyezni, hogy a gyakorlatban az engedélyezési tervek alapján kidolgozott kiviteli tervek – értelemszerűen – nem tekinthetők szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak, ugyanis a kiviteli terv készítése során az engedélyezési tervben rögzített fő paraméterektől érdemben eltérni nem lehet. A kiviteli terv csakis a szerzői jogi szempontból érdeminek tekinthető „alkotó” tervezési szakasz lezárását követően készül, készülhet el, és már a megvalósítás szakaszába esőnek tekintendő. A kiviteli terv célja az engedélyezési tervben meghatározott paraméterekkel és műszaki tartalommal dokumentált, tervezett létesítmény kivitelezési munkálataihoz szükséges műszaki-technikai kiegészítések és technológiai eljárások, valamint a szükséges gyártmánytervek, konszignációk kimunkálása. A kiviteli tervek készítése során az engedélyezési tervtől eltérni csak az engedélyezési terv tervezőjének (szerzőjének) hozzájárulásával lehet.

Ad 3.

A rendelkezésre álló adatok alapján az illetékes vízügyi felügyelőség által 10892-9/2005 és 13061-10/2005 ügyiratszámokon kiadott engedélymódosítások az alperesi konzorcium által készített tervdokumentációkon alapulnak. Erre utal, hogy az alperes 1. válaszban megjelölt tervdokumentációi iratgyűjtőinek borítóján a fenti ügyiratszámok kerültek feltün-

tésre. Annak vizsgálata, hogy az engedélymódosítás szükségessége a vízügyi jogszabályok módosulásából következett-e, vagyis közvetetten, hogy milyen motivációval hozta létre és nyújtotta be a hatósági eljárás során az alperes az új tervdokumentációt, jellegénél fogva nem képezheti szerzői jogi vizsgálat tárgyát.

*Dr. Szilágyi István, a tanács elnöke
Dr. Gondol Daniella, a tanács előadó tagja
Jékely Zsolt, tanács szavazó tagja*

FILMALKOTÁS LÉTREHOZÁSÁRA IRÁNYULÓ SZERZŐDÉS ÉRVÉNYESSÉGE ÉS AZ ENGEDÉLYEZETT FELHASZNÁLÁS TERJEDELME

SZJSZT- 29/07/1

A BRFK XI. kerületi Rendőrkapitányság megkeresése

A megkereső által feltett kérdések

I. A megkeresésében leírt tényállás esetében melyik álláspont helyes:

- A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 42. § (3) bekezdésének alkalmazása, hogy a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni, és ez alapján a DVD-forgalmazásra nem volt engedélye az A. Kft.-nek,
- vagy a 66. §-ban foglaltak alkalmazása, hogy ellenkező kikötés hiányában minden [vagyon] jog átruházásra kerül, és volt engedélye az A. Kft.-nek a forgalmazásról szóló szerződés megkötésére. (Ez utóbbi esetben természetesen bűncselekmény sem valósulhatott meg.)

Tehát a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése körében értékelhető jogsértésre sor került-e?

II. A film DVD-n történő forgalmazásával kapcsolatosan L. A.-nak és V. I.-nek történő vagyoni hátrány okozására sor került-e?

Az eljáró tanács szakvéleménye

Ad. I.

I. 1. A megkeresésben leírt tényállás és az ahhoz csatolt iratok szerint a Fej vagy írás? című filmalkotás forgatókönyvírója S. Z., rendezője L. A. és operatőre V. I. A filmalkotást 2005.

augusztus és november között anélkül hozták létre, hogy a rendező és az operatőr alkotói közreműködéséről és a létrejövő filmalkotásra vonatkozó jogokról írásbeli szerződést kötöttek volna a filmelőállítóval, az A. kft.-vel. E Kft.-nek S. Z. az ügyvezetője. Az alkotói megbízás és a jogok tekintetében 2005. augusztus elején csak egy szóbeli megállapodás született, miszerint a rendezőnek és az operatőrnek fejenként a film nettó produceri nyereségének 4%-a jár, várhatóan három-három millió forint. 2005. augusztus 10-én a rendező és az operatőr ilyen szövegű egyoldalú írásbeli nyilatkozatot tett. A filmelőállító képviselője utóbb – de még a film 2005. november 8-án történt filmszínházi bemutatója előtt – írásbeli szerződéses ajánlatot tett a rendezőnek és az operatőrnek, de ők ezt nem fogadták el.

L. A. rendező – jogi képviselője útján – 2006. február 20-án írásban közölte az A. Kft.-vel, hogy „a Fej vagy írás? című film felhasználásához adott engedélyt a mai nappal, azonnali hatállyal visszavonja, további felhasználását pedig megtiltja.”

2006. október 30-án a filmelőállító A. Kft. szerződést kötött a H. Kft.-vel arról, hogy az utóbbi a Fej vagy írás? c. filmből ún. home video formátumban példányokat sokszorosítson és terjesszen, továbbá azt „video on demand” módon a nyilvánossághoz közvetítse. E felhasználások közül csak a videó példányonkénti terjesztésére került sor.

A rendező és az operatőr nem kapott jogdíjat a filmelőállítótól.

A filmszínházi forgalmazás (nyilvános előadások) bevételeiről adatok nem állnak rendelkezésre. A videó sokszorosítása 5054 darabban megtörtént, a példányok terjesztését 2006 karácsonya előtt megkezdték, és ebből a H. Kft.-nek – a kft. közlése szerint – a büntetőügy kezdetéig mintegy 3 446 178 Ft tiszta nyeresége keletkezett. Ennek 50%-a a szerződés 7. pontja szerint az A. Kft.-t illeti meg.

I.2. A filmrendezői és az operatőri tevékenység kifejtésére és eredményének felhasználására vonatkozó szerződés a lényeges jogok és kötelezettségek tekintetében való szóbeli megállapodással 2005. augusztus elején létrejött. Arra nézve nincs adat, hogy a felek ekkor korlátozták volna a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére vonatkozó jogok körét. Az ügyben alkalmazandó különös szabály, az Szjt. 66. §-ának (1) bekezdése szerint ilyen joghatályos korlátozáshoz erre vonatkozó kifejezett nyilatkozat lett volna szükséges (itt most eltekintve a nyilatkozat alakiságára vonatkozó követelménytől). A rendező és az operatőr jogdíjukról szóló egyoldalú írásbeli nyilatkozatai sem tartalmazznak ilyen korlátozást. A megfilmesítési, rendezői és operatőri felhasználási szerződések kötésénél ma Magyarországon az a kivételes, ha egyes – pl. a video- – jogok tekintetében korlátozzák a jogátzállást. A fenti három körülményre és elsősorban arra tekintettel, hogy a megfilmesítési szerződés szabályai különösek a felhasználási szerződések általános szabályaihoz képest, és a szóban forgó esetben minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy megfilmesítési szerződésről van szó, az ügyben a jogátruházás terjedelmét illetően nem kerülhet sor az Szjt. általános felhasználási szerződési szabályai között elhelyezett szerződés értelmezési szabályok [például a 42. § (3) bekezdés] alkalmazására. Így 2005 augusztusában a filmalkotások filmszerű

hasznosítása valamennyi akkor ismert módjára, így a videoterjesztésre is átszállhatott a jog az S. Z. ügyvezető által vezetett kft.-re. Annak, hogy ez jogi szempontból érvényesen mégsem így történt, más az oka: az Szjt. 45. § (1) bekezdése szerinti alakisági követelmény be nem tartása.

I.3. Az Szjt. 45. § (1) bekezdése értelmében „*a felhasználási szerződést – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – írásba kell foglalni*”. Az Szjt. a filmalkotásokra vonatkozóan nem tartalmaz eltérő rendelkezést. A Polgári Törvénykönyv (Ptk.) 217. §-a (1) bekezdésének második mondatának értelmében „*az alakiság megsértésével kötött szerződés – ha jogszabály másként nem rendelkezik – semmis*”. A filmalkotásokra vonatkozóan nincs ilyen eltérő jogszabályi rendelkezés. A semmis szerződés érvénytelen [Ptk. 234. § (1) bek.]. Az A. Kft. tehát a 2005. augusztusi szóbeli megállapodással érvényesen nem szerzett a Fej vagy írás? c. filmre semmiféle szerzői jogi vagyoni (felhasználási) jogot.

A szerzői jogi felhasználási szerződések gyakorlatában sajnos nem ritka az alakiság megsértése miatt érvénytelen szerződés. Ezt mutatja az ilyen szerződésekkel foglalkozó polgári jogi bírósági ítéletek nagy száma is, lásd például: BH 1994/249, BH 1994/129, BH 1994/24, BH 1994/22, BH 1993/500, BH 1993/296, BH 1993/225, Főv. Bir.8.P.251/1992/2, LB Pf.IV.20 887/1992/2, LB Pf. IV. 21 722/1997/7, Főv. Bir.8.P.21 613/1994/9, LB Pf. IV.20 025/1994/2, Főv. Bir.8. P.26 697/1991/23. A bírói gyakorlat következetesen, a Ptk. 237. §-a (2) bekezdésének alkalmazásával (az alkalmazásra az Szjt. 3. §-a útján kerül sor) hatályossá nyilvánítja ezeket a szerződéseket a határozathozatalig, és a feleknek ennek alapján el kell számolniuk egymással. Ez a szóban forgó ügyben azt jelentené, hogy a Fej vagy írás c. film rendezője és operatőre a film alkotásában való szerzői közreműködés és a már megtörtént filmszínházi vetítések és videó példányonkénti terjesztése fejében a szakmában a hasonló esetekben szokásos ellenszolgáltatásra lenne jogosult. Hangsúlyozzuk, hogy a bírói gyakorlat szerint nem érvényessé nyilvánításról van szó (ez az alakiság megsértése esetén fogalmilag lehetetlen), hanem „pusztán” hatályossá nyilvánításról, amely nem érinti a jogátruházás/felhasználási-jog-átengedés érvénytelenségét. E megállapításnak a jövőbeli felhasználások megítélésénél van jelentősége.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az A. Kft. érvényes szerzői engedély nélkül, jogosítatlanul használta fel a rendezői és operatőri alkotói teljesítményt, így szerzői jogi jogsértést követett el. Ez a jogsértés a szerzői jogi jogszabályok értelmében a szándékosság vagy gondatlanság fennállától függetlenül megállapítható, objektív. Annak megítélése, hogy büntetőjogi szempontból ki az elkövető, és a Btk. 326/A. paragrafusa teljes tényállása megvalósulásához szükséges szubjektív elemek is magvalósultak-e, kívül esik a Szerzői Jogi Szakértői Testület hatáskörén.

Ad. II.

L. A. és V. I. filmszerzők a kft.-től nem kaptak díjazást alkotói munkájukért és az (érvénytelen szerződéssel) átruházott jogokért. Az Szt. 94. §-a (1) bekezdésének e) pontja értelmében az objektív jogsértés miatt a sérelmet elszenvedett fél által érvényesíthető egyik polgári jogi igény a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítése. Ez a „gazdagodás” azonban nem az általános polgári jogi értelemben vett fogalom, nem a jogsértő tiszta nyeresége, hanem a „szükségképpen legalább a szerzőt megillető díjazás” (vagyis a szokásosan járó jogdíj) – l. az Szt. 94-99. §-ához fűzött miniszteri indokolást. Így szól a BH 1993/296. döntés is: *„Az alakítás megsértésével kötött felhasználási szerződés alapján történt teljesítés esetén a szerzői jogdíj összegével azonos térítésre tarthat igényt a szerző.”* A térítés elmaradása a szerzőknél elmaradt vagyoni előny, vagyis vagyoni hátrány.

Továbbá a BDT 2003.894 döntés azt is kifejti, hogy *„I. Valamely szerzői jogi (szomszéd [helyesen szomszédos] jogi) védelem alatt álló mű jogosulatlan felhasználása esetén vélelem szól amellett, hogy a jogosulatlan felhasználás üzleti vagy egyéb – vagyoni értékben is kifejeződő – cél érdekében történt ...”*

Megállapítható tehát, hogy a Fej vagy írás? c. filmalkotás DVD-n történő forgalmazásával kapcsolatosan az A. Kft. L. A.-nak és V. I.-nek vagyoni hátrányt okozott.

Dr. Faludi Gábor, a tanács elnöke

Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács előadó tagja

Kézdi-Kovács Zsolt, a tanács szavazó tagja

SZABADALMI INFORMÁCIÓS KONFERENCIA RIGÁBAN

Az Európai Szabadalmi Hivatal 2007. évi Szabadalmi Információs Konferenciájának a lett főváros, Riga adott otthont.

Lettország a függetlenségéért régóta küzdő, azt 1990-ben kikiáltott balti állam. Területe mintegy kétharmada Magyarországnak, de lakosainak száma csak 2 millió 450 ezer, akiknek alig több mint a fele lett nemzetiségű; a lakosság 32%-a orosz, a többiek más nemzetiséghez tartoznak. A nem lett nemzetiségű lakosok nagy hányada hivatalosan „hontalannak” van nyilvánítva – a lett állampolgárságot ugyanis csak azok kaphatják meg, akik megfelelnek a magas szintű lett nyelvtudást, komoly történelmi és egyéb felkészültséget igénylő, igen nehéz állampolgársági vizsgán. Ennek a feltételnek sok fiatal sem tud eleget tenni, nemhogy az idősebbek. Lettorszáiban csakis nemzeti nyelvű felsőoktatás létezik, így a magasabb iskolai végzettség megszerzésére sincs lehetősége annak, aki nem beszéli elég jól a kelet-balti nyelvcsaládhoz tartozó lett nyelvet.

Az Európai Unióhoz hazánkkal együtt, 2004-ben csatlakozott ország erőteljes gazdasági fejlődést tudhat magáénak. Az évi 5-8%-os GDP-növekedés eredményei a rigai utcaképen is meglátszanak: sok-sok frissen felújított ház, számtalan most folyó építkezést, jól öltözött embereket és megszámlálhatatlan luxusautót látni. Közismert tény, hogy Lettország (a másik két balti „kistigrissel” együtt) jóval előttünk jár akár az euró bevezetésének dátumában, akár az információs és tudásalapú társadalom építésében.

Riga óvárosa, a Vecriga – amely 1997 óta az Unesco világörökség része – a középkori Hanza-városok jellegzetességeit viseli magán. A második világháború pusztításaitól csodával határos módon megmenekült óvárost a függetlenség kikiáltása után felújították. A Daugava folyó két partján elterülő főváros nevezetességei között feltétlenül meg kell említeni a dómot, a Szent Péter templomot, a Feketefejűek Házát, az art nouveau stílusú épületeket és a szabadtéri néprajzi múzeumot.

Az ország nagyon büszke sok száz évre visszatekintő zenei hagyományaira, amelyet a lettek minden alkalmat megragadva ápolnak. Több tízezer résztvevővel évente rendezik meg a több mint 130 éves múltra visszatekintő népzenei fesztivált. A lettek imádják *dainának* nevezett régi dalaikat: ezek közös éneklése egyaránt áthatja az ünnepeiket és a hétköznapijait. Egyetlen nemzet sincs a világon, amely ennyi népdalt tudhatna magáénak: 1,2 milliót! Ez a hatalmas mennyiség azt jelenti, hogy jószerével minden lett emberre jut egy népdal. Nem véletlen, hogy a lett nemzet a népdalban testet öltő hagyományát a legnagyobb szellemi teljesítményei között tartja számon. Mindezek ismeretében már magától értetődő, hogy Lettország szlogenje: *egy dalban testet öltött ország*.

A konferenciát megnyitó ceremónia kedves színfoltját jelentette a gyermektáncscsoport műsora, amelyet a közönség őszinte lelkesedéssel fogadott. Az élénk színű ruhákba öltözött, fejükön virágkoszorút viselő lányok ragyogó mosolya elvarázsolta a nézőket, akik vastappsal

fogadták a kedves hangulatú, a megnyitót keretbe foglaló összeállítást. A legnagyobb sikert egy 3-4 éves korú páros aratta, akik igen ügyesen ropták a pergő ritmusú táncokat.

A lett kormány nevében az igazságügyi miniszter köszöntötte a konferencia résztvevőit. Beszédében kiemelte, hogy a nemzeti szabadalmi hivatalok elsőrendű feladata a nemzeti innováció védelme, erősítése. Lettországból a versenyképes, új termékek elsőbbséget élveznek – ezek kifejlesztésén együtt dolgoznak finn, svájci, svéd szakemberekkel. Évente átlagosan 100 szabadalmi bejelentés érkezik hazai fejlesztőktől a lett hivatalba, de ezeknek csak mintegy 10%-a kerül külföldre. Annak ismeretében, hogy mennyi nemzetközi bejelentés származik Finnországból, Svájcban és a többi országból, bőven van még tennivaló.

Alison Brimelow, az EPO nemrég kinevezett elnökhelyettese közlekedési nehézségek miatt nem tudott eljőni Rigába – így az ő előadását Curt Edjfall alelnök tartotta meg. A vendéglátók iránti tisztelet kifejezéséként kiemelte, hogy először rendezik meg az EPO éves tájékoztató konferenciáját ebben a térségben. A lett hivatal az 1918–1940 közötti, első függetlenségi periódusban, 1920-ban alapították, de a szovjet megszállás alatt bezárták, és csak a függetlenség újbóli elnyerése után, 1992-ben kezdte meg ismét működését.

Az EPO alelnöke közölte, hogy az idén 17. alkalommal megrendezett konferenciára 70 országból több mint 400 szakember látogatott el. A konferencia szorosan kapcsolódik az alapításának idén 30. évfordulóját ünneplő EPO születésnapi rendezvénysorozatához.

Mit tesz az EPO annak érdekében, hogy a következő három évtized is az eddigiekhez hasonló sikereket eredményezzen? Először is szorosabbra kívánja fűzni kapcsolatait a nemzeti hivatalokkal, a szabadalmi területen dolgozó intézményekkel és rajtuk keresztül végső soron valamennyi európai uniós polgárral. Fontos feladatként fogalmazódott meg az EPO szervezetének, működésének felülvizsgálata: a vezetők látni akarják, mely területeken lehet hatékonyabbá tenni a hivatal munkáját.

Az EPO évi 1 milliárd eurós bevételeivel, 6000 alkalmazottjával Európa legnagyobb szervezetei közé tartozik. 2006-ban az európai hivatal 200 ezer bejelentést fogadott és 63 ezer szabadalmat adott meg. Az Európai Szabadalmi Szervezetnek jelenleg 32 tagországa van. 2007-ben, működésének első három évtizedét lezárva, az EPO négy forgatókönyvet dolgoztatott ki, amelyek a gazdasági, geopolitikai, társadalmi, illetve technológiai téren 2025-ig várható változásokra való felkészülést szolgálják. A „jövő forgatókönyvei” (*Scenarios for the future*) az EPO honlapján hozzáférhetők.¹

Zigrīds Aumeisters, a Lett Szabadalmi Hivatal elnöke rövid köszöntőjében fontosnak tartotta hangsúlyozni: a szabadalmi rendszer jelentősége abban mutatkozik meg leginkább, hogy a rendelkezésre álló információk lehetővé teszik a tájékozódást a bejelentett szabadalmak között, és így adnak módot eleddig ismeretlen, újdonságértékű találmányok kifejlesztésére.

¹ <http://www.epo.org/focus/patent-system/scenarios-for-the-future.html>

Lettország szempontjából nemcsak azért fontos a konferencia, mert elősegíti a szabadalmi információk professzionális szintű felhasználását, hanem azért is, mert segíti a szabadalmak és a szellemi tulajdon által a nemzetgazdasági folyamatokban játszott szerep jobb megértését.

Juris Ekmanis, a Lett Tudományos Akadémia elnöke Lettország tudományos életéről és innovációs tevékenységéről tartott előadásában röviden ismertette a lett tudományos élet kialakulását. 1815-ben kezdte meg működését az első tudományos társaság. 1869-ben alapították meg a Rigai Lett Társaság Tudományos Bizottságát, amelyet 1932-ben magánakadémiai keretek között szerveztek újjá. 1946. február 14-én tartották első közgyűlésüket a Lett Tudományos Akadémia tagjai, majd 1992. február 14-én – a klasszikus akadémiai osztályok szerint – újjáalakult a Lett Tudományos Akadémia.

A jelenről szólva az akadémia elnöke elmondta, hogy a kutatási tevékenységet szabályozó törvény értelmében minden évben a GDP 0,15%-ával kell növelni a kutatásra és az innovációra fordítandó összeget. 2007 és 2013 között több mint 320 millió eurót szánnak a kutatásra és fejlesztésre. 2006 és 2009 között az alábbi területek fejlesztése élvez prioritást:

- információtechnológia,
- anyagtudományok,
- szerves szintézisek és biogyógyászat,
- lett tanulmányok („lettológia”),
- energia,
- környezettudományok,
- agro-biotechnológia,
- orvostudományok,
- erdészet és faipari technológia.

Lettország a tudomány és az innováció terén komoly célokat tűzött ki maga elé, amelyek eléréséhez az évi 5-8%-os GDP-növekedés teremt szilárd alapokat. Az akadémia elnöke Einstein ismert gondolatával zárta előadását: „Nem tudjuk megoldani a problémákat ugyanazon gondolkodásmóddal, mellyel létrehoztuk őket.”

Juris Ekmanis nem tért ki azokra a történelmi fordulópontokra, amelyek a lett tudományos élet – sokszor kényszerű – pályáját rajzolták ki. Az ország sorsának alakulását akár csak kismértékben ismerők is el tudják azonban helyezni az előadásban említett mérföldköveket Lettország történelmi kronológiájában. Riga utcáit járva messziről feltűnik a sztálini építészet jegyeit megtestesítő felhőkarcoló, a Lett Tudományos Akadémia épülete. A II. világháború után emelt hatalmas épület „a szovjet munkások és parasztok ajándékaként” létesült Rigában, és sokáig – az új idők szimbólumaként elkészült Hansabanka irodaházának elkészültéig – a lett főváros legmagasabb épülete volt.

KÍNA IPARJOGVÉDELME

Az EPO ismert recept alapján szervezi éves tájékoztatási konferenciáit: a hivatal saját tevékenységének, eredményeinek, terveinek ismertetése mellett mindig van egy főtéma, amelyet számos előadás jár körül. Ebben az évben kiemelt figyelemmel foglalkoztak Kína iparjogvédelmi helyzetével.

A plenáris ülés második előadását *Ruud Peters*, a Philips Intellectual Property & Standards vezérigazgatója tartotta „Kína és az iparjogvédelem” címmel. Bevezetőjében Kína miniszterelnök-helyettesének, *Wu Yi*-nek a szavait idézte: *Nem amiatt védjük a szellemi tulajdont, mert a külföldiek rákényszerítenek bennünket, vagy akár bizonyítani akarnánk nekik bármit is. Azért gyakoroljuk az iparjogvédelmet, hogy elősegítsük az innovációt, fejlesszük a nemzeti brandet, kialakítsuk a független iparjogvédelmi rendszert, és erősítsük a hazai vállalkozások versenyképességét. A saját gazdasági fejlődésünk miatt fontos mindez.*

Annak ellenére, hogy az utóbbi időkben Kína gyorsan fejlődő gazdasági hatalommá vált, sokan még mindig úgy tekintenek rá, mint az Európába és az Egyesült Államokba szállított olcsó termékek előállítójára. Ezzel szemben Kína – jelentős számú népességének, és különösen a műszaki és a tudományegyetemeken végző, igen sok fiatal szakembernek köszönhetően – gyorsan halad a technológiai fejlődés útján. Ennek egyik következménye, hogy a kínai vállalkozások és az egyetemek egyre nagyobb hányada veszi igénybe a kínai iparjogvédelmi rendszert saját innovációjának és termékfejlesztésének védelme érdekében. A kínai szabadalmak hozzáférhetővé tétele kettős célt szolgál: egyrészt az egész világ hasznára válik, ha megismerik a kínai szabadalmi dokumentumokat, másrészt szükség van arra, hogy a világ országainak szabadalmi rendszereiben érvényesülő minőségi rendszer Kínában is teret nyerjen.

Kína gazdasági fejlődésére az alábbi tulajdonságok jellemzők:

- a belső piac nem egységes,
- nagyon erős a patriotizmus,
- erőteljes kormányzati befolyás érvényesül,
- a vállalkozó szellem és a pragmatizmus egyszerre van jelen,
- az ország hatalmas méretei óriási belső piacot jelentenek.

Az előadó által említett számos adat közül az egyetemet végzettek számát emeljük ki. Az USA-val összehasonlítva ugyan az egymillió lakosra számított diplomások aránya Kínában még alig több a felénél, de a népesség létszámából adódóan ez azt jelenti, hogy Kínában már ma is két és félszer annyi diplomás ember él, mint az Egyesült Államokban – és a létszámuk igen gyorsan gyarapodik.

A kutatás-fejlesztésre fordított összegek fantasztikus méreteket öltenek: 2006-ban 37 milliárd dollárnak megfelelő összeget költöttek a K+F tevékenységre. Ennek köszönhetően 2001 és 2005 között Kínában a megadott szabadalmak száma nem egészen 20 ezerről közel 60 ezerre nőtt; ugyanezen időszak alatt az USA-ban kicsivel több mint 160 ezerről alig több mint 140 ezerre csökkent, Japánban pedig 120 ezer körül stagnált.

Az adatok önmagukban nagyon öröndetesekek, de az már meglehetősen nagy gondot okoz, hogy a kínai szabadalmi dokumentumok csakis kínai nyelven férhetők hozzá. A kivonatot lefordítják ugyan angol nyelvre, de a tájékozódáshoz ez kevés. Tény, hogy a kínai technika állásáról így nem lehet teljes képet alkotni, és e téren a szakadék egyre nagyobb a szabadalmi dokumentumaikat hozzáférhetővé tevő országok és Kína között. Mi a megoldás? A gépi fordítás eredményeire még legalább 3-5 évet kell várni; ezt az időt az intellektuális munkával készülő fordításokkal lehet áthidalni.

A kínai szabadalmi hivatal egyelőre nem rendelkezik a gyors ütemben növekvő számú szabadalmak kezeléséhez elegendő erőforrással. További nagy gondot jelent, hogy a központi kormányzat hiába hirdette meg a szellemi tulajdon védelmének elvét, ha a gyakorlatban a helyi önkormányzatok szemet hunynak a szabadalmi és védjegybitorlások felett, és ennek következtében továbbra is óriási mennyiségben kerülnek a belső és a külső piacra a hamisított termékek. A Philips és a hozzá hasonló tőkeerejű nagyvállalatok elemi érdeke a helyzet gyökeres megváltoztatása, ezért támogatják az iparjogvédelmi tudatosság növekedését célzó képzési rendszer kialakítását Kínában.

A kínai szabadalmi rendszerről több előadás is volt a konferencián. *Huabing Liu*, egy kínai iparjogvédelmi információs cég képviselője először a Kínában bejelentett oltalmak számát ismertette, amely 2005-ben a benyújtott szabadalmakat tekintve már a harmadik volt a világon. A mindösszesen 3 millióra tehető oltalomból 340 ezer a megadott szabadalom (granted patent), 1 millió a szabadalmi bejelentés (invention patent), 950 ezer a használati minta (utility model) és 700 ezer a formatervezési minta (design). A növekedési arányt tekintve a kínai iparjogvédelmi bejelentések száma növekszik a leggyorsabban a világon. Gazdasági oldalról mindezt alátámasztja a 2007 első felében regisztrált 11,5%-os GDP-növekedés.

Japánhoz és Koreához viszonyítva a nyugati felhasználók szempontjából még jelentős lemaradást okoz, hogy angol nyelven igen kevés kínai adat férhető hozzá – ennek oka, hogy még nem sikerült igazán eredményes gépi fordítási rendszert, illetve hathatós visszakeresési módszereket kidolgozni. A szabadalmi információk terjesztésére szakosodott cégek most éppen erre a két feladatra helyezik a legnagyobb hangsúlyt, és segítik a gépi fordítással, illetve az információkereső módszerekkel kapcsolatos fejlesztéseket.

Bob Stembridge, a Thomson Scientific ügyfélszolgálati igazgatója már előadásának szellemes címével is arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy a kelet-ázsiai szabadalmi információs helyzetet „paradicsomi állapotnak” ugyanúgy tekinthetjük, mint a „senki földjén” tengődőnek. Egy bizonyos: az az elképesztő arányú növekedés, amelyet különösen Kína mutat fel a szabadalmi dokumentumok terén, az egész világ szellemi tulajdon-védelmi rendszerét befolyásoló változásokat generál.

A három legnagyobb ország, Japán, Korea és Kína iparjogvédelmi rendszere igen eltérő hagyományokkal rendelkezik. Japánban 1885-ben, Koreában 1946-ban, Kínában viszont csak 1985-ben alakították ki a szabadalmi rendszert. Bob Stembridge a kínai oltalmi for-

mákat illetően más számokat említett, mint Huabing Liu – a Thomson Scientific szakembérének 1,68 millió találmányról, 1,89 millió használati mintáról és 1,51 millió formatervezési mintáról van tudomása. A három említett ország közül Japán és Korea a védjegyek oltalmát is bevezette – egyelőre ez Kínában még nem szerepel az iparjogvédelmi oltalmi formák között. Bármelyik adatot nézzük azonban, tény, hogy Kínával egyre komolyabban kell számolni a világ szabadalmi rendszerében.

AZ EPO ÚJ TÁJÉKOZTATÁSI POLITIKÁJÁRÓL

Az Európai Szabadalmi Hivatal új tájékoztatási politikát dolgozott ki – ennek lényege az akadálymentes hozzáférés a szabadalmi adatokhoz. Amint *Wolfgang Pilch*, az EPO tájékoztatásért felelős főigazgatója elmondta, ez a változás nem jár drámai következményekkel az európai szabadalmi információ területén, de remélhetőleg elősegíti a következő években kifejlesztendő új termékek és szolgáltatások széles körű ismertetését.

Az új tájékoztatási politika tervét a tavaly Cipruson tartott információs konferencián jelentették be; az EPO igazgatótanácsa 2007 júniusában fogadta el a kidolgozott szöveget. Az akadálymentes hozzáférést zászlajára tűző politika felhatalmazást adott az EPO-nak arra, hogy elhárítsa azokat az akadályokat, amelyek jelenleg még gátolják az európai ipart abban, hogy a lehető legkönnyebben hozzáférhessen a szabadalmi információkhoz.

Érdekes megfigyelés, hogy a kezdő felhasználók hiába tudják egyre jobban használni az internetes keresőeszközöket, ez nem feltétlenül jár együtt a keresési eredmények jobb megértésével. Az egyik akadály a szabadalmi leírások és az adatok bonyolultsága. A másik korlát az egyes országok eltérő technológiai színvonala, a harmadik nagy akadály pedig a nyelv. Köztudomású, hogy az angolul értők számottevő előnyben vannak az angol nyelvet nem beszélőkkel szemben.

Az akadálymentes hozzáférést a következő területeken kívánja az EPO megvalósítani:

- Könnyű, felhasználóbarát hozzáférés – ezt szolgálja a MIMOSA internetes keresőfelülete, az esp@cenet tervezett teljes szövegű kereshetővé tétele, a Register Plus folyamatos üzemmódra (7/24) való átállítása stb.
- A nyelvi akadályok leküzdése érdekében jelentős befektetésekre van szükség a gépi fordítás terén.
- A hozzáférési technológia alapvetően a webes felület és a nyílt forráskódú szoftverek alkalmazása legyen.
- Az árpolitikában alapvető változást hozott a legjelentősebb adatbázisokhoz való ingyenes internetes hozzáférés.
- Nemzetközi szinten összehasonlíthatatlanul könnyebbé vált az adatokhoz való hozzáférés, amióta az offline termékekről áttértek a szabadon, bárki által elérhető online adatbázisokra.

- A kereshető adatok köre jelentősen kibővült.
- A keresőeszközök tökéletesítése – az EPO tervbe vette a Google-ból ismert „egyablakos” keresés kifejlesztését, valamint a találati halmazokban a keresett szó kiemelését.
- Az új osztályozási rendszert (az EPC 2000-t) a bejelentők igényeihez igazítják.

HOSSZÚ TÁVON MIRE SZÁMÍTHATNAK AZ EPO-ADATBÁZISOK HASZNÁLÓI?

John Bambridge, az EPO-nak a szabadalommegadás automatizálásáért felelős főigazgatója rögtön az előadás elején ezt a kérdést fogalmazta meg: áldásnak vagy átoknak tekinthető az EPO dokumentumállománya? A számok óriásiak: 110 adatbázisban mintegy 330 millió rekordot tárolnak, 71 millió szabadalom, illetve nem szabadalmi dokumentum faksimile formátumát őrzik. Az eredeti szabadalmi dokumentumok száma eléri a 61 milliót, 17 millió szabadalom fel van dolgozva számítógéppel, és ezáltal a teljes szöveg visszakereshető. 5 ezer különböző nem szabadalmi adatbázist és folyóiratot bocsátanak az elbírálók rendelkezésére – és ezek a számok nap mint nap növekednek ...

Az EPO dokumentációs stratégiájában a minőségre és a hatékonyságra törekszik. Ennek megfelelően a technika állásának megállapításához a legjobb dokumentumokat gyűjtik össze és szervezik gyűjteménnyé, de legalább ilyen fontos, hogy mindehhez könnyű hozzáférést biztosítsanak.

A szabadalmakhoz való hozzáférés elvei az EPO-nál:

- a felhasználói szükségleteknek adnak prioritást;
- az új adatokat technikailag is releváns formába hozzák (például szabványos formátumokra alakítják);
- a találatok sorrendjét a megfelelőségi indikátorok alapján alakítják ki;
- együttműködnek a kiadókkal és a szabadalmi adatok előállítóival;
- elemzik a költséghatékonyságot.

A szabadalmi adatok minőségét az alábbi feltételek együttes megléte biztosítja:

- időszerűség,
- pontosság,
- teljesség.

Az EPO szabadon hozzáférhetővé teszi a világ országainak szabadalmi adatszolgáltatásáról készült áttekintést a következő internetcímen: www.epo.org/gpdc.

A szabadalmi adatok minőségpolitikáját az alábbiakon keresztül valósítják meg:

- 81 hivatalból kapnak adatokat;
- vagy megkapják az összes adatelemet, vagy előállítják ezeket;
- az adatfeldolgozás során a következő lépésekkel biztosítják a minőséget: olvashatóság, érvényesség, formázás, javítás, összehangolás;
- az elbírálók számára hozzáférést nyújtanak számos adatbázishoz;

- az adatokat eljuttatják külső felhasználókhoz;
- az adatokat átadják az esp@cenet adatbázisba.

Az EPO nagyon sokat áldoz az ún. nem szabadalmi információ (NPL) beszerzésére. A legrangosabb adatbázisok (INSPEC, MEDLINE, COMPDX stb.) és szakfolyóiratok előfizetése mellett enciklopédiák, szótárak, szabványok, kongresszusi kiadványok, vállalati irodalom egyaránt szerepel azon a széles palettán, amelyről a hivatal az elbírálók munkáját segítő gondoskodik. 2006-ban 160 ezer kutatási jelentést vizsgáltak meg a hivatkozások szempontjából, és azt állapították meg, a jelentések átlagosan öt hivatkozást tartalmaznak. Az összes hivatkozás 14%-a a nem szabadalmi információ köréből származik, tehát a technika állásának megállapításához nagyon fontos ezen dokumentumok rendelkezésre állása. Az EPOQUE NPL-kivonatokat tartalmazó adatbázisa 159 millió, a teljes szövegű adatbázis pedig 4 millió rekordot tartalmaz.

John Bambridge végezetül megemlített néhány területet, amelyeken a jövőben jelentős fejlesztések várhatók:

- kémiai képletek elemzése és felismerése,
- szekvenciális adatok és a kémiai képletek kezelése,
- folyamatábrák, szinonimák keresése,
- képek keresése hasonlóság alapján,
- a keresési eredmények súlyozott rendezése (a felhasználó által megadott szempontok szerint),
- gépi fordítás stb.

Konferenciabeszámolóinkat az Európai Szabadalmi Hivatal megalakulása óta eltelt három évtized rövid szakmatörténeti visszatekintésével zárjuk. *Jeremy Scott* a dokumentációs és az osztályozási rendszerek, illetve az információkereső eszközök változásán keresztül érzékeltette azt az óriási fejlődést, amely ezeken a területeken végbement.

1977-ben csak papírok voltak az EPO-ban: ezen érkeztek a bejelentések, papíraktákat kezeltek az elbírálók, és papírra nyomtatott könyvekben, folyóiratokban, referáló lapokban (például a Chemical Abstracts-ben) folyt a keresés. A szabadalmak 1–3 fő osztályba voltak besorolva; ha az osztályozás során hiba történt, a rossz jelzettel ellátott dokumentum a keresés szempontjából örökre „eltűnt”. Az osztályozási jelzet volt az egyedüli keresőeszköz, ezért akkori jelentősége egyedülálló.

Az informatikai fejlesztés első állomását azok a „buta” (dump) terminálok jelentették, amelyekből emeletenként egyet helyeztek el az elbírálók számára. Ezeket ECLA-jelzeteket és a szabadalomcsaládokkal kapcsolatos adatok egy részét lehetett keresni. A nagy ugrás a 80-as évek közepén következett: 1989-ben kezdte működését a BEST (Bringing Examination and Search Together), amely már valóban segítette az elbírálók munkáját. A 90-es évek már az EPOQUE korszaka volt,² amely nemcsak a kulcsszavas és egyéb keresési lehetőségek

² Lefordíthatatlan szójáték: „The Epoque of EPOQUE”

kibővítésével, de a kereshető dokumentumok számának és típusának jelentős bővülésével is együtt járt. Az elbírálók megtanulták, hogyan kell és hogyan lehet az adatbázisokban hatékonyan keresni. Egyre több számítógéppel kereshető nem szabadalmi dokumentum is a rendelkezésükre állt – bár a 90-es évek első felében jellemzően még csak a bibliográfiai adatokban és esetenként a tartalmi kivonatokban lehetett kutatni.

1995 után érdemi előrelépést jelentett a bejelentők és a szerzők nevének kereshetősége, amely a technika állásának megállapításától kezdve a szabadalomcsaládok vizsgálatáig számos fontos kérdésben segítette az elbírálók munkáját. Hasonlóképpen nagy horderejű fejlesztés volt a nem publikált szabadalmakról készült adatbázis, amely már arra is lehetőséget adott, hogy az elbírálók megjegyzéseket fűzzenek az egyes tételekhez.

És akkor jött CAESAR! A *Computer Assisted Editing of Search and Annex Reports* már valódi idő- és energiamegtakarítást eredményezett azzal, hogy segítette az elbírálókat a jelentések elkészítésében. Az évezred fordulója után egyre több feladat, illetve dokumentum került át a számítógépekre; ez a teljes szövegű keresés kiteljesedésének – és az EPOQUE-nak a – korszaka. Az EPOQUE VIEWER lehetővé teszi a képek és a szövegek együttes megtekintését, a szövegek kiemelését, a nyomtatást stb., de azt is jelzi, ha egy dokumentumot korábban már látott az elbíráló.

A számok önmagukért beszélnek: 66 bibliográfiai adatbázisban 310 millió rekord, 46 teljes szövegű adatbázisban 21,1 millió tétel, a faksimilegyűjteményben 68 millió dokumentum található 2007-ben. A gyarapodás üteme rendkívül gyors: 7 év alatt 100 millióról 333 millióra nőtt az adatbázisrekordok száma – és nemcsak mennyiségi, hanem számottevő minőségi javulás is bekövetkezett.

Az elmúlt években természetesen nemcsak az EPO berkein belül folyt jelentős fejlődés. 2006 végén indította el a Google szabadalmi keresőszolgálatát, amelynek a hatása egyelőre felmérhetetlen. A szabadalmi információs szolgálatok vezetőinek efelett érzett örömébe sajnos bőven vegyül öröm is: főként azért, mert a Google csak az USA szabadalmi hivatalának adatbázisát teszi hozzáférhetővé „a” szabadalmi keresés címszó alatt. Kétségtelen tény, hogy a *Google Patent Search* filozófiája semmiben nem tér el a többi keresőszolgáltatásától: a rangsorolt találati listák első helyére egyre többször az kerül, aki a legtöbbet fizet ...

És hogy mit hoz a következő harminc esztendő? A most kidolgozott forgatókönyveknek köszönhetően egészen bizonyosan egy stratégiai megújuláson átesett hivatal, amely az európai szabadalmi hálózat működtetésével, az EPC 2000 rendszer továbbfejlesztésével, az elbírálók és a programozók együttműködésének eredményeivel a változó világ fontos tényezője marad.

Dr. Tószegi Zsuzsanna

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Marcus Fairs: Design a 21. században. A design új irányai a tömegtermeléstől a kísérleti törekvésekig. Alexandra Kiadó, 2007; ISBN 978963 370 310 6

Marcus Fairs alapképzettsége szerint bútortervező. Szakíróként építészettel és formatervezéssel foglalkozó írásokat publikált, 2003-tól pedig az akkor elindított londoni Icon magazin szerkesztője, amely gyorsan Európa vezető dizájn- és építészeti publikációs fórumává emelkedett. Szakmai díjak sorát nyerte el, köztük „A legjobb újonnan indult lap”, valamint „Az év tervezője” címet. Fairs maga is számos szakmai díjat kapott, így 2002-ben „Az év újságírója”, 2004-ben „Az év építészeti újságírója” kitüntetést. Nyilvánvaló tehát, hogy mind a szakmai alapja, mind a kellő tájékozottsága megvan ahhoz, hogy a valóban jellemző vonásokat kiemelő, hiteles áttekintést adjon e szerteágazó, és alkotásaival az élet szinte minden területén mindinkább szerepet játszó szakterület, a dizájn jelenlegi helyzetéről, tendenciáiról, törekvéseiről.

Ebben a vaskos kötetben igen széles panorámát tár elénk minderről. Olyan helyzetképet mutat, amelyet az olvasók, helyesebben a szemlélők egy része minden bizonnyal lelkesítőnek talál, mások zavarba ejtőnek, ismét mások pedig igencsak aggodalomra okot adónak abban a tekintetben, hogy merre is tart velük a világ. A vízválasztót közöttük az alkotó, újító kedv szárnyalásához, a status quo bátor vagy éppen szilaj felborításához, ne tagadjuk: a rendbontáshoz, az ezek nyomán születő radikális változásokhoz fűződő viszonyuk jelentheti. Akik ebben a megújulás, a szabadság adta új és gyümölcsöző lehetőségek ígérét látják, azok bizonnyal felemelőnek találják, akik ellenben az eddig pozitívnak tekintett értékek öncélú tagadását, széthullását, azok fenyegetőnek vagy ahhoz közelinek. Az viszont bizonyos, hogy e kötet senkit nem hagy hidegen, aki kicsit is érdeklődik a tárgyi világunk megformálása mögött álló szellemi áramlatok iránt.

Az alkotó, újító kedv szárnyalása: Fairs bevezetőjét azzal indítja, hogy a XXI. század mindössze néhány éve kezdődött, de a tervezők aktívabbak, mint valaha. Könyvének, írja, egyik legfőbb törekvése éppen az, hogy áttekintést adjon a mai formatervezés páratlanul változatos világáról, egy olyan korszakról, amely bizonyosan a dizájn történetének egyik legizgalmasabb periódusa lesz. Azon persze érdemes elgondolkodnunk, hogy ebben feltehetően csekély a szerepe a nagy naptári fordulónak, az évszázad- és -ezredváltásnak, és sokkal inkább azok a trendek haladnak gyorsulva előre, amelyeket a rohamosan fejlődő modern technológiák, a gyorsan és kíméletlenül hódító globalizáció, az árutermelésnek ezek által életre hívott új paradigmája, továbbá az ezek teremtményeként kialakuló új világgazdasági rend mozgat. Fairs bevezető helyzetértékelését tovább idézve (annál is inkább, mert amit mond, e kötet a továbbiakban gyönyörűen be is mutatja), a formatervezés szinte minden területén forradalmi változások zajlanak, az építészetben, a várostervezésben és a belsőépítészetben csakúgy, mint a bútortervezés, a reklámgrafika és a divat terén. Kulcsmondata itt,

amely e műve mottójául is szolgálhat, hogy a múlt század uralkodó ideológiái és dogmái a süllyesztőbe kerültek, s az új évszázad egészen más irányokat jelöl ki a számunkra. A változás – folytatja – a tárgyak külső megjelenésében a legszembetűnőbb (s hogy mennyire, annak igencsak meggyőző bizonyítéka az itt felsorakoztatott alkotások jelentős hányada!). A XX. századi modernizmus jórészt egyenes vonalakkal határolt, racionális formavilága a kísérletezés és az érzékiség (sic!) új szellemének adta át helyét. A dekoráció ismét szilárdan megvetette a lábát a dizájn világában, a tervezők pedig ismét elképzelhetőnek tartják, hogy tisztán esztétikai okokból hozzanak létre formákat, ahelyett, hogy a funkcionalitással igyekeznének igazolni őket. A dizájn legnagyobb hatású ága, az építészet túllépett az egyenes síkokkal határolt formák XX. századi modernista dogmáján. A mai építészetre jellemző plasztikusabb megközelítés eredményeként ma gyakran láthatunk olyan épületeket, amelyek leginkább vízcseppre, uborkára vagy felhőre hasonlítanak. A bútortervezők is sajátos, erősen expresszív formákkal kísérleteznek, amelyek gyakran inkább képzőművészeti alkotások, mint használati tárgyak.

Fairs ide kapcsolódó példái közül kiemelünk néhányat, amelyek különös erővel mutatják az új távlatokat/mélyiségeket. Maarten Baas holland formatervező lángszóróval megerperzel régi bútorarabokat, és művészeti galériáknak adja el e műveit. A Front nevű svéd tervezőcsapat a robbantás nyomán keletkezett kráter formáját őrző öntvényt használja székeknek, a tapétaminta kitalálását pedig patkányokra bízta, amelyek a papír megrágásával alkotják meg művüket. Tobie Kerridge és Nikki Stott tervezők pedig bioékszert készítenek oly módon, hogy a megrendelő csontjaiból sejteket vesznek ki, ezekből laboratóriumban csontszövetet növesztenek, abból pedig nemesfémmel megerősített gyűrűt készítenek. Mielőtt azonban mindezek felett kitörnének belőlünk Arany János szavai – „Oh! irgalom atyja, ne hagyj el!” –, fűzzük ide, hogy ezek a példák inkább a dizájn mai játéktérének szinte végtelen voltát szemléltetik, semmint annak általános dekadenciába fordulását sugallnák. A tervezői alkotások itt sorakozó, rendkívül sokrétű, sokszínű, gazdag panorámája is azt mutatja, hogy azok nagy hányada mestermű, jóllehet sokuk szokatlan, sőt kifejezetten – és szándékosan – meghökkentő előadásban.

Erősen elgondolkodtató azonban e modern áramlatoknak az a tendenciája, amelyet Fairs így foglal össze: a mai tervezők jelentős részének a tárgy funkcionális szempontjai egyre mellékesebbek, s inkább a gondolati tartalmat tartják szem előtt. Nagy kérdés, hogy ha a tervező a tárgy funkcionális szempontjait mellékesként kezeli, akkor mi marad, s főként milyen hasznát veszi a felhasználó az ilyen alkotásnak. Lehet művészi értéke – még inkább olyan korban/körben, ahol egy felfordított piszoár is előléptethető megbecsült műalkotássá –, de vajon szembe mehet-e a tervezés azzal, hogy egy használati tárgy vagy akár egy használatra szánt épület aligha nélkülözheti a rendeltetésének betöltését megalapozó funkciót? Az itt sorakozó alkotások jelentős hányada nagyjában-egészében megnyugtató választ ad erre: ha túltesszük magunkat a sokuk által keltett első meghökkenésen, azt mutatják, hogy a használati értéküket adó funkcióik sem vesztek el, csak többé-kevésbé szokatlan

formákba csomagolták azokat. Ha a tálalószekrény hulladékfából készült is (Piet Hein Eek alkotása), de tiszta, korrekt és jól szolgál, miért is ne hirdesse akár alkotója – és birtokosa – környezettudatosságát is, sőt az olyasfajta extravaganciát, mint amikor valaki fejen állva hegedüli, csodálatosan szépen, Vivaldi Négy évszakát ...

Az itt múlttá nyilvánított korban a kétszer kettő józanságával azt mondtuk, hogy az ipari formatervezés meghatározó jellemzője, hogy markánsan kétarcú tevékenység: benne a művészi vagy ahhoz közelálló alkotótevékenység olyan értékalkotó munkával egyesül, amelynek eredményei az ipari árutermelés körében hasznosulnak, és annak fogalmai szerint állítanak elő értéket – gazdasági szerepe és jelentősége éppen abban áll, hogy megfelelő alkalmazása sok területen igen számottevő mértékben hozzásegíthet az árutermelés jövedelmezőségének javításához. Magas színvonalú alkotótevékenység, hiszen a legbensőbb lényegéhez tartozik, hogy a termék küllemének kialakításában túllép az egyszerű rutinmunkán, a tervezési közhelyeken, valamint a termék funkcióiból gyakorlatilag önmaguktól adódó alapgondolásokon – teszi ezt ugyanakkor annak a nagyon gyakorlatias célnak az érdekében, hogy kedvezően alakítsa a kérdéses termék esztétikai, ergonómiai és egyéb használati jellemzőit, és lehetőség szerint további értéknövelő funkciókkal is felruhazza azt. Mivé lett mindez, amióta dizájnnak nevezzük? Fairs bámulatosan illusztrált, izgalmas, tanulságos, hatalmas, átfogó képet és értékelést ad erről. Fejezetei: Építészet; Enteriőrök; Bútorok; Világítótestek; Lakberendezési tárgyak; Ipari formatervezés; Ruhák és kiegészítők; Vizuális kommunikáció; Várostervezés és tájépítészet.

Dr. Osman Péter

Encyclopaedia Britannica 2008 Ultimate Edition DVD-ROM. Focus Multimedia, 2007; Britannica Hungarica Világenciklopédia 2007 DVD-ROM. Britannica Hungarica Online. J.I.T. LEXIKON Kiadó, 2006, 2007

Kiemelkedően hasznos és ügyes eszközök – nem melleleg az európai kultúra és a legmodernebb technika csodái. Az alapjuk, a jó öreg – és a rendszeres frissítésekkel örökifjú, egyre többet tudó – *Encyclopaedia Britannica* maga is csoda: a legrégebbi és a legnagyobb angol nyelvű, általános célú enciklopédia, amelyet az egymást követő, mind bővebb és átfogóbb kiadásai leghatalmasabb tudástárrá tettek, ami ezen a nyelven egy mű keretei közé szervezve létezik. Első kiadásának megjelentetését 1768-ban kezdték meg Edinburghben, az három kötetet tett ki összesen 2391 oldallal, és három év alatt készült el. A legfrissebb nyomtatott változata már 32 robusztus kötet, hossza csaknem 140 cm, benne 44 millió szó és 65 ezernél több szócikk van (bennük egyebek között a történelem és a kultúra legfontosabb szereplői közül 23 ezernél többnek az életrajza, valamint 15 ezernél több földrajzi szócikk található), továbbá 24 ezernél több, tudományos alapossggal kiválasztott illusztrációt – kép, ábra, fénykép és térkép – tartalmaz. Az ismertetéseket a legjobbakból válogatott

szakértők készítik, köztük számos Nobel-díjas is. S hogy lépést tartsanak a fejlődéssel, a szócikkek 46%-át az utóbbi három év során frissítették fel. Milyen kár, hogy átlagembernek ez a sorozat elérhetetlen, reménytelen szerelem.

A Britannica DVD-adattáron rögzített változata többszörösen is a modern technika csodája. Eleve azzal, hogy olcsón megvásárolhatóvá és a saját számítógépünkön kezelhetővé tette az enciklopédia teljes anyagát. Gyakorlati használati értéke emellett messze túl is szárnyalja a nyomtatott változatét – akinek erre vonatkozóan kételyei lennének, forgasson egyszerre 32 testes kötetet, s főként kövesse bennük a kapcsolódásokat, majd vesse össze a hiperlinkek adta lehetőségekkel. Tény, hogy vannak, akik húzódoznak a számítógépes eszközök alkalmazásától, de aki ezt használni kezdi, hamar megszereti mint igen könnyen hozzáférhető, rendkívül gazdag és, ami különösen fontos, feltétlenül megbízható információ- és referenciaforrást. A kezelése pedig igazán könnyen kitanulható.

A DVD-változat ezeken felül sokkal többre is képes: az elektronikus informatika lehetőségeit, és a DVD óriási tárolókapacitását kiaknázva a tudástárak összefüggő, jól kezelhető rendszerét állítja rendelkezésünkre. Ennek szolgáltatásai olyan gazdagok, hogy már a feltérképezésük is vonzó, hosszú kaland. A legújabb, 2008-as kiadásnak szinte felfoghatatlanul óriási tartalma: 56 741 947 szó, 20 793 fénykép, illusztráció, táblázat és ábra, 2543 térkép, 288 videoklip, 644 hangfelvétel, 166 ezer link a témákhoz kapcsolódó oldalakhoz – és sorolhatnánk.

A rezidensprogramként is telepíthető DVD-n három könyvtár található: Encyclopaedia Britannica könyvtár, Britannica diákkönyvtár 10–14 éveseknek, és Britannica elemi könyvtár 6–10 éveseknek. Bennük, sorrendben, a Britannica teljes anyaga, (73 148 szócikk), Diák enciklopédia (15 738 szócikk) és Elemi enciklopédia (2523 szócikk). Továbbá, mindháromhoz kapcsolódva, változataikban azokhoz illeszkedve, egyebek közt: világatlasz földrajzi, gazdaságföldrajzi, kulturális és statisztikai adatokkal; időrendi táblák összesen 7217 tétellel; 2000 életrajz tudósokról és más kiemelkedő, világformáló emberekről. Kiemelt méltatást érdemelne a hatalmas szótárrendszer, amely értelmező szótárként, továbbá szinonima- és antonimaszótárként szolgál, összesen 320 ezer szócikkkel. Úgyszintén az a hatalmas, cikkeket, valamint audio- és audiovizuális fájlokat tartalmazó könyvtár, amelyben tematikus felosztás szerint keresgélhetünk, illetve böngészhetünk. Már ebben magában is a bőség zavarával küzdünk, ha számot próbálunk adni a tartalmáról. Fő témakörei: Britannica klasszikusok: válogatás nagy klasszikusoknak a Britannica korábbi kiadásaiiban található írásaiból / A Világ Adatai: gazdaságföldrajzi információk és főbb statisztikai mutatók több mint 200 országról / Az Év Könyve: az enciklopédia alkotói minden évben kiadják az Év Könyvét, benne sokoldalú áttekintéssel a történeसेkről, a szereplőkről, az év embereiről, a gazdaság, a tudomány, az üzleti élet, a kultúra ágazatainak és egyéb területeknek nevezetes eseményeiről – itt az 1993–2006 időszak évkönyveinek anyagát találjuk / Klasszikus zene – betűrendben Bachtól Weberig 500-nál több lejátszható zeneműrészlettel / Videotár.

A rendszer különleges szolgáltatása az „agytornász”, a Britannica évtizedes munkával kifejlesztett, különleges, vizuális keresőrendszere, amely a logikai összefüggések hatalmas hálózata révén segít keresni a teljes anyagban, megkönnyítve és izgalmas játékká emelve annak kutatását. És még ezekkel sem értünk tartalmának, szolgáltatásainak a végére.

Akiknek nehézséget okoz az angol, azoknak a *Britannica Hungarica* teszi hozzáférhetővé az Encyclopaedia Britannica anyagát. Számottevő mértékben ki is egészíti azt további, magyar vonatkozású szócikkekkel, információkkal, az így hozzáadott hazai szellemi érték igen jelentős. Létrehozásán a kiadó közlése szerint mintegy 500 kiváló hazai fordító, szaklektor, tanácsadó, szerkesztő dolgozott. Nyomtatott változata a legújabb, ún. bővítő kötettel már 19 robusztus, elegáns kötetet tesz ki.

A Britannica Hungarica 2007 DVD anyaga ennek megfelelően óriási, benne 150 millió karakterrel 76 500 címszó, 910 térkép, 770 táblázat és családfa, 8970 fénykép, 1160 rajz és ábra, 390 videó és animáció, valamint 610 hang- és zenei részlet. A hiperlinkes továbblépés nemcsak a szövegben működik, hanem a világtatlaszban is. Az ún. időszalag-funkció pedig időrendi sorrendben, fastruktúrában tárja elénk a lexikon anyagát, s évszámra kattintva listában feljönnek a hozzá kapcsolódó események szócikkei. Az ún. diavetítő-funkció pedig lehetővé teszi, hogy a képanyagból saját válogatásunk szerinti összeállítást készítsünk, amely elmenthető és utóbb változtatható.

Természetesen mindkét DVD nyújtja azokat a szolgáltatásokat, amelyekkel a legmodernebb informatika megkönnyíti az alkalmazást és kiterjeszti annak lehetőségeit, mint pl. a szövegek, illusztrációk kimentése, nyomtatása, átvitele a Word szövegszerkesztőbe, az újbóli megtalálást szolgáló könyvjelzők beszúrása, vagy éppen az oda-vissza lépkedés a számítógép bármely más szolgáltatása és a két DVD teljes anyaga között.

A Lexikon Kiadó most indított *Britannica Hungarica Online* szolgáltatása révén interneten is hozzáférhetővé tette a Britannica Hungarica anyagát. A felhasználók számára ennek legfontosabb előnye a tökéletesen mobil hozzáférés: bárhol, ahol egy számítógépen be tudnak lépni az internetre, el tudják érni azt. További fontos előny, hogy az online elérhető tartalmat a kiadó folyamatosan frissíti, bővíti, így mindig a legfrissebb és legteljesebb változat áll rendelkezésünkre. Sokaknak emellett szintén hasznos lehet az is, hogy ez nem foglalja le úgy a számítógép erőforrásait, mint a DVD-változat. Mindehhez csak az előfizetés ellenében kapott felhasználói névre és jelszóra van szükségük. Az ismételt belépés még egyszerűbb: ha már egyszer így beléptünk, a rendszer meg is jegyzi ezeket, így a webhelyre ismét rámenve a Britannica Hungarica Online akadálytalanul megnyílik.

Dr. Osman Péter

Az óceán. Feltárul a Föld tengereinek mélye. M-érték Könyvkiadó, 2007; ISBN 9639693456

A világóceán a legnagyobb földi lélettér. Jóllehet tudjuk, hogy az élet csodáinak szinte végtelen birodalma, a legtöbbünk nem is gondolná, hogy a becslések szerint a földi életformák (biodiverzitás) több mint 90%-ának ad otthont, s gazdagságára, változatosságára jól illik jelzőként a végtelen. Ehhez méltóan tartalmas, rengeteg ismeretet felsorakoztató, sokszínű és sokoldalú áttekintést ad róla az M-érték Kiadó Atlasz sorozatának ez a legújabb, robusztus kötete.

Szinte felfoghatatlanul hatalmas ez a világ, s mindig is megragadta az emberek képzeletét. A költő John Masefield sorait idézve „Tengerre szállok, újra meg újra, magányos óceánra, / S más vágyam nincs: egy gyors hajó, csillag visz jó irányba. / Süvít a szél, kötél feszül, a vászon jól dagad, / Halvány köd ül a tengeren, ha feljött már a nap” A Britannica Hungarica Online szócikkből idézve, a Föld felszínének hatalmas medencéit kitöltő összefüggő, sós víztömeg, azaz a világóceán a felszín kb. 71%-át foglalja el, s mintegy 362 millió km² területet tesz ki. E kötet bevezetője elmondja, hogy a világóceánban kb. 1360 millió km³ víz van, abban kb. 48 trillió tonna oldott só, gáz és egyéb anyag. Az óceánfenék 75%-a 3000–6000 m mélységben terül el, a legmélyebb pontja 11 034 m. Az óceánok közel egyidősek magával a Földdel. Legalább 500 millió évvel a ma ismert legidősebb kőzetek keletkezése előtt már üledékek rakódtak le a víz alatt. Az óceánok és a szárazföldek helyzete nem állandó: a Föld mélyének folyamatai sodorják, hajtják őket. A Britannica Hungarica elmondja azt is, hogy hosszabb, több százmillió éves időszakot vizsgálva megállapítható, hogy az ún. köpenykonvekció változásai alakították ki a jelenlegi Atlanti- és Indiai-óceánt olyképpen, hogy mintegy 160–180 millió éve darabjaikra szakították a két akkori szuperkontinent, Lauráziát és Gondvanaföldet. A mindezek okait és működési módját magyarázó lemeztektonika-elméletéről természetesen ebben az enciklopédiában is olvashatunk, s szintűgy e folyamatok működésének olyan következményeiről, mint az óceáni kéreg születése és pusztulása, a hatásaikban nemritkán olyan grandiózus és félelmetes földrengések és cunamik, valamint a forró foltok és szigetsorok.

Úgy tűnik ugyanakkor, hogy a világóceán földrajzi kezelése nem teljesen egységes. Az Encyclopaedia Britannica, nyomában pedig a Britannica Hungarica szócikke szerint a világóceánt általában három óceánra és sok kisebb tengerre osztják. Ezzel szemben e szerint az enciklopédia szerint a felosztás öt óceánt és sok kisebb tengert tartalmaz, és így is mutatja be azokat.

A modern tudományok és technikai eszközeik mind több ismeretet fednek fel a világóceánról és a benne lévő életéről. Példaként, jellemző adatként említjük meg, hogy a Britannica Hungarica Online az óceán címszóra történő keresésre több mint ezer találatot hoz fel. Ezzel együtt is, az óceán ma is a nagyrészt még feltáratlan titkok és tudományos meglepetések tárháza, amelyben beláthatatlan lehetőségek rejlenek, s amely feltehetően még létfontosságú erőforrásokat tartogat az emberiség számára. Itt megtaláljuk róla mindazt a naprakész tudást, amely fényképekben (2000-nél több), ábrákban, térképekben, szavakban, adatokban

és információkban befér egy méreteiben is impozáns, 500-nál is több oldalas enciklopédiába az igényes tudományos ismeretterjesztés legjobb hagyományai szerint: jelesül úgy, hogy a legjobban szolgálja az érdeklődő olvasót, beleértve azt is, aki először találkozik a témakörrel. A leírások és magyarázatok átfogó, ugyanakkor részletekben is gazdag, sokoldalú képet, multidiszciplináris áttekintést adnak az óceánok és tengerek, valamint partjaik geográfiájáról, természeti jelenségeikről, a bennük lévő élőlények formáiról és biológiájáról. Mindezekben alaposak, ugyanakkor mindenki számára érthetőek – ezért a szaktudományok mélyebb elemzéséig már nem mennek el.

A tartalmával, s úgyszintén képanyaga szépségével és gazdagságával egyaránt megragadó kötet négy nagy részre oszlik. Az első az óceán vizének fizikai és kémiai tulajdonságairól, továbbá az óceánok geológiájáról, valamint a tengeráramlásokról és az éghajlati sajátosságokról ad áttekintést. A második fejezetei az óceáni környezet fő összetevőit mutatják be. Ezek: Tengerpartok / Sekélytengerek / Nyílt óceán és óceánfenék / Hideg tengerek. A kötet csaknem felét kitevő harmadik rész a sósvízi élet hatalmas és csodálatos birodalmát, a tengerek élővilágát állítja elénk. Bemutatja annak osztályozását, foglalkozik az itteni élet működési módjával, azaz a tengeri élővilág ökológiájával, azt követően pedig majdnem 200 oldalon „a tengeri élővilág országai”-val az egysejtűektől az emlősökig. Az utolsó rész a térképeké. Az átfogó térképek mellett részletes térképek mutatják be a tengereket és azok kisebb területi egységeit, valamint – a rendelkezésre álló legpontosabb ismeretek alapján – az óceánfenék domborzatát.

Szerkesztési módját tekintve az egész enciklopédia adatokat és információkat közlő kisebb-nagyobb szócikkek, képek, ábrák, táblázatok fejezetekbe rendezett hatalmas mozaikja. Olvasmányosan, érdekesen, jól áttekinthetően előadott hatalmas és főként sokoldalú tudásanyag.

Dr. Osman Péter

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

2. (112.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2007. december

Felelős kiadó:

dr. Bendzsel Miklós

Felelős szerkesztő:

Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Szerkesztőségvezető:

Dürr János

Szerkesztőség:

Magyar Szabadalmi Hivatal

1054 Budapest, Garibaldi u. 2., Telefon: 474 5554

Levélcím: Pf. 552, 1370, e-mail: iszjsz@hpo.hu

www.mszh.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,

1008 Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440.

További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon.

Egyes szám ára: 1050 Ft

Egy évre: 6300 Ft

MSZH – Nyomda – 2007.017/6

Felelős vezető:

Dürr János

Tel.: 474 5953

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

dr. Bendzsel Miklós elnök

*Bana Zsuzsanna, Dürr János, dr. Ficsor Mihály, dr. Gonda Imre,
dr. Kiss Zoltán, Kürtös József, Posteinerné Toldi Márta,
dr. Tószegi Zsuzsanna, Ujvári János*